

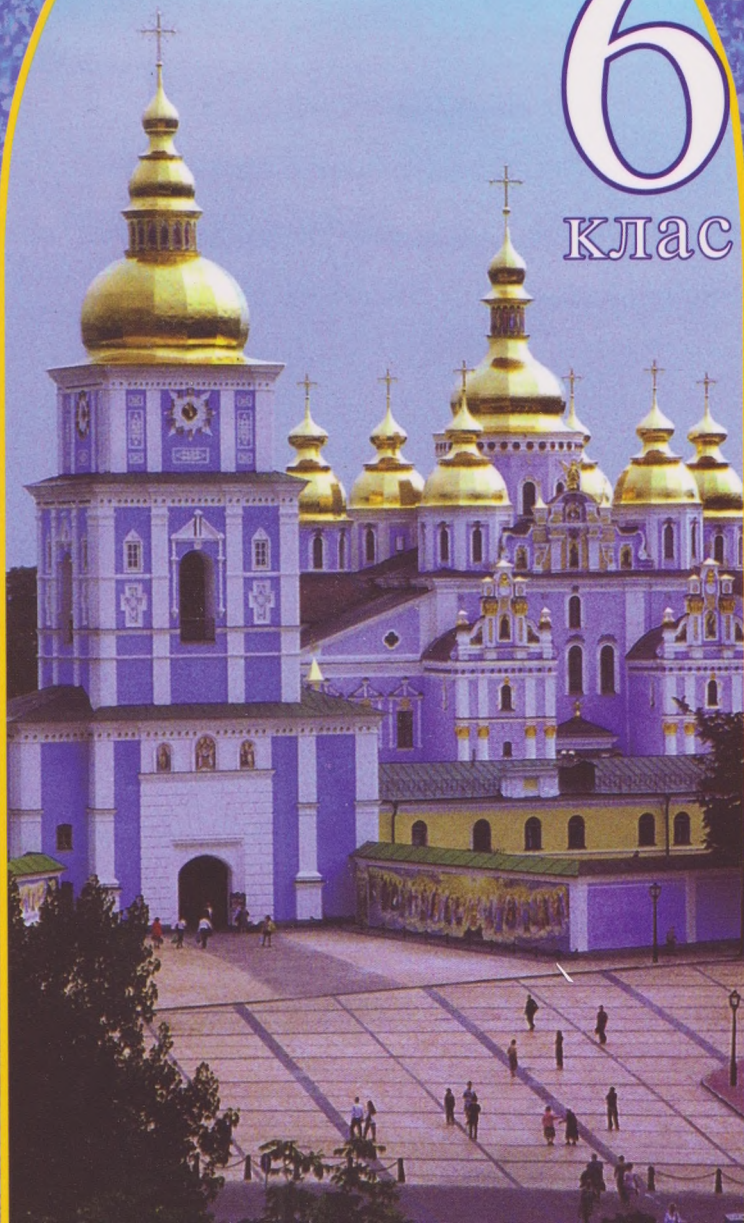
ВІТЧОЖА
ТВОРИ
ГРОМАДИ

ОСНОВИ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЕТИКИ

6

клас

ОСНОВИ
ХРИСТІЯНСЬКОЇ
ЕТИККИ

ХРЕСТОМАТІЯ

6 клас

Упорядник *І. Є. Мазур*

За редакцією
доктора педагогічних наук *В. М. Жуковського*

ББК 86.37я721
О 75

Упорядник *І. Є. Мазур*

За редакцією
доктора педагогічних наук *В. М. Жуковського*

Основи християнської етики : Хрестоматія : 6 клас / упоряд.
О 75 І. Є. Мазур. – Київ : Літера ЛТД, 2017. – 288 с.
ISBN 978-966-178-743-7

Хрестоматія є частиною навчально-методичного комплексу з курсу «Основи християнської етики» для 6 класу. В ній подано твори відомих українських поетів і письменників з морально-етичної тематики.

Призначена для вчителів християнської етики, учнів загальноосвітніх шкіл, а також усіх, хто цікавиться проблемами духовно-морального виховання.

ББК 86.37я721

ISBN 978-966-178-743-7

© І. Є. Мазур, упорядник, 2016
© «Літера ЛТД», 2017

Урок 1

Євангеліє – Добра Новина

Т. Шевченко

Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос – більш нічого.
А серце б'ється – ожива,
Як їх почує!.. Знать од Бога
І голос той, і ті слова
Ідуть меж люди!..

К. Зиновій

О ПИСАНІЇ СВЯТОМ І О УЧАЩИХСЯ ЄГО

Коли б Святого Письма Бог на світ не подав,
Увесь би народ земний Творця свого не знав.
Адже через Біблію ми Його пізнали,
І Господом, і Спасом, і Творцем назвали.
Коли б ні священиків, ні Церкви не було,
Не панував би Закон – беззаконня б цвіло.
Отож, коли б не було Писання на світі,
Народам довелось б не жити, а скніти.
За Писання Святе ми дякуємо Богу,
Бо воно відкрило всім до неба дорогу.

Б. Ферреро

СТЕЖКА

Жила-була дівчинка. Нікого з рідні, окрім батька, в неї не було. Однак вони жили дуже щасливо. Проте злі люди, заздрісні й мстиві, викрали дівчинку.

Одного разу, коли вона йшла до школи, її перестріли люди в довгих плащах, схопили і помчали на своїх чорних конях. Від'їхавши досить далеко

від села, вони звернули до лісу – темного, густого, в якому постійно пропадали люди. Злі люди дуже хотіли, щоб дівчинка заблукала і загинула там.

Заглиблюючись у ліс, злочинці дійшли до непролазної гущавини. Тут злодії і покинули дівчинку.

Маленька плакала зі страху і проказувала, а властиво навіть не проказувала, а голосно кричала молитву, якої її навчила мама: «Пресвятая Богородице, спаси нас».

Прихилившись до старезного дерева, вона заходилася плачем, але продовжувала свою молитву: «Богородице Діво, радуйся, благодатна, Господь Тобою, благословенна Ти...»

Поки плакала, читаючи молитву, біля її ніг виросла дивовижної краси троянда, з делікатними, ніжними пелюстками. Трохи віддалік, між травною, з'явилася ще одна, а за нею – ще і ще... Троянди спітали ланцюжок – стежку, яка вела через ліс. Дівчинка почала переходити від однієї троянди до іншої, спочатку повільно, а потім щораз швидше і швидше. Невдовзі вона вийшла на узлісся, де на неї чекав тато. Він також помітив трояндову стежку і вирушив назустріч дочці.

На цьому шляху йому теж допомагало безупинне проказування молитви «Богородице Діво». Кожна відмовлена молитва впліталася в трояндову доріжку, яка й звела дочку і батька.

Так само й кожне наше «Богородице Діво» проводить нас звивистими стежками цього світу в обійми нашого небесного Отця.

Д. Дефо

ЛІКИ ДЛЯ ДУШІ І ТІЛА

(уривок із роману «Пригоди Робінзона Крузо»)

Коли я, нарешті, до певної міри справився з собою, коли влаштував своє житло, довів до ладу моє домашнє житло, то взявся за щоденник. Приводжу його тут повністю.

18 червня. – З ранку до вечора лив дощ, і я не виходив. Мабуть, я застудився, і весь день мене щось морозило, хоча, наскільки мені відомо, в тутешніх широтах холодів не буває.

19 червня. – Мені дуже нездужається: так мерзну, ніби надворі зима.

20 червня. – Усю ніч не склепив очей: сильний головний біль і морозить.

21 червня. – Зовсім погано. Страшенно боюся розхворітися: яке ж буде тоді моє становище без будь-якої допомоги! Молився Богу – уперше з того дня, коли ми потрапили в бурю під Гуллем, – але слова молитви повторював несвідомо, так плутаються думки в голові.

22 червня. – Сьогодні мені краще, але боязнь хвороби не покидає мене.

23 червня. – Знову недобре: весь день морозило, і дуже боліла голова.

24 червня. – Набагато краще.

25 червня. – Був сильний напад лихоманки; протягом годин семи мене кидало то в жар, то в холод. Закінчився напад легким спітнінням.

26 червня. – Краще. У мене скінчився весь запас м'яса, і я ходив на полювання, хоча відчував страшенну слабкість. Убив козу, над силу дотяг її до дому, засмажив шматочок на вугіллі й поїв. Мені дуже хотілося зварити з неї супу, але у мене немає горщика.

27 червня. – Знову напад, такий сильний, що я весь день пролежав у ліжку без їжі і питва. Я помирав від спраги, але не був спроможний встати і сходити по воду. Знову молився Богові, але голова така важка, що я не міг пригадати жодної молитви й тільки повторював: «Господи, допоможи мені! Зглянься на мене, Господи! Помилуй мене, Господи!» Так я кидався години дві або три, доки напад не минув. Тоді я заснув і не прокидався до пізньої ночі. Прокинувшись, відчув себе набагато бадьоріше, хоча був усе-таки дуже слабкий. Мені дуже хотілося пити, але оскільки ні в наметі, ні в погребі не було ні краплі води, то довелося лежати до ранку. Під ранок знову заснув і бачив страшний сон.

Мені снилося, неначе я сиджу на землі за огорожею, на тому самому місці, де сидів після землетрусу, коли бушував ураган, і раптом бачу, що зверху, з великої чорної хмари, вся обійнята полум'ям, спускається людина. Полум'я, що огортало її, було таким сліпучо-яскравим, що на неї ледве можна було дивитися. Немає слів передати, яким жахливим було її обличчя.

Коли ноги її торкнулися землі, ґрунт затремтів, як від землетрусу, і все повітря, на мій жах, осяялося немов незчисленними спалахами блискавок. Ледве ступивши на землю, незнайомиць рушив до мене з довгим списом у руці, наче з наміром убити мене. Трохи не дійшовши до мене, він піднявся на пагорб, і я почув голос, невимовно грізний і страшний. З усього, що говорив незнайомиць, я зрозумів тільки кінець: «Незважаючи на всі послані тобі випробування, ти не розкався. Так помри ж!» І я бачив, як після цих слів він підняв спис, щоб убити мене.

Звичайно, усі, кому трапиться читати цю книгу, зрозуміють, що я не здатний описати, до чого приголомшуюче подіяв на мене цей жахливий сон навіть у той час, як я спав. Також неможливо описати залишене ним враження, коли я вже прокинувся і зрозумів, що це був тільки сон.

Я запалив свій світильник, оскільки вже починало смеркатися, і сів на стілець біля столу. Страх перед поверненням хвороби весь день не покидав мене, і раптом я пригадав, що жителі Бразилії майже від усіх хвороб лікуються тютюном; тим часом в одній із моїх скринь лежало декілька пачок тютюну: одна велика пачка зовсім заготовлена, а інші в листі.

Я встав і пішов за тютюном у свою комору. Безсумнівно, моїми діями керувало провидіння, бо, відкривши скриню, я знайшов у ній ліки не тільки для тіла, але й для душі: по-перше, тютюн, який шукав, по-друге, – Біблію. Виявилось, що я склав до цієї скрині всі книги, які взяв із корабля, в тому числі Біблію, в яку до того часу я не спромігся, або, точніше, не відчував бажання, заглянути. Тепер я взяв її з собою, приніс разом із тютюном у намет і поклав на стіл.

Я не знав, як застосовується тютюн проти хвороби; не знав навіть, чи допомагає він від лихоманки; тому я зробив кілька дослідів у надії, що так чи інакше дія його повинна виявитися. Передусім я взяв із пачки один листок, поклав його в рот і розжував. Тютюн був ще зелений, дуже міцний; до того ж я до нього не звик, тож спочатку він майже одурманив мене. Потім я приготував тютюнову настоянку на ромі, з тим щоб випити її години за дві, перед сном. Нарешті, я спалив трохи тютюну в жаровні і втягував носом дим доти, доки не почав задихатися: я повторив цю операцію кілька разів.

У проміжках пробував читати Біблію, але у мене так паморочилася голова від тютюну, що я мусив невдовзі відмовитися від читання, принаймні на цей раз. Пам'ятаю, однак, що коли я розкрив Біблію навмання, мені упали в очі такі слова: «Поклич мене в день печалі, і я врятую тебе, і ти прославиш ім'я моє»(слова із псалма № 49:15 або 50:15 – упорядник).

Зовсім уже стемніло, від тютюну голова моя обважніла, і мені захотілося спати. Я не погасив світильника на випадок, якщо мені що-небудь знадобиться вночі, і влігся на постіль. Але, перш ніж лягти, я зробив те, чого не робив ніколи в житті: упав навколішки і став молитися Богу, щоб Він виконав обіцянку і врятував мене, якщо я покличу його в день печалі. Договіривши свою нескладну молитву, я випив тютюнову настоянку і ліг. Настоянка виявилася такою міцною і противною на смак, що я ледве її проковтнув. Вона відразу вдарила мені в голову, і я міцно заснув. Коли я прокинувся наступного дня, було, судячи з сонця, близько трьох годин після полудня; мені здається, що я проспав тоді не одну, а дві ночі й прокинувся тільки на третій день; принаймні нічим іншим я не можу пояснити, яким чином із моїх підрахунків випав один день, як це виявилось через кілька років: справді, якби я збився з підрахунку тому, що перетнув кілька разів екватор, то втратив би більше, ніж один день; тим часом я втратив тільки один день, і мені ніколи не вдалося з'ясувати, як це сталося.

Але як би там не було, цей сон напрочуд мене освіжив: я встав бадьорий і у веселому настрої духу. У мене помітно додалось сил, шунок діяв краще, бо я відчував голод. Лихоманка в той день не повторилася, і взагалі відтоді я почав швидко видужувати. Це було 29 червня.

30-е число було, мабуть, щасливим для мене днем. Виходив із рушницею, але намагався не дуже віддалятися від дому. Убив пару морських птахів, схожих на казарок. Приніс їх додому, але не відважився з'їсти, обмеживши

свій обід черепашчачими яйцями, які були дуже смачними. Увечері повторно вжив ліків, які так допомогли мені напередодні (я кажу про тютюнову настоянку на ромі); тільки цього разу я випив її не так багато, так само тютюнового листа не жував і не вдихав тютюнового диму. Однак наступного дня 1 липня – відчував себе, всупереч очікуванням, не так добре; мене знову морозило, хоч і не сильно.

2 липня. – Знову вживав тютюн всіма трьома способами, як першого разу, подвоївши кількість випитої настоянки.

4 липня. – Вранці взяв Біблію, розкрив її на Новому Заповіті і, зосередивши свою увагу, почав читати. З цього дня вирішив читати Біблію щоранку і щовечора, не зв'язуючи себе певним числом розділів, а доти, доки не стомиться увага.

Наведені вище слова: «Поклич мене в день печалі, і я врятую тебе» – я розумів тепер зовсім інакше, ніж раніше: раніше вони викликали у мене тільки одне уявлення про звільнення з ув'язнення, в якому я перебував, тому що хоч на моєму острові я і був на просторі, він усе ж був справжньою в'язницею в гіршому значенні цього слова. Тепер же я навчився тлумачити ці слова в зовсім іншому значенні: тепер я озирався на своє минуле з такою огидою, так жахався скоєного мною, що душа моя просила у Бога тільки звільнення від тягаря гріхів, що тяжів над нею і позбавляв спокою. Що означала в порівнянні з цим моя самотність? Про позбавлення від неї я більше не молився, я навіть не думав про неї: такою дрібницею стала вона мені здаватися. Кажу це, аби показати моїм читачам, що людині, яка збагнула істину, звільнення від гріха дає більше щастя, ніж звільнення від страждань.

Але я залишаю ці міркування і повертаюся до свого щоденника.

З цього часу становище моє, залишаючись зовні таким же тяжким, стало здаватися мені набагато більш стерпним. Постійне читання Біблії і молитва спрямовували мої думки до питань піднесених, і я пізнав багато душевних радощів, які досі були зовсім чужі мені. Крім того, як тільки до мене повернулися здоров'я та сили, я став енергійно працювати над поповненням усього, чого мені ще не вистачало, і старався зробити своє життя більш правильним.

Є. Маланюк

Знову Біблія літа розкрила
Сторінки заколисаних піль.
Легкий вітер напружує крила
Гнати леготом золото хвиль.

● **Поміркуй і дай відповідь:**

1. Слово «Біблія» в перекладі означає «книга». Чи вважаєте ви Біблію звичайною книгою? Спробуйте довести свою думку, використовуючи цитати із поданих поезій Т. Шевченка, К. Зизанія, Є. Маланюка.
2. Яке значення має молитва в житті кожної людини? Чому повчає нас оповідання Б. Ферреро?
3. Чому Р. Крузо сказав: «...я знайшов у ній ліки не тільки для тіла, але й для душі: по-перше, тютюн, який шукав, по-друге – Біблію».
4. Уважно прочитайте псалом 49(50). Як Р. Крузо зрозумів слова з нього? Порівняй початкове і кінцеве тлумачення. Про що персонаж почав просити Бога?

Урок 2

Ісус Христос – Учитель

Олег Ольжич

МОЛИТВА

Ігумен встав. Брати-домінікани
Двома рядами вийшли з-за столів,
І серця храму – пройняли органи
І морок сам зайнявсь і задзвенів.
Ось брат один. Страховище іконам:
Руде волосся і ведмежий стан...
Якби він був розбійницьким бароном,
На смерть своїх би катував селян.
Велика міць Твоя, Ісусе Христе,
Коли й його до Тебе привела!
Він молиться... І ніжно-променисте
Щось світиться з-під дикого чола.

Б. Ферреро

ХТО ПРО НАС ПАМ'ЯТАЄ

У скляній посудині жили дві червоні рибки. Ліниво пересуваючись попри скляні стінки, вони мали досить часу, аби пофілософствувати. І якось одна рибка спитала іншу:

- Чи ти віриш у Бога?
- Звичайно!
- А звідки ти про Нього знаєш?
- Хто ж тоді, на твою думку, щодня міняє воду в акваріумі?

Немов спокійна ріка, плине у нас життя, і це чудо.

Але ми звикли до чудес.

Кожен день є новим даром, чистою сторінкою, на якій можемо щось записати.

Бог щоденно міняє нам воду.

Коли ми перестаємо в Нього вірити, Бог не закривається від нас у своїй божественності; це ми умираємо у той день, коли наше життя робиться закритим на світло, що безнастанно променить і щоденно оновлює чуда, які перевищують будь-який розум.

П. Тичина

ЗОЛОТИЙ ГОМІН

Над Києвом – золотий гомін,
І голуби і сонце!
Внизу –
Дніпро торкає струни...
Предки.
Предки встали з могил;
Пішли по місту.
Предки жертви сонцю приносять –
І того золотий гомін.
Ах, той гомін!..
За ним не чуть, що друг твій каже,
Від нього грози, пролітаючи містом,
плачуть –
Гомін золотий!
Уночі,

Як Чумацький Шлях сріблясту куряву простеле,
Розчини вікно, послухай:
Слухай:
Деся в небі пливуть ріки,
Потужні ріки дзвону Лаври і Софії.
Човни золотії
Із сивої-сивої давнини причалюють.
Човни золотії.
...З хрестом
Опромінений
Ласкою Божою в серце зраниений
Виходить Андрій Первозданий.
Ступає на гори.
– Благословенні будьте, гори, і ти, ріко мутная!
І засміялись гори,
Зазеленіли...
І ріка мутная сповнилась сонця і блакиті –
Торкнула струни...
Уночі,
Як Чумацький Шлях сріблясту куряву простеле,
Вийде на Дніпро!
...Над сивоусими небесними ланами Бог проходить,
Бог засіває.
Падають
Зерна
Кришталевої музики.
З глибини вічності падають зерна
В душу.
І там, у храмі душі,
Над яким у недосяжній високості в'ються
голуби-молитви,
Там, у повнозвучнім храмі акордами розцвітають,
Натхненними, як очі предків!..

Б. Ферреро

СВЯТО СОТВОРЕННЯ

Закінчивши сотворення світу, Бог, на сьомий день, вирішив зробити собі свято. Всі створіння, новесенькі, захотіли зробити Богові найкращі дарунки.

Білочки принесли Йому горішки і мигдаль, кролик – моркву, вівці – теплу м'яку вовну, корови – густе пінисте молоко.

Мільярди ангелів вишикувалися півколом і почали співати божественні серенади.

Людина також, хвилюючись, чекала свого виходу. «Що я можу подарувати? Квіти мають запах, бджоли – мед, навіть слони обіцяли, що влаштують Господу Богу душ, а потім висушать Його своїми хоботами».

Людина стояла в кінці черги і не припиняла журитися, тоді як інші створіння проходили перед престолом Бога і складали Йому свої дари.

Коли залишилося лиш кілька створінь: черепаха, слимак і лінивець, – людина впала в паніку.

Нарешті надійшла її черга.

Людина, якій здавалося, що вона не може подарувати Господові Богу нічого такого ж прекрасного, як інші створіння, сіла Йому на коліна, пригорнулася до нього і промовила: «Я Тебе люблю!»

Лице Господа Бога просвітіло, і всі створіння зрозуміли, що людина подарувала щось таке, чого не міг подарувати ніхто.

«Навіщо Бог нас створив?

Бог створив нас, щоб ми Його пізнавали, любили і служили Йому своїм життям, а також для того, щоб ми в майбутньому житті розкошували в Раю» (Катехизм Пія X).

*Дозволь мені любити Тебе, Господи,
Чи є щось – в небі
Або на землі, – що б не було Тобою?
Ти – Бог мого серця
І моя вічна батьківщина.
Дозволь, щоб я завше був із Тобою.
Будь завше зі мною.
І навіть якби я
Хотів колись Тебе відкинути,
Ти, Господи, не відкидай мене ніколи.*

І. Франко

БОРИС ГРАБ

Борис Граб був хлопська дитина. Батько його, заможний господар у підгірському селі Д. коло Добромилля, віддав його, свого найстаршого сина, до школи спершу до Лаврова до василіан, а потім до Перемишля до гімназії.

Борис учився дуже добре і вчасно почав заробляти собі на хліб лекціями. Батько бажав, щоб син, скінчивши гімназію, йшов до духовної семінарії, але Борис уперся і пішов до Відня на медицину.

Ще в гімназії Борис займав видне місце серед товаришів, бо й учителі дивилися на нього, як на головну оздобу закладу. Обдарований незвичайними здібностями, величезною пам'яттю, бистрим і ясним розумом, він із тими вродженими дарами виявляв велику пильність і працьовитість, замишування до порядку і точності і вироблене гімнастикою та фізичною працею здоров'я та сильну будову тіла. Свій час умів він розділити так, що на всяку роботу, на всяку науку знаходив час і пору.

Ще в гімназії він із власної охоти навчився кількох європейських мов, прочитав у кожному із них чільні твори літератури, які лише міг дістати в такому звичайному місті, як Перемишль, – але, крім того, живучи два роки у столяра, вивчився столярства, відтак у токаря токарства, а ще в сьомому класі не побоявся насмішок товаришів, ба й деяких учителів, але перейшов на квартиру до одного шевця і в заміну за підучування його сина вивчився й того, у школярів так погордженого, ремесла. Лиш один учитель, Міхонський, хвалив Граба за те, заохочував і інших учитися ремесла і обік духовної праці не занедбувати й фізичної, хоч, розуміється, надаремно. Оце намагання сполучити науку з фізичною працею звело Бориса до купи з Міхонським, який сам закликав його до себе до хати, часто розмовляв із ним і старався по зможі дати його думанню й науці живий напрям, вільний від шкільного педантизму й заскорузлості.

Міхонський – се була вельми оригінальна й симпатична постать, рідка поява між гімназійними вчителями. Незвичайно нервовий і чутливий, він умів бути терпеливим і повільним та лагідним. Усе в нім, від нерівного, покvapного ходу і бистрого, але миготливого погляду, аж до методи навчання, приступної, живої і щиро предметової (він учив математики, логіки й психології), а разом прибраного в якісь педантичні форми, в якусь дрібничкову формалістику, – все, кажу, в нім було немов навмисно зложене з суперечностей. М'якого серця і доброї душі, він міг довести до розпуки учня – хоч і здібного, але повільного, флегматика; лише нервові, прудкі, рухливі натури могли подобатись йому. А проте сам той чоловік із педантичною строгістю додивлявся до того, як учень стоїть біля таблиці, як держить крейду, як маже губкою, як кланяється, – і не вважав зайвим по десять раз на кожен годину навчати учнів методичності, повільного, але ясного думання, точності й економії у всіх рухах, поступках і ділах.

– Не надто квapся, не надто й гайся, нічого зайвого! – оце були його улюблені приказки. Учень, який на завдане питання відповідав занадто швидко й гладко, відразу збуджував його недовір'я.

– А покажи-но ти мені книжку, з якої ти се так гладко напам'ять вивчився! – звик він був говорити такому учневі, вислухавши його відповіді, а коли той

упирався при тім, що говорить се не з пам'яті, а з голови, завдавав йому для проби таке питання, якого не було в книжці і на яке треба було відповісти з добрим розумінням. Такими питаннями він випробував здібність мислення у своїх учнів. І вже у кого побачив, що відповідь на питання виходить справді здобутком його власної, хоч і невеличкої духовної праці, до того мав велику повагу.

– Власна думка! Власна духовна праця, ось у чім властива ціль гімназії! – повторяв він не раз. – Ти думаєш, один із другим, що та латина, грека, фізика чи математика, логіка чи психологія, що ми тут із тобою переробляємо, придасться тобі потім у житті на щось? Не вір тому! Хіба на вчителя підеш, та й то в таким разі придасться тобі з того лиш мала частина. А так, у звичайнім житті інтелігентного чоловіка, урядника, купця, ремісника – все се зовсім ні до чого не здалося. Самі побачите, як лише вийдете з гімназії; за рік, за два половина з вас забуде читати по-грецьки, латинської книжки до смерті не візьме в руки, а на логарифми буде дивитися, як теля на нові ворота. І що з того виходить? Я знаю, дехто скаже: «Дурні професори, дарма гають час собі й нам і вчать нас непотрібних речей». Отже, неправда! Ми з вами, як той біблійний Саул, що то пішов шукати загублених ослиць, а знайшов корону. Ми нібито ведемо вас шукати ослиць, ніби тих граматичних форм, алгебраїчних формул, історичних дат. А тим часом ні! Головна річ у тім, аби ви навчилися володіти своїм мізком. Знаєте, як мала дитина вчиться зразу дивитися очима, потім хапати руками, а нарешті ходити ногами та говорити. Так і гімназія вчить вас володіти духовними органами, виробляє пам'ять, порядне думання, систематичність, а нарешті критичність. Оце є мета гімназії. Гімназія – се та ж гімнастика, лише на широкій, духовній основі. Щоб ти, пройшовши її, був готовий узятися до всякої праці чи науки, що має заповнити твоє життя. Аж там, за дверима гімназії, почнеться те, що має придатися тобі в житті, правдива наука. Тут усе лише гімнастика, вироблювання здібностей, а з них найвища, найдорожча – здібність власного думання.

Борис Граб відразу, ще в третім класі нижчої гімназії, звернув на себе увагу Міхонського. В ту пору се був дикий і неохайний хлопець, який між усіма учнями свого класу вирізнявся нечищеними по кілька неділь чобітьми, брудною сорочкою, подертим сурдутом, нечесаним волоссям і – першою лоскацією.

Наука в двох перших гімназійних класах вимагала лише пам'яті, а не праці думок; для того Граб, обдарований такою надзвичайною пам'яттю, що всі виклади вчителів запам'ятовував відразу в школі, не вчився дома нічого, але, поробивши письмові роботи, коли були задані, і відбувши дві-три години приватних лекцій (учив звичайно своїх товаришів-однокурсників, і то так, що один або два платили йому по два гульдени щомісяця. А на навчання сховався весь «сірий кінець класу»), втікав із гурту і забавлявся по-своєму. Жив він у дуже поганій частині міста, над невеличким потоком, обставленим по

двох боках поруччями. Граб вилазив на те поруччя і ходив по нім. Поруччя було невисоке, півтора ліктя понад вулицею, але стояло на самому березі потоку, а берег був високий і стрімкий і стіною здіймався вгору на цілих три сажні. Не було нічого легшого, як grimнути з поруччя в потік, дно якого було або болотяне, або вистелене грубим камінням. Понад ту прірву ходив Борис цілими годинами; іншим світ крутився, коли лише з протилежного берега дивилися на нього, а йому байдуже. Та й поліція ніколи майже не заходила в ту частину міста, щоб могла заборонити йому ту гімнастику.

Раз якось Міхонський переходив туди і побачив Бориса на тій еквілібристиці. Думав, що хлопець побачить його і втече, але Борис ішов спокійно, рівно, не змигаючи оком із поруччя, і нічого більше не бачив. Він був подібний до лунатика. Міхонський наблизився аж зовсім до нього і крикнув:

– А ти що робиш?

Борис оглянувся, змішався. Міхонському бачилось, що він ось-ось захищається і впаде, тож прискочив і вхопив його за руку.

– Що се ти робиш? – повторив учитель.

– Про... про... про... – лепотів хлопець і, мов прикипівши, стояв на місці, на поруччю.

– Злізь на землю і говори порядно! – гостро промовив Міхонський.

Борис зіскочив із поруччя, але на вчителеві запити не вмів відповісти нічого порядного.

– А лекції знаєш на завтра?

– Знаю.

– А задачі маєш?

– Маю.

– І чого ж ти ходиш туди?

– А що ж маю робити? – простодушно запитав Борис.

– Але ж тут можеш в'язи зломити.

– Ні, не зломлю.

Міхонський зацікавився занедбаним хлопчиною. На годинах алгебри він мав з ним муку: ані стати, ані крейду взяти, ані писати, ані говорити порядно Борис не вмів, але зате в його відповідях учитель бачив розум і пробіски власної думки.

– Де ти живеш? – запитав Міхонський Бориса. Той показав.

– Ходи, хочу подивитися.

Борис попровадив його.

– Як тут вогко! Як тут брудно! Як тут тісно! Який тут галас! Яка тут задуха! – раз по разу викрикував Міхонський. – Ну, і не диво, що ти вважаєш, що краще по поруччю ходити, ніж тут сидіти. Тут сидіти – то смерть! Чому тебе батько не помістив деінде?

– Бо сей господар його знайомий.

– Як маєш вільний час, то приходи до мене, – мовив учитель. – Ти знаєш, де я живу?

– Знаю.

– Прийдеш?

– Прийду.

Але Борис не йшов до Міхонського. Сей жив у гарнім будинку над Сяном. Переходячи повз того будинку, Борис не раз бачив гарне панське урядження в його середині і стидався йти туди. Минув тиждень. Міхонський немов і забув про Бориса, хоч три рази мав години в його класі. Аж за четвертим разом викликав Бориса до таблиці. Живо забилося серце у хлопця, він увесь спаленів, але, напружуючи всі сили духу й тіла, старався зручно вийти з лавки, стати при таблиці, взяти в праву руку крейду, а в ліву губку, словом, робити все так, як любив Міхонський. А Міхонський стояв збоку і пильно дивився на нього, не кажучи ані слова. Тільки всміхався з-за своєї чорної бороди, але Борис не бачив того.

– А з нього може вийти славний хлопець! – сказав він ніби сам до себе, але так, що цілий клас вчув; вчув і Борис. Його серце заметалося, затріпотіло якоюсь радістю; він почув сором, що не заслужив на таку добрість учителя, що не додержав даного йому слова. Міхонський подиктував йому якесь завдання. Борис написав і спокійно, не поспішаючи, за порядком узявся розв'язувати його. Міхонський ходив на пальцях по класу і любувався.

– Добре! – сказав він, коли робота була зроблена. – Добре, дуже добре. Сідай на місце!

Борис поклав крейду і губку і сів.

– Гов! – скрикнув нараз Міхонський, немов нагадавши собі щось. – Борис Граб! А скажи-но ти мені, хто найбільший дурень у тім класі?

– Я, – сказав Борис, не задумуючись.

– Для чого?

– Бо дав слово прийти до пана професора, а не прийшов.

– А чому не прийшов?

– Бо... бо... бо...

Борис затнувся, почервонів по самі вуха і – розплакався.

– Ага, бачиш! – сказав Міхонський. – А на другий раз не будь дурнем і приходи.

– Прийду.

Від того часу Борис почав вільними хвилями ходити до Міхонського. Той зразу мусив вивчати його, добротою і ласкою завоювати собі його повне довір'я, а потім узявся «цивілізувати» сього дикуна. Почав від того, що навчив його порядно ходити, просто, не перевалюючись із боку на бік, із піднесеним лицем, навчив кланятись, сідати, навчив тієї акуратності, яка вирізняє розумного і практичного чоловіка. Він узявсь робити з ним хатню гімнастику (тоді се ще була у нас нечувана новина), аби при звичаїти його до

швидкості й грації в рухах. Він постарався і винайшов для нього інше, здоровіше помешкання, власне у столяра, і велів Борисові в вільних хвилях учитися столярства. Книжок поки що не давав йому ніяких: «Досить з тебе й шкільних, – говорив він. – На інші прийде черга потому. Тепер роби на верстаті!»

І Борис робив. Аж у п'ятім класі Міхонський, бачачи, що хлопчина і фізично виріс, став здоровий, як дубчак, моторний та цікавий, і що дух його доволі зміцнів і привик до методичної праці, почав давати йому книжки до читання зі своєї бібліотеки. Борис перечитав безсмертну поему «Одіссея» в польськiм перекладі одним духом за кілька днів і приніс Міхонському книжку назад із подякою.

– А що, прочитав?

– Прочитав.

– Ну, розкажи мені, що ти прочитав?

Борис був приготований на се питання. Він розповів Міхонському зміст поеми, дитячим звичаєм підносячи більше чудесні та фантастичні пригоди, а поминаючи побутові картини.

– Ну, добре, – мовив Міхонський. – Але знаєш ти, що се тільки одна половина «Одіссеї», оте все, що ти мені тут розповів.

– Одна половина! – скрикнув здивований хлопець.

– Еге, одна половина.

– Значить, є ще й друга?

– Є й друга.

– А де? Можна просити пана професора?

– Тут вона. В тій самій книжці. Візьми її і прочитай ще раз, а тоді розкажеш мені й другу половину.

Борис був трохи розчарований, узяв книжку, але кілька днів не мав охоти братися наново до читання.

– А що, знаходиш другу половину «Одіссеї»? – запитав його Міхонський.

– Ні, не знаходжу.

– А читаєш ще раз?

– Читаю.

– Не бреш, Борисе! – напівлагідно, а напівжалісно скрикнув Міхонський.

– Ти не зачинав другий раз читати, а то б певно знайшов і другу половину. Правда, що не зачинав?

– Не зачинав, – сказав засоромлений Борис.

– То-то й є! Адже я знаю, що такий розумний хлопець, як ти, як прочитає таку розумну книжку, як «Одіссея», то мусить знайти й другу її половину.

Ся розмова глибоко вразила Бориса. Він постановив собі ніколи не брехати і зараз же взявся другий раз читати «Одіссею». Тепер, знаючи її зміст, він читав її помалу. Живі побутові картини насували йому на пам'ять живі

картини того сільського життя, яким жив його батько, серед якого й сам він виростав відмалечку. Чим даліше вглиблювся в поему, тим більше блідли в його пам'яті фантастичні пригоди та міфологічні дивогляди, але тим яскравіше визначувалися картини сільського віча, возової подорожі польовими дорогами серед родючих нив, сільського празника, дівчат, що перуть шмаття на річці, гостини, саду, сільських ігрищ, життя пастуха в полі і т. ін. Другий раз він прочитав поему з далеко більшим інтересом, як перший раз, і розповів сим разом Міхонському зовсім інший зміст, як першим разом. Живі спомини з власного життя додавали його оповіданню ще більше свіжості, ясності та виразу.

– А видиш! – сказав Міхонський, стараючись не надто сильно показати свою радість. – Правда, що ся половина рівно цікава, як і та, яку ти мені розповів першим разом?

– І ще цікавіша! – мовив утішений своїм відкриттям Борис.

– А чому цікавіша?

– Тому... Тому... – Борис хвилювався, немов шукаючи слів, щоб вияснити те, що не зовсім іще ясно вимальовувалось у його душі. – Я думаю... мені представляється ціла «Одіссея» як дім. Оті малюнки з життя – то фундамент, то зруб, а ті чудесні пригоди – то гарні різьблені та мальовані оздоби, ганки, галерейки...

– Браво! – сказав Міхонський. – І справді, хто перший раз оглядає дім, той насамперед зверне увагу на ті побічні речі, стовпчики, вікна, малюнки по стінах. Треба вже тямучого чоловіка і уважного оглядача, щоб звернув увагу на розклад будинку, на весь його план, на тривкість фундаментів, уставлення дверей та печей. А для тих, що живуть у домі, се далеко важливіше, ніж ті оздоби, які іноді стають навіть завадою, які треба оберігати та шанувати, а які властиво не приносять ніякого пожитку. Ну, але тепер скажу тобі ще один секрет. Те, що ти досі бачив у «Одіссеї», ті обидві половини її змісту, то властиво лиш одна сторона речі. Поза тим, що ти бачив тепер, криється інша, ще далеко цікавіша історія.

Борис витріщив на вчителя сповнені цікавості очі.

– Бачиш, то так, – мовив Міхонський. – Читаючи її перший раз, ти перебіг немов по одній лінії через її зміст, немов вузькою стежечкою через поле. Ти любувався лише бігом та закрутами тої стежки, небагато зважаючи на ціле поле. Правда?

– Правда.

– Читаючи другий раз, ти вже бачив, що ся стежечка – то не головна річ. Ти звернув увагу на ціле поле, на його ґрунт, на те, що на ньому засіяно. Так?

– Здається, так.

– Бачиш. Та досі ти студював «Одіссею», як одну площу, на якій стоїш і сам, можна сказати, планіметричним способом. Ти не пробував – і не міг – піднятися вище, над неї, оглянути її не як площу, а як окремий світ, наділе-

ний власним рухом, власним життям. Се був би, що так скажу, стереометричний погляд. Ну, та на се ти ще замолодий! Маєш час. Колись, після екзаменів або ще пізніше, як ввійдеш у своє власне, практичне життя, як поспробуєш і для себе створити свій власний матеріальний і духовий світ, тоді поспробуй також іще раз прочитати «Одіссею». Тоді побачиш ту нову її сторону. Даси мені слово, що зробиш се?

– Дуже радо.

Міхонський стиснув хлопцеві руку.

– А не забудеш?

– Ні, не забуду.

– І затям собі мою пораду: при читанні всякої книжки від планіметричного способу бачення доходить до стереометричного. Я знаю, се тобі не зовсім зрозуміле, але прийде пора, зрозумієш. І не думай собі, що се вже все, що, осягнувши той ступінь, ти вже матимеш ключ до цілковитого розуміння творів людського генія. Ні, сину (се перший раз Міхонський назвав Бориса сином, і перший раз Борис почув якесь незвичайне почуття, якусь дивну м'якість у його голосі), ні, се все лиш один ступінь, лиш початок, так само як планіметрія й стереометрія – то лише початки, азбука математики. Далі забажаєш пізнати внутрішню структуру, так сказати механіку твору, потім складники, з яких його скомпоновано, немов його хімію; далі сам процес його творення, його зв'язок із тодішнім часом, що його автор узяв із минувшини, зі своєї сучасності; далі дійдеш до оцінювання самих основних ідей, так сказати, психології його твору, а потім ще далі розшириш горизонт і будеш питати: звідки у тодішніх людей і в отого таємничого Гомера взялася думка складати такі твори? І в такій формі? І такою мовою? І тисячні, тисячні подібні питання насунуться тобі, і тоді побачиш, як такий твір, частка життя великої нації, веде нас до вивчення того життя і виявляє на кожному кроці стільки ж безмежних горизонтів та нерозгаданих загадок, як і саме життя.

– Та невже можна задавати собі такі питання? – запитав несміливо Борис, якому зашуміло в голові від тих несподівано розкритих перед ним далеких перспектив.

– Не лише можна, але й треба, – мовив Міхонський.

– І є надія дійти в таких речах до правдивої відповіді?

– Скажи: до якоїсь відповіді! – з притиском мовив Міхонський. – Що значить «правдива» відповідь? Що для нас правдиве, для інших, пізніших, може бути вже не зовсім правдиве. Головна річ: відповідно поставити питання і дати на нього відповідь, згідну зі звісними нам фактами. Інші будуть мати більше фактів або розумітимуть наші факти не так, як ми, то й відповідь їх буде інша. Ну, та годі про се. Ще маєш час на такі речі. Ти ще, – він усміхнувся ласкаво, – на планіметричному погляді стоїш. Читай далі! Читай не багато, не швидко, а старайся доходити до стереометричного погляду. Тоді поговоримо про се більше.

Від того часу Борис під керівництвом Міхонського прочитав усі найкращі твори Гете, Шіллера, Лессінга та Віланда. Шекспіра читав у німецькій перекладі, бо в Перемишлі не було нікого, хто б навчив його англійської мови. За порадою Міхонського, він зараз у п'ятім класі записався на вивчення французької мови і по двох роках дійшов до того, що міг в оригіналі читати Мольєра, Расіна та Корнеля. Знаючи латинську та французьку мову, він із допомогою Міхонського легко вивчив італійську, та його тягло до Данте й Аріосто. Міхонський радив йому лишити собі їх на час після екзаменів, а тим часом поглиблював його розуміння прочитаних авторів розмовами про твори чільних майстрів усесвітньої літератури. Додобачаючи в Грабових відповідях та рефератах, що він із планіметричної – по його термінології – стадії розуміння переходить до стереометричної, він давав йому читати докладні життєписи даних авторів, збірники їх листів, мемуари їх самих та їх сучасників і тим привчав його, з одного боку, розуміти всякий твір людського духу на основі того часу й тих живих людських взаємин, витвором і виразом яких він був, а з другого боку, при звичаював його розуміти історію даного часу, так сказати, аналітично, із свідоцтв та настроїв тогочасних людей, а не з готових шаблонних конструкцій шкільних підручників. «У загальних нарисах, – мовив він, – маєш усесвітню історію в школі. Захочеш глибше ввійти в студіювання якоїсь історичної епохи, то йди просто до джерел, до сучасних тій епосі писань або до основних монографій».

Так само остерігав Міхонський Бориса перед читанням історії літератури.

– Се не для тебе! – говорив він. – Старайся насамперед пізнати якнайбільше творів літератури з власного читання, а тоді вже берися й до історії літератури.

Серед чільних творів літератури Міхонський давав Борисові читати життєписи видатних діячів літератури та науки, деякі спогади великих людей та їх листи, привчаючи його розуміти всякий твір того часу, в який він був написаний.

Борис не заперечував. Він чув у голосі Міхонського в такі моменти якусь сумну ноту. З принагідних натяків самого Міхонського та з оповідань інших товаришів він знав, що Міхонський був емігрантом із Росії, що одержав незвичайно широку освіту і готувався, мабуть, для далеко виднішої наукової кар'єри, ніж кар'єра бідного гімназійного викладача в галицькому провінційному місті, і що якась незвичайна катастрофа викинула його з колії і прогнала в світ. Загнаний обставинами в глухе галицьке місто, не маючи надто щастя в родині, хоча мав молоду і незвичайно вродливу та веселої вдачі жінку і миленьку, гарну, як ангел, донечку, він відчував потребу хоч якої-небудь духовної, вільнішої роботи, і вдовольняв сю потребу працею над ширшим, вільнішим розвитком бодай одного, найздібнішого та найхарактернішого – як йому бачилось – із-поміж своїх учнів.

Але на цьому не закінчувалась виховна діяльність Міхонського; розвиток моральної істоти чоловіка займав у нього мало не найважливіше місце. Правда, моральність розумів він далеко ширше й гуманніше, ніж її розуміють звичайно гімназійні вчителі. На всіх протоколах гімназійних конференцій, де друкували списки тих, кого виключали з гімназії за гру в карти, пиятики, стояло ім'я Міхонського в числі тих, що голосував проти виключення, і то звичайно такий голос подавав він один.

– Я не хвалю тих вчинків, – говорив він, – але одне те, що вони все-таки не такі вже смертельні гріхи, щоб за них морально убивати хлопця, а друге те, що у всьому тому в великій мірі винні ми самі, ми, вчителі. Займіть, зацікавте хлопця наукою, давайте йому власний приклад справді духовного, відданого науці життя, то він прилипне до вас усією душею і не подумає навіть про п'янство й карти. Розуміється, такі його слова справи не поправляли, і вчителі під тиском шкільного закону не вагались «убивати морально» щороку по кілька або й по кільканадцять молодих людей за такі проступки.

Борис, для якого Міхонський зробився правдивим духовим батьком, не думав ніколи про карти та пиятику. Та й ніколи йому було: завжди багато роботи, та й то роботи такої цікавої, що ніякими картами, ніякою пиятикою його від неї не відтягнеш. А втомиться було шкільною наукою та читанням позашкільних книжок, то біжить до своєї комірки, де мав невеличкий столярський верстат та власної роботи токаренку, і струже, точить, ріже, складає, доки й фізично натомлене тіло не запросить спочинку. А поза тією дрібною, щоденною роботою виднілись такі широкі, світлі й безмежні горизонти нової, ще кращої і привабливішої роботи, що забулись хоч на годинку, захопившись чи то картами, чи трунком Борис уважав би для себе простою втратою, а не приємністю.

Ми вже бачили, яким простим, природним способом Міхонський розбудив у хлоп'ячій душі звичку – ніколи не брехати. Правда, треба було довгих літ систематичної та терпеливої праці з боку вчителя та ретельного зусилля з боку учня, щоб із сеї звички, мов із зернятка, виплекати гарну рослину – чесну одвертість та правдивість характеру. Живучи в ненастанній, але різномірній і бадьорій праці, Борис звик добре зважувати свої сили, приступаючи до якої-будь роботи.

Він звик обходитися так само й зі словами, не обіцяв такого, чого не міг виконати, а обіцявши, докладав усіх сил, щоб таки виконати. Тому він ніколи не потрапляв у таке фальшиве положення, де би мусив крутити, вибріхуватись, як то кажуть, милити очі. Товариші знали й високо цінували його словність. Коли котрий запитав його про будь-що, то міг бути певний, що Борис або скаже йому докладну відповідь, або відповідь просто, що сього не знає; та й у таких випадках він, як на гімназиста начитаний, звичайно вмів сказати, де можна знайти відповідь на дане питання. Учні зразу напівжартом прозвали його «Епамінондом», вичитавши в латинських виписках Шенкля

речення про сього старовинного героя. Під назвою «Епамінонда» знала Бориса вся гімназія.

С. Руданський

ВОДОХРЕЩІ ХРИСТОВІ

Літа пливли й упливали...
На тридцятім року
Іде Господь до Івана,
Дивного пророка.
І приходить до Йордана –
Той хвилями бродить.
І із пущі, із діброви
Той Іван виходить.
І Творець його Предвічний
Зове, зазиває.
«Охрести мене, пророче!» –
Йому промовляє.
Дивно то було Івану
Господа видати.
Страшно було на Владика
Руку підійняти.
Але треба йому волю
Божу учинити,
І зачав він в Йордані
Господа хрестити.
І розкрилось небо ясне,
Дух Святий злітає,
А із неба в тую пору
Голос промовляє: «То Бог –
Син мій наймиліший,
Люди! Віру майте
І, як Богові самому,
Свій поклін давайте!..»

Г. К. Андерсен

ТАЛІСМАН

Принц із принцесою святкували свій медовий місяць. Вони були надзвичайно щасливі, і лише одна думка не давала їм спокою: їм дуже хотілося знати, чи будуть вони такими ж щасливими все своє життя. Тому вони і почали мріяти про талісман, який захистив би їх від усяких прикростей у подружньому житті. Вони вже давно чули про те, що в лісі жив надзвичайно розумний чоловік, якого всі поважали та зверталися до нього, якщо хотіли отримати пораду. Принц із принцесою пішли до нього і розповіли йому про все, що їх турбувало. Мудрець їх вислухав і сказав:

– Помандруйте по світу, і коли зустрінете подружню пару, яка скаже, що всім задоволена, попросіть у неї клаптик спідньої білизни, а коли отримаєте його, носіть як талісман. Це випробуваний засіб.

Принц та принцеса осіддали коней і вирушили в подорож; незабаром почули вони про одного знатного рицаря, котрий, як це розповідали, дуже щасливо жив зі своєю дружиною. Поїхали вони до нього в замок і почали розпитувати, чи насправді вони задоволені своїм життям у парі, як про це розповідають люди.

– Все це правда, – відповіли ті, – одне лише горе в нас: діточок у нас немає!

Отже, тут талісман подружжя не змогло знайти, і довелося принцу і принцесі мандрувати далі на пошуки щасливого і всім задоволеного подружжя.

Ось приїхали вони в місто, в якому, так переконували їх, був один чесний городянин, який жив зі своєю дружиною у любові та злагоді. Молодята прийшли до нього і знову запитали, чи правду говорять про те, що вони настільки щасливі у шлюбі, як про це розповідають:

– Так, що правда, те правда, – відповів чоловік. – Живемо ми з дружиною душа в душу, ось лише діточок у нас забагато, а з ними так багато клопотів і горя!

І тут подружжя не змогло знайти омріяний талісман, і принц із принцесою поїхали далі, розпитуючи у всіх, кого зустрічали, про щасливі подружні пари. Однак ніхто не міг їм допомогти.

Одного разу, їдучи полями і лісами, побачили вони неподалік від дороги пастуха, який весело вигравав на сопілці. До нього йшла жінка із немовлям; другого хлопчика вона вела за руку. Помітивши жінку, пастух пішов їй назустріч, привітався, взяв малюка і почав його пестити і цілувати. А собака пастуха, радіючи, стрибав і гавкав, а потім підбіг до старшого хлопчика і лизнув його в руку. Тим часом дружина дістала глиняне горня, яке принесла з собою, і сказала:

– Іди, батьку, поїж.

Чоловік сів на траву, але перший шматок їжі віддав немовляті, а другий розділив між старшим хлопчиком та собакою. Все це бачили принц і принцеса. Підійшли вони ближче і почали розмову:

– Ви, напевно, найщасливіші і задоволені всім у шлюбі?

– Так, це правда, – відповів чоловік. – Слава Богу. На світі немає навіть принца з принцесою, які були б щасливішими.

– Допоможіть нам, – сказав тоді принц, – ви про це не пошкодуєте! Дайте нам шматочок від сорочки, в яку ви одягнені!

Почувши це, чоловік із дружиною якось дивно презирнулися. А пастух сказав:

– Ми раді були б вам віддати не те, що шматочок, але і цілу сорочку, якби вона в нас була. Але навіть ганчірки немає в нас.

Довелося принцові та принцесі знову продовжити подорож із пустими руками. Довго вона тривала, але пошуки були марними. Тоді, стомившись, пішли вони додому. Довелося їм іти біля хатини мудреця, вони дорікнули йому за погану пораду і розповіли про свою подорож.

Посміхнувся у відповідь мудрець і сказав:

– Невже ваша подорож зовсім марна? Хіба не повертаєтеся ви, здобувши життєвий досвід?

– Так, – відповів принц, – я зрозумів, що щасливих і задоволених власною долею дуже мало на цьому світі! Це рідкісний дар!

– А я, – сказала принцеса, – зрозуміла: щоб бути щасливим, потрібно лише одне – *бути* щасливим!

Вони простягнули одне одному руки і подивилися одне на одного з ніжністю та любов'ю! Мудрець поблагословив їх і сказав:

– У власному серці знайшли ви справжній талісман! Бережіть його, і тоді злий дух незадоволення не матиме над вами сили.

Т. Осьмачка

УКРАЇНА

Шляхи мої неміряні,
Гори мої неважені,
Звірі мої ненаджені,
Води мої неношені,
Риба у їх неціджена,
Птахи мої незлякані,
Діти мої нелічені,
Щастя моє незлежане...

Оце така я в тебе матінка,
У руці Господній
Україна
Синьонебая!

● **Поміркуй і дай відповідь:**

1. Про яку силу Ісуса Христа, з вашої точки зору, говорить у своїй поезії Олег Ольжич?
2. Б. Ферреро стверджує, що «Бог щоденно міняє нам воду». Як ви розумієте ці слова?
3. Якою змальовують Україну – християнську державу – П. Тичина і Т. Осьмачка?
4. Чи можете ви Міхонського назвати справжнім учителем? Аргументуйте свою думку, скориставшись текстом оповідання І. Франка.
5. Порівняйте, як описане хрещення Ісуса Христа в Біблії (Єванг. від Мат. 3:13-17) та у поезії С. Руданського.
6. У чому полягав життєвий досвід, здобутий принцом та принцесою в казці Г. К. Андерсена?

Урок 3

Ісус навчає притчами

Б. Ферреро
ЧУДО

- Ти віриш у чудо?
- Вірю.
- Справді? Ти бачив яке-небудь чудо?
- Звичайно.
- Яке?
- Тебе.
- Хіба я чудо?

- Так.
- ???
- Ти дихаєш. Маєш ніжну теплу шкіру. В тобі б'ється серце. Ти бачиш. Чуєш. Бігаєш. Їси. Співаєш. Думаєш. Смієшся. Любиш. Плачеш...
- Так? І це чудо?

Був собі горобець, життя його – безнастанні клопоти і переживання. Ще в яйці він журився: «Чи вдасться мені щасливо вибратися з такої твердої шкаралупи? Чи не випаду я з гнізда? Чи мої батьки зможуть мене вигодувати?»

Щойно впорався з такими турботами, як голову обсіли нові. Перед першим польотом горобець знову бідкався: «Чи втримають мене крила? А якщо я розіб'юся?.. Хто мене позбирає?»

Уже впевнено літаючи, горобець далі почав переживати: «Чи знайду пару, чи поталанить мені з горобчихою? Чи впораюся з будівництвом гнізда?» Владнав і ці проблеми, але турботи не припиняли його непокоїти: «Чи вилупляться в мене пташенята? А якщо сокіл украде моїх писклять? І взагалі, чи зможу я їх вигодувати?»

Коли вилупилися здорові веселі і гарненькі горобчики і вже почали тріпотіти крильцями, горобець знову за своє: «Чи вистачить їм їжі? Чи вдасться втекти від котів та інших розбійників?»

Одного дня під деревом зупинився Ісус. Вказав пальцем на горобця і промовив: «Подивіться на птахів небесних: вони не сіють і не жнуть... а Отець Небесний годує їх!»

Аж тоді горобець зрозумів, що йому нічого в житті не бракувало. На жаль, раніше він цього не усвідомлював.

О. Вайльд

ВЕЛЕТЕНЬ-СЕБЕЛЮБЕЦЬ

Щодня, повертаючись із школи, діти за звичкою забігали в садок до Велетня погратися. Це був великий і гарний садок з м'якою зеленою травою, де, немов зірочки, красувалися гарненькі квіти. В садку росло дванадцять персикових дерев, які навесні зацвітали ніжним перлисто-рожевим цвітом, а восени рясно родили стиглі жовтогарячі плоди. На деревах сиділи пташки і так гарно виспівували, що діти не раз кидали свої розваги, щоб послухати того співу.

– Як нам гарно й весело тут! – раділи діти. Та от одного дня повернувся Велетень. Він перевідував свого приятеля – корнуельського Велетня-люджера і пробув у нього сім років. Бувши не дуже балакучий, за ці сім років він устиг поговорити про все, про що йому хотілося поговорити, і тоді вирішив

повернутися до свого замку, а повернувшись, побачив дітей, що бавилися в його садку.

– Ви що тут робите? – гримнув він страшним голосом, і діти порозбігалися.

– Мій садок – це мій власний садок, – мовив Велетень, – і всяк це повинен розуміти. І я нікому, крім самого себе, не дозволю гратися в ньому.

І він звів високий мур навколо садка і почепив вивіску:

ВХОДИТИ ЗАБОРОНЕНО, ПОРУШНИКІВ БУДЕ ПОКАРАНО

Великим себелюбцем був цей Велетень.

Бідним дітям тепер ніде було гратися. Вони спробували піти на шлях, але там було багато пороку та гострого каміння, і їм не сподобалося там. Не раз вони, бувало, никали після школи навколо високого муру і згадували чудовий сад, що тепер був захований від їхніх очей.

– Як гарно й весело було нам у садку! – казали вони.

А потім настала Весна, і скрізь цвіли садки, лунали пташині пісні. Тільки в садку Велетня-себелюбця досі була Зима. Пташки не залітали в цей садок, бо в ньому не було дітей, і дерева зовсім забули, що треба цвісти. Якось одна гарнесенька квіточка виткнула була свою голівку з-під трави, але побачила вивіску на мурові, і стало їй так шкода бідних дітей, що вона знову сховалася в землю і заснула. Тільки Сніг і Мороз раділи.

– Весна забула за цей садок, – казали вони, – і ми пануватимемо тут цілий рік!

Сніг накинув на траву свій широкий білий саван, а Мороз посріблів усі дерева. Потім Сніг з Морозом запросили до себе в гості Північний Вітер, і той негайно прилетів. Він увесь був у хутрі й цілісінький день гасав по садку та гоготів у димарях.

– Яке це чудове місце! – сказав Північний Вітер. – Нам треба ще запросити в гості Град.

І тоді налетів Град. Щодня він по три години торохтів по дахах замку, доки перетрощив майже всю черепицю, а тоді щодуху ганяв по садку. Він був з голови до ніг у сірій одежі, і подих його був крижаний.

– Не розумію, чому це так забарилася Весна, – чудувався Велетень-себелюбець, сидячи біля вікна й позираючи на свій замерзлий, білий садок. – Сподіваюсь, погода невдовзі переміниться.

Але Весна так і не прийшла в його садок, не прийшло й Літо. Осінь подарувала золоті плоди кожному садкові, тільки садкові Велетня не дала нічого.

– Він тільки себе й любить, – сказала Осінь, і в садку Велетня весь час була Зима, і лише Північний Вітер та Град, Мороз і Сніг танцювали поміж деревами.

Але якось Велетень прокинувся у своєму ліжку і почув ніжну музику. Та музика видалась йому такою солодкою, що він уже був подумав, чи не королівські музиканти йдуть повз його замок. Насправді то була одна-однісінька коноплянка, яка защебетала за його вікном, але він так давно вже не чув пташиного співу в своєму садку, що це щебетання здалося йому найпрекраснішою музикою в світі. І зразу Град перестав витанцьовувати, стукочучи по дахові, і Північний Вітер припинив своє завивання, а в прочинене вікно долинули чарівні пахощі.

– Мабуть, це Весна завітала нарешті, – радісно мовив Велетень, схопився з ліжка і виглянув у вікно.

Що ж він побачив? Перед його очима постала дивна картина: діти позалазили до садка через отвір у мурові і тепер сиділи на деревах. Куди не гляне Велетень, на кожному дереві сидить дитина. І дерева так зраділи поверненню дітей, що враз укрилися цвітом і стояли, легесенько похитуючи своїми вітами над їхніми голівками. А довкола пурхали, радісно щебетали пташки, квіти повитикали свої голівки з трави й усміхалися. Видовище було просто зворушливе, і тільки в одному кутку садка ще була Зима. Це був найдальший куточок, і там стояв зовсім малий хлопчик. Він був такий малий, що не діставав до гілля і не міг вилізти на дерево. І він ходив навколо дерева й гірко плакав. А бідне дерево стояло геть усе біле від снігу й морозу, і над ним кружляв та завивав Північний Вітер.

– Вилазь на мене, хлопчику! – просило дерево й нагиало якомога нижче своє гілля, та хлопчик не міг доп'ястися до нього – такий був малий.

І серце Велетня розтало.

– Який же я був себелюбець! – промовив він. – Тепер я знаю, чому Весна не хотіла приходити в мій садок. Піду підсаджу того хлопчика на дерево і зруйную мур, і мій садок на віки вічні стане місцем розваг для дітей! – Він і справді вже вельми жалкував, що колись був прогнав дітей із садка.

І тоді він навшпиньках спустився по сходах, тихесенько відчинив двері замку і вийшов у садок. Та коли діти побачили його, вони так злякалися, що повтікали з саду, і туди знов вернулася Зима. Тільки найменший не встиг утекти; через ті сльози він навіть не завважив Велетня. А той тихесенько підкрався ззаду, обережно взяв його на руки й підсадив на дерево. І тієї ж миті дерево зацвіло, і до нього злетілися пташки й весело защебетали, а хлопчик обняв Велетня за шию і поцілував. Тоді всі діти, побачивши, що Велетень перестав бути злим, знову прибігли в садок, а з ними повернулась і Весна.

– Віднині це ваш садок, діти! – проголосив Велетень, узяв величезну сокиру й розвалив мур.

Опівдні люди йшли на базар і бачили Велетня, що бавився з дітьми у найгарнішому на світі садку.

Цілісінький день розважалися діти в садку, а надвечір вони підійшли до Велетня, щоб попрощатися з ним.

– А де ж найменшенький? – запитав він. – Той, якого я посадив на дерево. – Велетень найдужче полюбив малюка, бо той поцілував його.

– Не знаємо, – відповіли діти. – Він десь пішов.

– Перекажіть йому неодмінно, щоб він прийшов сюди завтра, – сказав Велетень. Але діти відповіли, що не знають, де він мешкає, і що досі навіть не бачили його ні разу, і тоді Велетень дуже засмутився.

Щодня після уроків діти приходили погратися з Велетнем, але той малий хлопчик, якого так полюбив Велетень, більше не приходив. Велетень був тепер дуже добрий до всіх дітей, проте він сумував за своїм першим маленьким другом і часто згадував про нього.

– Як мені тільки хочеться побачити його! – часто зітхав був Велетень.

Минали роки, Велетень постарів і став немічний. Він уже нездужав гратися з дітьми в садку і тільки сидів у величезному своєму кріслі, дивився на дітей, на їхні розваги та милувався своїм садком.

– У мене багато гарних квітів, – казав він, – проте нема на світі кращих квітів, ніж діти.

Одного зимового ранку Велетень, одягаючись, глянув у вікно. Тепер він не почував ненависті до Зими, бо знав, що Весна просто заснула, а квіти спочивають.

Та раптом він почав терти очі і все дивився й дивився у вікно, ніби побачив там яке диво. А перед ним було й справді предивне видовище. У найвіддаленішому кутку садка стояло дерево, все обліплене ніжним білим цвітом. Гілки його були золоті, і на них висіли срібні плоди, а під деревом стояв той самий маленький хлопчик, що так припав був Велетню до душі.

На радіошах Велетень збіг униз сходами і кинувся в садок. Він хутко пішов навпростець по траві до хлопчика. Та коли він підійшов зовсім близько, обличчя його побуряковіло від гніву і він запитав:

– Хто посмів так зранити тебе?

Адже на долонях дитини і на її ногах він побачив рани.

– Хто посмів так зранити тебе? – вигукнув Велетень. – Скажи мені, і я візьму свій великий меч і зарубаю винного.

– Не треба нікого рубати, – сказав хлопчик. – Адже це рани Любові.

– Скажи: хто ти? – промовив Велетень, і дивний благоговійний страх охопив його, і він упав перед хлопчиком на коліна.

А дитина усміхнулася Велетневі й сказала:

– Колись ти дозволив мені погратися в твоєму садку, а сьогодні ти підеш зі мною до мого саду, ім'я якому – Рай.

І наступного дня, коли діти прибігли в садок, вони знайшли Велетня мертвого: він лежав під деревом, що було вкрите білим цвітом.

Олег Ольжич

БОГ ЯСНИЙ МІЖ ЛЮДЬМИ ХОДИТЬ

Бог ясний між людьми ходить,
Бог навчає людей роботи:
«Розбудіте, полийте потом,
І уродить земля, уродить».
А диявол Його не чує.
Загадався, схилився на ногу:
«Вепр, забитий з лука тугого,
Коло ватри також смакує».
Бог рече: «І буде громада,
Мудрі старці, врочисті свята,
Смирні діти, тихі дівчата,
Любі приятелі-розрада».
А диявол: «Не вірте казці!»
І, натхнений, в болючій тузі:
«Дійсна втіха і справжні друзі –
В небезпеці і у нещасті!»
І на землю одні упали.
І схопились другі на ноги.
Закурились по них дороги...
І сліди всі по них пропали.

Г. Квітка-Основ'яненко

МАРУСЯ

(уривок)

От і тепер. Тільки зірочки засяяли у Бога милосердного на небесах, тільки що розсвітилися, та й то не зовсім ясно, а неначе крізь серпанок... Соловейко стих біля своєї самочки, щоб виспалась хорошенько, не жахаючись, вітерець заснув, і гілочки по садках, дримаючи, ледве-ледве колишуться, тільки й чути, що через греблю на лотоках водиця цідиться і, мов хто нишечком казку каже, що так і дримається, а то усюди тихесенько...

Аж ось – недовго: зірочка покотилась... далі друга... третя – і поховались у синьому небі, мов у море канули; а прощаючись із землею, трошки сплакнули... от від їх слізеньок пала роса на землю. Канула її крапелька, зашелестіла у аєрі – і прокинувся вітерець та й поколихав тихенько гілочки по садках та по лісках... От і попрокидалися птичі самочки, лупнули очицями, попробурку-

вались і з радощів, – що настає знову Божий день, з таких радощів заспівали своїх пісеньок, що рано й вечір хвалять Господа небесного, Отця милосердного як чоловікові, так усякому звіру, птиці та й самій маленькій комашечці, що й оком не вздриш. Соловейко защебетав, залящав, зачиркав, зашвистів, затріщав... то стихне, ніби пошепче своїй самоці, як її любить, а вона йому, мабуть, скаже, що й вона його любить і похваля його пісеньки, то з радощів і гукне на увесь садок...

От на березах і листя між собою зашепотіло проміж себе, що й вони, по ласці Божій, будуть красуватись на ясному сонечку. Схаменулась травонька, як скропила її небесна росичка, піднялись стеблинки, розпукались квіточки і, порозівавши роточки свої, надихали на всю долину таким запахом, що, почувши його, забудеш про усе і тільки, зітхнувши, подумаєш: «Боже милосердний! Отче наш небесний! І усе, що тільки є на землі, у воді, під небесами, се усе Ти тільки по єдиному милосердю Твоєму для чоловіка створив еси? А Він, сеє мізернеє створення, ся билинка і порошина, чи він же Тобі благодарить? І як? О Боже праведний! Буди і усеґда милостив нам, грішним!..» Більш сього і не вміємо що і сказати!..

Ось і рідесенький туманець пав на річеньку і хмарочки стали розходитись, порідшали й стали звертатись купками, мов клубочки, розступались, щоб дати дорогу для якогось пишного, важного гостя, ніби царя якого, який діє добро всьому миру, і покотилось геть-геть за крутії гори, щоб тільки звідти дивитись на те, що буде! Ось і зачервоніло на тій дорозі, де йому треба йти, і розіслалось, мов сукно, як кармазин, красне; далі неначе срібні квітки по ньому хто посипав; а тут і увесь путь став мов золотим піском по червоному полю посипаний... Зазолотились і верхів'я дерева по лісах... І ось золотий пісок по них сиплеться, по дереву нижче... нижче... Усе стихло... Чого жде? Стало випирати з-за землі... що? І світ, і вогонь, і краса... І вже і на край його не можна зирнути оком, що ж буде, як усе явиться миру?.. І золоті промені від нього обсіпали усю землю, і самії небеса стали ніби ще кращими. Усе мовчить, жада, щоб швидше явилася у повноті краса миру!.. Іде... викотилось зовсім... озирнуло землю і... неначе повелівало: «Хваліте Господа, що створив мене, і вас, і кожний день посилає мене давати усьому миру світло і усякому диханню життя...» Тут знову пташечки, неначе по чиєму наученню, защебетали, усе мов знову ожило, чоловік знов прийнявся за діло своє...

Л. Костенко

...Буває часом спігну від краси.

Спинюсь, не тямлю, – що воно за диво, –

Оці степи, це небо, ці ліси –

Усе так гарно, чисто, незрадливо, –
Усе як є – дорога, явори,
Усе моє, все зветься Україна.
Така краса висока і нетлінна,
Що хоч спинись і з Богом говори...

● **Поміркуй і дай відповідь:**

1. Прочитайте в Євангелії від Матвія розділ 6:25-34, особливу увагу зверніть на висновок: «Шукайте ж найперше Царства Небесного й правди Його». Чому Ісус Христос повчає людей притчами, змальовуючи образи птахів, квітів, польової трави?
2. Як і чому, з вашої точки зору, вплинув на злого Велетня маленький хлопчик – персонаж казки О. Вайльда? Кого він вам нагадує?
3. Хто з персонажів поезії Олега Ольжича правильно сприйняв повчання Бога?
4. Про що хочуть нам нагадати Г. Квітка-Основ'яненко і Л. Костенко в своїх творах?

Урок 4

Мета людського життя та засоби її досягнення

Д.Дефо

ДОПОМОГА ГОСПОДА

(уривок із роману «Пригоди Робінзона Крузо»)

Після того, як я зрозумів, що до мого острова припливають дикуни, минуло близько одного року. Увесь цей час я був далекий від будь-яких намірів розправитися з ними.

Крім того, я, як уже сказано, жив більш замкнуто, ніж коли-небудь, і без крайньої потреби не виповзав зі своєї нори. Правда, я регулярно ходив доїти кіз і доглядати за своїм маленьким стадом у лісі, але це було на протилежному

боці острова, тож я не наражався на небезпеку. Можна було з упевненістю сказати, що дикуни припливали на острів не за здобиччю і, отже, не ходили в середину острова. Я не сумнівався, що вони не раз побували на березі і до і після того як, наляканий зробленим мною відкриттям, я став обережнішим. Я з жахом думав про те, яка була б моя доля, якби, не підозрюючи про небезпеку, що загрожує мені, я випадково наткнувся на них у той час, коли, напівголий і майже беззбройний (я брав тоді з собою тільки рушницю, найчастіше заряджену лише дрібним дробом), я безтурботно розгулював по всьому острову в пошуках дичини, обнишпорюючи кожен кущик. Що було б зі мною, якби замість відбитка людської ноги я побачив раптом чоловік п'ятнадцять-двадцять дикунів і вони погналися б за мною і, зрозуміло, наздогнали б мене, бо дикуни бігають дуже швидко?

Відтоді, як я вперше усвідомив, як невпинно піклується про нас милосердний Господь, охороняючи від небезпек, що встеляють наш життєвий шлях, голову мені облягла одна думка. Як часто ми, самі того не знаючи, незбагненим чином рятуємося від лиха, що загрожує нам! У хвилини вагань, коли людина вагається, коли вона, так би мовити, стоїть на роздоріжжі, не знаючи, якою дорогою їй іти, і навіть тоді, коли вона вибрала дорогу і вже готова стати на неї, якийсь таємний голос стримує її. Здавалося б, усе – природні потяги, симпатії, здоровий глузд, навіть ясно усвідомлена певна мета – кличе її на цю дорогу, а тим часом її душа не може позбавитися тиску невідомої сили, що невідомо відкіля виходить, незрозумілого впливу, який не пускає її туди, куди вона мала намір іти. І потім завжди виявляється, що якби вона пішла тією дорогою, що вибрала спочатку, і яку, за її власним усвідомленням, повинна була вибрати, вона привела б її до загибелі. Під впливом цих і подібних міркувань у мене склалося таке правило життя: у хвилини вагань сміливо йди за підказкою внутрішнього голосу, якщо почуєш його, хоча б, крім цього голосу, ніщо не спонукало тебе чинити так, як він радить тобі. На доказ безпомилковості цього правила я міг би навести безліч прикладів зі свого життя, особливо з останніх років мого перебування на нещасливому острові, не рахуючи багатьох випадків, що минули для мене непоміченими і на які я неодмінно звернув би увагу, якби завжди дивився на ці речі такими очима, як дивлюся тепер. Але ніколи не пізно порозумнішати, і я не можу не порадити всім розважливим людям, чие життя склалося так само, хоча й не до такої міри незвичайно, як моє, ніколи не нехтувати підказкою цього божественного таємного голосу. Для мене безсумнівно – хоча я й не можу цього пояснити, – що в цих таємничих указівках ми маємо бачити доказ спілкування душ, існування зв'язку між тілесним і безтілесним світом.

Б. Ферреро

ЧЕЛЯДНИК

В епоху кам'яних замків і войовничих лицарів в обладунках один відважний юнак вирішив стати ковалем. Він прийшов до кузні учнем і швидко навчився таємниць ремесла. Умів користуватися різними інструментами, кував залізо на ковадлі, надимав ковальський міх. Хлопець став вправним майстром: він навчився викувувати гострі шаблі і легкі шоломи, що витримували будь-який удар, канделябри з тисячами рельєфів і міцні ґрати.

Щойно він закінчив навчання, як його викликали до королівського палацу на службу челядником.

Однак виявилось, що весь його талант роботи з залізом тут зовсім непридатний, тому що хлопець не набув навиків виконувати найпростіші речі. Він не вмів, наприклад, користуватися кременем, щоб добути вогонь і розпалити піч, а для челядника це – річ необхідна.

Наші діти, безумовно, мусять навчитися читати, плавати, користуватися комп'ютерами, а також усього того, що буде необхідним для життя в ХХІ столітті. Але якщо крім цього ми нічого їх не навчимо, якщо ми не допоможемо їм у духовному розвитку, то вони ніколи не опанують свого стрижня. У деяких культурах процес відкриття власного духовного центру так і називається – наукою бути людською істотою.

Л. Костенко

ПЕРШ, НІЖ ПІВЕНЬ ЗАПІЄ

Петро – не Юда. Він любив Учителя.

І вуст він зроду був би не отверз.

...Коли вели Ісуса до мучителя,
була сльота. Петро апостол змерз.

А тут раби і слуги архирейські
такий вогонь великий розвели!

Петро подумав:

– Я лише погріюсь,

бо хтозна, чи ще прийдеться коли.

Він підійшов до нищих і бундючних,
і руки грів при їхньому вогні.

Слуга спитав:

– Ти також Його учень? –

Була сльота. Сказав апостол: – Ні.
Він так сказав, і той його облишив.
Раби і слуги підкидали хмиз.
Месію били в груди і в обличчя.
Вогонь горів. Петро дивився вниз.
Коли ж Ісуса повели, одмучили
і розп'яли в такій височині,
слуга спитав: – Ти був між Його учнями? –
Горів вогонь. Петро промовив: – Ні.
Він руки грів і зневажав Пілата.
В своєму серці плакав і скорбів.
Але вогонь продовжував палати.
І він сидів. Як раб серед рабів.
Бо ж розіпнуть. І хто ж тоді нестиме
Святе учення у майбутні дні?
Слуга сказав: – Я ж бачив тебе з тими! –
І втретє він тоді відрікся: – Ні.
Ну, Петре, як? Зігрів свої долоні?
Урятувався? Догорає хмиз...
Тебе розіпнуть десь аж при Нероні.
Зате інакше: головою вниз.

Б. Грінченко

БІЛКА

Вовк лежав під деревом і спав. Білка стрибала по дереву і впала на вовка. Вовк прокинувся і хотів її з'їсти. Білка почала прохати: «Пустити мене!» Вовк сказав: «Добре! Я пущу тебе, тільки ти скажи мені, чого ви, білки, такі веселі? Мені завжди нудьга, а ви все там угорі граєтесь та стрибаєте». Білка відказала: «Спершу пусти на дерево, тоді й скажу, а то я тебе боюся». Вовк був неголодний і пустив.

Білка збігла на дерево і відтіля сказала: «Тобі тим нудьга, що ти злий. Тобі злість серце палить. А ми веселі тим, що нам ніколи не хочеться зла робити».

Б. Ферреро

ПОСТУП

Коли моя бабуся вирушала навідати свою маму, вона відводила на це три дні. Один день ішов, щоб добратися туди на бричці, запряженій кіньми, ще один – аби розповісти і послухати останні новини, посидівши трохи на кухні, а трохи у саду, і третій день – на дорогу назад.

Коли моя мати їздила до своєї мами, то їй потрібно було два дні. Вона добиралася потягом і, якщо їй щастило з пересадками, приїжджала того ж дня під вечір. Мама розповідала бабусі останні вісті, вислуховувала новини навзаєм і наступного дня від'їжджала.

Мені, щоб провідати свою маму, потрібно лише дві години. Я приїжджаю на авто, затримуюся у неї десять хвилин і поспішаю назад, бо діти нудяться, а я, як завжди, не встигаю зробити закупки у супермаркеті.

Коли моя дочка приїде мене провідати, скільки часу їй це займе?

Колись у селі чоловіки і жінки здибалися біля джерела, розмовляли, обмінювалися думками, допомагали один одному, коли наливали воду до відер, дзбанів і баклаг. На зворотному шляху, ідучи поволі зі своєю ношею, кожен мав час і спокій, щоб подумати і навіть помолитися.

Потім до будинків провели воду і відпала необхідність кудись ходити. Усе стало зручніше. Але нам бракує осіб, з якими можна було б поговорити, як і часу на те, щоб подумати.

● Поміркуй і дай відповідь:

1. Яку пораду дав нам Д. Дефо в своєму романі? Чи можемо ми стверджувати, що, кажучи про внутрішній голос, він мав на увазі діяння Духа Святого, який намагається повсякчас допомогти тим, хто вірить у Бога?
2. Чому, з точки зору Б. Ферреро, «наука бути людською істотою» є найважливішою? Чи погоджуєшся ти з ним?
3. Порівняй, як описана зрада Петра в Біблії (Єванг. від Марка 14:72) та в поезії Л. Костенко. Відзнач спільне та відмінне, звернувши увагу на початок вірша: «Петро – не Юда. Він любив Учителя».
4. Як, з точки зору Б. Грінченка, злість та жорстокість впливають на душу?

Урок 5–6

Правильна основа життя

О. Вайльд

ЮНИЙ КОРОЛЬ

Було це ввечері напередодні коронації, коли юний Король зостався на решті сам у своїй розкішній спальні. Його придворні щойно повиходили, вклонившись аж до землі за церемоніальними звичаями тих часів, і повернулися до Великої Зали Палацу, щоб дістати останні напучення Професора Етикету: дехто з них ще не зовсім утратив свої природні манери, а у придворця, слід нагадати, це неабияка вада.

Юнак – а Королю вже минув шістнадцятий – анітрохи не засмутився тим, що придворні залишили його самого в спальні, навпаки, з полегшенням зітхнув і, відкинувшись на м'які подушки гаптованої кушетки, непорушно лежав, розтуливши рота й дивлячись широко розплющеними очима, немов той лісовий фавн¹ чи молодий звір, що зненацька вскочив у поставлену мисливцями пастку.

А його таки й справді знайшли мисливці, натрапивши випадково на хлопця, коли він, босий і простоволосий, із сопілкою в руці, гнав кіз бідного пастуха, який його вигодував і сином якого він завжди себе вважав. Син єдиної доньки старого Короля, що потай одружилася з чоловіком набагато нижчого стану, – з іноземцем, як подекували одні, котрий чарівними звуками флейти змусив молоду Принцесу покохати його; чи то, як казали інші, з художником із Ріміні, якому Принцеса приділила забагато уваги і який раптово зник із міста, не докінчивши розписів Собору; дитя ж, коли воно прожило лише тиждень на світі, викрали у матері, як та заснула, і віддали одному бідному селянинові та його дружині, що не мали своїх дітей і жили в глухому лісі, куди понад два дні треба було їхати від міста. За годину після того, як русява дівчина-мати прокинулася й не знайшла дитинки, вона вмерла чи то від горя, як запевняв придворний лікар, чи від швидкодіючої італійської отрути, підсипаної в келих вина вкупі з прянощами, як подекували інші; і саме в той час, коли довірений гонець, що привіз у сідлі немовля, зіскочив із змореного коня й постукав у нетесані двері пастушої халупи, тіло Принцеси опустили в сиру могилу, викопану на давно закритому цвинтарі

¹ Фавн – міфічна істота.

поза мурами міста, у могилу, в якій, як розповідали очевидці, вже лежало тіло юнака незвичайної заморської краси, чії руки були зв'язані за спиною, а груди прохромлені в багатьох місцях колієм.

Такі подробиці ширилися пошепки серед придворних. Але певним і достовірним стало те, що Король, умираючи, чи то від бажання спокутувати свій великий гріх, чи від намагання зберегти королівство, наказав привезти хлопця і при членах Великої Ради проголосив його своїм наступником.

І здається, що вже від першої миті свого визнання юнак виявив ознаки тієї дивної пристрасності до прекрасного, якій судилося так сильно вплинути на його життя. Ті, що вперше супроводжували юнака до його покоїв, не раз розповідали, як із його вуст зривалися вигуки вдоволення, коли йому показували приготовлене для нього вишукане вбрання та коштовні ювелірні вироби, і про той майже дикий захват, з яким він стяг із себе й жбурнув геть шкіряний лейбик і грубий засмальцьований кожушок. Він, щоправда, часом нудьгував за привіллям лісового життя, і його завжди дратували надокучливі церемонії при Дворі, що відбирали щодня так багато часу. Але чудовий Палац, Обитель Утіх, господарем якого став юнак, здавався йому новим світом, ніби зумисне створеним для розкошів, і як тільки щастило вислизнути з засідання королівської Ради чи з якоїсь аудієнції, він збігав широкими порфірними сходами з позолоченими бронзовими левами і йшов від кімнати до кімнати, від галереї до галереї, ніби жадаючи знайти в красі заспокоєння від болю та душевної недуги.

У цих, як він казав, мандрівках із відкриттями для себе, – а вони й справді були для нього мандрівками по дивовижній країні, – його іноді супроводжували стрункі двірцеві пажі в білих перуках, у широкополих лівреях та яскравих тріпотливих стрічках. Але найчастіше він ходив сам, інтуїтивно відчуваючи, що таїнства мистецтва найкраще пізнаються потаємно і що Краса, як і Мудрість, любить усамітнених обожнювачів.

Яких тільки химерних чуток не ходило про нього! Так, розповідали, буцімто огрядний Бургомістр, прибувши до юнака, аби виголосити пишномовне звернення від імені всіх громадян столиці, застав його на колінах у благоговійному захопленні перед великою картиною, щойно привезеною з Венеції. Це розцінювалося як поклоніння якомусь новому божеству. Розповідали також, що він був десь подівся на кілька годин і що після тривалих пошуків його знайшли у невеличкій комірчині однієї з північних веж Палацу, де він, ніби залякши, не зводив очей із грецької геми¹, на якій був вигравіюваний Адоніс². А ще казали, що бачили, як він припадав гарячими вустами

¹ Гема – коштовний або напівкоштовний камінь із вирізьбленим опуклим чи заглибленим зображенням.

² Адоніс – у грецькій міфології юнак-красень, якого покохала богиня краси Афродіта і якого вбив вепр.

до знайденої в мулі річки при спорудженні містка мармурової статуї, на якій було викарбуване ім'я раба, що належав імператорові Адріану¹. Подейкували також, що він якось просидів цілісіньку ніч, спостерігаючи, як місячне світло впливає на срібний образ Ендиміона².

Усе рідкісне й коштовне остаточно заволоділо юнаком, і в гонитві за ним він порозсилав по всіх усядах багатьох купців – кого по бурштин до грубих рибалок на узбережжя північних морів, кого до Єгипту на пошуки дивовижної зеленої бірюзи, яку можна знайти лише в гробницях фараонів і яка має, кажуть, чудодійні властивості, кого до Персії по шовкові килими й розписаний посуд, а ще кого – до Індії по серпанкові намітки й розмальовану слонову кістку, місячні камінці й нефритові браслети, сандалову деревину й блакитну емаль та шалі з тонкорунної вовни.

Однак найбільше задумувався він над гаптованими золотом шатами, які мав одягнути на коронування, рясно оздобленою рубінами короною та вкритим рядочками й густими кільцями перлів скіпетром. Саме це й турбувало його сьогодні о цій вечірній порі, коли він приліг на розкішну кушетку й дивився, не зводячи погляду, на товсту соснову головешку, що догоряла у відкритому каміні. Чимало місяців минуло відтоді, як йому подали виконані найкращими митцями ескізи й він наказав, щоб ремісники день і ніч працювали над їхнім втіленням і по всьому світу шукали коштовне каміння, гідне їхнього хисту. Він уявляв себе на повен зріст на високій казальниці Собору в дорогоцінних шатах короля, і на його дитячих губах довгенько грала усмішка, освітлюючи яскравим відблиском його чорні лісові очі.

Трохи перегода він підвівся і, спираючись на верхній різьблений карниз каміна, обвів поглядом наповнену сутінками спальню. Стіни були драпіровані дорогими гобеленами із зображенням Тріумфу Краси. Один куток затуляла велика шафа, інкрустована агатом³ і ляпіс-лазур'ю⁴, а навпроти вікна стояла на диво тонкої роботи гірка з глазурованими поличками, розцяцькованими золотими блискітками й викладеними золотою мозаїкою, на яких були розставлені тремтливі келихи з найтоншого венеціанського скла й оніксова з чорними прожилками чаша. На шовковому покривалі королівського ложа вирізнялися бліді вишиті маки, що, здавалося, випали із стомлених рук сну, а високі очеретини гравійованої слонової кістки утримували над ложем оксамитовий балдахін, з якого, немов біла піна, здіймалося страусове пір'я, що сягало аж до блідо-зеленого ліплення стелі. Усміхнений Нарцис із зелену-

¹ Адріан – римський імператор, під орудою якого в 120–123 рр. у центральній Англії було споруджено захисний мур.

² Ендиміон – у грецькій міфології пастушок-красень, улюбленець богині Селени.

³ Агат – напівкоштовний камінь.

⁴ Ляпіс-лазур – вид розпису.

ватої бронзи тримав над головою поліроване дзеркало. На столі стояла пластикова аметистова чаша.

Крізь вікно виднілася величезна баня Собору, яка бовваніла, мов здоровенний пузир, над потьмянілими довколишніми будинками та над стомленими вартовими, що ходили то вперед, то назад на ледь помітній у серпанку вечірнього туману терасі. Десь далеко в садку тьохкав соловейко. Спальню наповнював легкий запах жасмину. Юнак відкинув із лоба рудуваті кучері і, взявши лютню, перебрав пальцями струни. Обважнілі повіки стулилися, і його поїняла млосна в'ялість. Досі він ще ніколи не відчував так тонко і з такою гостротою трепетної радості, таїнства й чаклунської сили прекрасних речей. Коли дзигарі на вежі пробили північ, він торкнув дзвіночка, і ввійшли пажі, які роздягли його, покропили водою, настояною на пелюстках троянд, руки і притрусили квітками подушку. За кілька хвилин після того, як вони вийшли, юнак уже спав.

Йому приснилося, неначе він десь у довгій низькій майстерні на піддашші серед шуму й стукоту безлічі ткацьких верстатів. Кволі сонячні промені, що пробивалися крізь загратовані вікна, освітили виснажені постаті ткачів, що посихалися над верстатами. Бліді, хворобливі з вигляду діти, скоцюрбившись, тулилися на широких поперечних балках верстатів. Коли човники пробігали крізь основу, діти піднімали важкі рейки, а коли човники зупинялися, вони швидко відсмикували руки і рейки падали, а діти збирали до купи нитки. У дітей від постійного недоїдання глибоко позападали щоки, а їхні худі руки тремтіли. Кілька виснажених жінок сиділи за столом і шили. Навколо стояв огидний запах. Повітря було важке й неприємне, по сирих стінах текли брудні патьоки, зі стелі капало.

Юний Король підійшов до одного ткача і став спостерігати за ним. Ткач сердито зиркнув на нього й промовив:

– Ти чого на мене так зориш? Тебе часом не хазяїн наш підіслав, щоб шпигувати за нами?

– А хто твій хазяїн? – запитав юний Король.

– Хто хазяїн?! – сердито вигукнув ткач. – Він такий же чоловік, як і я. Різниця між нами тільки в тому, що він убирається в гарну одіж, а я ходжу в дранті, та ще в тому, що я охляв із голоду, а він страждає від переїдання.

– У нашій країні всі вільні, – сказав юний Король, – і ти не можеш бути чиймсь рабом.

– На війні, – відповів ткач, – дужчі поневолюють слабших, а в мирний час багаті роблять рабів із бідних. Ми мусимо працювати, щоб жити, але нам платять такі мізерні гроші, що ми вмираємо з голоду. Ми надриваємося на багачів днями й ночами, а вони набивають собі скрині золотом. Діти наші передчасно вчахають, і їхні дорогі нам личка стають суворішими і жорсткішими. Ми чавимо грона винограду, а вино п'ють інші. Ми засіваємо поля,

а у нас на столах немає хліба. Ми в кайданах, хоч ніхто їх і не бачить; отож ми раби, хоч нас і називають вільними людьми.

– І в такому становищі всі? – запитав юний Король.

– Усі, – відповів ткач. – Старі й малі, жінки й чоловіки. Нас душать своїми цінами купці, і ми змушені приставати на їхні умови. І жодній душі до нас нема ніякого діла. Нашими темними завулками бродить Убозтво з ненаситними очима, а за ним з отупілим поглядом волочиться Гріх. Злидні будять нас уранці, а Сором сидить біля нас уночі. Та хіба це тобі болить? Ти не з наших. Твоє обличчя аж надто радісне.

І спохмурнілий ткач відвернувся. Він штовхнув човника через основу, і юний Король побачив, що човник потяг золоту нитку.

Його пойняв великий страх, і він спитав у ткача:

– Що за одержу ти тчеш?

– Це вбрання на коронацію юного Короля, – відповів ткач. – А нащо це тобі?

Юний Король голосно скрикнув і прокинувся, та враз заспокоївся: він у своїх покоях, у вікно світить золотавий місяць, що висить у тьмяному небі.

І він знову заснув, і знову йому приснився сон. Ось він лежить десь на палубі велетенської галери, на якій веслюють сто рабів. А на килимі поруч нього сидить сам капітан галери, такий чорний, ніби з ебенового дерева, а на голові тюрбан із червоного шовку. Великі срібні сережки повідтягували йому вуха, а в руках у нього терези із слонової кістки.

Раби були майже голі – тільки в порваних стегнових пов'язках, і кожен із них прикутий ланцюгом до свого сусіда. Над галерою пряжило сонце, а поміж рядами туди й сюди бігали негри і перічили рабів ремінними батогами. Ті раз по раз витягували свої худючі руки й опускали у воду важкі весла, з-під яких вилітали солоні бризки.

Зайшовши, нарешті, в невеличку гавань, негри заходилися міряти глибину. З берега повіяв легенький вітрець і припорошив палубу й велике трикутне вітрило дрібненьким червоним пилом. Прискакали три араби на диких віслюках і кинули в негрів списами. Капітан галери вхопив розмальований лук, вистрілив і влучив одному з арабів у горло. Той, мов сніп, шубовснув у воду, а його друзяки чкурнули на своїх віслюках геть. За ними неквапливо поїхала на верблюді жінка в жовтій чадрі, весь час оглядаючись на те місце, де впав у воду араб.

Кинувши якір і згорнувши вітрило, негри пішли в трюм і винесли звідти трап. Капітан галери перекинув один його кінець через борт, а другим зачепив за два залізні стояки на палубі. Тоді негри схопили наймолодшого з рабів, збили у нього з ніг кайдани, затулили йому ніздрі й вуха воском і прив'язали до пояса великий камінь. Раб незграбно зліз по трапу й зник під водою. Там, де він пірнув, з'явилися бульки. Кілька рабів, не відриваючи

погляду, заворожено дивилися за борт. На носі галери сидів заклинач акул і монотонно бив у барабан.

Через деякий час нурець випірнув із води і, зіпаючи, вхопився лівою рукою за трап, а правою простяг перлину. Негри вхопили її, а раба зіпхнули назад у воду. Тим часом інші раби спали на веслах.

Знову й знову нурець вигулькував із води й щоразу подавав чудову перлину. Капітан галери зважував кожну з них і ховав у зелений шкіряний гаманець.

Юний Король намагався заговорити, але його язик, здавалося, прилип до піднебіння, а губи не слухалися. Негри базікали один з одним, а потім зчинили суперечку через разок блискучого намиста. Двоє птахів кружляли над судном.

Аж ось нурець з'явився на поверхні води востаннє, і перлина, яку він подав, була прекрасніша за всі перли Ормуза¹, бо мала форму повного місяця і була біліша за ранкову зорю. А от обличчя раба пополотніло, і, коли він перекинувся через борт і впав на палубу, у нього з носа пішла кров. Кілька разів він конвульсивно здригнувся і завмер. Негри стенули плечима й викинули тіло за борт.

А капітан галери засміявся, взяв перлину, роздивився її, притиснув до лоба й уклонився.

– Вона піде на скіпетр юному Королеві, – сказав він. І подав неграм знак підіймати якір.

І коли юний Король почув це, він так скрикнув, що аж прокинувся, і крізь вікно побачив довгі сірі пальці світанку, які чіплялися за блякнучі зорі.

І він знову заснув, і йому знову приснився сон.

Снилося йому, що йде він похмурим лісом, а довкіл нього дивовижні фрукти й отруйні квіти. Під ногами сичать гадюки, а вгорі пурхають, скрикуючи й перелітаючи з гілки на гілку, пишних кольорів папуги. На гарячому болоті сплять велетенські черепахи. На деревах аж кишить мавпами й павичами.

Він ішов і йшов, аж доки дійшов до узлісся, де побачив силу-силенну людей, які, вибиваючись із сил, працювали на дні русла висохлої річки. Одні, мов мурахи, метушилися на скелі, другі копали глибоченні ями і спускалися в них, треті величезними колунами розколювали каміння, четверті порпалися в піску. Вони виривали з корінням кактуси й топтали по їхніх червоних квітках. Вони дуже квапилися, перегукувалися між собою, і жоден не стояв без діла. Із темної пащі однієї з печер за ними стежили Смерть і Пожадливість, і Смерть сказала:

– Я стомилася. Віддай мені третину цих людей і відпусти мене.

¹ Ормуз – стародавнє портове місто в південно-західному Ірані.

Але Пожадливість похитала головою:

– Не віддам, бо вони мої слуги.

Та Смерть не відчепилася від неї і спитала:

– А що ти тримаєш у руці?

– Три зернини пшениці, – відповіла Пожадливість. – А що тобі до того?

– Дай мені одну! – аж скрикнула Смерть. – Я посію її у себе в саду. Тільки одну зернину – і я піду геть.

– Нічого я тобі не дам, – одказала Пожадливість і сховала руку в складки одягу.

І Смерть зареготала, взяла чашку й зачерпнула нею води з калюжі – і з чашки вийшла Пропасниця. Вона перекачала масу людей, третя частина яких загинула. Позад неї тягся холодний туман, а обабіч за нею гналися водяні змії.

І коли Пожадливість побачила, що третя частина тієї маси людей мертва, вона заходилася бити себе у висохлі груди й на повен голос ридати.

– Ти вбила третину моїх слуг! – кричала вона Смерті. – Іди звідси геть! Он точиться війна у горах Татарії¹, і королі кожної воюючої сторони воліють тебе. Афганці зарізали чорного бика і виступили в похід. Вони відбарабанили списами в щити й наділи вже залізні шоломи. Навіщо тобі моя долина і чому ти так довго тут забарилася? Іди звідси геть і більше не повертайся!

– Е ні, – відповіла Смерть. – Доки ти не даси мені пшеничини, я звідси не піду.

Але Пожадливість іще міцніше затиснула зернини в кулаці й зціпила зуби.

– Нічого я тобі не дам, – промимрила вона. Тоді Смерть зареготала, взяла чорний камінь, жбурнула його в ліс, і з хашів дикого болиголовка вийшла Пропасниця в огненному вбранні. Вона обійшла всю масу людей і до багатьох доторкнулася. І кожен, до кого вона доторкнулася, помер. Де вона йшла, за нею лишалася зів'яла трава.

І Пожадливість затремтіла й обсипала собі попелом голову.

– Ти жорстока! – крикнула вона Смерті. – В оточених мурами індійських містах голод, а в криницях Самарканда не стало води. Лютує голод у Єгипті, й сарана налетіла з пустелі. Вода в Нілі відійшла од берегів, і жерці звернулися з молитвами до Ісиди² й Осіріса³. Іди до тих, що потребують тебе, і не чіпай моїх слуг.

– Ні, – відповіла Смерть. – Доки ти не даси мені пшеничини, я не піду.

– Нічого я тобі не дам, – відказала Пожадливість.

І знов зареготала Смерть, заклала пальці в рот, свиснула, і в повітрі закружляла жінка. На лобі в неї було написано її ім'я – «Чума».

¹ Так у давнину називали всю територію на схід від Дніпра аж до берегів Тихого океану.

² Ісіда – у єгипетській міфології богиня родючості, води й вітру, символ подружньої вірності, покровителька мореплавства.

³ Осіріс – брат і чоловік Ісиди, бог виробничих сил природи і цар потойбічного світу.

Довкола неї літала зграя худючих стерв'ятників. Чума накрила своїми крильми всеньку долину, і жодна людина не залилася жива.

Пожадливість із пронизливим криком пролетіла над лісом, а Смерть скочила на свого червоного коня й чвалом помчала геть. І мчала вона швидше, ніж вітер.

На дні долини повилазили з мулу дракони й страшні лускаті чудовиська, а шакали кинулися нищпорити й нюшити в піску своїми роздутими ніздрями. І юний Король заплакав і запитав:

– Хто були ті люди і чого вони шукали в тій долині?

– Вони шукали діамантів для королівської корони, – відповів той, що стояв позад нього.

Юний Король здригнувся і, оглянувшись, побачив чоловіка, одягненого як прочанин, із срібним люстерком у руці.

Король поблід і запитав:

– Для якого короля?

І прочанин відповів:

– Глянь у це люстерко, і ти побачиш його.

Глянув юний король у те люстерко і, побачивши там своє обличчя, сильно крикнув і прокинувся. Яскраве сонячне світло лилося в його спальню, а на деревах у садку та в парку співали пташки...

Увійшли Камергер та вищі сановники держави й низько вклонилися йому, а лажі принесли шати, гаптовані золотом, та поклали корону й скіпетр.

Юний Король окинув їх оком і побачив, що вони чудові. Красивіші за все, що він будь-коли бачив. Тоді він пригадав, що йому снилося, і сказав своїм сановникам:

– Заберіть ці шати, я їх не надіну.

Придворні були здивовані, а дехто навіть зареготав, бо подумав, що він жартує. Але юний Король знов рішуче сказав:

– Заберіть ці шати і сховайте їх. Хоч сьогодні й день моєї коронації, я все одно їх не надіну, бо вони зіткані білими руками Болю на ткацькому верстаті Смутку. В серці отого діаманта – Кров, а в серці оцієї перлини – Смерть.

І він розповів про три свої сни. Коли двірцеві сановники почули їх, вони почали перешіптуватися:

– Нема сумніву – він з глузду з'їхав, бо сон – це тільки сон, а не реальність. І що нам життя тих, хто важко працює на нас? Невже людям треба не їсти хліба, аж доки вони не побачать хлібороба, чи не пити вина, аж доки вони не перемовляться словом із виноробом?

І Камергер сказав юному Королеві:

– Володарю мій, благаю тебе: відкинь свої чорні думки і надінь оці прекрасні шати й корону, бо як же люди знатимуть, що ти король?

І глянув тоді на нього юний Король.

– Ти правду кажеш? – запитав він. – Невже люди не визнають мене королем, якщо я не буду в королівських шатах?

– Не визнають, володарю мій! – запевнив Камергер.

– Досі я гадав, що не вбранням людина стає схожою на короля, – відповів юнак, – та може бути й так, як ти кажеш. І все-таки я не вдягну цих шатів і не надіну цієї корони. Яким я прийшов у цей палац, таким і піду з нього.

І він попросив вийти всіх, окрім одного паж-юнака, на рік молодшого від себе. Його він залишив слугувати собі. Скупавшись у чистій воді, юний Король відкрив велику мальовану скриню й витяг із неї шкіряного лейбика та кожуха з сириці, які він носив, коли пас на схилах горбів довгошерстих кіз у бідного пастуха. Він надів цю одезу і взяв у руки гирлигу.

Юний паж від подиву широко розплющив очі й сказав, усміхаючись:

– Володарю мій, тепер я бачу, які в тебе шати і скіпетр, але де ж до них корона?

Тоді юний Король відламав пагінець дикого вересу, що плівся по балкону, зробив із нього кільце й надів собі на голову.

– Оце й буде мені корона, – відповів він.

Отак убравшись, він вийшов із своїх покоїв у Велику Залу Палацу, де на нього чекала королівська знать.

І знать потішилася. Почулися невдоволені голоси:

– Повелителю наш, люди чекають на свого короля, а ти з'явишся їм як жебрак.

– Він соромить нашу державу і не гідний правити нами.

Проте юний Король мовчки зійшов порфірними сходами й попрямував до бронзової брами. Там сів на коня, якого йому підвели, і поїхав до Собору, а паж-хлопчик побіг за ним навздогін.

Люди кепкували з нього й кричали:

– Це їде королівський блазень!

А він натяг повід, зупинив коня і сказав їм:

– Ні, я ваш Король.

І розповів їм три свої сни. Вийшов тоді з натовпу якийсь чоловік і з гіркою сказав йому:

– Володарю, невже ти не знаєш, що на розкошах багатих тримається життя бідних? Ваша пишнота годує нас, а ваші вади дають нам хліб. Працювати на пана гірко, але працювати ні на кого – ще гірше. Невже ти думаєш, що круки нас прогодують? Чи, може, знаєш проти цього ліки? А може, звелиш покупцеві купити за стільки-то, а продати за стільки-то? Гадаю, що ні. Тому вертайся до Палацу й одягнися в пурпур і тоненьку білизну. Нащо тобі морочитися з нами й нашими стражданнями?

– А хіба багаті й бідні не брати? – запитав юний Король.

– Авжеж, брати, – відповів чоловік. – І звати багатого брата – Каїн.

В очах юного Короля забриніли сльози. Він їхав далі під невдоволення натовпу, а малий паж злякався й покинув його.

А коли він під'їхав до великого притвору Собору, вартіві заступили йому алебардами дорогу й сказали:

– Чого тобі тут треба? Цим притвором дозволено входити тільки Королеві.

І обличчя його запалало гнівом, і він суворо відповів їм:

– А я і є Король, – і він розвів їхні алебарди й увійшов до Собору.

І коли старий єпископ побачив його, одягненого як пастух, він здивовано підвівся зі свого трону, пішов йому назустріч і промовив:

– Сину мій, невже на тобі справді королівські шати? А якою короною я увінчуватиму тебе і який скіпетр я вкладатиму тобі в руку? Адже це має бути для тебе днем радості, а не приниження.

– А чи можна вдягати Радості те, що виткане Горем? – запитав у нього юний Король.

І він розповів йому три свої сни.

Єпископ, почувши їх, насупив брови й сказав:

– Сину мій, я старий і на схилку літ знаю, що багато зла чиниться на цім світі, але тягря світу цього не понести одній людині, а скрути світу цього не вистраждати одному серцю.

– І отаке ти виголошуєш у цьому домі? – промовив юний Король, і пройшов повз єпископа, і зійшов східцями у вівтар, і постав перед образом Христа.

Він стояв перед Всевишнім, а праворуч і ліворуч від нього був прекрасний золотий посуд – чаша з бурштиновим вином і слоїк із миром. Він упав навколішки перед святою іконою, і великі свічки яскраво горіли навколо оздобленого коштовним камінням вівтаря, і пахучий димок синенькими кільцями розпливався по Собору. Схиливши голову, він молився, і священники нечутно відійшли од вівтаря. Та раптом надворі почувся дикий лемент, і в Собор увірвалися розлючені сановники в прикрашених пір'їнами капелюхах, з оголеними мечами та блискучими сталевими щитами.

– Де цей сновидець? – закричали вони. – Де цей убраний по-жебрацькому Король, цей хлопчик, який ганьбить нашу державу? Ми не випустимо його живим, бо він не гідний правити нами!

А юний Король ще нижче схилив у молитві голову, а коли помолився, підвівся з колін і, обернувшись, із сумом глянув на них.

І... о диво! Крізь вікна з кольоровою мозаїкою на нього бризнув сніп сонячного світла, і яскраві промені виткали навколо його тіла мережане вбрання, набагато ошатніше за те, що було пошите на замовлення і так подобалось йому. Суха гірлига враз розцвіла, і на ній розпустилися пуп'янки лілеї, біліші від перлів. Суха колючка розквітла, і на ній розпустилися троянди, червоніші від рубінів. Білішими від перлів були лілеї, а їхні стебла були з

яскравого срібла. Червонішими від кривавих рубінів були троянди, і пелюстки в них були із щирого золота.

Він стояв у справжніх королівських шатах, і ворота оздобленого коштовним камінням вітваря розчинилися навстіж, і з незліченних граней кришталевої дароносиці полилося дивовижне й таємниче світло. Він стояв у королівських шатах, і Божа Слава наповнила Собор, і святі, здавалося, ожили в глибоких нішах. Він постав перед ними у цих прекрасних шатах короля, і загув урочисто орган, і засурмили на повен голос сурмачі, і заспівали хором хлопчики.

І всі люди стали навколішки, і сановники сховали в піхви свої мечі й присягнули на вірність.

– Тебе увінчав Той, Хто вище мене! – вигукнув єпископ і впав перед Королем на коліна.

І юний Король зійшов із високого вітваря і пішов крізь натовп до Палацу. І ніхто не смів підвести голови й глянути йому в обличчя, бо воно було як у ангела.

Б. Ферреро

УПЕВНЕНІСТЬ

У маленькому будиночку на березі ріки Тигр жив дуже добрий чоловік на ім'я Ромолетто. Одного дня він помітив, що крізь двері в його дім просочується вода. Ситуація була дуже небезпечною.

Ще більше він перелякався, коли почув, як по радіо безнастанно повторювали повідомлення: «Усі мешканці прибережних будинків мусять негайно залишити свої домівки. Ріка буде вилитися щораз більше».

Ромолетто був дуже побожним чоловіком і поклав надію на Господа. Він упав на коліна і почав ревно молитися: «Господи, спаси мене!»

Раптом чоловік почув голос згори: «Не бійся, Ромолетто! Я пам'ятаю про тебе!» – Це був голос Господа Бога.

Ромолетто встав і почав виконувати свою звичайну роботу, ніби нічого особливого не діялося. Близько одинадцятої години вода вже сягала йому плечей, тож Ромолетто змушений був піднятися на другий поверх. Він помітив рятувальників, які пропливали повз його дім. Вони почали гукати йому: «Рятуйся разом із нами! Залишатися тут – чисте безумство!»

«Ні. Я маю захист згори», – відповів Ромолетто, вказуючи пальцем на небо.

О третій годині пополудні вода почала заливати ліжку, і Ромолетто був змушений відступити на горище. Неподалік пропливав ще один рятувальний баркас і знову хтось загукав: «Не зволікай! Вода прибуває!»

Ромолетто і цього разу демонстративно відрік: «У мене свій покровитель».

Чверть на шосту вода вже доходила до ринви, тож Ромолетто видряпався на дах. І знову поруч на плоті пропливала рятувальна служба Червоного Хреста, підбираючи останніх, які ще залишилися в небезпеці. Але і тепер рятувальники марно зверталися до Ромолетто. Він учепився свого комина, як реп'ях собачого хвоста, і відповідав: «Мені допомога не потрібна. Я маю на кого розраховувати».

А вода все піднімалася... Десять на шосту Ромолетто потонув.

Коли Ромолетто опинився в Раю, його аж трясло від обурення.

Він приступив до Божого престолу і спитав: «Хіба Ти не обіцяв, що подбаєш про мене?»

Господь Бог ласкаво поглянув на Ромолетто: «Я ж тричі посилав тобі рятувальників!»

Один чоловік був справжнім невдахою – життя тільки те й робило, що било його. Але він не переставав молитися: «Господи, зроби так, щоб я виграв у лотерею».

Його справи і далі погіршувалися, але він не переставав просити: «Господи, поможи мені, зроби, щоб я виграв у лотерею».

Якось серед ночі його розбудив голос Господа Бога: «Ти також мусиш мені допомогти. Купи хоча б один лотерейний білет!»

Г. К. Андерсен

РОМАШКА

Ось послухайте! За містом, біля дороги, стояла дача. Ви, напевно, бачили її? Біля неї ще невеликий садочок, навколо якого є дерев'яна решітка.

Неподалік від дачі, біля самої канави, росла в м'якій зеленій траві ромашка. Сонячні промені щодня гріли і голубили її так, як і розкішні квіти на клумбах перед будівлею, і наша ромашка росла навіть не щодня, а щогодини. Одного прекрасного ранку вона розквітла – жовте, кругленьке, наче сонечко, сердечко її з усіх сторін оточили сліпучо-білі дрібні промінці-пелюсточки. Ромашка зовсім не переймалася тим, що вона така бідненька, простенька звичайна квіточка, яку ніхто не бачить і не помічає в густій траві; ні, вона була задоволена всім, жадібно тягнулася до сонця, милувалася ним і слухала, як десь високо-високо в небі співає жайворонок.

Ромашка тішилася так, ніби сьогодні була неділя, а насправді це був лише понеділок; поки всі діти слухняно сиділи за шкільними партами і навчалися у своїх наставників, наша ромашка теж тихенько сиділа на своєму стеблі і

навчалася в ясного сонечка, у всієї природи пізнавати благодать Божу. Ромашка слухала спів жайворонка, і в його прекрасних піснях їй вчувалося саме те, що відбувалося в її серці; тому ромашка дивилася на щасливу пташку з якоюсь особливою повагою, але анітрішки їй не заздрила і не переймалася тим, що сама не може ні співати, ні літати. «Адже я все бачу і все чую! – думала вона. – Сонечко мене голубить, вітерець ніжно цілує! Я щаслива!»

У садку росло багато розкішних, гордих квітів, і чим менше вони пахли, тим більше пишалися перед усіма. Півонії так і надували свої щоки – їм хотілося виглядати краще, аніж троянди; але хіба це найважливіше? Ошатні тюльпани вважали себе найповажнішими, а тому старалися триматися дуже прямо, щоб усі їх відразу помічали. Ніхто з цих гордих квітів не помічав маленької ромашки, яка росла десь у канаві. А от ромашка часто милувалася ними і думала: «Які ж вони ошатні, гарні! До них обов'язково прилетить прекрасна співуча пташка! Слава Богу, що я росту так близьенько – зможу побачити все, милуватимусь досхочу!» Раптом вона почула «квір-квір-віт», і жайворонок спустився... не в садок до півоній і тюльпанів, а прямисінько в траву, до неї, скромної ромашки! Ромашка від радості зовсім розгубилася і просто не знала, що їй тепер думати, як вчинити!

Пташка стрибала навкруг ромашки і співала: «Яка хороша м'якенька травичка! Яка миленька квіточка в срібному вбранні, із золотим сердечком!»

Жовте сердечко ромашки і справді сяло, як золоте, а сліпучо-білі пелюсточки переливалися сріблом.

Щастю ромашки не було меж. Пташка поцілувала її, заспівала їй пісеньку і знову піднялася в синє небо. Тільки через деякий час ромашка отямилася від такого щастя. Радісно і водночас сором'язливо подивилася вона на пишні квіти – адже вони знали, яке щастя випало на її долю, кому ж це зрозуміти, як не їм! Але тюльпани ще вище задерли свої голови, надулися і почервоніли через таку прикрість, а півонії, здавалося, готові були лопнути! Добре, що вони не вміли говорити – дісталася б від них бідній ромашці! Бідолашка відразу зрозуміла, що вони в поганому настрої, і дуже засмутилася!

У цей час у садок прийшла дівчина з гострим блискучим ножом у руках. Вона підійшла до тюльпанів і почала зрізати їх один за одним. Ромашка завмерла. «Який жах! Тепер їм кінець!» Зрізавши квіти, дівчина пішла, а ромашка стішилася, що росла в густій траві, де її ніхто не бачив і не помічав. Сонце сіло, вона згорнула пелюстки і заснула, але вві сні бачила лише миленьку пташечку і сонечко.

Вранці квітка розправила свої пелюстки і простягнула їх, як дитина рученята, до ясного сонечка. В цю хвилину вона почула спів жайворонка; пташка співала, але який смуток звучав у тій пісні! Бідолашка потрапила в сільце і сиділа тепер у клітці, що висіла біля відчиненого вікна. Жайворонок співав про небесний простір, про свіжу зелень полів, про те, як любо було літати на волі! Важкий тягар лежав на серці в бідної пташки – вона стала невільницею!

Ромашка всією душою захотіла допомогти бідній полонянці, але чим? І ромашка забула навіть думати про те, як гарно навкруги, як ніжно гріло сонечко, як блищали її сріблясті пелюстки; їй не давала спокою лише одна думка, що вона нічим не може допомогти бідолашній пташечці.

Раптом із садка вийшли двоє хлопців; в одного з них у руках був такий самий гострий ніж, як той, яким дівчина зрізала тюльпани. Хлопці підійшли до ромашки, яка не могла зрозуміти, що їм тут потрібно.

– Ось тут можна вирізати славний шматочок дерну для нашого жайворонка! – сказав один із хлопчаків і, глибоко запусивши ніж у землю, почав вирізати чотирикутний шматок дерну; ромашка опинилася якраз у середині нього.

– Давай вирвемо квітку! – сказав другий хлопець, і ромашка затремтіла від жаху: якщо вони її зірвуть, вона помре, а їй так хотілося жити! Тепер вона могла допомогти бідному жайворонку!

– Ні, нехай краще залишиться! – сказав перший. – Так гарніше!

І ромашка потрапила в клітку до жайворонка.

Бідолашний голосно жалівся на свою неволю, бився об залізні прута клітки. А бідна ромашка не вміла говорити і не могла його втішити ні словечком. А вже як їй хотілося!

Так пройшов увесь ранок.

– Тут немає води! – жалівся жайворонок. – Вони забули дати мені напитися, пішли і не залишили мені ані краплі води! У мене пересохло в горлечку! Я весь горю, і мене лихоманить! Тут така задуха! Я, напевно, помру, не бачити мені більше ні красного сонечка, ні свіжої зелені, ні всього прекрасного Божого світу!

Щоб хоч трішки набратися свіжості, жайворонок глибоко встромив свій дзьоб у прохолодну вологу землю, побачив ромашку, кивнув їй головою, поцілував і сказав:

– І ти загинеш тут, бідна квітко! Тебе та ось цей шматочок дерну – ось що вони дали мені замість усього світу! Кожна травинка повинна тепер для мене бути зеленим деревом, кожна твоя пелюстка – духмяною квіткою. Шкода, що ти нагадуєш мені про те, що я втратив!

«Ой, чим би мені потішити його!» – думала ромашка, але не могла навіть поворухнути листочком і лише духмяніше пахла. Жайворонок помітив це і не зачепив квітку, хоча повищипував від спраги усю траву.

Ось наступив і вечір, а ніхто так і не приніс бідній пташці води. Вона розпустила свої коротенькі крила, затріпотіла ними і ще декілька разів жалібно пропищала:

– Пити! Пити!

Потім голівка її схилилася набік, і маленьке сердечко розірвалося від муки і туги.

Ромашка теж не могла більше згорнути свої пелюстки, щоб заснути, як напередодні: вона була зовсім хвора і стояла, сумно опустивши голівку.

Лише на другий ранок прийшли хлопці і, побачивши мертвого жайворонка, гірко-гірко заплакали, вони вирили йому могилку і всю прикрасили квітами, а самого жайворонка поклали в гарну червоненьку коробочку – вони хотіли поховати його по-королівськи! Бідолашна пташечка! Поки вона жила і співала, вони забували про неї, дали померти їй від спраги у клітці, а тепер влаштовували їй пишні похорони і проливали над її могилкою гіркі сльози!

Ромашку разом із дерном викинули на дорогу; ніхто не подумав про неї, хоча вона більше всіх любила бідолашну пташину і всім серцем прагнула її втішити.

Д. Павличко

ПТИЦЯ

Тріпоче серце спійманої птиці,
В руках моїх не чує доброти.
– Я дам тобі водиці і пшениці,
Моя пташино, тільки не тремти!
– Хіба потоки загубили воду,
Хіба в полях уже зерна нема?!
Пустити мене, мій хлопче, на свободу,
І все, що треба, я знайду сама.
– Я ж лагідно тебе тримаю, пташко,
В своїх руках, легеньких, як вітрець.
Хіба неволя це? Хіба це важко –
Від мене взяти кілька зеренець?
– Пустити мене! Мені, дитино мила,
Дорожча воля, ніж зерно твоє!
Страшна, хоч навіть лагідна, та сила,
Яка розкрити крилець не дає!
– Лети! Співай у небі гомінком;
Хоч і маленький, зрозумів я все.
Моя рука ніколи і нікому
Ні кривди, ні біди не принесе!

Е. де Мелло

ЗІРКА НА ГОРІ

Жив-був один аскет. Він не їв і не пив, допоки сонце стояло на небі. Здавалося, Бог благословляв його аскетизм – на вершині сусідньої гори спалахнула яскрава зірка, яку можна було бачити навіть удень. Однак ніхто не знав, звідки вона взялася.

Одного разу аскет вирішив піднятися на гору. Маленька сільська дівчинка наполягла на тому, щоб він узяв її з собою. Денна спека ставала все нестерпнішою, і дуже скоро обоє дуже захотіли пити. Чоловік віддав воду дитині, але вона сказала, що вип'є її лише разом із ним. Бідолаха потрапив у важке становище. Він не хотів порушувати свій піст, але не міг також байдуже дивитися на страждання дитини. Нарешті він зробив кілька ковтків. Дівчинка випила разом із ним.

Довго аскет не міг наважитися подивитися вгору – він боявся, що зірка зникла. Зрештою він усе ж подивився на вершину. Уявіть його здивування, коли він побачив дві яскраві зірки, які сяяли над горою!

● Поміркуй і дай відповідь:

1. Як і чому змінилися основні життєві принципи юного Короля? «На піску» чи «на камені» почав він зводити «свій дім»? Доведіть свою думку.
2. Ісус Христос казав: «Кожен, хто *слухає* цих Моїх слів і *виконує* їх, подібний до чоловіка розумного» (Єванг. від Мт. 7:24). Яку помилку допустив Ромолетто – персонаж оповідання Б. Ферреро?
3. Г. К. Андерсен наділив квіти (ромашку, півонії, тюльпани, троянди) рисами, властивими людям. Хто з них тобі сподобався, а хто – ні? Чому?
4. Хто з персонажів казки Г. К. Андерсена «збудував свій будинок на камені»? Поясни свою думку.
5. Порівняй, як вчинили хлопці в казці Г. К. Андерсена і герой поезії Д. Павличка. Як вчинив би (вчинила б) ти в такій ситуації?
6. Що, з точки зору Е. де Мелло, важливіше: аскетизм чи любов до людей? Чи благословив Бог вчинок аскета? Чому?

Урок 7

Вибір цінностей

В. Волочай

ВИБУХАЄ СВІТ

Сучасне життя нагадує виверження вулкана. Шалене. Непередбачливе. Вщерть виповнене катастрофами, катаклізмами, стресами, струсами, кризами, обвалами, вбивствами, насиллям, війнами, заколотами... Або просто бідую, лихом, нещастям. Дається взнаки наближення нового тисячоліття. Що очікує нас на тій межі? Апокаліпсис? Новий виток прогресу? Космічна одісея? А може, повне торжество «закону Борисфена»? Спробуймо пофантазувати! Полиньмо в незвідані світи! А куди? Все зважено, відміряно, на кожную душу вділено. Так у Біблії сказано.

А поет не згодний. Ласкавому і жорстокому світові адресується:

Дай мені свій простір і неспокій,
Сонцем душу жалібну налий!
Дай мені у думку динаміту,
Дай мені любові і добра...

Та вибухає і людина, не дочекавшись тих дарунків. Від безвиході. Від самотності. Від не влаштованості особистого життя. Від непролазних джунглів буднів. Нема шматка хліба... Вкрали дитину... Продають усе... Шкода й пориватись.

А вічні істини? Вік живи, вік учись. Не вбий. Не вкради. Слід терпіти й сподіватися. Просіть – отримаєте, шукайте – знайдете, стукайте – відкриють... Як із цим бути?

У них – вічна правда світу. А людина – не вічна. Тому й вибухає. Порятуймо світ і людину в ньому! Самі себе. Особисто. Негайно.

Б. Ферреро

БЮРОКРАТІЯ

Суддя Верховного суду сидів собі якось на березі річки, коли до нього підійшов подорожній і запитав: «Чи можна скористатися цим човном? Мені треба переплисти на другий берег ріки».

– Але це мій човен.

Подорожній подякував і почав витягувати човен на воду, потім стрибнув у нього і повеслував. Але човен був дірявий і подорожній потонув.

– Безсердечна людина! – промовив до судді обурений перехожий. – Чому ти не сказав йому, що твій човен дірявий?

– Він мене не спитав про стан човна, – відповів суддя.

«Горе вам, книжники й фарисеї, лицеміри, що даєте десятину з м'яти, кропу і кмину, а занедбуєте, що найважливіше в законі: справедливість, милосердя і віру» (Мт. 23:23).

«Глядіть, бережіться закваски фарисейської» (Мт. 16:5).

В. Стус

Відчув себе й досить. А чуєш, бідо, –
Три серця, розпухлі наповна.
І не береженого Бог береже,
А здумана мука жертовна.
Жертовна молитва, жертовна клятьба,
Жертовна любов і прокльони.
Довіку не буде із мене раба,
Душа поневажить полони.
Їй радісно вмерти, бо світ цей сліпить,
Бо суще не любить живого.
Чигає на тебе засліплена мить.
Та все ж поривайся до Бога.

С. Лагерлеф

ПОКІРНИЙ НІЛЬС

(уривок із твору «Чудесна мандрівка
Нільса Гольгерсона з дикими гусьми»)

Минав день за днем. Дикі гуси й далі жили на озері й не поспішали відсилати Нільса додому. Вони щодня паслися на лузі, а хлопчик тим часом шукав собі в лісі поживу.

Якось Ака знов підійшла до нього й спитала, чи він знайшов щось їстівне.

– Нічогосінько не знайшов, – відповів Нільс.

Тоді Ака, як і минулого разу, почала шукати сама й вигребла кущик сухої кмини з насінням. Коли хлопчик підживився, Ака сказала:

– Я дивуюся, що ти так сміливо вештаєшся сам по лісі. Чи ти хоч знаєш скільки на тебе чигає ворогів?

– Ні, не знаю, – признався хлопчик.

– Якщо заходиш у ліс, стережися лиса й куниці, – мовила стара гуска. – А на березі озера пам'ятай про видру. Якщо ж сідатимеш на кам'яну огорожу, не забувай про ласку: вона може залізти в найменшу шпарку. А якщо схочеш лягти на купу сухого листя, то спершу подивися, чи не зимує під ним гадюка. Коли ти опинишся в полі, стережись орлів і шулік, що ширяють у небі. Галки ж та ворони є скрізь, і їм теж не слід дуже довіряти. А як стемніє, треба бути насторожі, бо великі сови літають зовсім нечутно. Тільки загавишся – зразу попадеш їм до пазурів.

– Коли так, то я не зумію вберегтися! – вигукнув хлопчик. Правда, він був такий засмучений своєю долею, що не боявся смерті, але й стати хижаків за обід не дуже хотів. – Що ж мені робити, аби їм не попастися?

– Сам ти, звичайно, не вбережешся, – мовила Ака. – Тому тобі слід заприятелювати з маленькими тваринками, і лісовими, й польовими, – з білками, зайцями, снігурами й синицями, з дятлами й жайворонками. Якщо вони матимуть тебе за друга, то попередять про небезпеку, покажуть, де сховатися, а як треба, то й захистять гуртом.

Нільс того ж таки дня послухав поради старої гуски і спробував заприятелювати з білкою Сірле. Він попросив у неї горіхів, але та йому відповіла:

– Нічого я тобі не дам, та й інші лісові мешканці теж не дадуть. Думаєш, ми не знаємо, хто ти такий? Ти гусячий пастух Нільс, той, що видирав ластів'ячі гнізда, бив шпачині яєчка, шпурляв у провалля галченят, ловив у пастки дроздів і замикав у клітки білок! Давай собі раду сам і будь вдячний, що ми гуртом не прогнали тебе звідси геть!

Раніше Нільс нізащо не стерпів би такої зухвалої відповіді. Але тепер покірно змовчав: він, бачте, боявся, щоб про всі його колишні витівки не почули гуси. Адже хлопчикові так кортіло помандрувати з ними, що він став

є диво чемний. Щоправда, таке маля й не зробило б великої шкоди, але все ж таки, якби захотіло, то повиديرало б пташині гнізда, побило б яєчка. Та Нільс був дуже ввічливий, він ні разу не смикнув гуску за крило, навіть не зачепив жодної, а вранці, коли вітався з Акою, шанобливо скидав із голови шапочку.

● **Поміркуй і дай відповідь:**

1. У Євангелії від Луки сказано: «Просіть – і буде вам дано, шукайте – і знайдете, стукайте і відчинять вам!» (Єванг. від Лук.11:9). Саме ці слова цитує В. Волочай. Що, на думку автора, повинна шукати кожна людина?
2. Що є найважливішого в Законі, який Бог дав людям? Чи можемо сказати, що суддя – персонаж оповідання Б. Ферреро – вчинив так, як повчає Господь?
3. Сформулюй основну думку поезії В. Стуса. Як вона пов'язана з темою цього заняття?
4. Чому лісові мешканці, окрім диких гусей, із недовірою ставилися до Нільса? Чи правильні життєві цінності він обрав, коли був звичайною людиною? Обов'язково прочитай продовження історії про стосунки Нільса та білки Сірле (матеріали до уроку 22).

Урок 8

Слухати та приймати слова правди

В. Александрів

ПРИТЧА ХРИСТОВА

Ось вийшов, щоб сіяти, сіяч у поле і сіяв...
І вітер зерно йому всюди розвіяв:
Багато упало його край дороги
Та там і попало проходим під ноги;
І хижая птиця з степів налітала,
Додолю спускалась і зерна клювала.

Немало зерна в кам'янисту землю лягло
І, доброго корня не давши, зійшло;
А сонце опівдні його припало,
Гарячим промінням його присушило,
І бідне поживкло... Поживкло й зав'яло:
Землі під корінням було йому мало.
А деякі зерна то вітер захопив і поніс
В бур'ян нависний, що й несіяний ріс;
І там би то їх мов гаразд положив,
Та скоро бур'ян їх зовсім заглушив.
Даремно там дощ пробігав половою
І зорі кропили там землю росюю:
Ті зерна лежать, мов рости не пора...
Немає від їх і не буде добра!
Которії ж зерна та в добрую землю лягли,
То ті урожай шістдесят або й сто принесли.
Так добра земля, як пора настає,
Не тільки що сто – ще і прибиль дає;
Її мов і сонце щадить і не сушить посуха...
Всяк, маючий вуха, щоб слухать, хай слуха!

Б. Ферреро

КАНАТОХОДЕЦЬ

Жив колись на світі славний канатоходець. Усі люди захоплювалися його надзвичайною спритністю. Ніхто ніколи не бачив, щоб він упав чи бодай утратив рівновагу.

Настав час, коли в цирку, де він працював, почалися серйозні фінансові проблеми. Щоб привабити публіку, директор запропонував артистові підняти канат вище і додати небезпечних трюків.

Працівники цирку покладали на канатохідця великі надії і вірили, що йому, як завжди, усе вдасться.

Він запитав колег: «Ви впевнені, що мій номер вийде?»

Ті відповіли: «Ми тобі довіряємо і впевнені, що і цього разу все буде якнайкраще».

Ризиковий виступ канатохідця справді мав величезний успіх. Кожного дня люди купували в цирковій касі квитки, щоб стати учасниками незвичайного дійства.

Минув рік, директор задумав досягти ще більшого успіху і висловив побажання, щоб канатоходець продемонстрував іще вищу майстерність і

знову привабив численну публіку. Він запропонував протягнути металевий канат над великим водоспадом – від одного берега ріки до другого – запропити телебачення і всіх довколишніх мешканців на небачене видовище.

Працівники цирку знову покладали великі надії на канатохідця. Він не відмовився виконати і це завдання.

За хвилину до початку небезпечної переправи канатоходець ще раз запитав своїх друзів, чи справді вони в нього вірять і надіються на нього.

«Так!» – загукали всі без винятку.

Акробат виконав цей складний номер і в черговий раз викликав у публіки величезне захоплення.

Закінчивши номер, циркач підняв руку, даючи публіці зрозуміти, що він хоче щось сказати.

«Довір'я, яке ви мені виявили, не має меж», – сказав він.

«Це очевидно», – від імені всіх глядачів відповів якийсь чоловік.

«Тому я хочу запропонувати вам щось ще незвичайніше, ніж те, що ви досі бачили!»

«Прекрасно. Скажи, що це має бути. Наше довір'я до тебе безмежне; ми погоджуємося на все, що ти запропонуєш!»

«Я перейду по цьому канату туди й назад, штовхаючи перед собою візок. А оскільки ви маєте до мене безмежне довір'я, то я хочу посадити в нього когось із вас. Зробимо переправу вдвох».

Однак ніхто не погодився.

«Як Він увійшов до човна, слідом за Ним увійшли Його учні. Аж ось зірвалася на морі така велика буря, що хвилі заливали човен. Він же спав. Ті кинулися до Нього, збудили й кажуть: «Рятуй, Господи, ми гинемо!» А Він до них каже: «Чого ви лякливі, маловіри?» (Мт. 8:23-26).

Г. К. Андерсен

ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ МАТЕРІ

Мати сиділа біля дитячого ліжечка своєї дитини. Як вона сумувала, як боялася, що вона помре! Личко її зовсім зблідло, оченята були закриті, дихала вона ледве чутно, а іноді важко-важко переводила дух...

І серце матері стискалося ще більше, коли вона дивилася на страждання дитини.

Раптом у двері постукали, і зайшов бідний старець. Жінці здалося, що він закутаний у попону, – попона гріє, саме цього він і хотів, адже надворі якраз стояла холодна зима: все було вкрите снігом і льодом, а вітер так і припікав обличчя.

Мати пожаліла старого, побачивши, що він тремтить від холоду. Дитя якраз задрімало на хвилику, жінка відійшла від ліжечка, щоб налити гостеві пива і запросити його погрітися біля грубки. Старий підсів до ліжечка і став поколихувати дитинку. Мати присіла на стілець поряд, подивилася на хвору дитину, прислухалася до її дихання і взяла її за ручку.

– Адже Господь не забере її у мене, чи не правда? – сказала вона.

Старий – це була сама Смерть – якось дивно кивнув головою; важко було розібрати значення цього поруху голови; він міг означати і «так» і «ні». Мати опустила голову, і сльози полилися з її очей... Скоро голова жінки стала неймовірно важкою, – бідна не спала ось уже три дні і три ночі... Вона поринула в важкий неспокійний сон, але всього лише на хвилику; бо скоро знову стрепенулася і затремтіла від холоду.

– Що це?! – скрикнула вона, озираючись; старий зник так само несподівано, як і з'явився, а з ним і дитинка; старий забрав її з собою.

У кутку глухо зашипів старий годинник; важка гиря опустилася до самої підлоги... Бум! І годинник зупинився.

Бідна мати вибігла з дому і почала голосно кликати своє дитя.

На снігу сиділа жінка в чорному одязі, вона сказала матері:

– Смерть приходила в твій будинок, і я бачила, як вона зникла з твоєю дитиною. Вона летить швидше, аніж вітер, і ніколи не повертає того, кого взяла!

– Скажи мені лише, якою дорогою вона пішла! – сказала мати. – Тільки вкажи мені напрям, і я знайду її!

– Я знаю, куди вона пішла, але не скажу, допоки ти не заспіваєш мені всіх пісеньок, які співала маляти! – сказала жінка в чорному. – Я їх дуже люблю. Я вже не раз чула їх, – я ж Ніч і бачила, як ти плакала, наспівуючи їх!..

– Я заспіваю тобі їх усі, усі! – відповіла мати. – Але не затримуй мене тепер, я повинна наздогнати Смерть, знайти мою дитину!

Ніч мовчала, і мати, ламаючи руки і заливаючись слізьми, заспівала. Багато пісень вона заспівала – ще більше пролила сліз.

І ось Ніч промовила:

– Іди направо, прямо в темний сосновий бір; туди попрямувала Смерть із твоєю дитиною!

Дійшовши до перехрестя в глибині бору, мати зупинилася. Куди їй іти тепер? Біля самого перехрестя стояв голий кущ тернини; без листя, без квітів, адже зима була дуже холодною, і він майже весь покритися льодом.

– Чи не проходила тут Смерть із моїм малюком?

– Проходила! – сказав кущ тернини. – Але я тобі не скажу, куди вона пішла, поки ти не зігрієш мене біля свого серця. Я мерзну і скоро весь покриюся льодом.

І мати міцно притиснула його до свого серця. Гострі голки глибоко впилися в її тіло, і на грудях виступили великі краплі крові... А кущ тернини

зазеленів і весь вкрився квітами, незважаючи на холод зимової ночі, – так тепло було біля серця вбитої горем матері! І кущ тернини показав їй дорогу.

Вона привела матінку до великого озера; ніде не було видно ні корабля, ні човна. Озеро ледве затягнуло льодом; вона не зможе по ньому пройти, але лід не давав їй пройти озеро вбід; та й глибоко було! А жінці все-таки потрібно було перейти на другий бік, якщо вона хотіла знайти своє маля. І тоді мати припала до озера, щоб випити його до дна; це не під силу людині, але нещасна мати вірила в чудо.

– Ні, ти не зможеш цього зробити! – сказало озеро. – Давай краще домовимося! Я збираю перлини, а таких ясних і чистих перлин, як твої очі, я ще не бачило. Якщо ти згідна виплакати їх у мене, я перенесу тебе на той берег, до великої теплиці, де Смерть вирощує свої квіти і дерева: кожна рослина – це людське життя!

– Я все віддам заради того, щоб знайти мою дитину! – сказала жінка, невітішно плачучи, сльози закапали швидко-швидко, і ось очі її впали на дно озера і перетворилися на дві дорогоцінні перлини. Озеро підхопило матір, і вона одним помахом перенеслася на другий берег, де стояв величезний чудернацький будинок. І відразу не можна було зрозуміти – чи це гора, вкрита кущами та печерами, чи будівля. Бідна мати його зовсім не бачила, адже виплакала свої очі.

– Де ж мені знайти Смерть, яка забрала моє маля? – промовила вона.

– Вона ще не поверталася! – відповіла стара, яка доглядала за теплицею Смерті. – Але як ти знайшла сюди дорогу, хто допоміг тобі?

– Господь Бог! – відповіла мати. – Він пожалів мене, пожалій і ти! Скажи, де мені шукати моє маля?

– Але ж я не знаю твоєї дитини! – сказала жінка. – А ти сліпа! Сьогодні вночі зів'яло багато кущів і дерев, і Смерть скоро прийде, щоб пересадити їх. Ти ж знаєш, що у кожної людини є своє дерево життя або своя квітка, залежно від того, яка вона сама. На перший погляд вони здаються звичайними рослинами, але в кожному б'ється серце. Дитяче сердечко теж б'ється, обійди всі рослини – може, ти і впізнаєш свою дитину. Але віддай мені своє довге чорне волосся, тоді я скажу тобі, що слід робити далі. Ти сама знаєш, яке воно в тебе гарне, а я люблю гарне волосся. Я віддам тобі своє сиве – це краще, ніж нічого!

– І тільки всього? – сказала мати. – Я з радістю віддам тобі своє волосся!

І вона віддала старій своє прекрасне чорне волосся, отримавши сиве.

Потім жінка пішла до величезної теплиці Смерті, де росли разом дерева, кущі і квіти; тут цвіли під скляними віконцями ніжні гіацинти, там росли великі, пишні півонії, тут – водяні рослини, одні свіжі і здорові, інші, вкриті водяними зміями, майже зів'яли. Були тут і величні пальми, і дуби; росли і петрушка, і духмяний кмін. У кожного дерева було своє ім'я; кожна квітка, кожне деревце було людським життям, а самі люди були розкидані по всьому

світу: хто жив у Китаї, хто в Гренландії. Траплялися тут і великі дерева, які росли у маленьких посудинах; їм було дуже тісно, і посудини ледве не тріщали; однак було багато і маленьких квіточок, які росли у чорноземі, обложені мохом, за ними, очевидно, добре доглядали. Нещасна мати нахилилася до кожної, навіть до найменшої, прислухаючись до того, як б'ється сердечко і серед мільйонів упізнала серце своєї дитини!

Раптом війнуло холодом, і сліпа мати здогадалася, що повернулася Смерть.

– Як ти знайшла сюди дорогу? – запитала Смерть. – Як ти могла випередити мене?

– Я мати! – відповіла та.

І Смерть простягнула свою довгу руку до маленької ніжної квітки, але мати швидко прикрила її своїми руками, намагаючись не пошкодити жодної пелюстки. Тоді Смерть дихнула їй на руки; дихання Смерті було холодніше від північного вітру, і руки матері безсило опустилися.

– Не тобі змагатися зі мною! – промовила Смерть.

– Але Бог сильніший за тебе! – сказала мати.

– Я лише виконую Його волю! – відповіла Смерть. – Я лише садівник: беру Його квіти і дерева і пересаджую їх у великий райський сад, в невідому країну, але як вони там ростуть, що робиться в саду – про це я не смію сказати тобі!

– Віддай мені мое маля! – прохала мати, плачучи і ламаючи руки, а потім вчепилася руками в дві прекрасні квітки і закричала: – Я вирву всі твої квіти, я у відчаї!

– Не чіпай їх! – сказала Смерть. – Ти кажеш, що ти у відчаї, а сама хочеш нещастя для іншої матері!..

– Нещастя іншої матері! – повторила бідна жінка і відразу випустила з рук квіти.

– Ось тобі твої очі! – сказала Смерть. – Я виловила їх з озера – вони так яскраво блищали там, але я і не знала, що це твої. Візьми їх – вони стали ще ясніші – і поглянь ось сюди, в цю глибоку криницю! Я назву тобі імена цих квітів, які ти хотіла вирвати, і ти побачиш все їх майбутнє, все їх земне життя. Подивися, що ти хотіла знищити!

І мати зазирнула в криницю: яким благом для світу було життя одного, скільки радості і щастя дарував він навколишнім! Подивилася вона і на життя іншого – і побачила горе, бідність і біду!

– Обидві долі – Божа воля! – сказала Смерть.

– Яка ж із цих двох квіток – квітка горя і яка – квітка щастя? – запитала мати.

– Цього я тобі не скажу! – відповіла Смерть. – Але знай, що в долі одного з них ти бачила долю свого власного сина, все його майбутнє!

У матері вирвався розпачливий крик.

– Яка ж доля чекає мого сина? Скажи мені! Порятуй невинного! Спаси моє дитя від усі цих бід! Краще візьми його! Віднеси його у Царство Боже! Забудь мої сльози, все, що я говорила і робила!

– Я не можу зрозуміти тебе! – сказала Смерть. – Ти хочеш, щоб я віддала тобі твоє дитя чи щоб віднесла його в невідому країну?

Мати впала на коліна і почала молитися:

– Не слухай мене, коли я прошу про щось, чого не хочеш Ти! Не слухай мене! Не слухай мене!

І вона безсило опустила голову...

І Смерть понесла її дитину в невідому країну.

● Поміркуй і дай відповідь:

1. Яку саме притчу Ісуса Христа (Єванг. від Матв. 13:4-9) переповідає В. Александрів? Спробуй потрактувати основні її образи – сіяч, зерна, ґрунт, коріння, бур'яни, терен.
2. Наскільки, з точки зору Б. Ферреро, людина повинна довіряти Богу?
3. Чому мати із казки Г. К. Андерсена, пройшовши такі складні випробування, не зважилася забрати свою дитину?
4. Яку молитву і чому читає жінка?
5. Сформулюй основні повчання, що, з твоєї точки зору, є в казці Г. К. Андерсена.

Урок 9

Гордість та смирення

Г. К. Андерсен

ЗЛИЙ КНЯЗЬ

Жив-був злий і гордий князь. Він думав лише про те, щоб підкорити весь світ, щоб одне його ім'я на всіх наганяло страх. От він пішов у чужі землі з вогнем і мечем; його воїни витоптували посіви і спалювали селянські садиби; червоні язики полум'я знищували листя на деревах, а плоди підсмажувалися

на звуглілих гілках. Часто бідолашні матері пробували сховатися зі своїми немовлятами у напівзруйнованих будинках, але воїни нищпорили всюди, знаходили їх, і тут починалася диявольська потіха! Злі духи і ті не могли б посіяти стільки нещастя. Але князеві здавалося, що він робить усе правильно. Щодня він ставав усе могутнішим, ім'я його навівало жах, однак йому і далі щастило. Із підкорених міст він вивозив коштовності і золото, і в його столиці знаходилися незліченні багатства: ніде в світі не було нічого подібного. Він звелів будувати велетенські палаци, церкви і арки, і всі, хто бачив ці споруди, казали: «Який могутній цей князь!» Вони не думали про ті страхіття, які залишив він після себе на землях, які завоював, не чули стогону поранених, пограбованих.

Сам князь дивився на своє золото, на величні споруди і думав так, як інші: «Який я могутній князь! Але мені мало цього! Я хочу більшого! Нехай моя влада буде найбільшою, щоб ніхто не міг зрівнятися зі мною, а не те, що перевищити».

І він розпочав війну зі своїми сусідами і всіх переміг.

Полонених король звелів приковувати золотими ланцюгами до своєї колісничі, коли хотів проїхати вулицями своєї столиці. Коли ж він сідав за стіл, вони повинні були лежати біля його ніг та ніг його придворних і хапати шматки хліба, які їм жбурляли.

Нарешті князь наказав на площах і в палацах спорудити собі пам'ятники; він хотів поставити їх і в храмах, але священники сказали: «Князю, ти могутній, але Бог всесильний. Ми не зробимо цього».

– Добре! – сказав злий князь. – Я підкорю і Бога!

І, засліплений безумною гордістю, він наказав побудувати незвичайний корабель, на якому можна було літати в повітрі. Корабель був розмальований різними фарбами і нагадував хвіст павича з тисячами очей, але кожна зіниця була дулом рушничі. Князь сів на корабель, варто було йому натиснути на одну пружину, як із гвинтівок вилітали тисячі куль, а гвинтівки знову самі заряджалися. Сто могутніх орлів були впряжені в корабель. Ось він піднявся у повітря, до сонця. Землю ледве було видно внизу, гори і ліси здавалися спочатку зораним дерном, а потім намальованими на географічній карті і, нарешті, зовсім зникли в тумані хмар. Усе вище і вище піднімалися орли; тоді Бог послав одного зі своїх ангелів, але злий князь зустрів його залпом із гвинтівок. Кулі відскакували від крил ангела, як град, лише одна-єдина крапелька крові витекла із білосніжного крила і впала на корабель, де сидів князь. Вона глибоко в'їлася в дерево і натиснула на дно корабля зі страшною силою, ніби брила, що важила тисячі пудів. Корабель полетів униз із неймовірною швидкістю; могутні крила орлів зламалися; вітер так і свистів у вухах князя, хмари, що утворилися з диму від спалених будинків, оточили його. Вони набрали страхітливих форм: був тут і велетенський рак, який простягав до князя свої клешні, і вогнедишні дракони, і уламки скель, що нависали над

ним. Князь лежав на дні корабля напівмертвий від страху. Нарешті корабель впав на густі гілки лісових дерев.

– Я переможу Бога! – сказав князь. – Я поклявся собі зробити це, і нехай буде так! – І він наказав будувати нові повітряні кораблі; будували їх цілих вісім років. Наказав він із найтвердішої сталі кувати блискавки, щоб підкорити небесну твердиню. Він зібрав велетенське військо. Щоб вишикувати його, знадобилася площа в декілька квадратних миль. Воїни приготувалися сідати на кораблі, а князь підійшов до свого, але Бог наслав на нього рій комарів. Комахи кружляли і кусали його в руки, в обличчя. Він вихопив меч, але рубав ним лише повітря, а в комарів йому влучити не вдавалося. Тоді він наказав принести дорогі килими і закутався в них із голови до ніг, щоб жоден комар не дістав його своїм жалом. Наказ його негайно виконали, але один комар умудрився проникнути під килим, який лежав на самому споді, заліз князеві у вухо і вкусив його. Наче вогонь розлився в крові князя; отрута проникла в його мозок, він зірвав із себе всі килими, розірвав на собі одяг, почав бігати і скакати перед натовпом своїх лютих солдатів, а ті тільки насміхалися над безумним князем, який хотів перемогти Бога, а був переможений маленьким комаром.

Б. Ферреро

ТРИ СЛОВА

Один молодий лицар був відомий своїм розпусним способом життя. Монах намагався напоумити лицаря і казав, що він ризикує постати перед судом Божим із душею, обтяженою гріхами.

«Нема чого боятися, – легковажно відповів лицар. – Тобі ж відомо, що Господь Бог добрий і милосердний. Перед смертю я промовлю три слова, які принесуть мені вічне спасіння. Скажу: «Господи, змилуйся і прости»

Монах похитав головою, а лицар, сміючись, знову взявся за своє.

Якось під час сильної бурі лицар їхав верхи уздовж берега глибокої річки. Він не хотів пропустити балу, та раптом ударив грім. Кінь із переляку став на диби і скинув вершника у стрімку течію.

Перед смертю лицар викрикнув свої останні три слова: «Щоб ти здох!»

Дві рибки плавали одна побіля одної. Раптом молодша запитала старшу:
«Що воно таке, що про нього всі говорять?»

«Що саме?»

«Море».

Старша рибка вибухнула голосним сміхом (якщо так можна сказати про рибку):

*«Море – це те, що навколо нас. Ми є в ньому».
Молодша рибка недовіжливо похитала головою:
«Не вірю. Це тільки солоня вода!»
Тільки солоня буденність може підготувати нас до вічності.*

Є. Шентао

ПАМ'ЯТНИК СТАРОДАВНЬОМУ ГЕРОЮ

Якось мешканці одного села вирішили вшанувати свого земляка, ушанованого стародавнього героя, і попросили відомого скульптора висікти тому герою гранітний пам'ятник.

Митець погодився. Але перш ніж братися до роботи, він захотів побільше довідатися про життя героя, щоб уявити собі величний образ, не лише обличчя, а й вдачу, задуми, сподівання, ретельно вивчити всі його героїчні вчинки.

Скульптор добре розумів, що доля сприяє лише тому, хто вкладає в роботу всю душу, тому він завжди діяв за принципом: роби діло сумлінно, і щастя не пройде мимо. Пам'ятник має бути як живий, щоб люди зразу бачили, що перед ними герой, і шанували славетного предка. Тож майстер довго гортав літописи, читав різні книжки, думав, фантазував, аж поки нарешті вирішив, яким повинен бути пам'ятник. Тепер він твердо знав, як мусить стояти герой, з яким виразом на обличчі. Усе передбачив, до найменшої дрібниці, подумав навіть про пальці та зачіску.

Тепер залишалося зробити як задумав, і тоді пам'ятник буде сповнений життя, а не стоятиме мертвою подобою колишньої знаменитості.

Пішов скульптор у гори, знайшов підходящу скелю, відколов від неї величезну брилу і заходився працювати. Роздивившись гранітну брилу, він зміркував, що в ній треба залишити, а що відсікти, а тоді узявся за молоток та долото. Поволі земля довкола брили вкривалася уламками граніту, а під різцем скульптора, мов прояв чарівного духу, спочатку неясно, а потім дедалі виразніше проступала постать героя.

Збігло не так вже й багато часу: гранітний герой стояв із гордо піднятою головою, його погляд, спрямований удалечінь, наче підкреслював безмежність замірив героя, а з широко розкритого рота, здавалося, ось-ось пролунає заклик до бою. Лівою рукою він немов пригортав до себе, боронив підвладний йому народ. А стиснута в кулак і випростана вперед м'язиста правниця ніби попереджала: якщо хто-небудь зазіхне бодай на клапоть його землі, той зазнає у відповідь нищівного удару.

В центрі міста був широкий майдан, на якому й вирішили встановити монумент. З уламків, відколотих від великої брили, змурували постамент.

Скульптор гадав, що так буде краще. Досі пам'ятники ставили на великі плоскі камені, а тепер люди, вперше потрапивши до міста, насамперед помічали постать на високому п'єдесталі. Адже й у Парижі насамперед впадає в око Ейфелева вежа.

Цей пам'ятник прославив скульптора, бо йому таки пощастило втілити в камені величний образ стародавнього героя. На відкриття пам'ятника походилися мало не всі мешканці міста. А коли впала завіса, радісними вигуками привітали героя, і там-таки, на майдані, стали співати пісні, закружляли в танку, а дехто й чарку перекинув із такої нагоди.

Відтоді стародавній герой, здавалося, став часткою душі мешканців міста. Пам'ятник надихав їх на сумлінну працю, і вони з радістю бралися за будь-яке діло. А проходячи біля пам'ятника, люди зупинялися, низько вклонялися героєві і лише тоді йшли далі.

Чванство, кажуть, обминає тільки мудреців та дурнів, а решта смертних не уникає цієї вади. І хоч гранітна глиба, з якої висікли пам'ятник, була ні мудрою, ні дурною, адже камінь мертвий, цей камінний герой, помічаючи, як його шанували люди, не міг не запишатись.

– Погляньте, яка мені шана, – казав він. – Стою на високому постаменті в самісінькому центрі міста. Перехожі від щирого серця кланяються мені до землі. Такої честі досі не мав жоден мудрець, жоден святий. Не рівня вони мені!

Ці слова гранітного героя були звернені не до хмар, що повільно пливли в синьому небі, адже хмарам все байдуже, і вони нездатні його зрозуміти; і не до дерев, що гойдали віттям під поривами вітру. Їм ніколи прислухатися до його міркувань. Він говорив до таких, як і сам, каменів. А саме до тих уламків глиби, з яких вимурували його високий постамент. Похизуватися та почванитись перед своїми товаришами – явище звичайне в наші часи. Кам'яний герой, гордо закинувши голову, дивився удалечінь і не мав ані найменшого бажання нахилитись, щоб глянути на своїх братів, – запишався надміру. Йому й на думку не спадало, що інші також варті уваги. Навпаки, йому кортіло кинути з погордою: «Гей ви, там, піді мною, чим ви можете похвалитись? Всі ви нікчеми!»

Раптом десь внизу пролунав голос камінчика, що досі невибагливо лежав у одному з наріжків п'єдесталу. Говорив він тихо, але чітко й переконливо:

– Агов, там, нагорі, ти що, глузду рішився? Ану, пригадай, ким ти був ще не так давно.

– Ти про що? – спитав кам'яний герой, відчуваючи, що передав куті меду, та все ж не бажаючи визнати, що надто задирає носа.

– Хіба ми вийшли не з однієї брили граніту? Адже тоді не існувало ні тебе, ні нас – ми були єдиним цілим.

– Згоден, так було. Але потім вправна рука скульптора відсікла вас. Кілька ударів молотком, і ви всі попадали на землю. Я ж став уособлювати шля-

хетного героя! Відтоді всі мешканці міста дуже шанують мене. Хіба можна порівнювати нас? Ви лише підкреслюєте мою велич. І це правильно, адже зрівняти нас – це однаково, що поєднати небо з землею.

– Ха-ха-ха! – засміявся, не стримавшись ще один із камінчиків.

– Чого ти там регочеш, нікчемо?

– Ти не лише забув минуле, а й сучасного не розумієш!

– Як це?

– А так, що ти й тепер невіддільний від нас. Ми й досі одне ціле: від твоєї маківки і до найменшого камінця в підмурку. Крім того, твоє становище вкрай непевне, бо ти стоїш на нас. А як ми розсиплемось, то де й подінеться твоя велич.

– Ото налякали! Хіба мало каміння на землі?

– Каміння багато, та воно тобі вже не знадобиться. Якщо впадеш з такої висоти, то враз розколешся на сотні уламків і нічим не відрізнятимешся від нас.

– Вгомоніться, невігласи! Годі залякувати мене своїми розпатякуваннями! – розгнівався герой. Він вважав, що має всіма засобами підтримувати свою честь і гідність, тож вимовив ці слова навмисне голосно, ніби кричав на низького раба:

– Он як! Виходить, ми брешемо, – обурилися в один голос камінці, з яких було складено постамент. – Стривай! Зараз затрусишся!

Гранітний герой зі страху забув і про свій гнів і про свою пиху і почав благати:

– Навіщо нам сваритись? Адже всі ми друзі, спаяні в одне ціле. Давайте жити в злагоді. Я згоден, ваша правда. Але покиньмо наші чвари, пробачте мене.

– Ха-ха-ха! Нарешті зрозумів?

– Зрозумів, усе зрозумів!

Та через певний час, мабуть, переконавшись, що пристрасті вгамувались і небезпека йому більше не загрожує, герой знову почав своє. Навчені досвідом багаторічні рослини розпускають листя лише після того, як минуть морози, тож і кам'яний герой повів мову здалеку і дуже обережно:

– І все-таки мені здається, що в дечому я перевершую вас, бо втілюю образ героя, а він – особа історична.

– Не варто посилатись на історію, – урвав його маленький камінець. – Звідки тому, хто писав історію, відомі мрії і думки героя, що жив тисячу років тому? Ось ти віриш тому, що написано в історії?

Інший камінець додав:

– І насамперед про героїв. Може, вони й слова доброго не варті. А історик змалював їх справжніми героями. Так чи інакше, але ніхто не здатен перенестися в пошуках доказів у ту епоху, коли жив герой. До того ж такої людини взагалі могло не бути. Хтось склав легенду, а згодом вигадка про героя

перетворилася в історичний факт. Хіба На Чжа (син святого. – *Упор.*), Сунь Сінчже (всемогутній святий у Китаї. – *Упор.*) та У Сунь (герой роману, що відзначався незвичайною силою. – *Упор.*) жили насправді? Всі вони персонажі художніх творів. А втім, їхні імена живуть у людських серцях. І ось тут історія мало чим відрізняється від історичних романів.

– Може, і мій герой теж чиясь вигадка? – серце кам'яного героя пройняв холод, він ледве заспокоївся. – Але ж мешканці міста зберігають пам'ять про нього і так шанують. Ні, я не з тих вигаданих героїв.

– Ага, ти сумніваєшся! – майже одногосно вигукнуло з півдюжини каменів.

А один кмітливий камінець кинув:

– Та мешканцям цього міста більше, ніж комусь іншому, потрібна ця вигадка, тож вони й схиляються перед пам'ятником.

Кам'яний герой зовсім розгубився і тільки буркнув:

– Невже мене ошукали? Виходить, що й скульптор повірив вигадці, піднявши мене так високо і поставивши на найпочеснішому місці. А я, дурний, стою тут та ще й пишаюсь. Таки ошукали мене.

Камінці в постаменті й собі почали перешіптуватись:

– І ми з ним пошилися в дурні. Тепер ось маємо вічно тримати на собі чийсь вигадку.

Розмови поступово стихли. Усі замислилися над несподіваним відкриттям.

Десь опівночі гранітна постать, ніби плавець, що стрибає з трампліна у воду, несподівано нахилилася вперед і впала. А що постамент був дуже високий, а сам герой надзвичайно важкий, то пам'ятник миттю розколовся, розсипавшись на тисячі уламків. Водночас розвалився й постамент. На місці пам'ятника утворилася купа каміння.

Уранці деякі мешканці міста прийшли на майдан вшанувати славного героя, але там замість величної споруди громадилося каміння. Пам'ятника наче ніколи й не було.

Люди здивовано презирилися і пригнічено мовчали. Їм здавалося, що у них забрали півдуші. Потім вони неохоче попленталися хто додому, а хто на роботу.

А коли до купи каміння підійшов скульптор, то з очей у нього бризнули сльози. Він оплакував свій найкращий витвір і вирішив назавжди розлучитися з мистецтвом. І справді, більше він нічого не створив.

Каміння, що лежало купою посередині майдану, почало дратувати людей, і хтось запропонував забрукувати ним дорогу через болото, що вела з міста на північ. Люди погодилися і збудували гарний і зручний шлях. З такої нагоди мешканці міста знову влаштували свято.

Над новим брукованим шляхом яскраво сяло сонце, і кожен камінець усміхався, омийтий його промінням. Вітаючи один одного, камінці гомоніли:

- Тепер ми по-справжньому рівноправні.
- І ніхто не скаже, що ми чиясь вигадка.
- Ми знову вкупі, але тепер приносимо користь. Хай по нас ходять люди.

В. Кордун

ПСАЛОМ БЕЗ ОБРІЮ

На Тебе, Господи, покладаюся,
прокидаючись вранці,
Тобі довіряюсь, Боже,
вступаючи в ніч, –
я без Тебе – не єсьм.
Всяка травинка до Тебе тягнеться,
всяка птаха злітає у небо з надією,
і я вслухаюсь вдень і вночі,
сподіваючись Тебе почути
крізь вселенське мовчання.
Дай мені, Боже, хоч здогад про те,
що таке світ
і що таке я в цьому світі?
Що таке зір мій і слух,
Що таке пам'ять?
Де початок мого існування
і де його кінець?

● Поміркуй і дай відповідь:

1. Схарактеризуйте образ князя з казки Г. К. Андерсена.
Як із твором пов'язані слова з Біблії: «Бог протривить гордим» (Посл. Якова 4:6)?
2. Як ви розумієте повчання з байки Л. Глібова: «А по мені – найлучче жити, як милосердний Бог дає».
3. Чому лицар з оповідання Б. Ферреро не послухав поради священника?
У Біблії сказано: «Будьте готові й ви, – бо прийде Син Людський тієї години, коли ви не думаете!» (Єванг. від Матв. 24:44) Чи ці слова пов'язані з твором Б. Ферреро?
4. Чи справедливим є твердження з казки Є. Шентао: «Похизуватися та почванитись перед своїми товаришами – явище звичайне в наші часи»?

5. «Хто бо підноситься, – буде понижений» (Єванг. від Матв. 23:11). Кого з персонажів прочитаних творів вони стосуються?
6. «На Тебе, Господи, покладаюся» – основна дума вірша В. Кордуна. На яку рису характеру персонажа вказують ці слова?

Урок 10

Терпіння і справедливість

Б. Ферреро

БАМБУК

В одному прекрасному саду ріс дивовижний бамбук. Власник маєтку любив його найбільше з усіх дерев.

З кожним роком бамбук ставав усе красивішим і міцнішим. Думка про те, що Пан його любить і пишається ним, додавала йому сили до росту.

Але одного дня господар підійшов до нього і сказав: «Любий бамбуку, мені дуже потрібна твоя допомога».

Красень-бамбук передчував, що настала довгождана мить, і з радістю відповів: «Пане, я готовий. Роби зі мною все, що забажаєш».

Голос Пана, однак, був поважний. «Щоб скористатися тобою, я мушу тебе зрубати».

Бамбук відсахнувся: «Зрубати? Мене? Найкрасивіше дерево в саду? Благаю, не роби цього. Вчини щось гарне, але, прошу тебе, не рубай мене».

«Любий бамбуку, – промовив Пан, – я не зможу тобою скористатися, якщо дозволю, аби ти продовжував рости».

Увесь сад завмер. Запала глибока тиша, і навіть вітер перестав повітати, вражений почутим. Нарешті бамбук схилив свою буйну голову і прошепотів: «Пане, якщо ти не можеш скористатися мною, не рубаючи мене, то роби, як знаєш».

«Любий бамбуку, – вів далі Пан, – мені доведеться не тільки тебе зрубати, але ще й поспилювати гілки і пообривати листя».

«Пане, змилуйся наді мною. Якщо вже губиш мою красу, то залиш мені принаймні гілки і листя».

Бамбук знову похилився і прошепотів: «Пане, ріж і обривай».

Господар саду зрубав дерево, обпиляв його гілки, розрізав уздовж стовбур і вийняв із нього серцевину. Потім приніс його до джерела, яке витікало неподалік сухого поля. Господар підвів до джерела один кінець стовбура і спрямував воду до спраглої землі.

Чиста і свіжа вода потекла на поле бамбуковим жолобом. Господар посіяв там рис, а згодом зібрав багатий урожай.

Ось так бамбук, попри те, що сам спочатку мусив стати стятим і знищеним, став благословенням для багатьох.

Коли він був красивим деревом, то жив тільки для себе, захоплюючись власною вродою. І щойно тоді, як його зрубали, – став каналом і почав зрошувати водою ціле королівство.

Те, що ми називаємо «стражданням», Господь Бог називає «ти мені потрібен».

Г. К. Андерсен

ГИДКЕ КАЧЕНЯ

Як хороше було за містом! Стояло літо, жито вже пожовкло, овес зазеленів, сіно поскладали в копиці. За полями і лугом тягнулися великі ліси з глибокими озерами. Так, справді, як хороше було за містом! На осонні розкинулася стара садиба, навколо неї росли великі лопухи. Саме тут сиділа на яйцях качка. Сиділа вона вже давно, і це їй уже набридло, її мало провідували: інші качки більше любили плавати на озері. Нарешті яечні шкаралупки затріщали. «Пі! Пі!» – почулося з них: зі шкаралупок з'явилися маленькі дзьобики.

– Швидше! Швидше! – закричала качка, і каченята якось викараскалися і почали озиратися навкруги, розглядаючи листя лопуха.

– Який величезний світ! – сказали каченята.

А й справді тут було набагато більше місця, ніж у тісній шкаралупі.

– А ви думаєте, що тут весь світ? – сказала мати. – Ні! Він тягнеться далеко-далеко, туди, за садок, до поля священика, але я там зроду не була! Ну, все вже тут? – І вона встала. – Ні, не все! Найбільше яйце ціле. Чи скоро ж це все закінчиться?! Як мені це набридло!

І вона сіла знову. Нарешті затріщала і шкаралупа найбільшого яйця. «Пі! Пі!» – і звідти випало величезне потворне пташеня. Качка роздивилася його.

– Яке велике! – сказала вона. – І зовсім не подібне на решту. Невже це індиченя? Ну, на воді воно в мене побуває, хоч би мені довелося його туди скинути силоміць.

На другий день була чудова погода, сонячні промені яскраво засяяли над зеленими лопухами. Качка з усіма дітьми пішла до озера. Опинившись у воді, вона покликала дітей.

Спочатку вода покрила їх із голівками, але вони випірнули і попливли так, що мати заспокоїлася. Всі працювали лапками, і негарне сіре каченя не відставало від інших.

– Ні, це не індиченя. Ні, це мій власний син! Якщо придивитися до нього гарненько, то не такий він і потворний! Ну, швиденько за мною! Я зараз виведу вас на пташиний двір. Але тримайтеся до мене поближче, щоб хто-небудь не наступив на вас, та бережіться котів!

А ось і пташиний двір. Як тут було гамірно!

– Ну, ну, працюйте лапками! – сказала качка. – Потрібно крякнути і поклонитися ось цій старій качці! Її особливо шанують! Вона іспанської породи і тому така товста. Бачите в неї на лапці червоний шматочок тканини? Як це гарно! Це найвища відзнака, яку може отримати качка. Люди цим дають зрозуміти, що не хочуть її втратити; за нею її впізнають і люди, і тварини. Ну, швиденько! І тримайте всі лапки разом!

Каченята так і зробили, а інші качки їх оглядали і казали: «Ну ось, ще цілий табун! Ніби в нас своїх мало! А цей який потворний! Його ми терпіти не збираємося!»

І одна качка підбігла і дзвобнула наймолодше каченя в шию.

– Залиште його! – сказала качка-мати. – Адже він вам нічого поганого не зробив!

– Це так, але він зовсім не подібний на нас, такий великий і дивний! – відповідали забіяки.

– Гарненькі в тебе дітки! – сказала стара качка з шматочком червоної тканини на лапці. – Всі, окрім ось цього... Цей не вдався! Добре було б його переробити!

– Але це неможливо, ваша милість! – відповідала качка-мати. – Він негарний, але в нього добре серце, і плаває він не гірше від інших, а може, навіть і краще. Я думаю, що він виросте і стане кращим або поменшає з часом. Він залежався в яйці, тому і відрізняється від інших. – І вона провела носиком по пір'ячку великого каченяти. – Крім того, він качур, а качуру краса не так і потрібна. Я думаю, що він змужніє і проб'є собі дорогу!

– Решта каченят дуже-дуже гарненькі! – повторила стара качка. – Ну, будьте ж як удома, а знайдете щось смачненьке, можете принести мені.

Ось вони і почали поводити себе, як у себе вдома. Тільки бідне каченя, яке вилупилося найпізніше і було гидким, всі – і качки, і кури – штовхали, били, виганяли і насміхалися з нього.

– Він занадто великий! – казали всі, а півень, який народився зі шпорами на ногах, уявляв себе імператором, а тому надувся, ніби корабель під парусами, підлетів до каченяти, сердито подивився на нього і закричав так

страшно, що бідне каченя не знало, що йому робити. Ну чому воно народилося таким потворним, а тепер стало посміховиськом для всіх!

Так минув перший день, потім стало ще гірше. Всі гнали бідолаху, навіть брати і сестри сердито казали йому:

– Хоч би кішка вкрала тебе, жахливу потвору!

А мати додавала:

– Очі б мої тебе не бачили!

Качки проганяли його, кури боляче били, а дівчина, яка годувала їх, штовхала його ногою.

Не витримало каченя, перебігло через двір і – перелетіло через огорожу. Маленькі пташечки сполохано вилетіли з кущів.

«Вони злякалися мене, тому що я потвора!» – подумало каченя і побігло навмання. Бігло-бігло, допоки не опинилося на болоті, де жили дикі качки. Змучене і сумне, воно просиділо тут усю ніч.

Вранці качки вилетіли з гнізда і побачили нового товариша.

– Ти хто такий? – запитали вони, а каченя поверталося в різні боки, прагнучи виявити свою повагу.

– Ти найпотворніший із тих, кого ми бачили! – сказали дикі качки. – Але нам немає до тебе ніякого діла, тільки не думай поріднитися з нами.

Бідолаха! Де вже йому було думати про це! Каченя мріяло лише, щоб йому дозволили посидіти в очереті і попитувати води.

Два дні воно провело на болоті, на третій день з'явилися дикі гусаки. Вони недавно вилупилися, а тому виступали дуже гордовито.

– Слухай, друже! – сказали вони. – Ти такий потворний, що навіть подобаєшся нам.

«Паф! Паф!» – пролунало над болотом, і гусаки впали в очерет, а вода стала червоною. Постріли лунали і далі. Голубий дим хмарою стояв над каченям. По болоту почали бігати мисливські собаки; очерет хитався. Бідне каченя від страху хотіло сховати голову під крило, аж гульк – перед ним мисливський собака. Він наблизив свою пащу до каченяти, понюхав його і побіг далі.

– Дякувати Богу! – перевело дух каченя. – Дякувати Богу! Я таке потворне, що навіть собака погидував мною.

І воно причаїлося в очереті, а над головою у нього пролітали дробини.

Стрілянина закінчилася лише ввечері, але каченя ще довго боялося навіть поворухнутися. Пройшло декілька годин, поки воно насмілилося встати, озирнулося та побігло полями. Дув такий сильний вітер, що каченя ледве-ледве могло рухатися.

Вночі воно прибігло до бідної хатинки. Насувався буревій. Що було робити бідоласі? На щастя, воно помітило, що двері хатинки зіскачили з одного завеса і висіли нерівно, можна було вільно пролізти через цю щілину. Так воно і зробило. У хатинці жила бабуса з котом і куркою. Кота вона називала

синочком; він умів вигинати спинку, муркотіти і навіть пускати іскри, якщо його гладили проти шерсті. У курки були маленькі, коротенькі ніжки, і її називали Коротконіжка; вона сумлінно несла яйця, і бабуся любила її, як дочку.

Вранці каченя помітили; кіт почав муркотіти, а курка квоктати.

– Що там? – запитала бабуся, озирнулася і помітила каченя, але оскільки була сліпа, то подумала, що це велика качка, яка відбилася від дому.

– Ось так знахідка! – сказала вона. – Тепер у мене будуть і качині яйця, якщо тільки це не качур. Але побачимо!

І каченя залишилося, але пройшов тиждень, а яець усе не було. Курка запитала його:

– Ти вмієш нести яйця?

– Ні!

– А вмієш вигинати спинку, муркотіти і пускати іскри, – запитав кіт.

– Ні!

– Тоді сиди тихенько і не смій висловлювати свою думку, коли говорять розумні люди.

І каченя мовчки сиділо в кутку. Раптом воно згадало про сонечко, свіже повітря, і йому захотілося поплавати. Воно не витримало і сказало про це курці.

– Та що це з тобою? – запитала вона. – Це тому, що ти байдикуєш, ось і лізе тобі всякий непотріб у голову. Неси ось краще яйця або починай муркотіти, і все минеться.

– Але пливти по воді так приємно! – сказало каченя. – А як приємно пірнати в глибину з головою!

– Ти зовсім збожеволіло! – сказала курка. – Запитай kota, він найрозумніший із тих, кого я знаю, чи подобається йому плавати і пірнати! Про себе я вже не кажу! Запитай, нарешті, в нашої бабусі!

– Ви мене не розумієте! – сказало каченя.

– Якщо навіть ми не розуміємо, то хто ж тебе зрозуміє! Подякуй краще Богові за те, що тобі дали притулок, ти можеш спілкуватися з нами і набиратися розуму. Але ж ти пустоголове, і говорити з тобою не варто! Повір мені! Я бажаю тобі лише добра, тому і сварю тебе – так завжди пізнаються справжні друзі! Старайся ж нести яйця або навчися муркотіти та пускати іскри!

– Я думаю, що мені краще піти звідси! – сказало каченя.

– То щасливої дороги! – сказала курка.

І каченя пішло. Воно плавало і пірнало, але всі тварини і надалі зневажали його, називаючи гидким.

Прийшла осінь, листя на деревах пожовтіло; вітер підхоплював його і крутив; небо стало сірим і холодним, важкі хмари сіяли град і сніг.

Одного вечора, коли сонце так гарно сідало, над кущами піднялася ціла зграя чудових білих птахів. Каченя зроду не бачило таких красенів: білі, наче

сніг, із довгими гнучкими шиями! Це були лебеді. Вони якось дивно закричали, змахнули прекрасними білосніжними крильми і полетіли в теплі краї. Вони піднялися високо-високо, а бідне каченя захвилювалося. Воно закрутилося у воді, наче дзига, витягнуло шию і теж спробувало закричати так, як ці білосніжні птахи. Каченя думало лише про цих красенів, воно не знало, як їх називають, але полюбило їх, як не любило дотепер нікого. Воно не задрило їхньої красі; не могло навіть думати про те, щоб бути таким, як вони. Воно мріяло, щоб хоч качки не проганяли його. Бідолашне гидке каченя!

А зима була дуже холодна. Каченяті доводилося плавати без перепочинку, щоб не замерзнути, але вільного простору залишалося все менше. Воно знесило, перестало працювати лапками і все обмерзло.

Вранці поблизу проходив селянин, побачив примерзле каченя, розбив лід і приніс знахідку додому до жінки. Його зігріли.

Але діти надумали погратися з ним, а каченя подумало, що вони хочуть його образити, кинулося зі страху вбік і потрапило у дійницю з молоком – молоко розлилося. Жінка сплеснула руками; каченя знову злякалося і влетіло в діжечку з мукою. На що воно стало схоже! Жінка кричала і бігала за ним, діти, збиваючи один одного, намагалися впіймати його. Добре, що двері були відкриті, каченя вибігло і кинулося в кущі, просто на холодний сніг і довго-довго лежало там.

Було б надто сумно переповідати всі пригоди бідного каченяті. Коли сонечко знову зіграло землю своїм промінням, воно лежало на болоті, в очереті. Заспівали жайворонки, прийшла весна.

Каченя піднялося в повітря і полетіло, тепер його крила були значно міцнішими. Не встигло воно опам'ятатися, як опинилося у великому садку. Яблуні вже цвіли, духмяний бузок схилив свої довгі зелені гілки. Як тут було гарно, як пахло весною! Раптом з очерету випливали троє білих лебедів. Вони пливли так легко і плавно, ніби ковзали по воді. Каченя впізнало цих красивих птахів і засумувало.

«Полечу я до цих величавих птахів; вони, напевно, вб'ють мене, бо я, таке потворне, наслідилося наблизитися до них, але нехай! Краще хай вони мене вб'ють, ніж постійно терпіти знущання качок і курей та голод узимку!»

І воно попливало назустріч лебедям, які, побачивши його, теж попрямували до нього.

– Вбийте мене! – сказало бідолашне і опустило голову, очікуючи смерті.

Але що ж воно побачило в чистій, як дзеркало, воді? Власне відображення; але воно було не потворною темно-сірою пташкою, а – лебедем! Не біда, якщо ти з'явилося на світ у гнізді качки, адже ти вилупилося з яйця лебедя!

Тепер пташеня раділо, що витримало стільки випробувань та горя, адже завдяки цьому воно могло оцінити своє щастя і всю красу, що його оточувала. Великі лебеді плавали біля нього і голубили його, гладили дзьобами.

У садок прибігли маленькі діти; вони почали кидати лебедям хліб і зерно, а найменший із них закричав:

– Новий! Новий!

І всі діти підхопили.

– Так, новий, новий! – плескали вони в долоньки і, радіючи, танцювали, потім побігли за батьком та матір'ю і знову годували птахів. Всі казали, що новий лебідь найгарніший. Такий молоденький та прекрасний!

І старі лебеді схилили перед ним голови.

А він зовсім знякотив і сховав голову під крило. Він був дуже щасливий, але аніскільки не запишався – добре серце не знає гордості, – він пам'ятав ті дні, коли його зневажали і виганяли всі, до кого він наважувався наблизитися. А тепер усі говорять, що він найкращий серед цих красивих птахів! Бузок схилив до нього свої духмяні квіти, сонечко світило так яскраво... І крила його зашуміли, шия випрямилася, а з грудей вирвався радісний крик.

– Чи міг я мріяти про таке щастя, коли був ще гидким каченям!

Л. Павленко

РІДНА МАТИ

На пустирі між двома селами тьмяно зеленів терен. Одна стежина, покручена, простяглася до села Великі Покрови. Друга, рівна, – до села Забуті Стави. В цім, другім, селі і жив Онисько. Йому ледь сповнилося десять років, коли він залишився сиротою.

Прокіп, його батько, погорював рік, а потім і оженився. Узяв собі із села Великі Покрови вдову Параску Пустовіл. У Параски була донька, дев'ятирічна Лукиня. Спочатку наче й нічого було, ріс Онисько, росла і дзвінкоголоса Лукиня. Обоє дуже подружилися, але мачусі це не сподобалося, і вона заховала десь глибоко в собі злість до Ониська.

Одного дня скригнули двері, Онисько зайшов у хату, ухопив пиріжка і знову, підскакуючи, побіг до терну. Лукиня сиділа на шовковій зеленій траві біля терну, дивилася на синє небо, кругле, схоже на соняшник, сонечко. Раптом заколихався кущ бузку, вибіг Онисько, весело сміючись, дав їй пиріжок.

– Братику, як ти взнав, що і я їсточки захотіла? – обоє реготали, кусаючи того смачного пиріжка.

Та ось майнула зловісна постать: Параска. Вона швидко йшла з дубцем у руках.

– Що трапилось, мамо?

– Що трапилось? Оцей злодюга, дочко, з'їв усі пиріжки. Майже повну миску.

Лукиня нахилила голову, їй було совісно за Ониська, за те, що він так зробив. Параска почала бити Ониська дубцем.

– Мамо, я не їв пиріжків, хіба що одного взяв, ми з Лукинею з'їли.

– Брешеш, злодюго! Він ще мене матір'ю називає, твоя мати в домовині!

Зачувши такі слова від мачухи, Онисько кинувся у терник, подалі від цієї несправедливості. Колючки кололи лице, живіт, руки. Коли вже мачуха була далеко позаду, сів у тернику. Сльози текли по лицю, образа гнітила душу: «Як вона могла так сказати: «Поїв пиріжки! Твоя мати в домовині!» А я її називав мамою».

Надвечір Прокіп прийшов із роботи.

– Параско, готуй вечеряти. А ти чого надулася, Лукине, напевно, з матір'ю погиркалися? А де ж Онисько?

Параска і Лукиня мовчали.

– Питаєш, де той ненажера, – перша заговорила Параска.

– Чого ти, Параско, так на нього?

– А як же мені бути, напекла повну миску пиріжків, він тихенько прийшов, я була у сусідки Явдохи, і всі поїв.

– Схаменися, Параско, нічого Онисько не їв. Я прийшов на обід, зайшов у хату, тебе не було, побачив миску з пиріжками, сам трохи з'їв і побратимів пригостив.

Лукиня повеселішала, зіскочила з місця.

– Таточку, це правда?

– Правда, дочко. І чого це ви за ці пиріжки отаке підняли?

Лукиня колюче глянула на матір, вибігла з хати. Надворі вже вечоріло, роса впала на різнотрав'я. Побігла до тернику, почала гукати. Луна котилася по зеленій леваді, ховалася біля ставка в густім очереті. Лукині було соромно за матір, вона хотіла якнайшвидше знайти Ониська, заспокоїти його. Але хлопця ніде не було. Так і повернулася до хати ні з чим.

– Що, дочко, не знайшла брата?

– Його ніде немає, тату.

– Не журися, я сам піду пошукаю.

Онисько спав у тернику, йому снився дивний сон. Сиділа перед ним його рідна мати, а він їй говорив, доводив, що не винний.

– Ти, сину, не гнівайся на мачуху, я знаю – вона недобра людина, але змирися. Діждешся своїх двадцяти років, усе зміниться в твоєму житті. Мені пора, Ониську.

– Мамочко, де ж ти живеш?

– Руками не дістанеш, сину, ногами не дійдеш, єдине, що я відчуваю, – твою думку, твоє горе. Від сьогодні я буду часто навідувати тебе.

– Мамочко, де ж тебе ждати?

– Вві сні, в думці твоїй. Одне запам'ятай, Ониську, свою ласку й добро віддавай іншим. Так, як дерево, земля віддають свої плоди людям. За зло плати

добром. Ось і мачусі не старайся допикати злом, вона побачить твою доброту, змириться, приголубить.

Онисько відчув, як матуся, прощаючись, взяла його за руку. Відкрив очі: перед ним стояв батько.

– Заспокойся, сину, ти й уві сні кричиш про ті пиріжки, згадуєш маму. Хоч немає гіршого страждання, коли на людину падає незаслужена кара. Вийшло непорозуміння, Ониську. Я забрав ті пиріжки, а ти поплатився.

Лукиня зустріла Ониська радісно, ніжно обняла брата. Параска, навпаки, ще більше затаїла зло проти хлопця.

– Де ти його знайшов, Прокопе?

– Спав у тернику.

– Не прощай йому самовольства, дай паска, щоб знав, як із дому тікати.

– Мамо, він не тікав, просто заснув.

– А ти б помовчала, тебе не питають.

– Параско, і справді, ти б угомонилась, він і так даремно від тебе постраждав.

– Нічого, це йому буде наука на майбутнє.

Лукиня почервоніла, їй теж було соромно перед Ониськом за те, що подумала, ніби Онисько таке зробив. Ще й зло на нього мала. Ось уже два роки в одній хаті жили.

Та Параска не вгомонилася:

– Прокопе, хоч вуха йому накрути!

– Матусю, а ви б завтра пішли на базар.

– А чого я, дочко, піду?

– Злість свою продати, може б, і розбагатіли.

Параска не чекала такого від дочки, замахала руками, хотіла щось сказати, але Прокіп насупив густі брови:

– Замовкни вже, Параско, надворі ніч, дай дітям спокій.

Минав час. Ось уже й Нового року діждалися. Веселяться дівчата й парубки, підходять до кожної хати, колядки співають. Веселяться й Онисько з Лукинею. Побачили колядників – і мерщій до хати, запорошені снігом, взяли в руки пухких пиріжків, щоб колядників пригостити.

Параска побачила радість Ониська, спохмурніла. І тут же почала придумувати, як його зі світу звести.

– Ти б, Ониську, пішов до села Великі Покрови, відніс моїй сестрі новорічного подарунка.

Онисько ображено подивився на мачуху. Йому не хотілося йти до Великих Покровів.

– Мамо, це ж далеко, а надворі розгулялася хурделиця. Та й пізно вже, дивись, ще Онисько заблудиться, – заступилася дочка.

Прокопа не було вдома, пішов до сусіди.

– Не заблудиться, вже не маленький, слава Богу, дванадцять років. Нав'язала Параска вузлика:

– На ось, віддаси сестрі, а щоб швидше дійти, не йди попід терном, а навпростець, через болото.

– Як, мамо, через болото? Там же промоїни, не один уже в халепу потрапив.

– А ти, Лукине, помовч, надумала хлопця лякати.

Та ніхто не знав, що зла мачуха задумала зле зробити Ониську.

Ось уже й болото. Онисько ступив на лід, сніг рипів під ногами. Лице щипав злий мороз. Уже дійшов на середину, як затріщав під ним лід. Онисько відчув, як тіло занурювалося все глибше і глибше у трясовину. Злякавшись, він почав хапатися за лід, але руки не слухались. У відчаї закричав:

– Мамочко, рідненька, допоможи, я не хочу помирати!

І тут хуртовина перестала завивати. Онисько почув голос матері:

– Сину, тримайся, я йду до тебе.

Хлопець відчув, що його немов дужим вихором викинуло з промоїни. Надворі вже було темно. Він стояв увесь мокрий, але морозу не відчував. Якесь таємна сила дихала на нього теплом.

– Мамочко, рідненька, я знаю, це ти мене врятувала.

Відповіді не було, на болоті стояла тиша, лише в очереті шамотів вітер. І знову десь віддалік Онисько почув ніжний голос матері:

– Ониську, сину, я покараю твою мачуху, відніму в неї розум.

– Мамочко, а може, не треба?

– Треба, сину, вона зазіхнула на твоє життя; посіяла – нехай збере свій урожай. А коли спокутує свій злочин, хвороба пройде.

Онисько побачив, як поспішали до нього Лукиня і тато. Коли Прокіп прийшов від сусіда, дівчина розповіла, куди пішов Онисько, той відразу кинувся навздогін.

– Сину, де ти так обмок?

– Там, тату, на середині болота, потрапив у промоїну.

– Яка промоїна, ти ж стоїш на березі?

Онисько хотів закричати, що його врятувала рідна мати, але змовчав. Хто йому повірить, що таке може бути, адже мама два роки як померла.

– Ходімо, синку, надворі великий мороз, можна й замерзнути.

Але Онисько не відчував холоду, його обвівало тепло. Материнське тепло зігрівало серце.

Коли зайшли до хати, зла мачуха побачила Ониська, затремтіла, мов у пропасниці.

Минуло ще кілька днів, Парасці не кращало. Вона сама із собою розмовляла, інколи дзвінко сміялася. Таки втратила розум.

За рік у Парасчиній хворобі нічого не змінилося.

Одного разу Онисько надумав піти до тернику. Знайшов і те місце, де уві сні говорив з матусею. Сів на зелену травицю, прошепотів:

– Мамочко, ти ж сама говорила, що не треба платити злом за зло. Якби ти знала, як батькові і мені трудно живеться без турботливих жіночих рук. Лукиня теж змарніла, та й як не змарніти, коли на неї все хазяйство перейшло. Якби не Лукиня, не знаю, що б зі мною й було. Мамочко, рідненька, прости мачуху, то не вона хотіла мене занепастити, а зло, яке вселилося в неї.

Просидів Онисько в тернику майже до вечора, але так і не діждався відповіді від матері. А коли повернувся до хати, не повірив своїм очам. Мачуха зустріла його з ласкою і поцілунками:

– Сідай, синочку, обідати, я напекла смачних пиріжків.

Лукиня радісно усміхнулася, хотіла якнайшвидше розповісти Ониськові про те, як усе трапилось. Але той думав про своє.

Йшли роки, Онисько оженився на Лукині, і в цьому допомогла Параска. В сім'ї панували добро і злагода. Параска берегла якусь таємницю, але про це і сьогодні ніхто не знає.

Е. де Мелло

ЛІТНЯ ПАНІ ПІКЛУЄТЬСЯ ПРО ЛІТНЮ ПАНІ

Старі люди не тому самотні, що їм ні з ким ділити життєвий тягар, а тому, що вони несуть лише власний тягар.

У однієї вісімдесятирічної пані брали інтерв'ю.

– Яку пораду ви б дали людям вашого віку? – запитав репортер.

– Розумієте, – відповіла пані, – в нашому віці дуже важливо повністю використовувати свій потенціал, щоб він не вичерпався. Важливо перебувати серед людей і – якщо це можливо – заробляти собі на життя, піклуючись про людей. Саме це додає сили і допомагає жити.

– Можна поцікавитися, чим саме ви заробляєте у вашому віці?

– Доглядаю одну літню пані, що живе по сусідству, – несподівано і весело пролунало у відповідь.

Любов лікує кожного – і дарувальника і обдарованого.

● Поміркуй і дай відповідь:

1. «Бо людина народжується на страждання, як іскри, щоб угору летіти» (Йова 5:7). Як ці біблійні слова пов'язані з оповіданням Б. Ферреро? Які риси характеру людини формуються у хвилини життєвих випробувань?

2. Спробуй сформулювати повчання, що є в казці Г. К. Андерсена, скориставшись, якщо це необхідно, підказками: «Головне – не ..., а ... краса» (крапки заміни прикметниками). «Найкраща допомога в стражданнях – уміння ...» (крапки заміни дієсловом). «Каченя отримало винагороду за своє ...» (крапки заміни іменником).
3. Яке повчання дає рідна мати Ониськові? Чому він просив, щоб одужала мачуха?
4. Прочитай цитату із 1-го Послання апостола Павла до коринтян і подумай, що поєднає її з оповіданням Е. де Мелло та з іншими прочитаними тобою творами? «А тепер залишаються віра, надія, любов, – оці три. А найбільша між ними любов» (13:13).

Урок 11

Відповідальність за вчинки

І. Франко

МІЙ ЗЛОЧИН

Ні, не видержу! Не можу довше видержати! Мушу прилюдно зізнатися у скоєному, хоч знаю наперед, що на душі мені не буде легше від того. Адже ж відплата тут неможлива, бо яка ж відплата може винагородити невинно пролиту кров, надолужити замордоване життя?

Так, у мене на сумлінні убивство. То значить, не се одне тільки. Адже ж чоловік – убивця між Божими сотворіннями. Усі ми вбиваємо на кожному кроці, ріжемо, топчемо, давимо, нівечимо мільйони живих творів. Ані хвили не можемо жити без убивства. Наші страви, наш одяг, наші забави, наш хід і наш сон, навіть наш віддих – усе те неперервний ряд тисяч і мільйонів убивств. А найцікавіше те, що ми навіть не спостерігаємо сього. Та не тільки мікроорганізми вбиваємо з байдужим серцем. Навіть наших вище устроєних братів – риб, раків, птахів і звірів – ми мордуємо без гризоти сумління і заспокоюємо себе тим самотнім і найвищим правом на існування – це потрібно нам для власного прожитку. Як чоловік, що замолоду руйнував пташині гнізда, ловив мотилів, збирав комах, а й досі не покинув замилювання до риболовства, я маю на сумлінню, певно, немало тисяч таких убивств. Та

трате всі вони забуті, і тільки се одно мучить, і гризе, і вертить мою душу довгі літа. Тільки се одне не вмирає і не вигасає, і оживає все наново, болить тим гірше в моїм нутрі, чим більше силкуюся забути про нього, затерти його.

Аж страшно мені робиться, коли ота нещасна подія ясно, з усіма подробицями вирине в моїй пам'яті. Від того часу минуло багато літ, певно більше як тридцять. Я був тоді невеличкий сільський хлопчина і бігав, граючись, по лісах і полях мого рідного села.

Власне надійшла весна, один із перших гарних, теплих днів. Перший раз по довгій зимовій неволі в тісних, душних хатах ми, сільські діти, могли побігати собі вільно. Ми вибігли на сіножать, що ще була гола і сіра від скиненої недавно зимової перини. Тільки десь-не-десь прокльовувалася з землі свіжа зелень: гострі листки тростини, ще позивані в гострі шила листки хрону та лопухів над потоком. Тільки в недалекім лісі сподом усе забілілося від дикого часнику, що власне починав уже відцвітати, від білих і синіх підлішків.

Над нами височіло темно-синє склепіння неба, всміхалося сонце, а на далеких вершках Карпат блискотіли ще здорові снігові шапки, мов іскристі діамантові корони. Та їх краса не зворушувала нас надто дуже, бо ми почували кожної хвили холодний зимовий подув, що йшов від них униз до сходу сонця. І річка почувала се: вранці вона була ясна і чиста і плюскотіла тихенько, мов літом, а тепер клекотіла гнівно в своїх тісних берегах і протискалася вниз своїми жовтаво-брудними розбурханими водами: се були якраз оті блискучі діаманти, розтоплені весняним сонцем.

Та все те не в силі було попсувати нашу весняну радість. Ми ходили, скакали, і підскакували, і бігали довкола, і відвідували всіх наших знайомих: старого могутнього дуба на краю лісу, що то по його дуплах ми літом лазили; високу, похилену березу з жалібно навислими тоненькими гілками, що ми звичайно надуживали на гойданку на велику гризоту пана лісничого; тихі криниці в лісовій гущавині, де ми, позасідавши за грубими яворами та в'язами, не раз спостерігали вечорами за лисами, борсуками та дикими кабанамі, що сюди приходили пити; і вкінці глибокі, чисті млинівки, де ми щонеділі з гачками чатували на щупаків, а коли припікало сонце, з криком і реготом освіжувалися в чистій, холодній воді.

Кожне місце довкола тих млинівок – найбільш улюблений терен наших забав, оглядали і обнишпорювали ми зовсім докладно. Се був спуст стародавнього великого ставу. Поперек долини, від ліса до ліса підіймалася здорова гребля, що тепер, обривняна і здавна розорювана плугом, виглядала як довгий, рівний горб, тільки в трьох місцях перерваний: раз потоком, що тут скручував аж під ліс і гнівно булькотів і рвав та підмулював високий, стрімкий берег, і два рази згаданими вже млинівками, одинокими останками колишнього панського ставу. Ті млинівки були не надто широкі, глибокі на сажень, отінені декуди вільхами, вербами та лозовими корчами. Літом густа,

пахуча трава та квітки білої конюшини нависали з берегів аж над саме водяне дзеркало. Тепер, щоправда, довкола було досить голо і сумно, та й у воді, що літом густо-часто оживлювалася плюскотом щупаків і громадами червонооких плотиць, які звичайно плавали цілими купами під проводом одної найбільшої, тепер було тихо. Та ми, проте, що крок заглядали цікаво в воду під кожний прут, під кожний зів'ялий лопух, у кожний корч, чи не задушився деякий наш знайомий щупак під льодом або чи пані відра не була ласкава зробити нашим риbam візит.

– Пес! Пес! – засичали нараз два чи три хлопці, що йшли переді мною, схилилися до землі і поповзли тихо наперед, намагаючись обступити довкола один корч.

– А вам що таке? Що там таке? – запитав я поневолі також шепотом.

– Птах! Птах! Не бачиш його?

– Де він? Де?

– Ось тут у корчі. Побіг. Ми ще такого не видали. Не літає, мабуть, лиш бігає.

Поки ще хлопці обступали корч, я пішов просто до середини корча, обережно розгорнув густі гіллячки і побачив справді невеличкого пташка, що сховався в торішній сухій траві. Не знаю, чи він був ослаблений, чи переляканий, досить, що, побачивши мене над собою, не полетів і не побіг, і я в тій хвили мав його в руці. Всі хлопці позбігалися, аби побачити мого бранця.

– Ах, який гарний!

– Такого пташка я ще не бачив ніколи.

– Гляньте лише на його очі!

– А його пір'ячко!

Се був маленький болотяний пташок, які в нашій підгірській околиці з'являються дуже рідко. Пір'я на ньому було попелясто-сіре з легеньким перловим полиском, дзьобик тоненький, темно-зеленкуватий і такі ж самі довгі, тонесенькі ноги. Він сидів тихо, затулений у моїй долоні, не тріпався, не дряпав і не дзьобав, як се звичайно чинять інші дикі птахи, коли їх зловити в руку.

– Що ти будеш робити з ним? – запитали мене деякі хлопці, озирючи зависними очима гарну здобич у моїй руці.

– Понесу його додому.

– Будеш його пекти?

– Або я знаю. Буду його годувати.

– А знаєш, що він їсть?

– Побачу. Коли не схоче їсти хліба, то, може, буде їсти мух, а коли не мух, то хробаків, а коли не хробаків, то слимаків, або сім'я, або пшоно. Вже щось винайду для нього.

Я справді поніс малого, гарного пташка додому і посадив його не до клітки, а в середину подвійного вікна, де мав більше куди бігати і літати,

більше світла і повітря. Пташок не літав і не пурхав, а тільки бігав вздовж шиб, тут і там постукуючи своїм тоненьким дзьобиком у скло та раз у раз, як мені бачилось, тужно поглядаючи на широкий, вільний світ. Часом зупинявся, схилив головку і знов підносив її наглим, пташачим рухом або перехлював її набік, так, що одне око, бачилось, блукало по гілках близької яблуні, і потім знов потакував головою так сумно, немовби хотів сказати:

– Ах, там надворі так гарно і тепло, та моя весна пропала! Я в неволі!

Мене щось немов ушпигнуло в серце, коли я кілька хвиль придивлявся до цієї пташки. Мені самому зробилося сумно.

– Пусти її! Навіщо будеш її держати тут! – прошептало щось у моєму внутрі.

– Але ж він такий гарненький! І я ж зловив його! – відповів я вперто собі самому. – Може, він привикне. Коли б я тільки знав, чим його годувати!

З годуванням мав я справді чимало клопоту. Я поклав пташкові кілька кришечок хліба, кільканадцять зерняток проса і кільканадцять хатніх мух, кожний рід поживи окремо в чистенькій мушлі, поставив йому черепок води і пішов геть, аби лишити його в спокої. Коли ввечері я повернувся додому і зазирнув до свого пташка, то побачив, що він не доторкнувся до поживи, тільки сидів у кутику, високо вгору простягнув тоненьку шийку і, не змигаючи оком, глядів крізь вікно надвір, де серед пурпурової пожежі заходило сонце за снігову шапку Хребти-гори, і від часу до часу потакував головою так сумовито і безнадійно, що я не міг довше дивитися на нього.

«Може, се нічна пташина, – подумав я, – і аж уночі буде їсти».

Ся думка заспокоїла мене трохи, і я спав твердо і не думав про пташка. Скоро рано, ще до схід сонця, я побіг знов до світлиці і зазирнув до вікна. Пташок усе ще сидів на тім самім місці, де я вчора бачив його, усе ще простягав шийку високо догори і все ще, не змигаючи оком, глядів крізь вікно на широкий, вільний світ отам за скляними шибамі і від часу до часу потакував головою. До поживи ані не доторкнувся.

– Пусти його! Пусти його! – закричало щось у моєму внутрі. – Навіщо тобі мучити його? Адже ж він згине з голоду.

– Ні, – відізався інший, упертий голос у моєму внутрі, – я мушу дізнатися, чим він годується! Принесу йому слимаків, і хробаків, і жабуринь.

Не знаю, звідки мені стрілила до голови така думка, що він може їсти жаборину. Досить, я побіг на пасовисько, назбирав усяких дрібних слимачків, накопав хробаків і виловив із води добру жменю жаб'ячої ікри і приніс усе те моєму бранцеві. Він навіть не звертав уваги, коли я всі ті достатки клав перед нього, не показував ані страху, ані найменшої цікавості, ані крихітки апетиту на ті ласощі. Здавалося, що тільки сонце, і тепло, і весна там, на широком вільнім світі, займали всю його увагу.

Того дня мав я якусь роботу, тож пішов геть і повернувся аж вечором. Я поспішав заглянути до пташка. Він бігав, легенько потакуючи, вздовж шиб і навіть не доторкнувся до поживи.

«Диво дивне!» – подумав я і хотів зараз випустити його на волю. Та мені прийшло на думку, що тепер він, певно, ослаблений і нездатний до літання, а коли зараз ввечері випущу його ось тут на подвір'ї, то се буде для нашого котика дуже легка і жадана здобич. Ліпше буде, коли ще сьогодні він переночує у мене. А завтра ранісінько я занесу його на те саме місце, де його зловив, і пущу на волю.

Другого дня, схопившись ранісінько з соломи, я побіг до свого бранця. Він усе ще не брався до ніякої поживи і сидів, ослаблений і втомлений, у куточку, очима все зазираючи крізь вікно на волю. Він спокійно дав себе взяти і поглянув на мене тими самими невимовно сумними оченятами, якими дивився крізь шиби на сонце та на яблуневі гілки. Раз навіть він потакнув головою, немовби хотів сказати:

– Так, так, знаю вже, куди мене несуть. Я вже давно знав, що воно дійде до того.

Я виніс його на подвір'я. Він сидів спокійно в моїй долоні і не пручався. Я чув його м'яке пір'ячко і його тепле тіло.

– А смачне мусить бути його м'ясо! – стрілила мені нараз думка через голову. – А що, якби його зарізати і дати спекти?

– Пусти його! Пусти його! – шепче щось, мов добрий ангел, у моїм нутрі. – Адже ж бачиш, він такий маленький. Навіть не варто його пекти!

– Але ж бо шкода його пускати! Я ж зловив його! – бунтувалися дитяча впертість у моїм нутрі.

– Пусти його! Пусти його! – лебеділо щось тихо-тихо в найглибшій глибині моєї душі.

А пташок сидів тихо в моїй жмені. Я розкрив долоню – він не полетів. Щось огидливе, злорадне тріумфувало в моїм нутрі.

– Бачиш! Він сам не хоче! Ти ж дав йому змогу втікати, чому ж не втікав?

– Але ж він слабкий і зголоднілий, – лебеділо щось тихо-тихо в глибині моєї душі.

– Ет, що там! – скрикнула дитяча впертість, і в найближчій хвилині я відкрутив головку малій, гарній пташці. Він затріпав раз чи два рази своїми тоненькими ніжками, з шийки випливали дві чи три крапельки крові, і малого, гарного пташка не стало. В моїй долоні лежав холодний, бездушний труп.

І нараз зломилася, розвіялася вся моя впертість, моя завзятість, мое самолюбство. Я відчув виразно, що зробив щось безглузде, огидливе, що я допустився безсердечного вбивства, навалив на себе провину, якої не відпокутую і не відмолю ніколи. Адже ж я знівечив зовсім безцільно таке гарне, невинне життя! Ось тут, на вільнім Божім світі, перед лицем сього ясного, теплого, весняного сонця я видав і виконав жорстокий, нічим не мотивований присуд на смерть. Тепер я почув зовсім ясно і виразно, що се вбивство було зовсім безцільне. Адже ж сього бідного трупа я не зможу ані обскубити, ані їсти. Ні, я не мав сили навіть ще раз поглянути на нього. Я випустив

неживого пташка з руки і, засоромлений, стурбований, побіг геть, геть від нього, щоб не бачити його, щоб затерти в душі навіть спомин про нього. Мені дуже хотілося плакати, але я не міг; щось немов кліщами стискало мою душу, і вона не могла в сльозах вилити свого болю. Маленький, гарний пташок лежав у моїй душі, я поніс його з собою, і мені здавалося завжди, що він дивиться своїми невимовно сумними оченятами, потакує головкою і шепче тихо-тихесенько:

– Ах, я се й знав, що пропала моя весна, що неволя буде разом і моя смерть!

У м'якому, вразливому дитячому серці не довго тривали ті турботи. По двох-трьох днях я вже забув про пташка і його нещасну долю. Забув, бачилось, назавжди. Враження мого злочину залягло десь у темнім куті моєї душі, і звільна його присипали, прикрили і погребли інші враження, інші спомини.

А проте воно не завмерло. Минуло цілих двадцять літ, і коли на мене звалився перший великий удар нещасливої долі, коли я, молодий, із серцем, повним жаги, бажання жити і любити, посеред чудового літа сохнув і в'янув у тюрмі і мусив відчувати, як розбивалися всі мої надії, як без милосердя толочено, розтопано, без цілі і без ума знівечено та зруйновано все те, що я вважав найдорожчим скарбом своєї душі, тоді серед тривожної, безсонної ночі з'явився мені той маленький, гарний пташок, шпигонули мене в саме серце його сумні оченята, прошептали мені його повільні рухи ті несамоовито страшні слова:

– Ах, моя весна пропала! Я в неволі! Знаю вже, знаю, чим-то воно скінчиться!

І відтоді я не можу позбутися сього спомину. Він затрує мені кожную хвилину щастя, розбиває мою силу і відвагу в нещасті. Він мучить моє сумління, і мені здається, що все дурне, безцільне, жорстоке і погане, що я тільки коли зробив у своєму житті, скристалізувалося в конкретний образ оцього малого, невинно замордованого пташка, щоб тим докучливіше мучити мене. Тихими ночами я чую, як той пташок тихо-тихо стукає дзьобиком у шибу, і я прокидаюся зі сну. А в хвилях тривоги і розпуки, коли лютий біль запускає кігті в моє серце і грозить ось-ось зламати силу моєї волі, мені здається, що я сам той маленький, слабосилий, голодний пташок. Я чую, що якась уперта, завзята і нерозумна сила держить мене в жмені, показує мені невовимі привиди свободи і щастя, та, може, в найближчій хвилі без причини і без цілі скрутить мені голову.

С. Лагерлеф

СІРИЙ

(уривок з твору «Чудесна мандрівка
Нільса Гольгерсона з дикими гусьми»)

Давно, десь років десять тому, лісник, що стереже тутешній ліс, надумав був застрілити Кара, свого мисливського собаку, бо через нього ніяка звірина в лісі не мала спокою. Він ганявся за вівцями й курми, виловлював зайченят, куріпок, і зрештою господар почав боятися, що собака розжене геть усю дичину.

Тож він прив'язав Кара мотузкою за шию і повів у ліс, щоб там його вбити. Кар, невеликий чорний пес із рудою латкою на грудях та рудими лапами, був такий тямущий, що розумів людську мову. Тому він зразу довідався, куди веде його лісник, але не дав про те й знаку. Він високо тримав голову і навіть хвоста не підібгав. Адже їх могли побачити тварини та птахи, з якими Кар весь час ворогував.

«О, як би вони тішилися, коли б знали, куди мене ведуть!» – подумав пес і замахав хвостом та радісно загавкав, щоб ніхто не здогадався, яка на нього чекає доля.

Та враз Кар згадав свою вчорашню пригоду й сумно похилив голову. Ні, він таки заробив, щоб його застрілили.

А сталося ось що. Вчора надвечір Кар зустрів у лісі лосиху з маленьким лосеням. Задля розваги він відбив лосеня від матері і загнав його на болото. Лосиха знала, що болото, яке недавно тільки розмерзлося, не витримає її, тому стояла коло берега й тривожно стежила за своїм дитинчам. Коли ж вона побачила, що собака жене його все далі й далі, то не витерпіла й сама полізла на грузьке, щоб відігнати напасника й вивести лосеня на тверду землю.

Лосі звичні ходити по болотах і вміють добре вибирати, де їм ступати. Здавалося, що лосиха щасливо дістанеться берега. Та зненацька купина під нею провалилася, і лосиха загрузла у трясовині. Хоч скільки вона борсалася, та все марно – ноги її не знаходили опори, і вона дедалі глибше занурювалась у багнуку.

Кар стояв на березі й злякано дивився на лосиху. А коли зрозумів, що самій їй годі вибратися з болота, чимдуж кинувся тікати. Він уявив собі, що було б, якби лісник довідався про його вчинок, і в нього аж усередині похололо.

Цілу ніч після того Кар не знаходив собі місця – його мучили докори сумління. І ось тепер він захотів перед смертю дізнатися, що ж усе-таки сталося з лосихою та лосеням. Може, вони ще й досі живі? Кар з усієї сили шарпонував мотузку, вирвався і, не встиг лісник прицілитись, зник з очей. Лісник, довго не думаючи, кинувся навздогін за собакою. Коли він добіг до

болота, то побачив Кара. Собака сидів на купині неподалік берега і жалібно вив.

Лісник здивувався. Він поклав рушницю на землю, а сам обережно поплазував болотом подивитися, що там сталося. Лосиху він застав уже мертвою, зате лосеня було живе, але таке виснажене, що не могло й поворухнутися. Лісник обережно виніс його на берег. Кар, побачивши, що лосеня врятовано, наче збожеволів. Він стрибав навколо лісника, лизав йому руки й радісно вищав.

Лісник відніс лосеня додому і тоді скликав людей і разом з ними витяг мертву лосиху. І аж після того згадав, що так і не застрілив Кара. Але лісник мав добре серце, і його розчулила Карова поведінка. Адже він не знав, що то собака загнав лосів у болото, а навпаки, гадав, що тільки завдяки Карові пощастило врятувати лосеня. І він подарував собаці життя.

Відтоді Кар ніби переродився. Він більше не розбишакував у лісі, а невідступно ходив за своїм господарем. І не тому, що боявся смерті, – йому соромно було гнівати лісника.

Коли лісник вирушав у ліс, Кар біг попереду й оглядав стежку, а вдома лежав на порозі й пильно стежив за всіма, хто входив і виходив з хати.

А вже лосеняті Кар став просто за няньку.

Спершу він не звертав на нього уваги, бо лосеня було дуже негарне й незграбне. Довгі ноги, схожі на диби, велика голова, сіра тьмяна шерсть, зморщена шкіра. Лісник назвав лосеня Сірим, і Кар теж вважав, що на якесь краще ім'я воно не заслуговує.

Лосеня завжди було сумне, мляве, і тільки як заходив Кар, трохи оживало. Тому собака став навідуватись до нього дедалі частіше, прилизував йому шерсть, забавляв його і невдовзі так полюбив, що цілими днями не розлучався з ним.

Дружба з Каром ніби відродила лосеня: воно повеселішало й почало гарно рости. За кілька тижнів лосеняті вже стало тісно в хлівці, де лісник тримав його, відколи приніс із болота. Тоді він зробив для Сірого загороду.

Та за кілька місяців ноги в лосеняті так вирости, що воно, якби захотіло, могло б легко переступити її. Тоді лісник обгородив стійло Сірого міцним високим плотом.

Там Сірий прожив кілька років. Він зміцнів, виріс і став великим дужим лосем. Кар і далі навідувався до нього: вони з Сірим залишилися найкращими друзями. Лось був млявий, неповороткий, але Кар завжди вмів розважити й розвеселити його.

Одного разу Кар – адже він розумів людську мову – довідався, що Сірого мають продати в зоологічний парк. Ця звістка дуже засмутила собаку, проте сам лось сприйняв її байдуже.

– І ти так просто даси продати себе? – запитував Кар.

– А що допоможе, коли я опиратимусь? – відповів Сірий. – Звісно, мені краще було б залишитися тут. Але як не можна, то нічого не вдієш.

Кар пильно глянув на свого приятеля.

«Видно, що ти виріс у неволі», – подумав собака, але нічого не сказав.

Тієї-таки ночі, десь перед світом, він знов навідався до Сірого. Кар знав, що на цей час лось уже виспався і лаштується снідати.

– Звичайно, це дуже добре, що ти, Сірий, такий слухняний і коришся долі, – хитро почав Кар, удаючи, що це його тішить. – Тебе замкнуть у велику загороду, і житимеш собі там у добрі. Але все-таки шкода, що ти ні разу й не побачиш лісу. Знаєш, що кажуть твої родичі? «Ліс і лось нерозлучні». А ти так і не побував у лісі.

Сірий кинув їсти конюшину й підвів голову.

– Я б хотів побачити ліс, але ж пліт...

– Це правда, з такими короткими ногами його не перескочиш, – мовив Кар.

Лось зиркнув на собаку, що хоч який був малий на зріст, а по кілька разів на день перескакував огорожу, потім підійшов до плота, стрибнув і, сам не усвідомлюючи свого вчинку, опинився на волі.

І вони з Каром рушили до лісу.

Ясний місяць заливав усе навколо сріблястим сяйвом, але під деревами було темно. Лось ішов обережно, бо під ногами в нього весь час тріщали сухі гілки.

– Може, нам вернутися? – запитав собака. – Ти ніколи не ходив у такому густому лісі й ще зламаєш собі ногу.

Сірий промовчав, але пішов швидше й впевненіше.

Кар повів лося туди, де могутні сосни росли так густо, що навіть вітер не повівав між ними.

– Тут твої родичі ховаються від бурі та холоду, – сказав він. – І живуть тут цілу зиму. Та тобі в зоопарку буде краще. Ти стоятимеш у стійлі, наче корова.

Лось мовчав і тільки вдихав у себе терпкий запах живиці.

– Ти ще щось покажеш мені? – по хвилі запитав він. – Чи я вже бачив весь ліс?

Тоді Кар повів його до болота й показав на купини, зарослі мохом.

– Через це болото твої родичі тікають, коли їм загрожує небезпека, – мовив він. – Я не уявляю собі, як вони, такі великі та важкі, ходять по ньому й не грузнуть. Ти, звичайно, не зміг би вибратися з такої багнуки, але тобі й не треба, адже за тобою ніколи не гнатимуться мисливці.

Сірий нічого не відповів, проте одним стрибком опинився в болоті. Грузька трясина хиталась під ним, і це його тішило. Він бігав по болоту, скільки хотів, ні разу не провалившись.

– Тепер ми вже все побачили? – знов запитав Сірий у собаки.

– Ще ні, – відповів Кар і повів його на край лісу, де росли листяні дерева – дуб, вільха й липа.

– Тут твої родичі споживають листя й кору, – сказав він. – Але тобі в чужих краях дадуть кращу їжу.

Сірий здивовано оглянув густі крони дерев, а тоді витяг шию, скубнув дубовий листок і погриз трохи вільхової кори.

– Ця їжа гірка, але мені смачніша за конюшину, – сказав він.

– Ну то радій, що хоч раз у житті скуштував її, – сказав Кар і повів його до маленького озерця в лісі.

У воді тихо віддзеркалювались оповиті легеньким туманом береги, і все озеро блищало в місячному сяйві.

– Що це, Каре? – вражено запитав лось.

– Це вода, озеро, – пояснив собака. – Твої родичі перепливають його. Ти, звісно, не зумів би переплисти озеро, та добре було б, якби хоч скупався в ньому.

І, сказавши так, Кар сам кинувся у воду й поплив від берега.

Сірий довго стояв нерішуче на березі, та врешті й собі ступив до озера. Йому аж подих перехопило, так приємно залоскотала свіжа вода, він захотів зануритись у неї весь і зайшов глибше, а тоді помітив, що вода підтримує його, і поплив.

Невдовзі Сірий уже весело плавав навколо Кара – так, наче вмів плавати ціле життя.

Коли вони вийшли на берег, собака запитав:

– А чи не вернутися нам уже додому?

– Е, почекай, до ранку далеко. Погуляймо ще трохи в лісі, – відповів Сірий.

Вони подалися назад у сосни і за якийсь час вийшли на галявину, залиту місячним світлом. Трава й квітки блищали від роси. А серед галявини паслися старий лось і кілька лосих із лосенятами.

Побачивши їх, Сірий зупинився. На лосих і лосенят він майже не звернув уваги, зате не зводив очей зі старого лося. Той мав розложисті, широкі, мов лопата, роги із визубнями на краях, високий горб і густу гриву, що спадала на груди.

– Хто це? – зачудовано спитав Сірий.

– Його звать Король, – відповів Кар. – Це найстарший лось у твоєму племені – ватажок. Такі широкі роги й таку гриву згодом матимеш і ти. Якби залишився в лісі, то теж став би ватажком.

– Якщо він найстарший серед лосів, то я піду і зблизька погляну на нього, – мовив Сірий. – Я ніколи не думав, що лось може бути такий величний.

Сірий рушив до лосів, але майже відразу повернувся до Кара, що чекав на нього край галявини.

– Тебе, мабуть, зустріли не дуже приязно?

– Я сказав їм, що вперше бачу родичів, і попросив дозволу погастити з ними, але старий лось прогнав мене.

– Ти добре зробив, що вернувся, – похвалив собака. – Молодий лось, у якого ще не зміцніли роги, повинен уникати сутички зі старим лосем. Щоправда, тепер у лісі тебе матимуть за боягуза, але не зважай на це, адже тобі однаково тут не жити.

Тільки-но собака сказав це, Сірій повернувся і знов подався на галявину. Старий лось вийшов йому назустріч, і вони стали на герць.

Лосі наскакували один на одного, билися рогами, і поступово старий ватаг відштовхував свого супротивника аж на край галявину – Сірій боровся вперше в житті, і йому бракувало спритності. Та коли він побачив, що далі відступати нікуди, то міцніше вперся ногами в землю, дужче вдарив рогами й почав насідати на старого ватажка. Сірій боровся мовчки, а ватажок сопів із натуги. Минула якась хвилина, і вже ватажка приперто до краю галявину. Раптом щось луснуло – то в старого ватажка зламався один зубець на рогах. Тоді він вирвався від Сірого й кинувся до лісу. Кар сидів на тому самому місці, коли Сірій повернувся до нього.

– Тепер ти бачив у лісі все, – сказав він. – Може, вернемося додому?

– Так, уже пора, – відповів лось.

Поверталися вони мовчки.

Кар сумно зітхав – не такого він чекав від цієї мандрівки, а Сірій гордо ступав, високо тримав голову й радісно згадував про свої пригоди. Він ішов упевнено, бадьоро, проте коло загороди зупинився. Він глянув на невеличке стійло, де прожив усе своє життя, на землю, втопану його ногами, на зів'ялу конюшину, на маленьке корито, з якого його поїли, на темний куток, де він спав.

– Ліс і лось нерозлучні, – сказав нарешті він, закинув голову так високо, що торкнувся рогами спини, повернувся і зник між деревами.

У лісі, де мешкали Кар і Сірій, наприкінці літа з'являлися непоказні сіренькі метелики – чернички-шовкопрядки. Вони були такі маленькі й нечисленні, що їх ніхто й не помічав.

Метелики кілька ночей кляли на дерева тисячі яечок, а самі гинули. Весною з яечок вилауплювалася гусінь і відразу починала їсти смерекові шпильки. Хоч гусінь була страшенно ненажерлива, вона не могла завдати лісові великої шкоди, бо її саму нещадно винищували птахи. Поки гусінь виростала й оберталася знов у метеликів, її як залишалася з сотня, то й добре. Мабуть, жодних комах не було в лісі так мало, як черничок-шовкопрядок.

Так вони жили б у бору й досі, не впадаючи нікому в око й не роблячи великих збитків, якби несподівано в них не з'явився оборонець. А все почалося з того дня, коли Сірій утік із своєї загороди.

Він цілісінький ранок бігав лісом, шукаючи собі пристановища, й раптом побачив у хащі змію, що, скрутившись у клубок, спала на купі каміння. Сірій

чув від Кара, що в лісі живуть вужі, і вже хотів поминути змію, коли вона враз підвела голову, висунула роздвоєного язика і грізно засичала. Сірий подумав, що то якась дуже небезпечна змія. Він перелякався, мимоволі підняв ногу, вдарив змію ратицею і вбив її. А насправді то була таки вужиха, Незачепина дружина, і не зробила б лосеві ніякої кривди, проте Сірий досі не жив у лісі й погано знав його мешканців.

Тільки-но Сірий утік, з-під каміння виліз Незачепа. Він припав до вбитої змії і затужив:

– Ой, убито тебе, вбито, моя старенька! А скільки років щасливо прожили ми разом! Ой, горе мені, горе!

І вуж скрутився в клубок, ніби його поранено. Навіть жаби, що мали вужа за найбільшого ворога, співчували його лихові.

– Який же той лось жорстокий! Убив створіння, що навіть не може захиститися. Я не заспокоюсь, аж поки лось лежатиме мертвий, як моя старенька! Присягаюсь помститися йому! – засичав Незачепа.

І він знов скрутився в клубок і почав думати, як покарати Сірого. Він думав два дні й дві ночі – адже важко нікчемному вужеві, що навіть не має жала, мірятися з лосем!

І аж другої ночі, коли Незачепа, так нічого й не надумавши, лежав біля купи каміння, він раптом помітив черничок-шовкопрядок, що клали на смереках свої яечка. Вуж довго стежив за метеликами і враз радісно засичав: тепер він знав, як покарати лося.

Уранці Незачепа вирушив у гості до своєї родички, змії мідянки. Спершу пожалівся, що лось убив його дружину, а потім, наче між іншим, сказав:

– На смереках та соснах навколо моєї хати живуть нічні метелики – чернички-шовкопрядки.

– Знаю, ну то й що? – запитала мідянка.

– Їх дуже мало в лісі, і вони нікому не роблять лиха, бо їдять тільки смерекові та соснові шпильки. Проте я боюся, що птахи скоро їх зовсім знищать.

– Ага, ти хочеш полювати на них сам, – здогадалася мідянка.

– Так, і я дуже прошу, налякай сов та інших птахів, щоб вони не дзьобали черничок.

Мідянка пообіцяла вволити його волю, і вуж радісний вернувся додому.

Якось удосвіта, років три по тому, Кар лежав собі в сінях у свого господаря і спав, коли це зненацька почув, що хтось його гукає.

– Це ти, Сірий? – спитав собака, бо він звик, що лось навідувався до нього майже щоночі.

Ніхто не відповів. Але за мить його знов хтось покликав. Кар упізнав лосів голос і побіг на поклик, та ніяк не міг догнати Сірого. Лось біг, не вибираючи стежки, і собака насилу тримався сліду.

– Каре! Каре! – кликав лось, і голос його звучав якось дивно.

– Я йду, йду! Але де ти? – озивався собака.

– Каре, Каре! Ти бачиш, як вони падають і падають?

І тоді Кар помітив, що із сосон і смерек, ніби рясний дощ, сипалися шпильки.

– Еге ж, бачу, – відповів пес, не стишуючи бігу; він хотів наздогнати лося. Але Сірий мчав, як навіжений.

– Каре, Каре! – гукав він, аж ревів. – Ти відчуваєш, як пахне в лісі?

Собака спинивсь і прийнявся. Раніше він не помічав цього, але тепер відчув, що в лісі пахне хвоєю дужче, ніж завжди.

– Еге ж, пахне, як ніколи, – відповів Кар і побіг далі за лосем.

Проте Сірий не спинявся.

– Каре, Каре! – за мить знов гукнув він. – Чуєш, як вони гризуть?

Лось вимовив ці слова так сумно, що міг би хоч кого зворушити. Собака ще раз спинився й прислухався. І справді він почув тихий, але виразний луск, ніби цокали годинники.

– Так, я чую, – відповів пес і далі не побіг. Він зрозумів, що лось хотів тільки показати йому, що робиться в лісі.

Кар підвів голову й почав придивлятися до дерев. Нараз йому здалося, що шпильки на гілках рухаються. Приглянувшись пильніше, він помітив силу-силенну сіренької гусені. Вона лазила по смерековому гіллі і об'їдала шпильки. Гусинь невтомно пиляла їх щелепами, і здавалося, ніби то цокають годинники. А з дерева ненастанно сипалась перегризена хвоя.

«Ця смерека навряд чи збереже свої шпильки, – подумав Кар і глянув на сусіднє дерево. То була могутня сосна, і гілля її теж обліпила гусинь черничок-шовкопрядок. – Що ж це робиться? Так же всі дерева скоро загинуть!»

Собака ходив від дерева до дерева і скрізь бачив те саме. Тоді він побіг ще далі в ліс, де не чути було запаху хвої й шурхоту ненажерливої гусені.

«Аж ось де край володінню гусені», – подумав Кар. Він глянув угору і – о лишенько! – побачив, що тут панувала тиша тільки тому, що дерева були вже геть об'їдені.

І тоді Кар збагнув, що Сірий привів його сюди, щоб він усе побачив і попередив людей про те, що чернички-шовкопрядки нищать ліс.

Кар кинувся назад додому, глибоко схвильований лихом, що спіткало ліс. Несподівано йому назустріч виповз вуж Незачепа.

– Здоров, – привітався він.

– Здоров, – мовив пес і хотів бігти далі, але вуж зупинив його.

– Бачив, що робиться в лісі? – запитав він.

– Бачив і біжу сказати людям, щоб вийшли його рятувати, – відповів Кар.

– Коли ти покличеш на допомогу людей, то звірі в лісі не матимуть спокою, – сказав вуж. – Та ще й невідомо, чи люди зможуть урятувати дерева.

– А що ж діяти? Іншої ради немає.

– Я міг би знайти раду, – мовив вуж, – але тільки тоді, коли мені теж дещо зроблять на віддяку.

– Якщо ти справді можеш допомогти лісові, то, звичайно, ніхто не відмовиться виконати твоє бажання, – запевнив Кар.

Вуж заліз у нору під дерево й аж тоді озвався:

– Коли так, то перекажи Сірому, що як він піде геть із цього лісу кудись далі на північ, аж туди, де вже не ростуть смереки та сосни, і як пообіцяє не вертатися сюди, доки я житиму, тоді я, вуж Незачепа, понищу черничок-шовкопрядок і врятую ліс.

– Що ти вигидав! – крикнув Кар, і спересердя в нього аж шерсть настовбурчилась на спині. – Чим перед тобою завинив Сірий?

– Він убив вужиху, мою вірну дружину, і я йому помщуся...

Та не встиг вуж докінчити, як Кар кинувся на нього. Проте нора, куди той заздалегідь заповз, була надто вузька, і собака не зміг вужа дістати.

– Ну, лежи собі хоч і до нового снігу, – мовив Кар. – Люди й самі впораються з черничками.

Того ж таки дня Кар повів лісника вглиб лісу, і той побачив об'їдені черничками сосни й смереки.

Люди почали війну з ненажерливою гусінню. Вони вирубали широкі смуги й поклали жердини, намащені клеєм, щоб гусінь приліплювалася до них, перелазячи з одного місця на інше.

Самі дерева теж мастили клеєм, нижнє гілля повідрубували, щоб гусінь не могла переповзати з дерева на дерево.

Це трохи допомогло, та однаково черничок була така сила-силенна, що вони розповзалися далі й далі і загрожували вже цілому лісові.

За кілька днів по тому Кар і Сірий гуляли разом. Раптом вони почули дрозда, що сидів на верхівці смереки. Побачивши лося, дрізд закричав:

– Он іде Сірий, що занастив ліс!

Вони пішли далі, і з усіх боків птахи й усяка звірина загукали:

– Он іде Сірий, що занастив ліс! Он іде Сірий, що занастив ліс!

Вражений лось зупинився.

– За що вони такі люті на мене, Каре? – запитав він. – Чи не за те, що я намовив тебе покликати на допомогу людей? А люди вирубали чагарі, де вони мостили собі гнізда...

– Ні, Сірий, – мовив Кар і розповів лосеві про вужа Незачепу та про його вимогу.

– Що ж я йому зробив? – здивувався Сірий.

– Ти вбив його вужиху першого дня, як вийшов на волю, і вуж хоче помститися.

І враз Сірий згадав, що справді першого свого дня на волі мимохить, з переляку, вбив змію.

Він сумно похилив голову.

– Виходить, що я таки винен, Каре, – убив беззахисну істоту, і справді ліс загинув через мене. Передай вужеві, що я сьогодні ж уночі піду у вигнання.

– Що ти верзеш! – вигукнув Кар. – Ти не знаєш, яка небезпечна для лосів далека північ.

– Хай і так, але невже ти вважаєш, що я залишився б тут після того, як накликав на ліс таке лихо? Адже ти сам учив мене, що лось і ліс нерозлучні.

І з цими словами Сірий повернувся і зник у гущавині.

Кар ще кілька днів ходив по лісі, сподіваючись зустріти десь лося, та все дарма. І тоді він збагнув, що його приятель дотримав слова.

Коли Сірий подався світ за очі, лісові птахи почали їсти гусінь черничок-шовкопрядок, і її стало швидко меншати. А десь за два роки майже зовсім не залишилося. Тільки голі, обгризені дерева ще нагадували про те, що загрожувало недавно лісові.

Кар дуже сумував за Сірим і тільки й шукав нагоди загризти вужа, щоб лось зміг повернутися назад до лісу. Але вуж був обачний і пильно стерігся собаки.

Перелітні птахи часто приносили Карові вістки від лося. Сірий передавав, що він живий-здоровий і що йдеться йому непогано. Але від себе птахи додавали, що за лосем ганяються вовки та мисливці і що йому насилу щастить утікати від них.

Одного разу Нільс почув розповідь Аки про смерть Сірого.

– Це було минулої весни, як ми верталися з-за моря. Одного разу табун пролітав над великим лісом. Між деревами ще лежав глибокий сніг, річки не скресли, і тільки понад берегами вже чорніла земля. Ми побачили згори трьох мисливців на лижах, що з собаками поспішали лісом. Вони йшли впевнено, мабуть, знали, чого шукають.

Згори нам було видно весь ліс. На кого ж ті мисливці полювали? Ми закружили над лісом, вдивляючись у зарості, і враз побачили трьох лосів. Ми здогадувалися, що це до них простують мисливці. То був Сірий і дві лосихи. Коли ми сіли, Сірий схопився на ноги, але, побачивши гусей, зневажливо відвернувся й ліг знов.

«Ні, не лягайте спати, – мовила я йому. – Тікайте мерщій, бо на вас ідуть мисливці».

«Дякую за пересторогу, – відповів Сірий. – Проте тікати ми не будемо. Адже весною не можна полювати на лосів, це ми добре знаємо. Певне, мисливці полюють на лисиць».

На снігу було повно лисячих слідів, та ми бачили, що мисливці на них і не дивилися. Отож я сказала:

«Повірте нам, лосі, мисливці знають, де ви лежите, і йдуть саме сюди. А що тепер у лісі заборонено стріляти, то вони взяли з собою не рушниці, а ножі».

Сірий лежав собі далі, проте лосихи стривожилися.

«Може, гуси кажуть правду», – занепокоєно озвалися вони.

«Лежіть спокійно, – звелів їм Сірій. – Сюди мисливці не прийдуть. За це я ручуся».

Ми знов знялися вгору, та не полетіли далі, а закружляли над лісом, бо хотіли знати, чим усе те закінчиться. За хвилину Сірій вийшов із гущавини. Край лісу він зупинився, пригнувся і рушив просто на мисливців.

Лось спинився посеред великого болота – щоб його відразу помітили. Коли на узлісся вийшли мисливці, він побіг у протилежний бік від того місця, де лежали лосихи. Мисливці спустили собак, а самі на лижах погналися за лосем. Сірій майнув так, що лише сніг знявся за ним хмарою. І скоро переслідувачі залишилися далеко позаду. Проте невдовзі він зупинився і, тільки як мисливці надбігли ближче, знов почав тікати.

Ми збагнули його намір. Сірій хотів відвести мисливців якнайдалі від лосих. Ми захоплювалися його хоробрістю: він сам наражався на небезпеку, аби тільки захистити свою родину. І водночас дивувалися: невже мисливці гадають, що зможуть без рушниць уполювати такого бігуна, як лось?

Та минала година за годиною, і Сірій уже біг не так швидко. Він обережно ставив ноги в сніг і залишав криваві сліди. Ось на що розраховували мисливці! Лось був важкий, і сніг під ним провалювався, а крижана шкаралупа ранила йому ноги. Він уже геть поздирав шкіру на ногах. І кожен крок був для нього мукою.

Врешті Сірого зовсім виснажила та біганина. Він спинився й підпустив до себе собак та мисливців, щоб стати з ними на останній герць.

«Постривайте хвилину, гуси, – гукнув він нам, – подивіться, як я загину! А зустрінете колись собаку на ім'я Кар, то перекажіть йому, що Сірій ціле життя прожив чесно і помер чесною смертю».

Д. Грінвуд

ВАЖКИЙ ВИБІР

Я не посмів не послухати наказу місіс Гапкінс, адже вона була моєю хазяйкою, а тому швидко зіскочив із ліжка і почав одягатися.

– Не взувай чобіт, – крикнула вона мені зі сходів, – залиш їх нагорі.

Цей новий наказ трохи заспокоїв мене. Я пам'ятав, як нелюб'язно вона мене зустріла, і боявся, що зараз, коли Джорджа не було дома, вона просто прожене мене на вулицю, але тоді б вона, звичайно, не звеліла б залишити чоботи.

Спустившись вниз, я побачив, що вона сидить у вітальні сама і що очі її червоні й опухлі від сліз.

– Заходь же! – нетерпляче вигукнула вона, побачивши, що я в нерішучості зупинився на порозі. – Заходь і зачини двері.

Я ввійшов, хоч мені було боязко і подив мій дедалі збільшувався.

– Підійди сюди, постав свічку на стіл і дай мені гарненько роздивитися тебе: адже я майже не бачила тебе.

Не знаю, що вона подумала про мене, але поки вона пильно і серйозно розглядала мене своїми червоними заплаканими очима, мені здалося, що вона, мабуть, просто п'яна.

– Сідай, – сказала вона, мабуть, задовольнившись своїм оглядом. – Скажи мені: що ти за хлопчик?

– Тобто як – що за хлопчик? – здивовано запитав я.

– Чи зовсім ти зіпсована дитина, зіпсована до самих кісток, як усі ті маленькі негідники, що жили в нас?

Вона пильно дивилася на мене, і я почував, що червонію. Що їй відповісти? Звичайно, якби я був гарним хлопчиком, містер Гапкінс не взяв би мене до себе.

– Я не знаю, що означає «зовсім зіпсований хлопчик», – сказав я. – Я думаю, що я не зовсім зіпсований. Ви спитайте краще містера Гапкінса, який я.

– Довго ти був злодієм?

– Кілька тижнів.

– Тільки тижнів! А часто сидів у в'язниці?

– Ні разу.

– Ні разу! Є в тебе мати?

– Була, та померла, коли я був маленьким.

– А батько?

– Не знаю: можливо, і він помер; мені це однаково.

– Він, мабуть, злодій? Ніколи не вилазить із в'язниці, га?

Батько у в'язниці? Хто це вигадав? Він дав би добрячого прочухана тому, від кого почув би такі слова! Мій батько – чесна людина!

Обурення додало мені сміливості глянути їй просто у вічі. Вона посмінулася.

– То чого ти став злодієм? – спитала вона. – Як ти познайомився із Джорджем? Він тобі подобається?

– Так, дуже, – поспішив я відповісти. – Він дуже добра людина.

– Він добра людина? – вигукнула вона із злосливим сміхом. – Сказати тобі, хто він? Він павук, який непомітно затягне тебе в своє павутиння і висмокче всю кров!

– Висмокче мою кров?

Палкість із якою говорила місіс Гапкінс, злякала мене.

– Кров усякого, хто попадеться йому! Він справжній вампір! Як ти думаєш, навіщо він узяв тебе до себе?

Я розумів, що вона, посварившись зі своїм чоловіком, хоче настроїти мене проти нього. Але, згадавши, як незвичайно поводитися місіс Берк, я зробився дуже обережним: якщо я скажу що-небудь погане проти хазяїна, вона завтра ж, помирившись із ним, усе перекаже йому. Крім того, переконавшись, що вона не п'яна, я став ще більше боятися її. Усе це примусило мене відійти до дверей із наміром при першій нагоді втекти нагору і зачинитися в своїй спальні.

– Ми з ним порозумілися, – промовив я по можливості примирливим тоном, – я всім задоволений; а коли що не так, про це можна побалакати завтра вранці.

Вона кілька секунд дивилася на мене з виразом жалю, що бентежив мене ще більше, ніж її гнів.

– Добре, якщо ти це говориш тільки через незнання, – промовила вона. – Ти задоволений! Задоволений тим, що тобі доведеться просидіти в тюрмі кілька місяців... а може, і років! Задоволений тим, що все життя носитимеш ім'я, яке стане ганьбою для тебе і для всіх твоїх рідних! Ну, нехай у тебе нема ні батька, ні матері, але невже нема нікого, хто був колись добрим до тебе і про кого ти будеш думати, коли тебе посадять у в'язницю за крадіжку?

Так, звичайно, у мене була така людина. Я згадав місіс Уінкшп. Я згадав ту ніч, коли вона й Марта дали мені притулок, нагодували, одягли й приголубили. Я згадав, як вона хотіла зробити з мене чесного хлопчика, і відчув, що мені буде дуже і дуже тяжко, якщо вона дізнається, що я сиджу у в'язниці за крадіжки. Але чого мені боятися? Адже Джордж Гапкінс обіцяв визволити мене з усякої біди.

– Я не попаду до в'язниці, – сказав я. – Я вже більше двох місяців займаюсь цією справою і жодного разу не попався. А тоді мені ще ніхто не допомагав.

– А зараз ти знайшов помічника! – крикнула вона. – Він допоможе тобі на довгий час сісти до в'язниці. Це його постійна манера. Він тисячу разів говорив мені: «Я ніколи не починаю працювати свіжими руками, поки не позбавлюся старих». Кожний хлопчик служить у нього, поки не стане відомий поліції, поки за ним не починають стежити. Розумієш ти мене тепер?

Важко було це зрозуміти.

– А містер Гапкінс говорив мені інше, – зауважив я. – Він обіцяв, що не пошкодує грошей, аби визволити мене з біди.

– «Він обіцяв»! Та хіба можна вірити обіцянкам цього обманщика, цього негідника? Слухай, хлопче. Я тобі багато розповіла. Ти можеш завтра ж видати мене чоловікові, і він поб'є мене мало не до смерті. Він уже не раз бив мене. Мені все одно, мені остогиділо таке життя!

Вона поклала голову на стіл і заплакала так гірко, що у мене виступили сльози на очах.

– Будь ласка, не бійтеся, – сказав я, підходячи до неї. – Я нічого йому не скажу. Я не стану шкодити людині, яка бажає мені добра.

– Я бажаю тобі добра, – сказала вона, піднімаючи над столом своє заплакане обличчя. – Все, що я тобі казала, правда, сама правда!

– Я вірю вам, тільки порадьте, що мені робити?

– Йди лягай спати і сам поміркуй. Йди поміркуй, куди тобі дітись, коли ти втечеш звідси.

– А якщо я втечу, він не поженеться за мною, як ви гадаєте?

– Знайди таке місце, куди б він не зміг гнатися за тобою. Іди лягай і думай про це. Прощай!

Я повернувся в свою кімнату дуже зажурений. Добре їй було казати: «Лягай спати і поміркуй». Як я міг міркувати, коли після всіх незвичайних подій цього дня в голові моїй лишився якийсь хаос? Одне тільки було мені зрозуміло. Місіс Гапкінс сказала мені правду: її чоловік негідник, і якщо я залишусь у нього, мене чекатиме нещасна доля. Я повинен тікати – але куди? Куди він не посміє гнатися? Куди ж це? Цього питання я не міг вирішити. «Засну краще зараз, – сказав я собі, – а завтра побалакаю з нею про це. Вона, напевне, порадить мені що-небудь».

Не знаю, чи довго я спав, але мене розбудив дотик чиеїсь руки до мого плеча і голос місіс Гапкінс:

– Не знаю, чи ти спиш, Джим?

– Ні, не сплю.

– Думав ти про те, про що ми говорили з тобою?

– Так, я багато про це думав і передумав.

– Ну, й що ж? Ти вирішив послухатися моєї поради?

– Так, звичайно, тільки я не знаю, куди мені втекти.

– Ти мусиш швидше вирішити куди. Якщо ти не підеш завтра, тобі доведеться каятись усе життя. Ти бачив сьогодні в їдальні двох приятелів мого чоловіка? Вони разом надумали зробити погану штуку і тебе візьмуть у помічники.

– Яку ж це штуку?

– Грабіж. Шш... не питай більше! Це буде зроблено завтра або післязавтра вночі... у Фульгеті, вулиця Прескот, № 12, у старого містера Дженета. Послухай мене: завтра вранці, як тільки прокинешся, йди туди, куди він не посміє гнатися за тобою, і розкажи там усе. Тільки не кажи нічого про мене. Розумієш?

– Розумію, не турбуйтеся, будь ласка! – відповів я.

– Я й не турбуюся, я знаю, ти добрий хлопчик і не схочеш за добро відплатити злом. Прощай, мені треба йти вниз, вони скоро повернуться. Вона поплескала мене по щоці своєю гарячою рукою і вийшла геть.

Коли прийшов містер Гапкінс, мені стало ясно, що вона не обманула мене вчора. Він не пояснив мені, для якого діла я йому буду потрібен, але я

зрозумів, що мені доведеться лізти кудись через вікно і таким чином взяти участь у пограбуванні. А за грабіж засилають, як я чув, на каторгу. Виходить, я загину на все життя, якщо не втечу якомога швидше.

Не вагаючись, я пішов до Спіталфілда, щоб зустрітися на заводі з Ріпстоном. Я тихенько розповів йому про все, що почув від жінки мого хазяїна.

– Ах, він мерзотник такий. – закричав Ріпстон, коли я скінчив. – Та його повісити мало... Може, розповісти поліції? А чи знаєш ти адресу того чоловіка, якого він хоче пограбувати?

– Знаю, – відповів я.

– Ну, й чудово! Біжи до нього зараз та й попередь його. Він обов'язково тобі спасибі скаже.

Будинок № 12 стояв осторонь, в глибині маленького садка. Хвіртка була не замкнена. Коли ми подзвонили біля під'їзду, нам відчинив високий молодий парубок.

– Дома містер Дженет? – сміливо запитав Ріпстон.

– Батько вдома, – відповів той. – Ви в якій справі? Адже він більше не плаває..

Напевно, він подумав, що ми прийшли найматися до нього на корабель.

– Нам треба бачити містера Дженета у дуже важливій справі, – сказав Ріпстон.

Мені було не до розмов, я страшенно хвилювався, і щохвилини більше. Чи добре я роблю, що видаю Гапкінса? Адже через мене його можуть заслати на каторгу, якщо містер Дженет заявить до поліції. А може, він не повірить мені і мене відправить у поліцію? Але роздумувати було пізно. Двері відчинилися, і молодий парубок покликав нас у дім.

Містер Дженет зустрів нас привітно. Це був кремезний старий із темним, засмаглим обличчям та густим білим волоссям. Він посадив нас проти себе і запитав, яка в нас важлива справа, а коли дізнався всю історію, серйозно подивився на мене і сказав коротко:

– Ти, здається, хороший хлопчик. Щастя твоє, що ти вчасно зупинився. Як тільки виконаєш доручення містера Гапкінса, біжи швидше до нього. Бачиш, я хочу, щоб він пішов на цей грабіж. Адже ти не дурний хлопчик, розумієш, навіщо нам це потрібно. Тобі не загрожує ніяка небезпека, – додав він, помітивши, що я злякався. – Коли б ти був співучасником цих негідників, тебе, звичайно, покарали б, і дуже; зараз же інша справа: ти допомагаєш мені спіймати їх, я обіцяю захистити тебе. Даю тобі слово честі, що з цієї хвилини і до кінця всього діла я з синами очей із тебе не спустимо.

Останні слова містера Дженет промовив особливо виразно, даючи мені зрозуміти, щоб я не думав обдурити його.

– Ще одне слово: можу я звіритись на тебе?

Він поклав руку мені на плече і подивився просто в очі.

– Можете, сер, – відповів я. – Якщо ви кажете, що зі мною не трапиться нічого поганого, що ви не дасте мене скривдити, то я виконаю все, як ви звеліли.

– Ну й чудово! Іди додому та не розказуй нікому, де ти був. Тобі, мабуть, доведеться пролізти крізь яке-небудь маленьке віконце – так ти не бійся, я буду стояти поруч і чекати на тебе. Там буде, напевно, темно, але ти мене впізнаєш по тому, що я візьму тебе за чуба... ось так. Ну, а тепер іди.

Після цього мені залишилося тільки йти додому. Я не думав, що наражаюся на якусь небезпеку. Коли я повернувся, Джорджа Гапкінса не було дома, він повернувся біля сьомої. За чаєм він жартував і розмовляв зі мною дуже приязно, мені було дуже тяжко слухати його жарти, краще б він сердився і лаяв мене, – тоді у мене на серці було б легше. Після чаю він сказав:

– Взуй нові черевики і йди пішки до банку, а там сідай у диліжанс; як доїдеш до Фультета, спитай, де міст, і поверни в третю вулицю за мостом, там ти знайдеш шинок; зайди туди і спитай, чи дома містер Мезон. Відправляйся швидше.

О дев'ятій годині я дійшов до вулиці, вказаної мені містером Гапкінсом. У шинку хлопчик сказав мені, що містер Мезон чекає мене в своїй кімнаті. Зайшовши туди, я побачив Джорджа Гапкінса та його приятелів, зайнятих грою в карти. Вони продовжували пити вино і грати в карти, аж нарешті о пів на дванадцятую, коли зовсім стемніло, ми вийшли на вулицю. Дорогою містер Гапкінс пояснив мені, що я повинен робити: мені треба пролізти в маленьке віконце, обережно пробратися вздовж стіни і потім відсунути засувку, що нею замкнута двері.

– Ти не бійся, – додав він. – Якби справа була небезпечна, я не взяв би такого хлопчика, як ти. Адже ти можеш зробити все, що я тобі сказав?

– Можу, – відповів я, тремтячи, як у пропасниці.

Ми звернули у невеликий провулок і підійшли до огорожі, після цього ішли по стежці, посипаній піском, і підійшли до великого темного будинку. Я робив усе, що він мені наказував: проліз у якусь діру, а потім скочив униз. Тут, на превелику мою радість, чиясь невидима рука взяла мене за чуба, друга невидима рука затисла мені рота, мене тихенько впихнули в якусь кімнату і замкнули там.

Що було далі, я не бачив.

Я чув легкий скрип засувки, потім шум кроків, крик, гучний голос Джорджа Гапкінса, шум бійки, тупіт ніг і більше нічого.

План містера Дженета цілком удався. Він та його сини добре провчили Джорджа Гапкінса і його товаришів. А на майбутнє пригрозили ще й не так розрахуватися.

Коли мене випустили з комірчини, грабіжників і слід прохолов. Містер Дженет потис мені руку і сказав, що я молодець і що він охоче взяв би мене юнгою, якби плавав на кораблі.

Я переночував у містера Дженета, а на другий день за мною прийшов Ріпстон. Він примусив мене детально розповісти, як усе сталося.

– Молодець! – вигукнув він, коли я скінчив.

Правду кажучи, я зовсім не розумів, за що він мене хвалить. Адже я страшенно боявся весь час, хоч і намагався не показувати цього. Але мене цікавило зовсім інше. Я нерішуче запитав:

– Чи не можу я також стати робітником?

– А чому ні, – відповів Ріпстон. – Можливо, навіть зараз у нас знайдеться місце. Вчора містер Краус – це наш майстер – казав, що із завтрашнього дня ламатимуть одну стару піч і ставитимуть на її місце нову. То тут будуть потрібні ще хлопчики, щоб виносити сміття. Якщо хочеш, я порекомендую тебе.

Я був у повному захваті.

Після обіду Ріпстон повів мене до містера Крауса, і він звелів мені прийти наступного дня на роботу.

Відтоді я вже перестав бути «маленьким обідранцем» і зробився маленьким робітником.

Нове життя принесло мені багато важкої праці і злигоднів. Але як не було мені часом важко, мене підтримувала думка, що я не самотній, як раніше. Поруч зі мною – мої товариші. Вони підтримають мене у важку хвилину, і разом із ними ми коли-небудь доб'ємося кращого майбутнього для всіх великих і малих обідранців, які з самого раннього дитинства не знають ні ласки, ні радості.

Б. Ферреро

СПОКУСА

Один пустельник був такий святий, що однією ногою вже, як мовлять, стояв у небі.

Його печера була вибита в стіні високої, покритої зеленню гори, і в ній майже нічого не було. Пустельник збирав лісові ягоди, трави, а інколи до недільного обіду – трохи грибів.

«Як же його спокусити?» – сушив собі голову диявол.

Він стежив за кожним кроком пустельника, уважно його вивчав – і все для того, щоб знайти в ньому хоч якусь ваду. Але нічого не знаходив. Ходив за ним назирці, лютував і проклинав. Врешті-решт вирішив, що мусить розпочати конкретну атаку.

З'явився перед пустельником саме тоді, коли той підкріплювався куснем хліба, вмоченим у джерельній воді.

«Привіт, – сказав сатана. – Знаєш, хто я?»

«Диявол», – спокійно відповів пустельник.

«Бог погодився, щоб я тебе спокушував. Мені дуже потрібно, щоб ти скоїв якийсь тяжкий гріх».

«Говори далі, – промовив пустельник. – Я слухаю».

«Вбий когось».

«Ні, і мови не може бути».

«Згріши з жінкою».

«Я ніколи цього не зроблю. Забирайся геть, дияволе. Тобі навіть фантазії бракує».

«Ну, то хоча б випий трохи вина. До того ж, це навіть і не гріх. Зроби мені щось приємне!»

Пустельник зітхнув: «Ну, добре. Ковток вина – в цьому справді немає нічого поганого». Випив ковток, набрав повітря, тоді – ще один...

«Ммм... чудове вино, – випив ще ковток. – Міцне, холера!»

Потім зареготав, упав навколішки і кинувся хлебтати вино.

Тим часом до нього прийшла дівчинка.

«Добридень, святий чоловіче! – привіталася вона. – Я принесла тобі хліба і яблук».

Очі пустельника налилися люттю, він схопив дівчинку за волосся і кинув на землю. Вона почала кричати. Її батько, працюючи у полі, почув плач і прибіг на допомогу. Побачивши батька, пустельник схопив каменя і з силою пожбурих у нього.

Минуло досить часу, поки пустельник прийшов до тями і побачив, що в ногах у нього лежить закривавлений чоловік.

«Мені здається, що він мертвий», – переможно промовив сатана. Потім зірвав квітку і поклав собі до уст.

Пустельник, вражений, упав на коліна. «Господи Боже, що я наробив?»

Відповів йому диявол: «Подумати тільки: з трьох гріхів ти вибрав найменший. Але доведеться чимало днів провести в моєму товаристві».

І, поклавши руки в кишені, пішов собі посвистуючи. За кілька кроків обернувся і промовив, немов до давнього приятеля:

«То що, йдеш зі мною, пустельнику?»

Малих гріхів не існує...

В. Волочай

ПРИГОДА В ГОРОБИНУ НІЧ

У Розважівському районі на Київщині в чарівній смузі поліського лісо-степу загубилось село Волочарка – тихе, трохи зажурене, з розкиданими по

горбочках чепурненькими хатками, з річечкою Борозенкою, котра тихенько несе свої води десь за обрій, поділяючи село навпіл...

Ми, босонігі пастушата, полюбляли випасати худобу на полях між гайками та перелісками, звідки часто виглядали рудохвості красуні, а інколи й сіроманці. Та й скотина часто рвалась погасати в спекотний день між кущами, проганяючи ненажерливих гедзів і мух. Отак одного разу й загубилася моя теличка Красуля, чорно-білої масті, з величезними каштановими очицями і хвостиком із китичкою на кінці...

Присуд батька був невмолимий: іди і шукай! А те, що заходила глупа ніч і блискавиці вже краями надвечірне небо на шматки, не було аргументом.

Навздогін ще й лозина походила по спині. Зарюмсаний і переляканий на смерть подався на вигін, а звідти – в лісок, де росла папороть. Мені раптом сягнула думка, що, може, справді вдасться знайти оту чарівну квіточку і вона порятує мене від безвиході.

Гроза настигла на дорозі. Обвалювалось небо, ревів вітер, ні на хвилюку не втихав небесний оркестр, лилась і лилась суцільним потоком вода... Страх минув, якась світла сила пронизала моє тіло, і я кинувся нишпорити в кущах папороті, маючи в розпорядженні Перунові свічки... А при черговому спалахові-осяванні помітив поблизу копицю сіна. Там і скоротав нічку, викупаний у небесній купелі, утихомирений, із почуттям правоти і переможеного страху, заснувши незабаром мертвим сном.

А вранці, висунувши голову, остовпів від подиву і щастя. Красуля стояла біля копиці, жуючи жуйку, і дивилася на мене своїми ангельськими очима...

● **Поміркуй і дай відповідь:**

1. Яке почуття переживає персонаж оповідання «Мій злочин» до і після того, як убив пташку? Чому?
2. Що спільного у долях Кара та Сірого – персонажів твору С. Лагерлеф? Чому кожен із них по-своєму страждав?
3. Як ви гадаєте, чи вдалося Сірому спокутувати свій гріх? Доведіть свою думку.
4. Як удалося Джімові стати на правильний життєвий шлях і з «маленького обідранця зробитися маленьким робітником»?
5. Чи вдалося Б. Ферреро переконати тебе в тому, що «малих гріхів не існує»?
6. Як був покараний хлопець із твору «Пригода в горобину ніч»? Чи стане це для нього уроком на все життя?

Урок 12

Працелюбність і винагорода за працю

Б. Ферреро

ПРИНЦЕСА

Був собі колись король і мав він дуже гарну і добру доньку. На жаль, принцеса слабувала на дивну хворобу: коли дівчина піростала, її руки й ноги почали втрачати силу, до того ж у неї падав зір і слух. Багато лікарів намагалося вилікувати принцесу, але все намарно. Якось до королівського двору прибув старець, про якого всі говорили, що йому відома таємниця життя. Усі придворні поспішили до нього і стали просити його ради, як допомогти хворій принцесі. Старець дав дівчині кошик із лози, прикритий зверху, і мовив: «Візьми, це твої ліки. Вони тебе зцілять».

Словнена радості і надії, принцеса підняла з кошика накриття. Те, що вона побачила, боляче її вразило. На дні кошика лежала дитина, виснажена хворобою. Дитя зазнавало ще більших страждань, ніж вона сама.

Серце принцеси заповонило співчуття. Незважаючи на біль, вона взяла дитя на руки і стала ним опікуватися. Минали місяці. Принцеса, крім дитини, не бачила нікого. Вона годувала дитя, пестила його, усміхалася йому, лагідно розмовляла з ним по ночах, попри те, що сама відчувала велику втому і біль.

Минуло майже сім років – і сталося неймовірне. Одного ранку дитя усміхнулося і стало ходити. Принцеса взяла його на руки і, наспівуючи, пустилася з ним у танок. Дівчина давно не була така гарна і зграбна. Вона навіть не спостерегла, як одужала.

Господи,

коли я голодний, пришли мені когось, кого треба нагодувати;

коли я спраглий, пришли мені когось, хто потребує води;

коли мені холодно, пришли до мене когось, хто прагне тепла;

коли я страждаю, пришли мені когось, хто прагне розради;

коли мій хрест стає тяжкий, дозволя мені ще взяти хрест інших;

коли я не маю часу, пришли мені когось, хто потребує негайної допомоги;

коли мені бракує відваги, пришли до мене когось, кого потрібно підбадьорити;

коли я хочу, щоб хтось мене зрозумів, дай мені когось, хто потребує розуміння;

*коли прагну чийогось піклування, пришли мені когось, хто потребує опіки;
коли я думаю лише про себе, зверни мої думки до інших.*

М. Коцюбинський

ХАРИТЯ

В печі палав вогонь і червоним язиком лизав челюсті. В маленькій хаті було темно. На постелі лежала слаба жінка і стогнала. Це Харитина мати. Шість тижнів минуло, як помер її чоловік, батько Харитин, і відтоді бідна удова тужить та слабує, а оце вже другий день і зовсім злягла. Злягла саме в жнива, в гарячий час, коли всі, хто вміє жати, подались на ниву збирати на зиму хліб. І вдовине жито поспіло, та нема кому його жати; сиплеться стигле зерно на землю, а удова лежить недужа: тяжка слабість спутала руки й ноги, прикувала до постелі... Лежить бідна мати Харитина та б'ється з думами...

Рипнули двері.

– То ти, Харитю? – почувся млявий голос слабої.

– Я, мамо!

З-за дверей виткнулось спершу відро, до половини виповнене водою, далі русява голова дівчинки, нахилена набік, до відра, а далі права рука, піднята трохи догори. В хату увійшла Харитя і поставила коло печі відро. Десь дуже тяжким видалось Хариті те відро з водою, бо, поставивши його на землю, хвилинку стояла нерухомо, спершись на припічок і важко дихаючи. Ліва рука від незвичайної ваги зоміла, і Харитя не могла її зігнути. Але це було одну хвилину. В другій – метнулась Харитя до мисника, легесенько, мов кізка, стрибнула на лаву, зняла з полиці горщик і поставила його коло відра.

– Що ти робиш, доню? – поспитала мати.

– Вечерю варитиму, мамо!

Слаба тільки зітхнула.

А Харитя й справді заходила коло вечері. Змила в мисчині жменьку пшона, вкинула щіпку солі та дві-три бараболі, налила в горщик води і поставила його до вогню. Любо було глянути на її дрібненькі, запечені на сонці рученята, що жваво бігали від одної роботи до другої. Великі сиві очі з-під довгих чорних вій дивились пильно й розумно. Смугляве личенько розчервонилось, повні уста розтулилися – вся увага її була звернена на роботу. Вона забула навіть і за нові червоні кісники, що двічі обмотували її русяву, аж білу голівку. Кісники ті були її радість, її гордощі. Оце третій день, як хрещена мати подарувала їй ті кісники, і Харитя ще й досі не натішиться ними.

Мати стиха застогнала.

Харитя стрепенулась і підбігла до ліжка.

– Чого ви, матінко? Може, водиці холодної? Що вас болить? – ластівкою припадала вона коло недужої.

– Ох, дитино моя люба! Все мене болить: руки болять, ноги болять, голови не зведу... От, може, вмру, на кого ж я тебе лишу, сиротину нещасну?.. Хто тебе догляне, нагодує?!

Харитя почула, що її маленьке серце заболіло, наче хто здавив його в жмені; сльози затремтіли на її довгих віях. Вона припала матері до рук і почала їх цілувати.

– Що ми робитимем, доню? От довелось мені злягти саме в жнива... Хліб стоїть у полі невижатий, осипається... І вже не знаю, як мені, бідній, недужій, запобігти лихові... Як не зберемо хліба, загинемо з голоду зимою!.. Ох, Боже мій, Боже!..

– Не журіться, мамо! Не плачте! Адже ж Бог добрий, мамо?! Бог допоможе вам одужати, допоможе вам хліб зібрати... Правда, мамо?.. Правда?..

II

Поки Харитя говорила ті слова, в біленькій голівці її промайнула думка: як-то нема кому жати? А вона що ж робитиме? Ще торік ходила вона із мамою на ниву, бачила, як мати жне, ба, сама брала серп і жала! Адже ж вона багато б нажала, якби мати не сварила за скалічений палець! Але торік вона була ще маленька, маленькими рученятами не могла вдержати серпа, а тепер вона вже виросла, набралася сили, і руки побільшали. Харитя глянула на свої руки. Адже цими рученятами вона принесла з річки піввідра води, хоч яке воно важке, те відро! Завтра, щойно розвидниться, встане Харитя, нагодує маму (коли б ще схотіли їсти, а то відколи слабі – саму воду п'ють), візьме серп і піде в поле. А вже як буде вона жати, як буде жати! І не розігнеться! І явилась Хариті вижата нива, а на ній стоять полукіпки і блищать проти сонця, як золоті. І сама Харитя стоїть на полі, дивиться на свою працю і думає, як би звести хліб у стодолу. От що вона зробить: піде до хрещеного батька, обійме його рученьками за шию і скаже: «Тату мій любий та милий! Я вже вам буду бавити маленького Андрійка, буду йому за няньку, тільки звезіть наш хліб та складіть у стодолу!» Він добрий, батько хрещений, він її послухає, зведе хліб. А як же зрадіє мати, коли Харитя прийде до неї й скаже: «А бачте, матусю кохана, а я ж вам не казала, що Бог допоможе нам зібрати хліб? Увесь хліб у стодолі!» Мати з радощів вичуняє, пригорне доню до серця, поцілує, і знов житимуть вони веселі та щасливі і не згинуть зимою з голоду...

В печі щось бухнуло, зашипіло, засичало.

То збігав куліш.

Мерщій кинулась Харитя до печі, одставила горщик; доглянула страву і насипала в полив'яну миску гарячого кулішу. Мати виїла ложок зо дві та й поклала ложку. Страва здалась їй несмачною, противною. Харитя їла чи не їла, швиденько помила посуд, посклала його на мисник, засунула сінешні

двері і стала навколішки перед образами молитися Богу. Вона складала ручки, хрестилась, зітхала та здіймала очі догори і дивилась пильно на образ, де був намальований Бог Отець. Вона вірила, що Господь любить дітей і не дасть їх на поталу. Адже недурно тримає Він у руці золоте яблучко з хрестиком: певне, він дасть те золоте яблучко добрій, слухняній дитині. І Харитя своїм дитячим лепетом прохала у Бога здоров'я слабій матусі, а собі сили вижати ниву. Ця думка не давала їй спокою. Їй хотілося швидше діждатися ранку. «Ляжу зараз спати, щоб завтра раніше прокинутись», – подумала Харитя й, поставивши коло мами воду на ніч, лягла на лаву. Але сон не зліплював їй очей, він десь утік з цієї хати, бо й недужа мати не спала й стогнала. Повний місяць дивився у вікно і на комині намалював таке ж вікно з ясними шибками та чорними рамами. Харитя поглядала в той куток, де лежав серп, і думала свою думу. А надворі так місячно, ясно, хоч голки збирай. Харитя сіла на лаві і глянула у вікно. В імлістій долині, осяяні срібним промінням місячним, стояли широкі лани золотого жита та пшениці. Високі чорні тополі, як військо, стояли рядками край дороги. Синє небо всипане було зорями, зорі тихо тремтіли. «А що, якби тепер вийти на ниву? Е, ні! Страшно, вовк вибіжить із лісу, русалки залоскочуть, страхи повилазять із пшениці...» І Хариті справді стало лячно, вона знов поклялася на лаві і одвернулася од вікна.

– Чому ти не спиш, доню? – питає мати.

– Так... я зараз спатиму, мамо!

Мати стогне, а Харитю живий жаль бере за серце. Бідна мамо! Все болить у неї. Коли б Той добрий Бог послав їй полегкість! Аж ось трохи згодом і слаба мати, і копи на полі, і русалки, і вовк, і ясне вікно на комині змішуються в якійсь кумедній плутанині. Сон, влетівши до хати, бере Харитю під своє крило. Срібний промінь місячний тихо сяє на білій голівці дівчинки, всміхається до нових червоних кісників, гуляє по смуглявому видочку та білих дрібненьких зубках, що виглядають з-за розтулених повних уст.

Харитя спить солодким сном.

III

Рано встало золоте сонечко. Рано, разом із сонцем, прокинулася і Харитя. Хутенько зварила куліш, нагодувала маму, сьорбнула й сама кілька ложок. Упоравшись, зняла серп із полиці, покляла в торбинку хліба та цибулі і зав'язалась рябенькою хусточкою. Далі поцілувала маму й каже:

– Піду я, мамо, на вулицю до дівчат – побавлюся трохи...

– Іди, доню, та не барись...

Іде Харитя селом, і якось їй чудно. Ніколи не ходила вона сама так далеко від хати. От вже і крайню хату минула, вийшла на поле й стала, задивившись вдалечінь. І справді, було гарно на ниві, неказанно гарно! Погідне блакитне небо дихало на землю теплом. Половіли жита і вилискувались на сонці. Червоніло ціле море колосків з пшениці. Долиною повилась річечка, наче хто

кинув нову синю стрічку на зелену траву. А за річкою, попід кучерявим зеленим лісом, вся гора вкрита розкішними килимами ярини. Гарячою зеленою барвою горить на сонці ячмінь, широко стелиться килим ясно-зеленого вівса, далі, наче риза рути, темні просо. Межи зеленими килимами біліє гречка, наче хто розклав великі шматки полотна білити на сонці. В долині, край лісу, висить синя імла. І над усім тим розкинулось погідне блакитне небо, лунає в повітрі весела пісня жайворонкова. Віють з поля чудові пахощі од нестиглого зерна і польових квіток. І добре Хариті на ниві, і лячно. Стала вона й не знає, чи йти далі, чи вертатись. Але виткнулась десь далеко з жита червона хустка жіноча, і Харитя згадала і хвору маму, і чого прийшла. Вона подалась стежкою межи жита. Босі ноженята ступали на втопаній стежці; над головою, межи колосками, як биндочка, синіло небо, а з обох боків, як стіни, стояло жито і шелестіло вусатим колоссям. Харитя опинилась наче на дні в морі. В житі синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку. Польова повитиця полізла догори по стеблині жита і розтулила свої білі делікатні квіточки. Харитя мимохідь зривала дорогою квіточки та йшла все далі. Аж ось і їх нива. Вона добре знає свою ниву; ось і рівчак той, що промила весняна вода. Харитя поклала торбинку, взяла в руки серп і почала жати. Тихо навкруги. Тільки цвіркун цвіркоче в житі, шелестить сухий колос та інколи запідпадьомкає перепелиця. Жне Харитя, але якось недобре йде робота. Довге стебло путається, великий серп не слухається в маленькій руці, колосся лоскоче спітніле личенько... Аж ось щось наче впекло Харитю в палець. Вона вихопила руку й побачила на пальці кров. Серп випав Хариті з рук, лице скривилося від болю, на очі набігли сльози, і Харитя от-от заплакала б гірко, коли б не нагадала про свою бідну маму. Швиденько обтерла вона кров із пальчика спідничкою, затерла врізане місце землею і почала жати. Стерня коле босі ноги, аж на плач збирається Хариті, піт великими краплями падає на землю, а бідна дівчинка жне та й жне. Якось обернулася, Харитя назад, щоб покласти нажатую жменьку, глянула навкруги, і страх обхопив її. Адже вона одна на ниві! Ану, який страх вискочить з жита і задушить її! Раптом – фуррр... Перепелиця пурхнула перед самою Харитею і, тріпочучи короткими крилами, ледве перенесла на кілька ступнів тяжке, сите тіло. Серце закалатало Хариті в грудях з переляку; тому наче спинилось, і Харитя скам'яніла на місці. Одною рукою стиснула жменьку жита, другою – серп. Лице пополотніло, сині очі з жахом дивилися в жито. За хвилинку Харитя трохи відійшла. Серце знов застукало в її грудях. Харитя наважилась тікати.

Стежкою наближались дві молодичі. Харитя постерегла їх і знов нагадала недужу, бідну маму і, схиливши русяву голівку, взялась до роботи. Вона мусить вижати жито! Вона мусить потішити свою добру, нещасну маму!

Молодичі наблизились до Хариті, впізнали її і глянули одна на одну.

– Ти що тут робиш, Харитю? – спитали разом. Харитя здригнулась, підвела очі на молодиць і засоромилась.

– Жну... мати слабі лежать... нема кому хліб вижати... з голоду згинемо зимою...

В голосі їй тремтіли сльози.

Молодиці знов глянули одна на одну.

– Бідна ж ти, дитино, бідна!..

Враз Харитя почула, що сльози душать її. Зразу якось дуже жаль стало їй слабій матері, дужче заболів той пальчик, що втяла серпом, заболіли наколені стернею ноги, згадався переляк недавній, сльози, мов град, посипались на землю, і Харитя, голосно хлипаючи, заридала.

Молодиці кинулись до неї.

– Що з тобою, дитино? Не плач, перепілочко! Мати твоя, дасть Бог, одужає, а жито ми вижнемо, не дамо вам згинуту з голоду. Ну, не плач же, квіточко!

Молодиці взяли на руки бідну Харитю, цілували, потішали.

– Ходімо зараз до матері, хай вона втішиться, що має таку добру дитину.

Молодиці взяли за руки Харитю і подались стежкою назад у село. Харитя йшла і тихо хлипала.

IV

Незабаром Харитина мати одужала. Молодиці вижали удовине жито, хрещений батько Харитин звів хліб у стодолу, і сироти вже не боялись голодної смерті.

Мати цілувала та пестила свою добру дитину, а Харитя щебетала:

– Хіба я не казала вам, матінко, що добрий Бог дасть вам здоров'я і допоможе зібрати хліб? Хіба не на моє вийшло?..

М. Рильський

СИНОВІ

Ти був іще малий котигорошок,
Така собі одна із людських мошок,
Що виповзли на сонце, бо весна
Тепло лила із келиха без дна,
І щось собі блаженно лепетали, –
І от тебе розумники спитали
(Можливо, й сам слова сказав я ті):
Чим хочеш бути, хлопчику, в житті?

Серйозний, як усі котигорошки,
Ти на питання це подумав трошки
І відповів: людиною. Дитя!
Благословляючи твоє життя,
У трудну виряджаючи дорогу,
Яку пораду чи пересторогу
Я кращу дам, ніж дав собі ти сам?
Будь вірним слову, щоб усім словам
Із ним одним ніколи не зрівняться!
Хай веселять тебе любов і праця,
Хай дружби непогасної крило
Гірке від тебе відганяє зло,
І хай у час останній свій про сина
Спокійно я подумаю: людина!

● **Поміркуй і дай відповідь:**

1. Як ви думаєте, чому принцеса з однойменного оповідання одужала? Чи отримала вона нагороду за свою працю?
2. Чи сподобався вам образ маленької Хариті з твору М. Коцюбинського? Які риси характеру допомогли дівчинці підтримати маму у важких випробуваннях?
3. Харитя вірила: «Господь любить дітей і не дасть їх на поталу» і завжди молилася. Ісус Христос справді дуже любив діток і казав: «Пустіть дітей, щоб до Мене приходили, і не забороняйте їм, – бо таких Царство Боже» (Єванг. від Луки 18:16). Чи звертаєшся ти до Бога? Чи віриш так, як Харитя?
4. Які поради і побажання синові висловив М. Рильський у своєму вірші? Що поет вкладає в поняття «людина»?

Урок 13 – 14

Плекаймо свої таланти

Олег Ольжич

ГОСПОДЬ БАГАТИЙ НАС БЛАГОСЛОВИВ

Господь багатий нас благословив
Дарами, що нікому не відняти:
Любов і творчість, туга і порив,
Відвага і вогонь самопосвяти!
Солодких грон і променистих вин
Доволі на столах Його веселих.
Іди ж сміливо і бери один,
Твоєму серцю найхмельніший келих!

Б. Грінченко

КОРОВА, КІНЬ, ВІВЦЯ ТА СОБАКА

Зійшлися одного разу в дворі корова, кінь, вівця та собака. Зійшлися та й почали розмовляти. І кожне себе хвалить. Корова каже:

– Годі вже вам себе хвалити. Ви кажете, які-то ви гарні. А хвалитися треба не тим, чи гарний, чи ні, а тим, чи є з тебе добро. От із мене є добро нашому господареві: скільки-то я даю молока, а з молока скільки-то всякої їжі.

Почувши се, кінь розсердився. Він тупнув копитом, похитав головою та й сказав:

– Не хвалися своїм молоком. Ти сама нічогісінько зробити не зможеш. Ну, скажи мені: можеш ти возити господаря верхи, тягнути віз та сани, волочити борону?

Корова каже:

– Ні, не можу.

– Отож бачиш! – каже кінь. – Без твого молока люди проживуть, а як я не заволочу ниви, то й збіжжя не буде, а без збіжжя й жити не можна. А хто до міста збіжжя відвезе, щоб продати та всячини купити? Все ж то я! Отож і виходить, що не ти найкорисніша, а я!

Вівця слухала, слухала та й собі ніжкою затупала й почала:

– Ме-ке-ке! До міста збіжжя відвезти або ниву заволочити можна і волом. А от ні з коня, ні з вола, ні з корови нема вовни, нема й кожухів. А без свити, без кожуха хіба може жити чоловік? Та він замерзне взимку – нащо тоді йому й хліб, і молоко, і нива, і місто. Та ще я й молоко даю, і м'ясо з мене є – от із мене добра за всіх найбільше.

Собака, лежачи, аж заскімлив.

– Хвалитесь, – каже, – тим, що вас ріжуть та ваше м'ясо їдять, а з шкур чоботи та кожухи шийють. Велике добро! А ти от скажи краще, мекекало, де б ти було, якби я тебе від вовків не обороняв? Давно б уже тебе витягли вовки з хліва. Та й корові не минулось би! Отож я вас стережу! Та й не самих вас, а все господарське добро. Без мене злодії все добро порозтягали б у господаря. Не було б без мене нічого того, чим ви так пишаєтесь. Отож не величайтесь, бо найбільше добра господареві з мене!

Коли тут двором ішов господар та й почув всю їх розмову. І каже він:

– У кожного є своє діло, від кожного мені є користь. Не сперечайтесь, а робіть кожне своє діло так, як треба, то всі будете гарні.

Б. Ферреро

ПРОМИНУЛО З ВІТРОМ

Пригріло весняне сонечко, і на газоні міського парку серед зеленої трави з'явилися м'ясисті зубчасті листочки кульбаби. Одна рослинка навіть вигнала стебло, на якому зацвіла чудова жовта квітка, невинна і погідна, як захід сонця у травні. Згодом вона перетворилася на ніжну кульку з мережаним візерунком на поверхні.

У кожній насінинці жило якесь бажання. Коли цвіркуни заводили свої серенади, в леготі вечірнього вітру колихалися тисячі мрій.

«Де їх розсіватимемо?»

«Хто знає?»

«Це знає тільки вітер».

Одного ранку від сильних рвучких поривів вітру маленькі насінинки зірвало в повітря і вони на своїх парашутиках полетіли в далечінь.

«До побачення... До побачення», – прощалися маленькі насінинки.

Осідали вони переважно на родючій землі садів і лук, а найменша з них спромоглася лише на коротку мандрівку, що закінчилася в щілині між плитами хідника. Вона впала, змішавшись із курявою, яку підняв вітер. Порівняно з доброю врожайною землею лук це був дуже бідний ґрунт.

«Отут мені жити», – сказала про себе насінинка і без зайвих роздумів, зібравши всі свої сили, почала запускати коріння.

Обабіч хідника стояла крива розхитана лавка. Час від часу на ній любив посидіти юнак, начитаний і вразливий. Його серце гнітила якась журба, а руки завжди були затиснуті в кулаки. Одного разу хлопець помітив, що між плитами проросли два ніжні листочки. Він зісно посміхнувся: «Нічого не вийде! Ви такі ж слабкі, як я!» – і затоптав їх.

Однак наступного дня він побачив, що листочки знову піднялися, цього разу вже чотири.

Від цього моменту він почав пильно спостерігати за маленькою, але незламною та мужньою рослиною. Через кілька днів вона вже цвіла веселим жовтим квітом, що нагадував вигук радості.

Уперше впродовж тривалого часу пригнічений юнак відчув, що його смуток і нехіть до життя починають розвіюватися. Він підняв голову і вдихнув на повні груди. Стукнув по лавці кулаком і вигукнув: «Звісно! І в мене мусить вийти!»

Радість аж розпирала його, водночас йому хотілося сміятися і плакати... Він ніжно торкнувся пальцями жовтої голівки квітки.

Квіти відчувають доброту і делікатність людей. А для маленької відважної кульбаби ніжність юнака була особливим дивом.

Не випитуй у Вітру, чому ти опинився тут, а не деінде. Навіть потрапивши у вузьку щілину поміж камінням, роби все, щоб запустити коріння і жити... Бо в тебе є призначення. Навіть короткі оповідання – розсіяне Вітром насіння. Куди воно долетить і що з нього виросте – це знає тільки Вітер.

Л. Костенко

КОЛЬОРОВІ МИШІ

Давно,
іще в шістсот якомусь році,
ну, цебто більш як три віки тому,
коли носили шпаги ще при боці
і розважали стратами юрму,
коли відьом палили при народі,
коли наук не знали ще ладом, –
кажу, давно, кажу, у Вишгороді
підсудна Анна стала пред судом.
Було тій Анні, може, десять рочків,
її привів розлючений сусід.

Багряне листя, кілька тих листочків,
останнє листя із кленових віт
було на стіл покладене, як доказ,
і шаруділо тихо на сукні.
Осіннє сонце, яблуко-недоквас,
стояло в голих кленах у вікні.
І той сусід сказав тоді у тиші:
– Панове судді! Я її привів.
Вона робила... кольорові миші
з оцих ось жовтих і сухих листків.
Ото складе листочок до листочка,
два рази хукне – так і побіжать.
У мене діти, в мене син і дочки,
у них цяцьки так жужмом і лежать.
Вони були нормальні і здорові,
а ця чаклунка збила їх з пуття.
Вночі їм сняться миші кольорові.
Од тих мишей немає нам життя!
Тоді суддя в судейській чорній мантиї
сказав:
– Життя – це справа без гарантії.
Чаклунок ми караєм по закону.
Перехрестіться, пане, на ікону.
Скажіть суду: вона із димаря
вночі літала чи згасила зірку?
Чи вам ті миші згризли сухаря,
а чи прогризли у підлозі нірку?
Сусід сказав, що миші ті якраз
такої шкоди не чинили зроду,
що в господарстві наче все гаразд,
а йдеться швидше про моральну шкоду.
Суддя спитав: – Вони на вас гарчать?
– Та, – каже, – ні. Але вони яскраві. –
Два рази хукнув писар на печать.
Сиділа тихо дівчинка на лаві,
Був сірий день. І сірий був сусід.
І сірий стіл. І сірі були двері.
І раптом нявкнув кольоровий кіт.
Залив чорнилом вирок на папері.

Г. К. Андерсен

Є Ж РІЗНИЦЯ

Стояв травень; повітря було ще досить холодним, але все в природі – і кущі, і дерева, і поля, і луки – свідчило про прихід весни. Луки вкрилися квітами; розпустилися вони і біля живоплоту, там, де росла і маленька яблунька, вона теж уся вбралася в густий цвіт. Особливо гарною і пишною була одна гілочка – молоденька, свіженька, усипана ніжними рожевими пуп'янками. Вона сама знала про свою красу; усвідомлення власної краси переповнювало її. Гілочка анітрохи не здивувалася, коли карета, що проїздила по дорозі, зупинилася прямо перед яблунею і молода графиня сказала, що нічого гарнішого від цієї гілочки не бачила, що вона є живим втіленням юної красуні весни. Гілочку відломали, графиня взяла її своїми ніжними пальчиками і повезла додому, захищаючи від сонця шовковою парасолькою. Приїхали в замок, гілочку понесли по високих сходах до розкішно прикрашених кімнат. На відкритих вікнах розгойдувалися білосніжні фіранки, в прозорих вазах стояли букети чудових квітів. В одну з таких ваз поставили і гілочку яблуні, а навколо прикрасили свіжими світло-зеленими буковими гілочками. Надзвичайно красиво! Гілочка запишалася, і що ж? Адже це зрозуміло!

Через кімнату проходило дуже багато людей: кожен відвідувач наважувався висловити свою думку, якщо вона збігалася з думкою господарів. Деякі, правда, нічого не казали, а деякі говорили занадто багато: гілочка дуже швидко зрозуміла, що і між людьми, як і між рослинами, є різниця.

«Одні народжені для краси, інші, щоб приносити користь, а без деяких і взагалі можна було б обійтися», – думала гілочка.

Її поставили якраз напроти відчиненого вікна, звідки вона бачила весь садок і поле, тому вона могла вдосталь надивитися на різні квіти і рослини і поміркувати про різницю між ними; там було багато всяких – і розкішних і простих, навіть занадто простих.

– Бідні покинуті рослини! – сказала гілочка. – Адже справді, яка велика різниця між нами! Якими нещасними, напевно, вони себе вважають, якщо взагалі вони здатні щось відчувати так, як я і мені подібні! Так, між нами глибока прірва! Але так і повинно бути, інакше всі були б рівні!

І гілочка дивилася на польові квіти з великим співчуттям; особливо жалюгідним їй видавався один сорт квітів, ними були густо всіяні всі поля і навіть канави. Ніхто не збирав їх у букети – вони були занадто простими, звичайними; їх можна було знайти навіть між камінням бруківки, вони пробивалися всюди, як трава. І назву їм дали жахливу: «дійниці».

– Бідне зневажене створіння! – сказала гілочка. – Тебе не можна звинувачувати в тому, що ти належиш до такого сорту і що в тебе така жалюгідна назва! Але і між рослинами, як і між людьми, повинна бути різниця!

– Різниця! – обізвався сонячний промінь і поцілував квітучу гілочку, але поцілував і жовті жалюгідні квітки, що росли на полі: інші його брати – сонячні промінці – теж цілували бідні квіточки нарівні з найпишнішими.

Гілочка ніколи не задумувалася про те, що **Господь любить будь-яке живе створіння на землі**, ніколи не думала про те, **скільки добра і краси може бути приховано в кожному Божому створінні, приховано, але не забуто**. Нічого такого їй і в голову не приходило, і що ж? Власне кажучи, це можна було зрозуміти!

Сонячний промінь розумів це дуже добре.

– Яка ж ти близорука, сліпа! – сказав він гілочці. – Яку знедолену рослину ти так жалієш?

– Жовті дійниці! – сказала гілочка. – Ніколи з них не зроблять букетів, їх топчуть ногами – занадто їх багато! Насіння ж їх літає над дорогою, наче стрижена шерсть, і чіпляється до одягу перехожих. Трава, і тільки! Але комусь потрібно бути і травою! Як я вдячна долі, що не належу до їх числа!

На поле вибігла ціла ватага дітей. Найменшого принесли на руках і посадили на траву, серед жовтих квіток. Малюк весело сміявся, стукав по траві ніжками, перекидався, рвав жовті квіти і навіть цілував їх. Старші дітки обривали квіти, а стебла, порожні всередині, згинали і робили кільця, з'єднували ланцюжками і прикрашали ними шию, плечі, талію, груди і голову. Це була справді гарно! Найстарші з дітей обережно зривали рослини, які відцвіли, підносили ці легкі шерстяні квіточки – своєрідне диво природи – до рота і старалися здмухнути разом увесь пушок. Той, кому це вдасться зробити, отримає новий одяг до Нового року, – так сказала бабуся.

Жалюгідна квітка виявилася справжнім провидцем.

– Бачиш? – запитав сонячний промінь. – Бачиш їх красу, їх значення?

– Так, для дітей! – відповіла гілка.

Прийшла з поля старенька бабуся і почала викопувати тупим ножем коріння жовтих квіток. Деякі з корінців вона збиралася використати для приготування кави, інші – продати в аптеку на ліки.

– Краса все ж набагато важливіша! – сказала гілка. – Тільки вибрані ввійдуть у царство прекрасного! Є ж різниця між рослинами, як і між людьми!

Сонячний промінь заговорив про всеохоплюючу Божу любов до всіх земних створінь: всі, кому подароване життя, мають свою частку в усьому – і в часі, і в вічності!

– Ну, це лише ви так думаете! – сказала гілочка.

У кімнату несподівано прийшли люди; серед них була і молода графиня, яка поставила гілочку в прозору гарну вазу, крізь яку просвічувало сонце. Графиня несла в руках квітку, – що ж це? – квітка, загорнута в лапаті листки, лежала в них, наче у дорогоцінному футлярі, який захищав її від найменшого вітру. І несла її графиня так само обережно, як і гілочку яблуні декілька днів тому. Обережно розкрила вона зелені листки, і з-під них визирнула легка

корона жалюгідної жовтої квітки. Саме її графиня так обережно зірвала і несла, щоб вітер не здув жодної насінинки із пухнастої голівки. Вона донесла її цілою і неушкодженою і не могла надивитися на цю тендітну красу, що вражала своєю неповторністю, принадність якої зберігалася лише до першого подиху вітру.

– Подивіться, що за диво створив Господь Бог! – сказала графиня. – Я намалюю її разом із гілочкою яблуні. Нею милуються не всі, але **милостивий Творець і цю бідну квітку наділив не меншою красою. Які вони різні, але обидві – діти одного царства прекрасного!**

І сонячний промінчик поцілував бідну квіточку, а потім поцілував гілочку яблуні, і листочки її, здавалося, злегка почервоніли.

М. Луків

Не вірте, що ви людина
Звичайна.
Неправда!..
Є могутніші і сильніші?
Так.
Є розумніші і добріші?
Так.
Напевне.
І все-таки не вірте,
Що ви людина звичайна...
Чекали саме вас одного (єдину)
В світі. І не треба,
Ніколи не треба думати,
Що ви людина – звичайна.
Запитайте свою кохану,
сина, дочку,
Друга, брата, батька,
Матір, нарешті, і ви зрозумієте,
Відчуєте, переконаєтесь:
Серед мільйонів людей
Ви – неповторна,
Єдина і незмінна людина
В світі.

● **Поміркуй і дай відповідь:**

1. Про які дари говорить у своїй поезії Олег Ольжич?
2. Хто з персонажів Б. Грінченка висловлює головну думку твору? Чи стосується це лише тварин?
3. Як ти розумієш слова із оповідання Б. Ферреро: «Навіть потрапивши у вузьку щілину поміж камінням, роби все, щоб запустити коріння і жити... Бо в тебе є призначення».
4. Чому все навколо дивної дівчинки – персонажа твору Л. Костенко – було сірим? «Був сірий день. І сірий був сусід. І сірий стіл. І сірі були двері». Може, поетеса випадково «використала» саме цей колір? Як не бути «сірим»?
5. Перечитай ще раз те, що виділено в казці Г. К. Андерсена особливим шрифтом. Як ці вислови, на твою думку, пов'язані з темою уроку?
6. Чи зрозуміла гілочка яблуні свою помилку? Чому ти так думаєш?
7. Коли, на твою думку, особливо важливо пам'ятати про свою неповторність – у горі чи в радості?

Урок 15

Послух і непослух

Д. Дефо

ДУХОВНЕ ПРОЗРІННЯ

(уривок із роману «Пригоди Робінзона Крузо»)

Шкода! Моя душа не знала Бога: благі повчання мого батька зникли за вісім років безперервних поневірянь по морях у постійному спілкуванні з такими ж, як сам я, нечестивцями, до останньої міри байдужими до віри. Не пам'ятаю, щоб за весь цей час моя думка хоч раз злітала вгору до Бога або щоб хоч раз я озирнувся на себе, задумався над своєю поведінкою. На мене найшло якесь етичне отупіння: прагнення до добра і усвідомлення зла були мені однаково чужі. За своєю заскнілістю, легковажністю і нечесністю я нічим не відрізнявся від найнеосвіченішого з наших матросів. Я не мав ні най-

меншого уявлення ні про страх Божий у небезпеці, ні про почуття вдячності до Творця за позбавлення від неї.

Правда, в момент, коли я ступив на берег цього острова, коли зрозумів, що весь екіпаж корабля потонув і один тільки я був помилуваний, на мене найшло щось на зразок екстазу, захват душі, який за допомогою Божої благодаті міг би перетворитися на справжнє почуття вдячності. Але захоплення це завершилося, якщо можна так сказати, простою тваринною радістю істоти, що врятувалася від смерті: він не спричинив ні роздумів про виняткову добрість руки, що відрізнила мене і яка дарувала мені порятунок, коли всі інші загинули, ні питання про те, чому провидіння було таким милосердним саме до мене. Радість моя була тією звичайною радістю, яку відчуває кожний моряк, вибравшись неушкодженим на берег після корабельної аварії, яку він топить у першій же чарці вина та вслід за тим забуває... І ось так я жив увесь час досі.

Навіть потім, коли після належного розмірковування я усвідомив весь жах свого становища – всю безвихідність моєї самотності, повну мою відірваність від людей, без проблиску надії на порятунок, – навіть і тоді, як тільки відкрилася можливість залишитися живим, не померти з голоду, все моє горе як рукою зняло: я заспокоївся, почав працювати для задоволення своїх насущних потреб і для збереження свого життя і якщо засмучувався своєю долею, то менш за все бачив у ній небесну кару, караючу правницю Божу. Такі думки дуже рідко западали мені в голову.

Проростання зерна, як уже було позначено в моєму щоденнику, добродійно впливало на мене, і доти, доки я приписував його чуду, серйозні, благоговійні думки не покидали мене; але як тільки думка про чудо відпала, зник і мій благоговійний настрій, як я вже про це розповідав.

Навіть землетрус – хоча в природі немає явища більш грізного, що безпосередньо вказує на невидиму вищу силу, бо лише тільки вона може спричинити такі явища, – навіть землетрус не справив на мене сильного впливу: минули перші хвилини переляку, згладилося і перше враження. Я не відчував ні Бога, ні Божого суду над собою; я так само мало вбачав караючу правницю в бідах, що настигли мене, так начебто я був не жалюгідною, самотньою істотою, а найщасливішою людиною у світі.

Але тепер, коли я захворів і на дозвіллі картина смерті постала переді мною дуже живою, тепер, коли дух мій став знемагати під тягарем недуг, а тіло ослабло від жорстокої лихоманки, совість, що так довго дрімала в мені, прокинулася: я став гірко дорікати собі за минуле; я зрозумів, що своєю зухвалою, порочною поведінкою сам накликав на себе Божий гнів і що удари долі, які вражали мене, були лише справедливою мені відплатою.

Особливо краями мені душу думки на другий і на третій день після моєї хвороби, і в жару лихоманки, під гнітом жорстоких розкань, з уст моїх виривалися слова, схожі на молитву, хоч молитвою їх не можна було назвати.

У них не виражалися ні надії, ні бажання; то був скоріше крик сліпого страху й відчаю. Думки мої були плутані, самовикриття – нищівне; страх смерті в моєму жалюгідному становищі туманив мій розум і холодив душу; і я в сум'ятті своєму сам не знав, що промовляє мій язик. То були швидше незв'язні вигуки на зразок: «Господи, що я за нещасна істота! Якщо я розхворіюся, то, напевно, помру, бо хто ж мені допоможе? Боже, що буде зі мною?» І з очей моїх полилися ручаями сльози, і довго потім я не міг говорити.

Тут пригадалися мені благі поради мого батька і пророчі слова його, які я наводив на початку своєї розповіді, а саме: якщо я не відмовлюся від своєї шаленої витівки, на мені не буде благословення Божого; настане пора, коли я пошкодую, що знехтував його порадою, але тоді, може статися, нікому буде допомогти мені виправити вчинене зло. Я пригадав ці слова і голосно сказав: «Ось коли збувається пророцтво мого дорогого таточка! Кара Господня настигла мене, і нікому допомогти мені, нікому почути мене!.. Я не слухав голосу провидіння, що прихильно поставило мене в такі умови, що я міг би бути щасливим усе своє життя. Але я не захотів зрозуміти це сам і не послухався напучування своїх батьків. Я залишив їх оплакувати мою нерозсудливість, а тепер сам плачу від наслідків його. Я відкинув їхню допомогу і підтримку, яка вивела б мене на дорогу та полегшила б мені перші кроки; тепер же мені доводиться боротися з труднощами, що перевищують людські сили, – боротися одному, без підтримки, без слова втіхи й поради». І я вигукнув: «Господи, будь мені захистом, бо великий смуток мій!» Це була моя перша молитва, якщо тільки я можу назвати її так, за багато-багато років. Але повертаюся до щоденника.

28 червня. – Уранці, трохи збадьорений сном, я встав; моя лихоманка зовсім минула; і хоча страх і жах, в які кинуло мене сновидіння, були великі, все ж я розсудив, що наступного дня напад може повторитися, і тому вирішив заздалегідь припасти все необхідне для полегшення свого становища на випадок, якщо повториться хвороба. Насамперед я наповнив водою великий чотирикутний бутель і поставив його на стіл на такій відстані від постелі, щоб його можна було дістати не встаючи; а щоб знешкодити воду, позбавивши її властивостей, що викликають застуду або лихоманку, я влив у неї близько чверті пінти рому і збовтав. Потім я відрізав козлятини, засмажив її на вугіллі, але з'їв найменший шматочок, – більше не міг. Пішов було прогулятися, але від слабкості ледве пересував ноги; до того ж мене дуже пригнічувало усвідомлення мого важкого становища і страх повернення хвороби наступного дня. Ввечері повечеряв трьома спеченими в золі черепащачими яйцями.

Перед вечерею помолився: наскільки я можу пригадати, за все моє життя це була моя перша трапеза, освячена молитвою.

Після вечері знов намагався пройтися, але був такий слабкий, що насилу міг нести рушницю (я ніколи не виходжу без рушниці). Пройшов недалеко, сів

на землю і став дивитися на море, яке розпростерлося прямо переді мною, гладке і спокійне. І коли я сидів, ось які думки промайнули у мене в голові: «Нешастя, що настигло мене, послане мені за волею Божою, бо він один владний не тільки над моєю долею, але і над долями всього світу». І безпосередньо за цим висновком з'явилося питання: «За що ж Бог мене так покарав? Що я зробив? Чим завинив?» Але при цьому питанні я відчув гострий докір совісті, начебто язик мій вимовив богохульство, і наче чийсь сторонній голос сказав мені: «Презрений! І ти ще питаєш, що ти зробив? Озирнися назад, на своє безпутне життя, і спитай краще, чого ти не зробив! Спитай, чому могло статися, що ти давно не загинув, чому ти не потонув на Ярмутському рейді, не був убитий у сутичці з салехськими маврами, коли вони взяли ваш корабель на абордаж? Чому тебе не розтерзали хижі звірі на африканському узбережжі? Чому, нарешті, не потонув ти тут разом з усім екіпажем? І ти ще питаєш, що ти зробив!»

Я був уражений цими думками і не знаходив жодного слова на спростування їх, нічого не міг відповісти собі. Замислений і сумний, підвівся я і побрів до свого притулку. Я переліз через огорожу і хотів було лягати на постіль, але сумна розгубленість, що огорнула мою душу, розігнала сон.

І. Левицький

ВІТРОГОН

Пам'ятаю, мені було років шість або сім, як це діялось. Наша хата стояла майже край села, вся обсажена вербами та тополями. За нею слався до кінця села широкий вигін, де весною й літом пастушки пасли ягнята.

Дома не було мені з ким гуляти. Була в мене одна менша за мене сестра, але така вередлива та плаксива, що й гуляти з нею було неможливо. Оце почнемо гратись, я її торкну чи зачеплю, а вона й починає плакати на всю хату та й зараз біжить до матері жалітись.

Нема мені дома з ким гуляти, а гуляти, Господи, як хочеться! Так було мене й тягне на той вигін. І побігати є де на просторі, і з хлопцями гарно погуляти.

Оце, було, втечу з хати на вигін до хлопців, бігаємо навперейми, граємо в довгої лози, загнущаємось та гуляємо в коней. А обридне бігати, ідемо до річечки, що текла вниз коло вигону, серед очерету та осоки. Лазимо, було, в лозах, понариваємо прездорові пучки ожини, наїмося, ще й позамазуємо пазухи ожиною. Прийду, було, додому і сестрі принесу пучок ожини. А мати питає:

– Навіщо ти, Васильку, замазав білу сорочку ожиною?

Велика цяця – біла сорочка. Спробувала б мама, як гарно лазить у лозах та ожину рвати!

Раз я з пастушками побіг на берег купатись. Надворі було дуже душно. Старші пастушки покинули менших стерегти ягнята, а самі побігли зі мною до річки. Купались ми, купались, а потім вискочили із води та давай качатись по гарячому піску. Один пастушок нагледів калюжу під вербами. Ми побігли до тієї калюжі, пообмазувались чорною гряззю. Так нам смішно, що ми усі стали такі чорні. Я знав, що мати мені за цю мазанину дала б на закуску зо дві або зо три кислці, але все-таки обмазався увесь гряззю, навіть лице й лоба обмазав. При березі стояв човен. Хлопці повлазили в човен та давай стрибати з човна в воду на бік, де було води по пояс. Я дивився, дивився та й думаю: «Ви скакаєте у воду, як маленькі, а от я так скочу, як скакають парубки з каменя або з гатки у воду». Розігнався я з берега, перебіг по човну та плиг у воду з самісінького носа човна на глибину! Хотілось мені почванитись перед хлопцями, так я й не знаю, де та сміливість узялася. Скочив я у воду, думав, буде мені по шию, але чую, що ногами дна не дістаю та все потопаю глибше. Плавати я ще не вмів, та й ніхто з нас ще не вивчився плавати. Я пригадав тоді вперше, що люди топляться у воді, і в мене в душі похололо. Черкнувся я ногами об дно, чую, несе мене вода вгору. Я виринув, глянув на світ, б'юся руками й ногами та й крикнув, що було сили. Але чую я, знову потопаю, знов пірнув під воду. Тягне мене на дно, неначе руками. Вже мені дух вода забиває, вже мені важко дихати. Я роззявив рота і хотів дихнути, а вода пішла в рот, і я її п'ю. Я зрозумів, що топлюся, що я тут сяду на дно та й не вирину більше наверх води, тут мені буде смерть. Я знов черкнувся об дно: почав борсатись у воді. Чую, вода мене знов винесла наверх. Я глипнув очима, побачив світ і знов крикнув. Мабуть, на моє щастя, саме тоді нагодилилась якась молодича, прийшла на берег плаття прати. Кинулась вона у воду, вхопила мене за чуб та й винесла на берег. Дивлюся я: пастушки стоять ні живі ні мертві, тільки очі повитріщали та роти пороззявляли. Прибіг я додому та вже й мамі нічого не кажу про те. Але та молодича швидко після того стрілася з мамою та й розказала. Дала мені мама добрих кислціць і заборонила зовсім виходити з двору та гуляти на вигоні.

Але як його в світі всидіти дома, коли для мене був двір тісний. Вже я й по покрівлі лазив: і по коморі, і по клуні, і по стайні, вже й заглядав у голубині гнізда, дер горобині гнізда, скинув палицею одне ластовине гніздо, викидав горобині ячка з гнізд та розбивав їх навіщось об колоду, але самому без хлопців було і горобців невесело дерти. Бігав я по дворі, ганяв по садку, а мене все бере нудьга без хлопців. Тягне мене та й тягне на вигін до компанії.

Ото раз надвечір нудився я, нудився та й думаю: «Не видержу більше, піду крадькома до пастушків». От і пішов я, тільки не через ворота, а через садок. Перебіг садок, виліз на тин, плигнув зопалу через тин у колючки, поколов собі колючками литки, набрався реп'яхів, як та вівця, а далі дременув на вигін, що

було сили. Біжу я, дивлюсь, ягнят не видно і пастушків нема. А далі думаю, що пастушки погналі ягнята на кінець вигону. Прибіг я – і там нема пастушків. Я побіг шляхом попід високим житом, що вже викидало колос, а поперед мене біжить чубата посмітюха та так недалечко од мене.

Мені здавалось, що вона молоденька і я її зловлю руками та й принесу сестрі на гостинець. Що добіжу до неї, то вона зніметься та й перелетить далі на ступнів два понад самісінькою травою. Я знов за нею, а вона од мене: неначе дражниться зо мною. Біг я, біг, а посмітюхи не впіймав. Коло невеличкого мосту вона знялась із місця та й полетіла в жито.

Добіг я до мосту. Коло мосту так гарно та зелено. Під мостом дзюрчить малесенька річечка по камінцях. Понад річкою зелена трава. Я побіг до річечки, вгледів камінці, кидав, кидав камінцями у воду, влучав у жаб, а далі задумав загатити гребельку і зробити ставок та й почванитись потім перед хлопцями: дивіться, мов, яке я диво вчинив. Загатив я гребельку, вода спинилась, стала і почала розливатись на зелені бережки. Я проробив посеред гребельки спуск для лотоків. От тут, думаю, поставлю млина, та ще як би так зробити, щоб він крутивсь, ще й борошно молось, як у млині. Ото хлопці з дива очі повитріщали б на мій млин! Я глянув під міст, а там так чудно, якось неначе в хаті: і дві стіни по боках, і стеля зверху, і неначе двоє здорових дверей – одні проти других. Я пішов під міст, ліг на м'яку траву та й задивився на струмочок, як він булькотить, переливаючи воду з камінчиків на камінчики. Я дививсь, дививсь, роздивлявся. Так мені чудно, бо я ще зроду не був ніколи під мостом. Лежав я, пацав ногами, думав, як мій млинок буде молоти, а з-під млинка буде борошно сипатись у маленький мішечок, та й незчувся, як і заснув.

Вже й сонце зайшло, а я сплю. Як прокинувся, то вже почало на світ благословляти. Розкрив я очі та й лежу, а мені здається, що я лежу в себе дома на ліжку та чогось прокинувся вночі, чи що. Тільки глянув я на один бік, переді мною якесь здорове вікно сіріє, таке здорове, що в нього чоловік сміливо увійшов би, не схиливши голови. «Що це таке! – думаю я. – Чого це наше вікно за ніч стало таке здорове!» Я чув, як батько недавно говорив, що нашу кімнату будуть розкидати та переставляти заново. «Може, це майстри за ніч встигли вже розібрати стіну», – думаю я лежачи. Коли повернув я очі на другий бік – і там сіріє таке саме здорове вікно. «Що це за okazія сталася за ніч!» – думаю я. Лапнув я під собою, щось м'яке піді мною, неначе кожух; а я пам'ятаю, що мама не стелила мені кожуха на ліжку. Дивлюсь я вгору – стеля чогось чорна, неначе сажею обмазана. То було, коли не прокинувся, гляну на стелю, то вона все біла літом, а зимою сіра, а це чогось стала зовсім чорна. Ото лежу я та спросоння собі це все думаю; коли прислухаюсь, коло мене близько щось дзюрчить, неначе річечка тече по камінцях: кап-кап, ляп-ляп, дзюр-дзюр! Зовсім річечка шумить. «Що це за диво! – думаю я. – Де ж це в хаті взялась річечка, та ще й неначе тече через хату близько од мого ліжка». Вже я

трохи й прочумався, та все лежу, прислухаюсь, чи не заговорить десь у другій кімнаті мама, чи не крикне десь тато. Коли чую, хтось ніби по стелі іде й бубонить. Я прислухаюсь і виразно чую: «Господи, помилуй, Господи, помилуй, Господи, помилуй. Слава Отцю, і Сину, і Святому Духу нині, і прісно, і во віки віків, амінь. Отче наш, іже еси на небесах...» Це, мабуть, батько встав та голосно Богу молиться, бо мій панотець мав звичай вранці молитись голосно, ходячи по кімнатах. «Але ж, – думаю я, – чого це він виліз на горище Богу молитись! Або, може, то наймит ходить по горищі та голосно Богу молиться. Це не тато», – думаю я собі. Коли тут щось як загуркотить! Як затріщить стеля! Чую на свої вуха, що попереду застукали кінські копита, а за ними покотився віз, а дошки в стелі аж луцять.

«Ой, Боже мій! Що ж це за диво! Хтось по нашому горищі кіньми їздить! І як воно туди виїхало кіньми та возом? Ой! Ще стеля завалиться та й мене вб'є!» – блиснула в мене думка.

Та при тому як скочу з ліжка на ноги, аж... і скакати не було куди. Вже трохи розвиднілось, і до мене вернулась пам'ять. Я в одну мить пригадав, що я під мостом і як я туди заліз. Тільки ніяк не міг вгадати, що тепер надворі: чи вечір, чи ранок, чи вдосвіта. «А може, я оце заночував під мостом... лежав і спав тут вночі», – майнула в мене думка. І чогось мені зразу стало страшно і містка, і тієї ночі. Як дремену я з-під моста, та мерщій на горбок, та на шлях. Дивлюсь – шляхом іде чоловік та як крикне: «Дух Святий при нас! Ой, чорт!» – та як дремене назад! Аж курява за ним піднялася. Біжить та хреститься, а я за ним біжу та кричу! Чоловік біжить і собі кричить до того чоловіка, що тільки-но переїхав через місток: «Постривай, підожди! Дух Святий із нами! Чорт з-під містка!»

Чоловік спинив коні. Я біжу та кричу: «Постривайте, дядьку, дядьку, дядьку!» А чоловік каже: «Еге! нечиста сила, а ще й дядьком зве. Який я тобі дядько? Нехай Бог боронить і заступить од такого небожа!»

Скочив чоловік у віз, аж ноги задер у возі з переляку. Батіг свиснув. Віз покотився, зостався я сам серед шляху. Іду шляхом за возом та й плачу. Зайшов я вже далеченько, бо мені неначе памороки одбило, але сльози перестали литись. Я став та й роздивляюсь, куди це я зайшов. Дорога повилася далеко-далеко між житами, а далі піднялась на гору та й сховалась в ліс. Глянув я на ту гору та й здогадався, що йду не в село, а одходжу од села. Я озирнувся назад і глянув на село. Село мені здалося ніби не наше, бо з цього боку я ніколи й не бачив нашого села, а коли, може, й бачив, то не доглядався. Дивлюся, од шляху повертає між житами втоптана стежка просто до хат. Я повернув тією стежечкою та й неначе пірнув у жита.

Йду я тією стежечкою, як у лісі. Мені нічого не видко, тільки небо синіє наді мною. Коли гляну, проти мене йде молодиця. Вгледіла мене та як крикне: «Ой Боже мій! Дух Святий із нами!»; повернула назад та як дремене! Тільки жито за нею слідком зашелестіло. Вона біжить, а я й собі біжу за нею, радий,

що стрів живу людину. «Дядино! Дядино! Тітко!» – кричу я до молодиці, а вона біжить і не оглядається. Що це таке зі мною сталося, що мене люди жахаються та втікають од мене! Переночував під мостом та неначе й сам чортом став, коли од мене люди одхрепуються.

Вийшов я з жита, перебіг через шлях та й пішов вулицею по селі. Дивлюсь я, молодиця вбігла в двір та й ускочила в сіни, ще й двері за собою причинила. Я й собі пішов до того двору. Коли як вискочать із двору дві собаки та так і кинулись до мене. Я махаю руками, вони, капосні, от-от вхоплять мене за руки. Я з переляку видерся на тин, сиджу та й душі в собі не чую. А собаки аж на тин скачуть, але до мене не дістають. На моє щастя, відчинились сінешні двері, і звідтіл вийшла старенька бабуся, а через поріг боязко виглянула й молодиця.

– А хто ти такий? – питає в мене бабуся.

– Я Василь, – кажу я до баби, – обороніть мене од собак.

– Чий же ти, хлопче? – знов питає баба, а сама коли б тобі з місця рушила.

– Я економів, я Василь, – кажу я та плачу.

Бабуся взяла ломаку, щось пошептала, перехрестилась, та й прогнала собак, і зняла мене з тину.

– Ой Боже мій, як воно мене налякало! – обізвалась молодиця. – А я думала, що русалка грає в житі та за мною гониться.

– Чого ж це ти аж сюди забрів та дражниш собак вдосвіта? – питає мене баба.

– Та я ночував під мостом, – обзиваюсь я до баби.

– Під мостом? Оце диво. А чого ж ти туди заліз? – питає баба.

Я розказав бабі про свою біду. Вона взяла мене за руку та й одвела додому. Як прийшли ми додому, вже сонечко викотилось з-за верб.

Тільки що ми увійшли в двір, десь узялась мама на ганку, прибігла до мене, та й з плачем кинулась до мене, та й обняла мене. Я боюсь, аж трушуся, жду кислиць, а мама плаче. «Що це за диво якесь трапляється мені?» – думаю я.

– Де ти, Ганно, його знайшла? – питає мати в баби.

– Приблукався він до нашого двору оце вже світом, а молодиця наша вгледіла його в житі та й утекла од його; вона думала, що то русалка гуляє в житі. Мабуть, грався вчора ввечері в житі та й переночував там, – каже баба.

– А ми тут цілісіньку ніч не спали, шукаючи його, – говорила мама зі слізьми на очах. – Тато з ліхтарем обійшов увесь вигін, огледів усі рови, обійшов чагарник. Ми вже думали, чи не втопився він часом, купаючись із хлопцями, і оце світом послали з волоком людей, щоб зайшли в тих місцях, де вони купаються, та хоч витягли його з води. А я цілу ніч ні на волос не спала і очей не стуляла через оцього вітрогона.

Я слухаю, що мати розказує бабі, та й постеріг, якого я клопоту завдав матері та батькові. Мені стало ніяково. Я не знав, де й очей діти, та вже дивився собі на ноги, замазані гряззю.

Подякувала мама бабі, пішла в пекарню, винесла хліб і дала бабі, а мене все за руку держить та за собою водить.

От і тато вийшов. У мене і в душі похололо. Одначе тато вийшов веселенький і тільки сказав:

– А де це ти, волоцюго, бродив цілу ніченьку, що й дома не ночував? Де ти ночував?

– Під мостом, – насилу стало в мене сили обізватись.

– Під мостом! – аж крикнула мати, а за нею й наймичка, і обидві вони перехрестились. Батько засміявся на всю кімнату.

– Чого ж ти туди заліз? – спитала в мене мати.

– Гуляв, та й зайшов під місток, та й заснув там, – кажу я.

Полаяв мене батько за сніданням, посміявся з мене та й заборонив мені купатись у річці. Мені було дуже ніяково. Я почував, що вчинив якусь провину, наробив клопоту мамі й татові. Після снідання я вискочив надвір, сів на ганку, а мені все якось погано на душі.

Б. Ферреро

КАМ'ЯНИЙ ЛЕВ

Одному сімнадцятирічному студентові наснилося, немовби лев своїми страшними кігтями шматує його тіло.

Наступного дня цей юнак, разом із товаришами, вирушив на екскурсію до міста, в якому ще ніколи не був. Звісно, йому і на гадку не спадало, що в цьому місті йому може загрожувати якийсь лев.

Перебуваючи ще під сильним враженням від сну, він зайшов у якусь церкву. А по хвилі, опинившись на площі біля церкви, помітив кам'яну статую лева, який, задерши голову, немовби посилав до неба страхітливий рик.

«Ага! – сказав собі студент. – Це – той самий лев. Саме він шматував мене цієї ночі!»

І хлопець розповів друзям свій сон. Потім, сміючись і стараючись довести всім, що не вірить у сні, підійшов до лева.

«Впізнаєш мене, Лево? Прокинься! Роззяв свою пащу і розірви мене, якщо можеш!»

З цими словами він глибоко засунув руку в пащу лева...

Раптом скрикнув від болю і страху. Висмикнув закривавлену руку і впав на землю.

Виявилося, що в кам'яному горлі лева знайшов собі прихисток величезний скорпіон. Він і вкусив хлопця в руку своїм отруйним жалом.

«Я можу припинити пити, щойно захочу. Два роки минуло, як я кинув курити, підрахувавши, що витрачаю на цигарки забагато грошей, і зрозумівши, що куріння не має жодного сенсу. Тепер не відчуваю жодної потреби в цьому. Навіть коли подумаю, що протягом шести місяців не викурю жодної цигарки, зовсім не вражаюся. Однак час від часу я дозволяю собі трохи маріхуани і розслабитися – мені здається, це чудово. В цьому немає нічого поганого. Люди перебільшують, коли говорять про небезпеку маріхуани...»

Канні, 19 років
(за тиждень перед смертю від передозування наркотиками).

В. Земляк

ЛЕЛЕЧИЙ СУД

Якось восени я йшов полем і побачив: на великому лузі зібралось багато лелек. Вони утворили коло, а в колі тім з опущеною головою стояв один, красень, і слухав стрекотливу, тривожну мову своїх побратимів. Коло то звужувалося, то знову розширювалося, одні поступалися місцем іншим. Була саме пора відльоту лелек, і вони, певно, так я думав, зібралися на цей луг із навколишніх сіл і гаїв, щоб звідси разом вирушити в далеку путь. Спочатку я гадав, що в центрі стоїть їхній ватаг, але невдовзі відкинув цей здогад. По якомусь невловимому знаку всі лелеки піднялися, а він залишився, навіть побоявся підвести голову. Вони зробили над ним прощальне коло і полетіли.

Він не стрекотав, не бився об землю, не просив прощення чи помилування. Він стояв, убитий горем. Тільки тепер я здогадався, що відбувся лелечий суд – можливо, найсправедливіший і водночас найжорстокіший з усіх судів. Осуджений не рухався, не ворухився, аж поки його побратими зникли з видноколу. Потім уже він піднявся і полетів у протилежний бік. Його покинули, йому заборонили летіти з ними, і він залишився в самотині...

Виявляється, він не загинув. Його підібрали діти, не знаючи про те, що він учинив злочин, відіграли, привчили до іншого життя, назвали його Халимоном.

Лелеки щовесни прилітали, виводили діток, знову відлітали, а Халимон усе жив самотником і більше ніколи не піднімався в небо.

Зовсім випадково я довідався, за що покарали лелеку. Може, то просто людська вигадка, а може, й правда – не знаю. Люди часто, коли достоту не знають, як було насправді, вигадують свою історію, свою легенду...

Мені розповіли, що того літа в сусідньому селі під час грози блискавка підпала хату, на якій багато років жили лелеки. Господар хати майже з вогню виніс дітей і дружину. Він же, лелека, рятуючи себе, відразу полетів

геть од пожежі, забувши про свою родину. На виручку прилетіли інші лелеки, але вже було пізно – мати з двома маленькими нелітками загинули у вогні. Лелека все літо ховався, а коли настала пора вильоту, він тихенько пристав до зграї. Але там його упізнали і осудили на вічну самотність.

● **Поміркуй і дай відповідь:**

1. «Стережи, сину мій, заповідь батька свого, і не відкидай науки матері своєї!» (Приповісті Соломонові 6:20). Коли і чому Р. Крузо зрозумів, що слід було слухатися батька, як про це сказано в Приповідях Соломонових?
2. Чому «сумна розслабленість огорнула душу» Р. Крузо, коли він пригадав своє минуле? Біблія повчає: «Хто ховає провини свої, тому не ведеться, а хто признається та кидає їх, той буде помилуваний» (Приповісті Соломонові 28:13). Чи стосується це повчання нашого персонажа?
3. Що спільного в уривку з роману Д. Дефо та в творі І. Левицького? «Слухай ради й картання прийми, щоб мудрим ти став» (Приповісті Соломонові 19:20). Чи зрозумів хлопчик свою провину, чи зрозумів, якої небезпеки unikнув? Подумай над назвою оповідання.
4. Народне прислів'я повчає: «Береженого Бог береже». Як це відображено в оповіданні Б. Ферреро?
5. Як ти вважаєш, чи справедливим було «рішення» лелечого суду?

Урок 16

Повага до людей

Г. К. Андерсен

ПРОПАЩА

Міський суддя стояв біля відкритого вікна. Як завжди він був вишукано одягнений: накрохмалена сорочка, дорога шпилька в маніжці.

– Гей ти, малий!

Малим був ніхто інший, як син прачки; він проходив поряд і шанобливо зняв картуза. Одягнений хлопчик був бідно, але чисто; всі дірки охайно

залатані; взуттям йому слугували важкі дерев'яні черевики і стояв він перед суддею, наче перед самим королем.

– Ти хороший хлопчик! – сказав суддя. – Шанобливе дитя! Мати, напевно, пере білизну на річці, а ти несеш їй чим підкріпитися? Бачиш, стирчить із кишені! Погана звичка у твоєї матері! Скільки у тебе там?

– Чвертка, – відповів хлопчик тихо і злякано.

– Та й вранці ти приніс їй стільки ж? – продовжував допитуватися суддя.

– Ні, це вчора! – сказав хлопчик.

– Дві чвертки – ось уже і півлітра! Пропаша вона жінка! Біда з цим народом! Скажи своїй матері, що їй повинно бути соромно! І дивись, сам не стань п'яницею! Але що там казати: звичайно, станеш! Бідна дитина... Ну, іди!

Хлопчик пішов; картуз так і залишився в його руках, а не на голові, і вітер розвівав його біляве волосся. Ось він пройшов вулицею, повернув і дійшов до річки. Мати його стояла в воді і біла вальком розкладену на дерев'яній лаві мокру, важку білизну. Течія була сильною; простирадло, яке тримала жінка, так і рвало в неї з рук; лавка теж хиталася, і прачка вже втрачала останні сили.

– Мене мало не знесло саму! – сказала вона. – Добре, що ти прийшов, потрібно мені трішки підкріпитися. Вода холодна-прехолодна, а я тут вже шість годин стою! Приніс ти що-небудь?

Хлопчик вийняв пляшку; мати трішки випила.

– Як добре! Зразу зігрієшся, ніби поїси чогось гаряченького, а коштує набагато дешевше! Випий і ти, хлопчику! Бачиш, який блідий! Холодно тобі у цій блаженській одежині! Осінь на вулиці! А вода холоднюча! Лише б не захворіти! Дай-но мені ще трішки ковтнути! Тобі не слід звикати до цього, бідолашний!

І вона обійшла містки, на яких стояв хлопчик, і вийшла на берег. Її одяг був мокрим.

– Я працюю, скільки вистачає сил, кров заведве не тече в мене з-під нігтів! Тільки б мені вивести тебе в люди, мій хлопчику!

Вони побачили, що до них підійшла бідно одягнена стара жінка. Вона накульгувала на одну ногу, і одне її око було прикрите волоссям, тому її каліцтво відразу впадало в очі. Стара дружила з прачкою, а звали її сусіди «кульгавою Марен».

– Бідолашна, ось як доводиться тобі працювати! Стоїш по коліно у холодній воді! Як тут не випити ковточок, щоб зігрітися! А люди рахують кожен твій ковток!

І вона переказала прачці слова міського судді. Марен чула, що він казав хлопчику, і дуже розсердилася на нього, – чи ж можна таке казати дитині про його власну матір і рахувати кожен її ковток, коли сам влаштовуєш розкішні обіди, де вино лється річкою, і вино дороге, міцне! Напевно, коли самі п'ють, то не рахують, і все-таки вони не п'яниці, люди порядні, а ти ось «пропаша»!

– Так він і сказав тобі, сину? – запитала прачка, і губи її затремтіли. – Мати твоя – пропаша! Що ж, може, він і каже правду! Однак все-таки не варто було казати цього дитині! Так, не вперше мене ображають у цій сім'ї!

– Дійсно, адже ти служила ще у батьків судді! Давненько це було, багато солі з'їли з того часу, не дивно, що і пити хочеться! – І Марен засміялася. – Сьогодні у судді призначений званий обід; хотіли відмінити, але було вже пізно, все вже приготували. Мені все розповів двірник. Годину тому прийшов лист, що молодший брат судді помер у Копенгагені.

– Помер! – промовила прачка і поблідла, стала бліда, як смерть.

– Що з вами? – запитала Марен. – Невже ви так близько до серця прийняли цю звістку? А й справді, ви ж знали його!

– Він помер! Добрішої за нього людини не було на світі! Не багато у Бога таких, як він! – і сльози потекли в неї по щоках. – О Боже, голова запаморочилася! Це тому, що я забагато випила! А не варто було! Мені дуже погано!

І вона сперлася на паркан.

– Ой, ви зовсім захворіли, матінко! – сказала Марен. – Ну, ну, прийдіть до тям! Ні, вам дійсно погано! Давайте я вас відведу додому!

– А білизна?

– Я вже як-небудь дополощу! Тримайтеся за мене! Хлопчик постереже, поки я повернуся і дополощу. Тут залишилося зовсім небагато.

Ноги в прачки підгиналися.

– Я занадто довго стояла в холодній воді! І з самого ранку у мене навіть макової росинки в роті не було! Лихоманка так і б'є! Господи Ісусе! Хоч би дійти додому! Бідолашний мій хлопчик!

І вона заплакала.

Хлопчик теж заплакав і залишився стерегти білизну. Жінки йшли повільно, минули провулок, але перед будинком судді раптом впали на бруківку. Біля них зібрався натовп. Кульгава Марен побігла в будинок за допомогою. Суддя зі своїми гостями спостерігали за тим, що відбувається з вікна.

– Це прачка! – сказав він. – Сьорбнула забагато! Шкода лише її славного хлопчика, синка її! А мати пропаша!

Прачку віднесли додому в її жалюгідну комірчину і поклали на постіль. Марен приготувала для хворої тепле пиво з маслом та цукром, найкращі ліки, які вона знала, а потім пішла полоскати білизну. Зробила вона це не дуже добре, але від чистого серця; власне кажучи, вона лише повитягувала мокру білизну на берег і поклала в корзину.

Вечері Марен знову сиділа біля прачки в її жалюгідній комірчині. Кухарка судді дала хворій хороший шматок м'яса і трішки жареної картоплі; все це з'їли сама Марен і хлопчик, а хвора насолоджувалася одним запахом.

– Нехай з'їсть хлопчик! М'ясо таке поживне! – казала вона.

Хлопчик ліг у постіль до матері; він ліг у неї в ногах і вкрився старою доріжкою.

Праці стало трішки краще; гаряче пиво підкріпило її, і запах теплої їжі додав їй сили.

– Спасибі тобі, добра душа! – сказала вона Марен. – Коли хлопчик засне, я розповім тобі все! Але він вже спить, здається! Подивись, який він гарненький із закритими очками! Він не знає, як доводиться його бідній матері, але, Бог дасть, і ніколи не дізнається! Я служила у радника і радниці, батьків судді, і ось так сталося, що наймолодший їх син приїхав додому у відпустку; він був студентом. Я тоді була ще молоденькою, меткою, але чесною дівчиною, – ось як перед Богом кажу! І студент був такий веселий, славний, а вже чеснішої, благороднішої людини не було на всьому світі! Він був сином господаря, а я простою служницею, але ми покохали один одного... віддано і чесно! Він у всьому зізнався матері, бо поважав її, мало не молився на неї! І вона була дуже розумною і доброю. Він поїхав, але перед від'їздом подарував мені золоту каблучку. Коли він поїхав, господиня покликала мене до себе і почала говорити зі мною, як ангел небесний. Вона пояснила, яка прірва лежить між нами. «Тепер він бачить лише тебе, тільки твоє личко, але краса зникне, а ти не так вихована, не настільки освічена. Як він. Нерівня ти йому – ось у чому біда! Я поважаю бідних, і в Царстві Небесному вони, можливо, займуть перші місця. Але ми ж тут, на землі, не можна їхати по чужій колії, якщо хочеш їхати вперед, і екіпаж зламається, і ви обоє впадете! Я знаю, що до тебе сватався один чесний, хороший чоловік, Ерік-рукавичник. Він бездітний удівець і не бідний, – подумай добре!» Кожне її слово різало мене, наче ножом, але вона говорила правду, ось, що мучило мене! Я поцілувала її руку і заплакала... Ще сильніше я плакала в своїй комірчині. Один Бог знає, яку ніч я провела, як я страждала і мучилась, боролася з собою. Вранці – це була неділя – я пішла до причастя, сподіваючись, що Господь просвітить мій розум. І ось Він справді послав мені звістку: іду з церкви, а назустріч мені Ерік. Тут я зрозуміла, що ми справді були хорошою парою, хоч він і мав статки. Ось я підійшла до нього, взяла його за руку і сказала:

«Чи кохаєш ти мене, як раніше?»

«Кохаю і буду кохати вічно!» – відповів він.

«А чи хочеш ти взяти за дружину дівчину, яка поважає тебе, але не кохає, хоча, може, і покохає пізніше?»

«Покохає обов'язково! – сказав він, і ми подали руки одне одному». Я повернулася додому до господині. Золоту каблучку, яку дав мені студент, я носила біля серця, – я не посміла одягти її на палець, робила це лише ввечері, коли лягала спати. Я поцілувала перстень, потім віддала його пані і сказала, що на наступному тижні у церкві оголосять про наші заручини – я стану дружиною Еріка. Пані поцілувала мене... Вона не говорила, що я «пропаща». Але, може, справді тоді я була кращою, хоча і не пережила стільки горя! Після весілля перший рік ми жили дуже добре, у нас служила і ти, Марен...

– І якою хорошою господинею ви були! – сказала Марен. – Ви з чоловіком були дуже добрими людьми! Вік не забуду!

– Так, ти жила у нас тоді, коли нам таланило! Дітей у нас тоді не було... студента я більше не бачила... Але ні, бачила один раз, але він мене не бачив! Він приїздив, коли померла його мати. Я бачила його біля її могили. Він був дуже блідий, засмучений! Зрозуміло – сумував за матір'ю. Коли ж помер його батько, він був у чужих краях і не приїхав, і жодного разу більше тут не був. Він так і не одружився! Здається, він став адвокатом. Про мене він не згадував, і якщо б навіть побачив мене, то не впізнав би – такою я стала потворною. Так воно і краще.

Потім вона розповіла про нещастя, які одне за одним прийшли у їхню сім'ю. Вони мали п'ятсот талерів, а на їхній вулиці продавався будинок за двісті; вигідно було купити його, щоб на його місці збудувати новий. Ось вони і купили. Ерік у Копенгагені позичив потрібну суму грошей, але шкіпер, який віз гроші, загинув, а з ним і гроші.

– Тоді і народився мій хлопчик! А батько його важко захворів; дев'ять місяців довелося мені доглядати його, як малу дитину. Я докладала всіх зусиль, щоб прогодувати сім'ю, мила підлоги, прала білизну, і грубу і тонку, але нужда ставала ще більшою... Така, напевно, моя доля! Але колись Бог змилюється наді мною, звільнить мене і допоможе моєму хлопчикові!

І вона заснула.

Вранці їй стало краще, вона вирішила піти на роботу, однак ледве ступила в холодну воду, як знову затряслася в лихоманці. Вона ступила крок уперед і впала. Голова її лежала на землі, а ноги залишилися у воді; її дерев'яні черевики попливли по воді. Тут її і знайшла Марен, яка принесла їй каву.

Саме тоді суддя послав за нею, він хотів їй щось повідомити. Пізно! Послали за лікарем, щоб пустити їй кров, але прачка померла.

– Напилася! – сказав суддя.

У листі, в якому сповіщалося про смерть молодшого брата, був і його заповіт. Виявилося, що він залишив вдові рукавичника, яка служила в його батьків, шістсот риксдалерів. Гроші могли видати відразу або поступово – як вважатимуть за краще – вдові та її сину.

– Напевно, у неї щось було з моїм братом! – сказав суддя. – Добре, що її немає в живих! Тепер хлопчик отримає все, і я постараюся віддати його в надійні руки, щоб із нього виховали хорошого працівника.

І Господь Бог благословив його рішення.

Суддя наказав покликати до себе хлопчика і пообіцяв потурбуватися про нього, мати, сказав він, добре зробила, що померла, – вона ж була пропаща!

Прачку поховали на кладовищі для бідних. Марен посадила на її могилі кущ троянд, хлопчик стояв біля неї.

– Мамочко! – сказав він і заплакав. – Це правда, що ти була пропащою?

– Неправда! – сказала Марен і подивилася на небо. – Я добре знала її, але багато що зрозуміла тільки в останню ніч! Вона була хорошою жінкою! І Господь Бог скаже те ж саме, коли прийме її в Царство Небесне! А люди нехай називають її пропашою!

Б. Ферреро

БЛАГОСЛОВЕННЯ

Після багатьох років, проведених серед науковців, славнозвісний о. Генрі Ноумен вирішив пов'язати своє життя зі спільнотою «Ковчег». Якось до нього підійшла дівчинка з уродженими тілесними вадами і запитала: «Генрі, ти можеш мене поблагословити?»

Отець Генрі відповів на її запитання конкретною дією – він поставив знак хреста на її чолі.

Але дівчинка замість того, щоб подякувати, різко запротестувала: «Ні, це не діє. Я хочу справжнього благословення!»

Отець Генрі, зрозумівши, що відреагував автоматично і поверхово, сказав: «О, вибач, я уділю тобі справжнє благословення після богослужіння».

Після богослужіння близько тридцяти осіб сиділо «колом» на підлозі, а отець Генрі сказав: «Жанет попросила мене, щоб я уділив їй особливе благословення. Вона вважає, що це їй потрібно».

Дівчинка встала і попрямувала до священника, який саме надягав на себе ризу з широкими довгими рукавами. Раптом Жанет міцно обійняла отця і поклала голову йому на груди. Отець Генрі, не вагаючись, також обійняв її – дівчинка майже цілком заховалася під його ризою.

Коли вони стояли так, обійнявшись, отець Генрі сказав їй: «Жанет, я хочу, аби ти знала, що ти – улюблена дочка Бога. Він любить на тебе дивитися. Твоя мила усмішка і лагідність до всіх членів нашої спільноти, все добро, що нам даруєш, свідчать про те, яким чудовим створінням ти є. Я знаю, останнім часом тебе огортає смуток, а на твоєму серці лежить якась тінь, однак я хочу нагадати тобі, ким ти є: ти – незвичайна людина, яку любить Бог і всі, що є тут разом із тобою».

Жанет підняла голову і подивилася на нього, її широкий усміх був доказом того, що вона отримала справжнє благословення.

Коли Жанет повернулася на своє місце, решта також захотіли отримати справжнє благословення. І навіть один із приятелів спільноти, двадцятичотирьохлітній юнак, підняв руку і запитав: «А я?»

«Звичайно ж, – сказав отець Генрі. – Підходь і ти».

Він пригорнув хлопця до грудей і сказав: «Джоне, це так прекрасно, що ти з нами. Ти – улюблений син Бога. Твоя присутність приносить радість усім

нам. Коли тебе зустрічають труднощі й життя стає складним, пам'ятай, що тебе любить безмежна Любов».

Юнак поглянув на нього зі сльозами в очах і сказав: «Щиро дякую!»

Ми набагато глибше переживаємо прикрожі, з якими стикаємося, ніж благословення.

Треба наново відкрити для себе сенс і красу благословення.

Коли тобі важко, коли життя приносить прикрожі, не забувай, ким ти є: особливою і неповторною людиною, улюбленою Бога і всіх тих, хто є поруч із тобою.

С. Васильченко

ДОЩ

Тихо й нудно і спека пекельна...

Нікуди вже далі – ось-ось має щось трапитись. І десь далеко, за темною смугою лісу, обіззався грім.

Легко й радісно зітхнув хутірський парк із столітніми дубами, тихо забриніли маленькі шибки в низенькій хаті-землянці, що притулилась самотня до панського парку. Пішла хвиля, аж засвистіла по ланах засохлого жита.

Щось насувало грізне.

Потемніло, завітрило, закрутила курява.

Гримнуло ближче, немов звалив хтось на поміст деревину, загуркотіло й покотилось у небі.

Вітер ущух. Між листом зашелестів густий, рівний дощ. А на небі зчинилась гуркотнява: кидало колоддям, ламало, трощило й луною розкочувався гук над хмарами по широких небесних просторах.

А з-під тієї тарахкотні тихо сіявся на прив'яле листя на присмажені трави й хліба, як із-під каміння у млин борошно на кіш, дрібний, як роса, холодний, дощ.

Тихо шуміла трава під бризками, захлинаючись ковтала воду сухая земля, пирскало й плюскотіло віття на дереві.

Вип'яли лани проти хмар широкі груди й зааніміли: сипте, хмари, давайте, до живого промочіть мов жагуче серце...

Хмара сіяла й сіяла, – щедро, не жалуючи.

У землянці коло вікна сиділо трійко дітей – старша дівчинка й двоє малих хлопчиків. У хатині й завжди буває темно: перед віконцями дуби стіною та буйні, високі стебла квіток; а тепер дітям здавалось, що вже вечір і що зараз прийде мати.

Дала їм мати хліба й на сніданок, і на обід. Давно вже й поснідали, і пообідали, й, позбиравши кришечки, пополуднали та й знову їсти захотіли. Треба, щоб уже вечір був.

Більшим боязко, а малому байдуже – плаче, просить їсти та маму гукає. Темно, аж сумно...

І відразу щось розтяло хмару і мовчки нахваляється на когось огняною лозиною.

Тихий задуманий блиск тремтить по темних стінах, на миснику й на іконах.

Гур-гур... торохнуло й покотилось щось над хатою. Дзвенять шибки, посуд на суднику, на воднику у сінях відра.

– Хліба! – тоненько скиглить дитина.

– Цить! – тихо, потайки шепоче йому сестра й пучкою показує у вікно: – он Бозя золотою різкою свариться; каже: ну-ну! – ось я тобі дам хліба!

Широко одкриває дитина очиці й затихає.

А кругом знову темно. Тільки дощ сіє й сіє на чиїсь лани.

...В напільне вікно почало видніти. Дивуються діти, думали – вже ніч, а воно знову дніє.

І знову синіє небо, а на ньому золоте сонце – сипле скрізь гарячими, блискучими бризками. По шляху біжать жваві струмочки – крутяться, підстрибують, танцюють, весело про щось буркочуть.

Пишається проти сонця гай, увесь у блискучих краплях, як у дорогому намисті. Густішою стіною сплелося жито, що почало вже квітувати – пустило із себе дух свого цвіту. Поміж його стеблами заясніли волошки, немов по-світілись сині лампадки. Зажаріли голівки горицвіту, загула бджола. Високо під небом кигикнула чайка, блиснула срібним крилом.

Битим шляхом скриплять вози, лунає бадьорий гомін – люди повертаються з базару.

Веселий шлях: з одного боку дуби – як стіна, з другого – лавою буйні хліба. Здіймає чоловік шапку на возі, милується божими розкошами.

Із квітника од землянки вибігають на шлях три маленькі, обідрані, бідні примари. Вирядились на шляху, дожидають.

– Дядю, дайте гостинця! – тихо, боязко промовив хлопчик.

– Мовчи! – суворо насварилася на його дівчинка. – Стидно прохати: як похваляюсь мамі, то будеш знати!

І всі замовкли, тільки дивились на проїжджаючих пильними-пильними очима.

Проїхали, не помітили.

За возами, спираючись на костур, тюпає жвавенька бабуса.

Вирівнялись у рядок, склали на грудях руки, дожидають.

– Здрастуйте! – здоровкаються всі до бабусі й, як одно, низенько вклоняються.

Бабуся спинилась.

– Здорові, діточки, а чого ж це ви, голуб'ята, всі такі зелені?

Діти витерли рукавчатами носики й подивились на неї великими смутними очима: мовляв – хто ж його знає.

– Ну, а де ж ваша мама? – питає бабуся, приглядаючись до чорних тенечок на дітях.

Дівчинка у бік показала очима.

– У хуторі – горниці панам прибирають.

Зорять усі на бабуся, чогось сподіваються. Побідкалась старенька, стала жалувати дітей.

– Гарні, любі діточки... а гостинчика немає, ластів'ята, – не купила.

Почала гладити по головці хлопчика. Хлопчик приплющив очі й радісно засміявся.

– І його! – показав він ручкою на меншенького, що недавно навчився ходити й насилу стояв на тоненьких, як цівки, ноженятах... «Здра... здра...» – крутило воно увесь час голівкою на тоненькій, як мотузок, шиї й щиро приловчалося вклонитись.

Баба пожалувала й того. Далі глянула на старшу дівчинку, що мала розумні й смутні очі, погладила і їй голівку. Біде лице дівчинки спалахнуло, як рожевий ліхтар, а очі засяяли радісним промінням.

Пішла бабуся, а діти веселіше пострибали під хату.

Посідали, дивляться на сонце, що чогось не хоче сьогодні заходити довго.

А десь за ланами гомонів, затихаючи, грім, немов той суворий тато, що навідався додому, нашумів, обмив своїм дітям залякані та заплакані лиця, обдарував усіх гостинцями й пішов собі, буркочучи, геть, добрий і суворий, і все зеленіло, цвіло й усміхалося услід йому.

Тільки трійко дітей під землянкою тьмарили красу зеленого куточка, як три прив'ялі квітки, що забули виставити на дощ.

О. Кобилянська

ЖЕБРАЧКА

Сонячний теплий полудень у червні. Вікно моєї артистично урядженої кімнати стояло широко відчинене, а я сидів перед ним при столі до писання. Один із найкращих карпатських краєвидів пишався якраз перед моїм вікном. До того безперервний шум соснових лісів, що нагадував море, і повно сонця.

Всюди якнайбільше сонця.

Ніколи не видалась мені зелень лісу такою живою, інтенсивною; безхмарне, прозоре небо ніколи таким синім, лагідним. Я цілком потону в тим виді...

Потонув!..

Те замало сказано.

Я відчував сю препишну красу природи кожним нервом; їв її очима, упивавсь її існуванням, а до того всього і знав, що сили, котрі становили мою душу, збудила вона, що вихохла їх сама-самісінька вона...

Щасливий, хто може розуміти її!..

Непоборна охота заволоділа мною записати нині одну вже часто обдуману ідею. Відвернувши майже насилу погляд від природи, почав я впорядковувати думки.

Вони піддаються, вони і супротивляються, вони розпоршуються, вони глузують собі з мене... я не можу!

Недалеко дому – може зі сто кроків – сидить із самого ранку якась жебрачка і молить у перехожих милостині. Вона не жебрає, як се чинять люди сього роду їм уже властивим способом. Вона й не співає. В неї нема навіть того жебрацького тону, до котрого чоловік у тих сотворінь уже звик і котрий лише доти вражає, доки ті істоти перед очима. Ні, в неї і того немає. Вона скавулить. Все наново в однаковім темпі від високих до найнижчих тонів. В середині скалі ледве помітна відміна, а відтак знов:

– Змилюйтесь над нещасливою, а Бог заплатить вам!

Я відчуваю таке скавуління цілим тілом від стіп до голови. Стараюсь не звертати на се уваги і пробую бути ніби глухим. Годі! – змилюйтесь над нещасливою, а Бог заплатить вам!

Воно впилося в мене, я вслухувався з нервозністю, ба з охотою, повною скаженості.

– Славно! славно! – шепотять мої уста з неописаним сарказмом. – Славно! – і, подразнений майже до крові, шпурнув я перо на стіл.

Може, якраз зараз перестане!

Слухаю одну хвилину, другу, третю, аж нараз:

– Змилюйтесь над нещасливою, а Бог заплатить вам!

Се може чоловіка довести до божевілля. Кидаюсь до вікна, щоб її побачити. Мене немов щось пхає ще, щоб я побачив її! Вона тут!..

Сидить перед містком, що веде до торговиці, і скавулить. Ні, нехай собі вже думають, як хочуть, але се справді чисте добродійство, що жебрання заборонено. По малих містах існує ще та кара Божа, хоч для бідних є і там якісь допомоги. Але я зроблю всьому кінець. Шпурну їй грошей, щоб мовчала, або щоб пішла звідси, або щоб просила хоч жебрацьким тоном, або щоб... або щоб... ох! щоб ти зацікавила!..

– Змилюйтесь над нещасливою, а Бог заплатить вам!

Я скипів, і я усміхнувся лиховісно. Зірвавши капелюх, лечу до неї.

Вона сидить, звернена профілем в ту сторону, з котрої я якраз надходжу. Коли зачула мої кроки, замовкла. Тонка, згорблена постать з головою, похиленою на груди, простягнутою рукою стає напруженою. Я звільняю хід, хочу

до неї приглянутись. Жовтий, немов віск, худий, але молодий, надзвичайно правильний профіль хилиться на груди. Горішньої частини лица не бачу ще добре; нижча сповнена глибоким, давно тамованим болем...

Тепер підносить голову (мені здається, що надто високо), і я бачу: вона сліпа, цілком сліпа. Довгі чорні шовкові вії закривають очі...

З острахом, з якимось переляком витріщив я на неї очі і поклав скоро гроші в її малу руку, обгорілу від сонця; її безкровні, меланхолійно стулені уста викривляються немов від усміху.

– Нехай вас Бог благословить, паночку!.. Нехай вас Бог благословить тисячу раз! Від самого сходу сонця, котрого не бачу і не побачу вже ніколи. Сиджу тут, а ви перші змилосердилися наді мною. Нехай вас Бог благословить!

Несказанно гидке почуття заволоділо мною.

Д. Дефо

ЗАБЛУКАНА ВІВЦЯ

(уривок із роману «Пригоди Робінзона Крузо»)

Виявилося, що мій слуга П'ятниця бував у числі дикунів, що відвідували далекі береги мого острова.

Смуга ж землі до північного заходу від мого острова, яку я приймав за материк, виявилася великим островом Тринідад, який лежить на північ від гирла тієї ж річки. Я засипав П'ятницю питаннями про цю землю та її мешканців: які там береги, яке море, які племена живуть поблизу. Він охоче розповів усе, що знав сам. Запитував я його також, як називаються різні племена, що живуть у тих місцях, але до пуття нічого не зрозумів. Він повторював тільки одне: «Кариб, кариб». Неважко було здогадатися, що він говорить про караїбів, які, як показано на наших географічних картах, живуть саме в цій частині Америки, займаючи всю берегову смугу від гирла Оріноко до Гвіани і далі, до Св. Марти. П'ятниця розповів мені ще, що далеко «за місяцем», тобто в тій країні, де сідає місяць або, іншими словами, на захід від його батьківщини, живуть такі ж, як я, білі бородаті люди (отут він показав на мої довгі бакенбарди, про які я розповідав раніш), що ці люди вбили багато людей. Я зрозумів, що він говорить про іспанців, які прославилися на весь світ своєю жорстокістю в Америці, де в багатьох племенах пам'ять про них передається від батька до сина.

На моє питання, чи є яка-небудь можливість переправитися до білих людей з нашого острова, він відповідав: «Так, так, це можна: треба плисти на два човни». Я довго не розумів, що він хотів сказати своїми «двома човнами».

але нарешті, хоча й понад силу, здогадався, що він має на увазі велике судно завбільшки з два човни.

Ця розмова дуже втішила мене: з того дня в мене виникла надія, що рано чи пізно мені вдасться вирватися з мого ув'язнення і що мені допоможе в цьому мій бідний дикун.

Протягом мого довгого спільного життя з П'ятницею, коли він навчився звертатися до мене і розуміти мене, я не проминав нагоди насаджувати в його душі основи релігії. Якось раз я його запитав: «Хто тебе створив?» Бідолаха не зрозумів мене: він подумав, що я запитую, хто його батько. Тоді я взявся за нього з іншого кінця: я запитав його, хто створив море і землю, по якій ми ходимо, хто створив гори й ліси. Він відповідав: «Старий, на ім'я *Бенамукі*, який живе високо». Він нічого не міг сказати мені про цю важливу особу, крім того, що він дуже старий, набагато старший за море й землю, старший за місяць і зірки. Коли ж я запитав його, чому все існуюче не поклоняється цьому старому, якщо він створив усе, обличчя П'ятниці набуло серйозного виразу, і він простодушно відповів: «Усі на світі говорять йому: “О”». Потім я запитав його, що стається з людьми його племені, коли вони йдуть звідси. Він сказав: «Усі вони йдуть до Бенамукі». – «І ті, кого вони з'їдають, – продовжував я, – теж йдуть до Бенамукі?» – «Так», – відповідав він.

Тоді я почав вчити його пізнавати справжнього Бога. Я сказав йому, що великий Творець усього суцього живе на небесах (отут і я показав рукою на небо) і править світом тією ж владою і тим же провидінням, яким він створив його, що він усемогутній, може зробити з нами все, що захоче, усе дати й усе відібрати. Так поступово я відкривав йому очі. Він слухав дуже уважно, з радісним розчуленням прийняв він мою розповідь про Ісуса Христа, посланого на землю для спокути наших гріхів, про наші молитви Богові, який завжди чує нас, хоч Він і на небесах. Одного разу він сказав мені: «Якщо ваш Бог живе вище сонця і все-таки чує вас, значить він більший за Бенамукі, який не так далеко від нас і все-таки чує нас тільки з високих гір, коли ми піднімаємося, щоб розмовляти з ним». – «А ти сам ходив коли-небудь на ті гори розмовляти з ним?» – запитав я. «Ні, – відповідав він, – молоді ніколи не ходять, тільки старі, яких ми називаємо уокеки. (Наскільки я міг зрозуміти з його пояснень, їхнє плем'я називає так своє духівництво чи жерців.) Увоєки ходять туди і говорять там О (його мовою це означало: моляться), а потім приходять додому і сповіщають усім, що їм говорив Бенамукі».

Я всіляко намагався пояснити П'ятниці цей обман і сказав йому, що запевнення їхніх старих, начебто вони ходять на гори говорити О богу Бенамукі і начебто він сповіщає їм там свою волю, – справжня брехня, і що якщо вони і розмовляють із ким-небудь на горі, так хіба зі злим духом. Отут я докладно розповів про диявола, про його походження, про його повстання проти Бога, про його ненависть до людей і причини її; розповів, як він видає себе за Бога серед народів, не освічених словом Божим, і змушує їх покло-

нятися йому; до яких він вдається викрутасів, щоб занепасти людський рід. Як він тайкома проникає в нашу душу, потураючи нашим пристрастям, як він уміє ставити нам пастки, пристосовуючись до наших схильностей і змушуючи в такий спосіб людину бути власним своїм спокусником і добровільно йти на погибель.

Виявилось, що прищепити йому правильні уявлення про диявола не так легко, як правильні уявлення про божественну істоту. Природа допомагала всім моїм аргументам і вочевидь доводила йому, що необхідна велика перша причина, вища керуюча сила, таємно керуюче нами провидіння, що, правду кажучи, слід віддати належне поклоніння тому, хто створив нас, тощо. Але нічого такого не було в уявленні про злий дух, про його походження, про його сутність, про його природу і головним чином в уявленні про те, що він схильний чинити зло і схилити нас до зла. Якось раз бідолаха поставив мені одне зовсім природне і безневинне питання і так збентежив мене, що я майже нічого не зміг йому відповісти. Я багато говорив йому про силу Бога, про його всемогутність, про його страшну відплату за гріхи, про те, як карає він тих, хто чинить неправду, про те, що, так само, як Він створив нас усіх, так Він може в одну мить знищити і нас, і весь світ, і П'ятниця весь час слухав мене дуже уважно.

Після цього я розповів йому про те, що диявол – ворог Божий у серцях людських, що він уживає всю свою злість і хитрість, щоб зруйнувати благі плани провидіння, зруйнувати у світі царство Христове тощо. «Ну от, – сказав П'ятниця, – ти говориш, що Бог – такий великий, такий сильний; Він такий же сильний і могутній, як і диявол?» – «Так, так, – відповідав я, – Бог ще сильніший за диявола; Бог вище від диявола, тому ми молимо Бога, щоб Він скорив диявола, допоміг нам опиратися його спокусам і гасити його вогненні стріли». – «Але, – заперечив П'ятниця, – якщо Бог такий сильний, такий міцний, як диявол, чому Бог не убий диявола і не зроби, щоб він не роби більше зла?»

Його питання дивно вразило мене; адже як-не-як, хоча я був тепер уже старий, але в богослов'ї я був тільки початківець і не так уже й добре вмів відповідати на казуїстичні питання та виходити з труднощів. Спочатку я не знав, що йому сказати, удавши, що не чув його, і перепитав, що він сказав. Але він занадто серйозно домагався відповіді, щоб забути своє питання, і повторив його такими ж точно ламаними словами, як і раніше. До цього часу я трохи набрався духу і сказав: «Зрештою Бог жорстоко його покарає; йому має бути суд, і його кинуть у бездонну прірву, де він буде жити у вічному вогні». Це не задовольнило П'ятницю, і він знову звернувся до мене, повторюючи мої слова. «Зрештою буде суд. Мій не розумій. Чому не вбити диявола зараз? Чому не вбити його давно?» – «А ти краще запитай, – відповідав я, – чому Бог не вбив тебе чи мене, коли ми робили погані речі, що ображають Його; нас помилували, щоб ми покаялися й одержали прощення». Він трохи замис-

лився. «Добре, добре, – сказав він, дуже розчулений, – це добре; виходить, я, ти, диявол, усі злі люди – усі збирайся, кайся, Бог усіх прощай». Отут він знову зовсім збив мене з пантелику. Це показало мені, що прості уявлення, запозичені від природи, можуть привести розумні істоти до пізнання Бога й навчити їх благоговіння та пошанування вищої божественної істоти, тому що це властиво нашій природі, але що тільки Божественне одкровення може дати пізнання Ісуса Христа і дарованого нам спокутування й усвідомити, що таке посередник Нового Заповіту, заступник перед престолом Бога: тільки одкровення з неба, повторюю я, може створити в душі ці уявлення і навчити її, що Євангеліє нашого Господа і рятівника Ісуса Христа і Дух Божий, обіцяний людям його, як керівник і очисник, вкрай необхідні вчителі душ людських, які навчають їх рятівного пізнання Бога і засобам порятунку.

Тому я перевів розмову між мною і моїм учнем на іншу тему та поспішно підвівся з місця, удаючи, що маю зараз же йти у якійсь справі; потім я відіслав його подалі й став гаряче молитися Богу, просячи Його, щоб Він допоміг мені навчити порятунку цього бідного дикуна, надихнув своїм духом серце цього жалюгідного, неосвіченого творіння, дарував йому світло пізнання Бога в Христі, навернув його до себе і навчив мене так викласти йому слово Божее, щоб совість його остаточно переконалася, очі відкрилися й душа його була врятована. Коли П'ятниця знову підійшов до мене, я почав із ним довгу бесіду про спокутування гріхів наших Спасителем світу і про навчання Євангелія, провіщеному з неба, тобто про каяття перед Богом і про віру в нашого всеблагого Господа Ісуса. Потім у міру сил я пояснив йому, чому наш рятівник не набрав ангельського вигляду, а походить від сімені Авраамового; я сказав, що з цієї причини грішні ангели не можуть сподіватися на порятунк, що Він прийшов тільки для того, щоб врятувати блудну вівцю дому Ізраїлевого, і т. п.

Бог свідок, що у всіх методах, які я застосовував для навчання цього бідного створіння, я виявляв більше щирості, ніж уміння, я мушу визнати – думаю, що до того ж висновку дійдуть усі, хто дотримується того ж принципу, – що, витлумачуючи йому різні поняття, я сам навчався багатьох речей, яких я не знав або які я раніше по-справжньому не обмірковував, але які, природно, спадали мені на думку, коли я заглиблювався в них, щоб розтлумачити їх бідному дикунові. У цьому разі я розмірковував про них із більшою любов'ю, ніж абиколи, тож незалежно від того, чи мав від цього користь бідолаха, чи ні, а ось я, у всякому разі, мав усі підстави бути вдячним за його появу. Горе моє пом'якшувалося, моє житло стало здаватися мені надзвичайно затишним; і коли я міркував про те, що в цьому самотньому житті, на яке я був приречений, не тільки сам я звернувся до неба і почав шукати допомоги в руки, яка привела мене сюди, але й став, з волі провидіння, знаряддям, що врятувало життя, а може, і душу бідного дикуна, дало йому пізнання істинної релігії і християнського навчання, допомогло йому

пізнати Ісуса Христа, а значить, і життя вічне, – коли я міркував про все це, кожна частка моєї душі переймалася таємною радістю, і я не раз приходив у захват від думки про те, що я опинився в цьому місці, тим часом як раніш я часто вважав це найстрашнішим нещастям, яке тільки могло зі мною скоїтися.

Бесіди з П'ятницею до такої міри наповняли всі мої вільні години і такою міцною була наша дружба, що я не помітив, як пролетіли останні три роки мого випробування, які ми прожили разом. Я був цілком щасливий, якщо тільки в підмісячному світі можливе повне щастя. Дикун став добрим християнином, набагато кращим, ніж я; сподіваюся, утім, і дякую за це Творцеві, що якби я і був більш грішним за це дитя природи, однак ми обидва однаково були в покайному настрої й уповали на милосердя Боже. Ми могли читати тут слово Боже, і, дослухаючись до нього, були так само близькі Богові, як начебто жили в Англії.

Щодо різних тонкощів у тлумаченні того чи іншого Біблійного тексту – тих богословських коментарів, через які спалахнуло стільки суперечок і ворожнечі, – то нас вони не стосувалися. Так само мало цікавилися ми питаннями церковного управління і тим, яка церква краща. Усі ці подробиці нас не стосувалися, та й кому вони потрібні? Я, справді, не бачу, яка користь була б нам від того, що ми вивчили б усі спірні пункти нашої релігії, що породили на землі стільки смуту, і могли б висловити свої думки по кожному з них. Слово Боже було нашим керівником на шляху до порятунку, а чи може бути в людини більш надійний керівник?

● Поміркуй і дай відповідь:

1. «Не осуджуйте, щоб і вас не осуджено» (Єванг. від Луки 6:37), «Не докоряй, але вмовляй» – повчає нас апостол Павло (1-ше Послання до Тимофія 5:1). Чи дотримується цих порад міський суддя із казки Г. К. Андерсена «Пропаша»? Схарактеризуйте його ставлення до прачки та її сина.
2. Як ви думаєте, чому Жанет із оповідання Б. Ферреро так прагнула справжнього благословення?
3. Порівняйте ставлення до бідних дітей (за оповіданням «Дош») проїжджаючих та старенької бабусі. Чому після того, як вона пішла, «діти веселіше пострибали під хату»?
4. Що спонукало героя оповідання «Жебрачка» подати милостиню?
5. Уважно перечитай опис зовнішності жебрачки. Чим вона так вразила чоловіка? Потрактуй останнє речення з твору: «Несказанно гидке почуття заволоділо мною».

6. Як Р. Крузо ставиться до П'ятниці? Про що просить у своїх молитвах до Бога?
7. На основі вміщених у хрестоматії уривків із роману Д. Дефо підготуй невелике усне повідомлення «Слово Боже – надійний керівник людини на шляху до порятунку».

Урок 17

Співчуття та милосердя

Т. Бордуляк

ЖЕБРАЧКА

В галереї образів між найсвіжішими витворами мистецтва звертав на себе увагу публіки образ одного молодого артиста, котрий вималював на полотні звичайну міську старуху – жебрачку в природній величині і з такою реальною правдою, що відвідувачі чудувались і не могли начудуватись, хвалили і не могли нахвалитись молодого артиста...

Одного літнього дня стояло перед згаданим образом троє людей: досить ще молодий мужчина, молода, дуже хороша і після найновішої моди вбрана пані, мабуть, його жінка, молоденька, також вельми гарна і зі смаком убрана панночка, мабуть, сестра старшої дами. Всі троє стояли рядом перед образом, а з їх очей так і пробивалося німе зачудування, остовпіння, в яке чоловіка деколи вправляє правдиве мистецтво.

В залі було дуже мало людей, бо день був надто гарячий, а крім того, вже наближався полудень, для того товариство, вийшовши з першого враження і ні на кого не оглядаючись, почало з собою впівголоса розмовляти.

– Ах, Боже! – закликала хороша пані. – До того справді треба вже великої здібності, щоби намалювати такий образ і впровадити чоловіка в таку ілюзію!

– Здається, вона так і дивиться на нас своїми старечими очима і ще хвиля промовить жалісним голосом: «Дайте шажок, Христа ради» – додала молода панночка і тихо зітхнула.

– В тім, власне, лежить суть мистецтва, – сказав мужчина з повагою. – Представити річ так, як вона в дійсності єсть, влити в неї життя, а крім того,

осінити її певною мірою ідеальності – належить до справдішніх артистів; тож і автор тої картини, як зачувати, молодий ще чоловік справді має перед собою велике майбутнє.

Товариство подалося кілька кроків назад і знов потонуло в огляданні картини.

– Візьміть, прошу вас, під увагу те лице! – став говорити мужчина до своїх товаришок. – Артист навмисне вилив на голову своєї старухи цілий сніп сонячного проміння, щоби всі риси її лица були тим видатнішими, і справді тим досягнув своєї цілі, бо перед нашим оком не може укритись ні найменша подробиця, потрібна для характеристики того лица. Дивіть! З якою вірністю змальовані всі його риси, ті старечі, давнього блиску позбавлені очі, та сіль численних зморшок... або ті уста, напіввідкриті, беззубі, здається, вони ніби ворушаться...

– Справді чудесно! – закликали обидві пані.

– Се ще нічого, – говорив мужчина дальше, – се річ вправи і техніки. Найголовніше річ в тім, що артист умів вдихнути в свій малюнок справжнє життя. Погляньте на нього з більшою увагою: чи не говорить із того лица біда, нужда, голод, а може, ще й слабість, одним словом: життя? Здається, та старуха своїми очима, своїми зморшками, своїми посинілими губами просить нас, благає про допомогу, здається – від нашого милосердя залежить її спасіння, її існування... Що ж? Чи не так?

– Ах, правда! – закликали обидві пані, а старша дама додала: – В сій хвилі здається мені, що я почуваю милосердя. Се дійсно мистецтво: за допомогою образу викликати в людині подібне почування...

– А до того яка пропорція, яка симетрія лежить в цілості картини! – говорив далі мужчина. – Всі барви відповідно розложені, нічого не замазане, все якнайстаранніше викінчене! Але погляньте тепер уважно на середину полотна і скажіть мені: що вам найбільше впадає в очі?

Пані стали уважно дивитись на картину, однак не говорили нічого. Мужчина добув із кишені картку паперу, згорнув її в трубку і подав своїй жінці.

– Подивись через ту трубку!

Жінка закрила одне око, а до другого приклала звиток паперу і уважно приглядалась до картини.

Одночасно панночка звинула в трубку обидві долоні і собі стала в такий спосіб дивитись на образ.

– Ну і що ж ви бачите?

– Я бачу руку, – відповіла жінка, – і та рука мов-то відстає від полотна.

– А з другої руки видно лиш голий лікоть, – додала панночка, червоніючи.

– На те, власне, я хотів звернути вашу увагу, – сказав мужчина з вдоволенням. – Одною рукою, з котрої видно лиш голий лікоть, притримує жебрачка свої лахи (однак ся рука не відіграє тут важної ролі), а другу витягнула по милостиню. І, власне, щодо тієї витягнутої руки показав молодий артист

величезний талант, майже геній артистичний. Бо не тільки, що та рука передана як не може бути краще зі всіма зморшками і жилами, та що тут є захована перспектива, через що видається, мовби та рука відстала від полотна, мовби сонячне світло на ній рухалося, переливалось, – але найважливіше се, що вона з виразом лица творить гармонію, сказати б, одну цілість... Обійміть лише одним поглядом і лице, і витягнену руку жебрачки... Чи не помічаєте тепер, що той бідолашний вираз убожества, і нужди, і голоду, на котрий я вище звертав вашу увагу, виступає тепер живіше і живіше порушує людське серце?

– Ах, так! – промовила старша пані. – Я навіть почуваю в тій хвили якесь неописане зворушення в грудях, а до очей тиснуть мені сльози... справді!

Вона повела хусточкою по лиці.

– Ах, що за диво! – закликала панночка. – Людина хвилями забуває, що се полотно, і ось-ось готова сягнути до хвіртки, щоби втиснути в ту руку милостиню... А цікава річ, – додала вона, – скільки сей образ міг би коштувати?

– На цьому я так дуже не розуміюся, – відповів мужчина, – але завжди здається мені, що він повинен щонайменше коштувати десять тисяч корон.

– Не знати, чи його хто купить?

– Чому ні! Така картина може прикрашати найсвітліші салони.

Всі троє, надивившись доволі на цінну картину, вийшли з зали, перейшли через широкий коридор і з'явилися на площі, що розстелялась перед галереєю образів.

– А тепер, голубчику, – промовила милим голосочком молода пані до свого чоловіка, – підемо додому на обід... Я казала кухарці зготувати для тебе твої найбільше улюблені страви... але по дорозі зайдемо до базару... Я хочу сторгувати ту шовкову матерію на сукню, про котру я недавно тобі говорила, а ти обіцяв заплатити.

– То підемо до базару! – відповів недбало мужчина. Всі троє перейшли через площу і мали вже завернути в бічну вулицю, на котрій знаходився славний базар. Раптом якась жебрачка, що стояла на розі вулиці, оперта о мур, витягнула до них суху руку та стала лебедіти слабим голосом:

– Ах, ласкаві панство! Я ще нині нічого не їла... я така голодна, така хвора... змилосердьтеся над нещасливою, подайте милостиню, Христа ради!..

Але панство не звертало на неї ні найменшої уваги і йшло все вперед поважною ходою. І нащо звертати на неї увагу? Скільки-то таких самих жебрачок зустрічають вони щодня на вулицях міста?

Тоді жебрачка, не знати вже для чого: чи їй так докучав голод, що вона за всяку ціну хотіла дістати милостиню, чи вона мала яку іншу задушевну гадку (вона дивилась перед тим на браму, що вела до галереї образів), відділилась від муру, заступила дорогу молодій хорошій пані і доторкнулася своїми холодними пальцями її ручки, щоби тую красну рученьку поцілувати...

– Ах, Боже мій! – крикнула молода пані. – Як же мене налякала якась огидна баба! Недобре мені робиться, серце б'ється! – і міцно вчепилася в свого чоловіка.

Всі троє приспішили ходу.

– Ах! І як уже зухвалими стаються ті нероби! Вже справді небезпечно показатись на вулиці! – закликала з обуренням молода панночка.

– Я вже кілька разів у газетах звертав на це увагу магістрату, адже це непокоїть поважних людей, – сказав мужчина, – але магістратові ані поліції навіть не сниться взятись за які-будь міри в цьому напрямку.

Всі троє пішли прискореним кроком до базару.

Шкода, що ті люди не приглянулись пильніше до тієї жебрачки... Була то, власне, та сама старуха-жебрачка, з якої малював молодий художник свій образ, та сама, що її портрет на виставці всім трьом так сподобався, що-правда, на картині була вона «осінена певною мірою ідеальності...»

Б. Ферреро

МОЛОДЬ

Один молодий хлопчина, який брав участь у змаганнях з бігу, що проводилися у пустелі, загубився поміж незліченними дюнами і скелями, він ніяк не міг відшукати потрібного керунку. Проте не впав у відчай, а відважно рушив далі. Після кількох годин блукання сонце і спека геть зморили його. Бігун втрачав сили.

Ослаблений, хлопець обіперся об скелю, яка була на перехресті трьох шляхів, що губилися в далечині. «Води», – прошепотів він хрипко.

Переїжджав там лікар – світило медицини. Він зміряв хлопця поглядом і прорік: «Хлопче, пам'ятай, що твій організм потребує щоденно щонайменше два літра води. Вода – ось що найважливіше, а не те, що ви п'єте».

Їхав науковець, який зупинився й охоче пояснив йому властивості H_2O , як диво, завдяки якому атоми сполучаються між собою і творять речовини та надзвичайно корисні елементи.

Зупинився біля хлопця священик і виголосив коротку проповідь. Священик сказав, що відчуття спраги цілком зрозуміле, і далі запропонував хлопцеві, спираючись на цей досвід, подумати про спрагу щодо вищих матерій.

Проїжджав повз хлопця один пияк. Він показав йому пляшку горілки і з насміхом запевнив, що буває щось цінніше від води.

Усі проїхали і розчинилися у далечині, здіймаючи у повітря хмари куряви. Хлопець так і залишився там, на роздоріжжі. Він лежав на піску і щораз тихішим голосом просив: «Води!»

Монотонну одноманітність нескінченних доріг Південної Америки переривають гострі конуси каміння, які звать «кеферінос». На кожній із тих кам'яних куп є плящина з водою.

Їх там залишають водії вантажівок на згадку про одну історію.

Колись на одній із цих рівнин загубилася мати з маленькою дитинкою.

Дитина вмирала від спраги, і мати напоїла її власною кров'ю.

Їх знайшов водій вантажівки. Він урятував дитину, але мати загинула.

Чи є хтось, хто буде «кеферінос» на шляхах молоді у наш час?

М. Кононенко

БОГ У ГОСТЯХ

Казка

Се було тоді на світі,
Коли був маленький мир.
Жив тоді купець багатий,
Звався Марко Багатир.
Мав він стільки в господарстві
Незчисленного добра,
Що кував із золота стелі,
Слав помости із срібла.
Поля мав без меж, без ліку,
Не було кінця ланам,
Не було числа отарам
І великим табунам.
Дома співи та музики
Не вгавали день і ніч –
Знали Марка всі країни,
Схід, і захід, і північ.
Скрізь купцю була повага,
Мов гетьманові тому,
Всюди був привіт і шана,
Всюди кланялись йому.
Отже, гордому купцеві
Ще не так схотілось жить:
Він, молившись, Бога в гості
До господи став просить...
Попросив. Обід приправив
Із наїдків дорогих,
Нарядив у шовк та золото

Всіх прислужників своїх;
Позaproшував у гості
Найзначніших багачів,
Кращих приятелів любих
Та вельможних паничів.
Поз'їздилися любі гості,
Багатнеча все сама –
Визирають в вікна Бога,
Визирають... та нема!
– Може, Бог і не прибуде? –
Хтось до Марка проказав.
– Як не буде?! – гордовито
Пан господар відказав.
Відказав, та й знов до вікон,
На дорогу позира:
Чи не їде Бог у гості
До його-таки двора?
Чи не сяє в позолоті
Добрих коней довгий цуг¹?
Чи не в'ється круг берлина²
Більше сотні вірних слуг?..
Він гадав, що Бог прибуде
У обставах не простих,
А з прислужниками, пишно,
На колесах золотих.
Так і гості міркували.
Тільки ж Бога не було,
І купцеві від досади
Печінки аж підвело.
От відбув свої він гості
Та й пішов одпочивать,
А тим часом все про Бога
Не спинявся міркувать.
«І чого б то не приїхать?» –
Так дукар собі гада
Та раз по раз у віконце
Із світлиці погляда.
«І чого б то?» – те ж питання

¹ Цуг – коні, запряжені поодинці або парами один за одним.

² Берлин – карета.

Думка знов йому веде.
А тим часом дід старенький
Просто в двір до його йде.
Ось прийшов аж до віконця,
Уклонився, шапку зняв
І дозволу ночувати
Він у Марка попрохав.
– В людську йди, а тут не місце!
Мовив Марко Багатир.
І дідусь пішов помалу
Од вікна на другий двір.
Там постукав у пекарню,
Вийшла наймичка стара
І впустила діда в хату
З неохайного двора.
В хаті світло засвітила,
Хліба, борщику знайшла
І старому дідусеві
Повечеряти дала.
На постелі, на перині
Не схотів старенький спать.
Та й приліг собі смиренько
На соломі спочивать.
Ніч. На небі ні хмарини;
Тихо, любо, як в раю;
Сяють тільки зірки-очі
У небесному краю;
То одна одній всміхнеться,
Ясно в небі зазорить,
То промінням потихеньку
Раз за разом миготить.
А між ними місяць-батько,
Із зморшками на чолі,
Позира на церкву Божу,
Що красується в селі;
Позирає і на цвинтар,
Де старенький сторож спить
І не бачить, як до церкви
Трое янголів летить:
Мають їх блакитні крила,
В'ються кучері густі,
І привітом та любов'ю

Сяють очі їх святі.
Опустились біля церкви,
Обійшли її кругом
Та й пішли у двір до Марка
Через вулицю селом...
А чи знають же селяни,
Хто в село до їх прибув?
Ні, не знають, їх так любо
Сон обняв і пригорнув.
А три янголи святії
Вже до Марка в двір ідуть
І розмову між собою
Так любесенько ведуть.
Ще хвилина – і до кухні
Божі янголи дійшли,
Де ночує дід старенький,
І в пекарню ту ввійшли.
В ній ще наймичка не спала,
Не хотілось бабі спати;
От і чутно їй, що в хаті
Почина хтось розмовлять.
Розплюща бабуся очі –
Перед нею – Боже мій!
Сяє в сонячному світі
Подорожній той старий.
Коло його на колінах
Вряд три янголи стоять,
І один із них покірно
Дідусеві став казати:
«Боже наш! Цієї ночі
Народилося на світ
Прехорошее хлоп'ятко:
Долю дай йому й привіт!»
Бог промовив: «Хай же жвавий
Та вродливий із лиця
Він наслідує багатство
Марка, гордого купця,
Що бажав мене побачить,
А побачив – згордував
І в убогому, старому
Виду Бога не пізнав...»

● **Поміркуй і дай відповідь:**

1. Про що розмовляли персонажі твору Т. Бордудяка, розглядаючи картину?
2. Як вони поставилися до жебрачки, котра просила хліба?
3. Порівняй твори О. Кобилянської (урок 15) та Т. Бордуляка з однаковою назвою – «Жебрачка». Що спільного і відмінного помітили в поведінці персонажів?
4. Яку притчу Ісуса Христа нагадує тобі оповідання Б. Ферреро? Хто з подорожніх поставився до юнака як до свого ближнього?
5. За що Бог покарав Марка?

Урок 18

Вміння прощати

Б. Грінченко

ГРИЦЬКО

Грицько вибіг із хати веселий, радий. Батько оце тільки вернувся з міста і привіз йому дві цукерки і великого-великого бублика, такого великого та товстого, що, мабуть, він був більший од Грицькової голови. А проте, може, це Грицькові тільки здавалось, що бублик такий великий, бо хлопець так нечасто їв бублики і все маленькі. А надто що тепер був піст – Петрівка, їсти було мало чого: хліб, та борщ, та каша або й просто хліб та борщ щодня. А тут бублик – такий великий!

Грицько вже роззявив рота та й хотів припасти до бублика своїми білими зубами, але зупинивсь – він мов хотів довше поласувати і почав крутити бублик у руках, нюхати, як він гарно пахне. Потім згадав, що бублик ще смачніший буде з вишнями.

«Піду в садок – нарву ягід!» – подумав Грицько і перестрибнув через перелаз із двору в садок.

Садок був невеличкий, але рясний. Нешироким наділом він простягся аж до річки, мало не до самісінької кручі. Тут були яблуні, сливи, вишні, – вишень найбільше. Віти так і гнулись під спілими червоними ягодами.

Грицько підскочив до вишні і хотів рвати ягоди, але ту ж мить зупинивсь.

Під вишнею стояв невеликий, як і Грицько, років десяти хлопець, але низенький, присадкуватий. Це був Семен, сусідки Мотрі син. Мотря була вдова і жила суміжно з Грицьковим батьком, її садок теж був суміжно з його садком. Та хоч і сусіди були Грицько та Семен, але ніяк не могли поладнати. Грицько був говіркий, веселий, любив пореготатися; Семен був мовчазний та похмурий. Грицько часто дивувався, чого це і Семен, і його мати все такі похмурі, і одного разу спитався про це в матері. Матері часто доводилося зчиняти з Мотрею спірку то за свиней, то за курей, і вона сказала:

– Того похмурі, що дуже злі.

Але батько сказав:

– Якби вони не були такі вбогі, то, може, не були б і такі злі.

– Як-то? – спитався Грицько.

– Так, – одказав батько, – як живеш недоїдаючи щодня та б'єшся, як риба об лід, заробляючи, то не будеш веселий.

Грицько цього до пуття не зрозумів. Йому здалося, що коли добрий, то вже добрий, а коли злий, то злий. А Грицьків батько був чоловік не вбогий, і через те Грицько недостатків не знав. І Грицько згодився з матір'ю і подумав: «Ні, вони злі».

І він із Семеном поладнати не міг: вони один одного не полюбляли і вкупі не гралися.

Грицько побачив, що Семен рве ягоди, і зупинився. Він подумав:

«І чого він тут ягоди рве? Адже у них свій садок єсть».

Семен почув, що хтось іде, озирнувся і побачив Грицька. Він почервонів страшенно, а потім зблід. Хлопці дивились один на одного і мовчали. Нарешті Семен підвів голову і глянув Грицькові просто в вічі. Погляд його був сердитий.

– Чого ж ти? – промовив Семен нарешті. – Може, битимеш мене, що я у вас ягоди рву?

Грицько подумав: «Ба, який злий!» – і промовив:

– А ти чого поліз у чужі вишні? Хіба в тебе своїх нема? Адже у вас так рясно, як і в нас.

Семен глянув на свій садок і промовив:

– Рясно! Не дуже-то й рясно... Мати не дають їсти – кажуть: продам та хоч на спідницю собі наберу та тобі чоботи дам пошити... А то, кажуть, саме рам'я на нас таке, що й люди...

Хлопець зненацька зупинивсь і почервонів ще дужче, ніж спершу: йому зробилось соромно, що він вибалакав те, що мати казала. І він розсердився і на себе, що сказав, і на Грицька, що той чув. Він знов сміливо задер голову вгору і промовив:

– Не скільки я з'їв твоїх вишень – не дуже чіпляйся, а то ще й здачі дам такої, що аж носом землю заореш.

Грицько й собі розсердивсь і почервонів.

– Хто? Ти? – запитався.

– Я!

– Побачимо! – відказав Грицько і налагодивсь до бою.

– От і побачимо!

І Семен стиснув кулаки. Потім він оступивсь до тину й крикнув:

– Не займай!

Скрик був голосний. Семенова мати була в садку й почула, що син кричить. За один момент вона опинилася біля тину. Обличчя в неї було бліде, змучене, а тепер усе так і пашіло з гніву. Вона страшенно любила свого сина і нікому не попускала його займати.

– Ти за що на Семена напавсь? – скрикнула вона на Грицька.

– Я не нападавсь! – одказав Грицько. – Я його не займав. А чого він лізе до нас у садок?

Семенова мати ще дужче розсердилась, і її позападали очі так і зайнялися:

– Не займай! – скрикнула вона. – Ба, вже й бити налагодивсь! Ось тільки ступни – так тобі усе волосся й обскубу!

Тим часом Семен уже поспішивсь перелізти через тин і, стоячи біля матері, промовив:

– Він мене бити хотів...

– Я тобі дам бити! я тобі дам! – кричала Семенова мати, показуючи кулаки. – Тікай лиш, а то буде тобі горе!

Грицько хотів щось сказати, але не сказав, повернувся і пішов. Він не любив заводитись і не задержуватий був. Мовчки покривсь у вишнях і вже не слухав, що там ще казала Семенова мати. Він нарвав вишень повен бриль і хотів сісти. Але потім роздумавсь:

«Піду я краще до річки – там сяду над кручею та й їстиму, і їстиму, і дивитимусь – так гарно дивитися, як вода біжить. А потім купаюся. Тільки самому погано – невесело купатися. От якби ще хто!»

Семена він кликати не хоче, та Семен і плавати не вміє – що вже то за купання без плавання! Ото гарно, як пливти наввипередки або пірнати – хто далі випірне.

Повагом підійшов Грицько до річки. Круча сажнів у два заввишки круто уривалася згори і спадала у воду. З цієї кручі хлопці, як купалися, стрибали сторч головою і потім далеко-далеко випірнали. Тут тим гарно було стрибати, що глибоко було: ніхто з хлопців-товаришів не міг досягти дна – тільки великі парубки досягали. Але хто з малих умів плавати, то не боявсь кидатись у глибінь: випливе, як очеретина.

Грицько став над кручею. В одній руці в нього був бублик, у другій бриль із вишнями. Він задививсь на хвилі, як вони швидко одна за однією бігли, виблискуючи проти сонця. Подивившись трохи, притулив бублик до губів, одкусив і почав жувати.

А Семен усе те бачив.

Він стояв біля матері в своєму садку і бачив, як Грицько їв бублик. Семен був голодний, і йому страшенно схотілося бублика. Але попрохати в Грицька він не насмівувався ніколи, а тепер, після сварки, й надто. І він тільки заздродививсь, як Грицько раз і вдруге вкусив бублика. Зненацька одна думка промайнула йому в голові:

«А що, якби зайти тихенько ззаду та відняти бублика в Грицька?»

І він не думав довго, а зараз же тихенько вийшов із садка і почав підходити до Грицька. Од садка до річки було трохи чистого місця.

Отут саме й боявся Семен, щоб Грицько його не помітив. Але Грицько не помічав.

Семенова мати озирнулась і вже не побачила біля себе сина. Вона глянула на річку і вздріла, як Семен стиха підходив до Грицька. Спершу хотіла гукнути сина, а тоді подумала:

«Ану, що воно з того буде? Хай лиш Семен дасть йому штурханця – чи не шубовсне він у річку?»

Але зараз же побачила, що Семен не битися йшов із Грицьком. Він тихо зайшов до Грицька ззаду і відразу хотів вихопити бублика. Але не добре націлівсь – ухопив не за бублик, а за руку. Семена це розлютувало. Як несамовитий, він з усієї сили вдарив Грицька кулаком по обличчю, але сам поточивсь, не вдержавсь і послизнувся у кручу ногою. Він ухопивсь за бур'янину, але бур'янина вирвалась, і Семен з розгону шубовснув у воду.

Страшний крик розітнувся позад Грицька. Він побачив Семенову матір – вона бігла до річки, кричачи, як несамовита:

– Рятуйте, хто в Бога вірує!

Але Семен випірнув із води. Він силкувався не потопати, держатися на поверхні, та не міг: він не вмів плавати.

Семенова мати добігла до кручі, але пособити не могла. Вона тільки рвала на собі волосся та кричала:

– Лишенько мое! Горенько мое!.. Сину мій!.. Рятуйте!..

Усе зробилось так швидко, що Грицько спершу нічого не тямив. Він почув тільки, що Семен його вдарив і що в нього страшенно заболіло обличчя. У нього в серці закипіло зло на Семена за це. Ту ж мить він побачив, як Семен шубовснув у воду, як він потопав. Грицько трохи не скрикнув: – А що! оце тобі, щоб не бивсь! – А через мить уже все зрозумів.

І бублик, і бриль із вишнями покотились додолу. І сам Грицько як був, у одежі, шубовснув із кручі в воду. Він випірнув зараз же і поплив до Семена, що ще держався на воді. Семен був недалеко, і Грицько доплив до нього легко. Але тільки доплив, Семен зараз так учепивсь йому за руку, що трохи не потопив і його.

– Не тягни мене! Тільки держись за мене! – крикнув Грицько.

Та Семен, здурівши з переляку, не випускав Грицькової руки. Грицько сіпнув і висмикнув у нього руку і поплив. Семен учепивсь Грицькові за сорочку.

Але одежа вже намокла на обох хлопцях. Грицько ледве плив. Хвилику відносило його від берега. Кілька разів наливало йому в рота води. У нього вже не ставало сили, а надто ще й Семен так страшенно тяг. Грицькові ноги почали спускатися униз. Семен був важкий, як каменюка. Грицько стулив рота: вода вже сягала йому до очей. Але ту ж мить він зібрав усю силу і заляпав руками й ногами.

Це його врятувало. За якусь хвилину він уже вхопився за камінь, що стирчав під кручею.

Що далі було – Грицько не пам'ятав. Він зомлів і не чув, як поприбігали люди на Мотрин крик, як витягли його з Семеном. Він уже тоді очутивсь, як полежав трохи на траві проти сонця. Розплющив очі і побачив, що біля нього стоїть батько, ще люди і Семенова мати. Грицько підвівся.

– Хвала Богові! – промовив батько, а за ним і люди.

– Ну, хлопче, добрий із тебе козак буде, моторний! – похвалив Грицька дядько Тарас.

Тільки як він сказав це, Грицько зрозумів, чого це все так: він згадав, що витяг Семена. Ту ж мить Семенова мати підбігла до Грицька і, одразу вхопивши його, притиснула до себе і трічі поцілувала, промовивши:

– Дай тобі, Боже, усього... усього... за те... ти...

І вона заплакала, а за нею заплакав і мокрий, змерзлий Семен.

Того ж таки дня Грицько, згадуючи про те, що поцілувала його Семенова мати, подумав собі:

«Ні, вона не зла... Мабуть, правду тато казали, що вона тим така сердита, що вбога. І Семен того сердитий, що вбогий та голодний. І чого я, дурний, не віддав йому того бублика?» – подумав Грицько і згадав, що він досі не з'їв його.

Не знаю вже, чи ділив він того дня з Семеном того бублика, тільки запевне знаю, що з того часу у них із Семеном ні спірки, ні сварки ніякої ніколи не було...

Т. Бордуляк

МИХАЛКОВІ РАДОЩІ

Однак все на світі має свій кінець – і Михалкова радість в одну мить скінчилась, затягнулася чорною хмарою... Коли він отак, щасливий і веселий, вертав із поля додому, втім цілком неждано прийшов йому на думку його ворог – Микола. Ах, як би він хотів, особливо в теперішній хвили, поєднатися

з ним і вернути до колишньої приязні... Та годі! Він уже не раз пробував допровадити до того, однак Микола звертався до нього все холодно, непривітно... «І чого він на мене гнівається? – питав себе Михалко. – Я ж йому нічого не винен, я ж йому нічого злого не заподіяв... Сім літ гніву й ненависті! І як то все може поміститися в його серці? Господи Боже!...» І він ішов далі, похиливши голову та роздумуючи про свого ворога, про Миколу...

Той Микола, то був його колишній товариш молодості. Вони обидва ще малими хлопцями видирали гороб'ячі гнізда, а зимою не могли один без другого витримати, бігали до себе в гостину босими по снігу, відтак пасли громадський товар по лісах та дебрях (тоді ще був вільний випас у лісі), потім разом парубкували і були наче один дух... Та, на біду, обидва стали залицятись до одної дівчини, але й тоді ще жили з собою добре... Вони вирішили: кого з нас вибере красна Малася, тому з нею і женитися, а другому шукати іншої долі... Красна Малася вибрала Миколу, а Михалко лиш облизався і почухався в голову... «Га! коли так, – сказав він, – то треба мені шукати іншої долі... Коли полюблю другу дівчину так само, як Маланю, то й оженюся, а коли ні, то й так буду вікувати...» Він зовсім не був злий на свого товариша, на щасливого Миколу, навпаки: на його весіллі був за дружбу, сміявся, танцював до упаду, співав і веселився, начебто це було його власне весілля.

Йому здавалося, що з Миколою і далі житиме в такій самій дружбі, як перше, і не було дня, щоби він не навідувався до молодого подружжя. Однак Микола став якось дивитися на нього вовком, а вкінці одного вечора без жодної причини нагло розгнівався і показав Михалкові двері.

– Забирайся з моєї хати! – закричав він люто. – Щоби і твого духу тут не було чути!..

Михалко остовпів. Йому перейшло поза плечима холодом, в голові закрутилося... Він взяв шапку і вийшов на вулицю. Скорими кроками пустився він додому, однак коли прийшов до своєї хати, постояв хвильку і пішов далі. Його давило щось у горлі, до очей перло щось ніби сльози, губи тремтіли, а щоби придавити се якесь дивне і небувале в нього зворушення, він став свистати... І свистав Михалко, ходячи по селі з одної вулиці до другої... Люди вже полягали спати, а Михалко свистав; уже й перші півні закукурікали, а Михалко не переставав свистати... І пересвистав Михалко всі козачки, всі коломийки, всі співанки, які лише знав, вкінці махнув рукою і пішов спати. На другий день він був, як звичайно, веселий, мовби нічого не сталося, та до Миколи вже більше не довідувався.

Від того часу минуло вже сім літ і в житті обох товаришів пройшли чималі зміни. Микола і так не був багатий, а за той час зубожів страшно, його жінка вмерла, і він лишився з дрібними дітьми. Крім того, мучила його вже від довшого часу пропасниця, з-за чого він поживк, змарнів, не був придатний до жадної праці.

А Михайло вийшов на старого парубка... Він спочатку, на злість Миколі, хотів оженитися і провадив навіть досить гуляще життя, залицявся до всіх дівчат, час минав, однак він не полюбив жадної дівчини так, як його душа бажала. А коли дома треба було господині, тоді він махнув рукою і оженив молодшого брата, а сам вирішив жити без жінки. Та хоч він і постаткував, однак все-таки рвався до молоді і любив, коли дівчата з ним жартували і тягнули його до танців.

Михалко, вертаючи з поля, роздумував про свого ворога Миколу і приїшов до того висновку, що він таки щасливіший від Миколи... «Ось мені люди зробили честь, вибрали мене присяжним, – думав він, – і я живу собі в гонорах, без журби, без клопоту, а він, бідачесько, вдовець із дрібними дітьми, збіднів, занедужав, та ще не має ні здоров'я, ні сили, щоби собі з дітьми дати раду... Другі люди ідуть на поле, господарюють, а ним трясє пропасниця... І лежить він на постелі жовтий, як морква, а по долівці валяються діти, обдерті, голодні... Ах, не хотів би я бути в його шкірі!» І Михалко відвертав свої думки від того сумного образу і старався думати про що інше, та годі, бо думки все звертались, мов на злість, до того самого предмету, до бідного Миколи...

«Але чого він такий упертий? – питав себе Михалко. – Ось хотів я порятувати його, зорати йому переліг під гречку, а він каже: «Не руш, най лежить каменем!.. Як маю гинути, то най пропадаю без твоєї ласки!»... Либонь, сумління йому каже, що він колись-то провинився проти мене, але він все-таки, видно, не хоче податись, не хоче признати вини»...

По двох тижнях до села приїхала екекуція в особі якогось панка, низенького чоловіка, з синім носом, з сизуватими очима, в повикривлюваних чоботах, у витертій сурдутині. Першим обов'язком громади було нагодувати голодного гостя – і він їв завзято, їв, мовби цілий рік не мав хліба в зубах...

– Ах, мої людоньки милі! – говорив панок, пораючись коло поданої страви, з незвичайно розумним виразом лиця. – Не приїхав я до вас на празник, а приїхав я стягати від вас залеглий податок... Знаю, що у вас скрутно, бо і де ж нині не скрутно? Але борги мусите сплатити... Такий наказ, я тому не винен... Та й інакше не може бути, бо подумайте собі, – додав він незвичайно лагідним, майже плакучим голосом, – що то могло б бути на світі, якби всі люди не платили податків?..

Податники мали в двох днях сплатити борги, а хто би не заплатив, на того мала впасти третього дня екекуція. Хто мав гроші, ніс до громадської канцелярії і платив, а хто не мав грошей, той товкся, мов риба об лід, старався де-небудь позичити, щоби позбутися халепи... Та багато було таких «недбалих», як їх називав війт, що, крім боргів, не мали нічого: ні грошей, ні кредиту... Ті вже опустили руки і байдуже чекали третього дня... «Най деруть із нас шкіру! – говорили вони. – Але душі таки не видеруть!»... і тим потішалися.

Цілих два дні був у селі великий рух, а третього дня настала вже справжня метушня.

Війт із приїжджим і з присяжним пішли по хатах грабувати «недбалих». По селі перед ними гавкали собаки, злітали з плотів горобці, за ними бігли: оддалік цікаві діти... Не один господар відчинив кватирку в вікні, поглянув на вулицю та промовив до жінки: «Дякувати Богу, що до нас не мають чого завертати ті гостоньки»...

А ті гостоньки йшли все далі вулицями і провулками. Вкінці прийшли до якоїсь низенької, перебакиреної, мохом порослої хатини без обійстя і тут зупинились...

– Ось «нумеро айнц» і звідси будемо зачинати! – промовив війт, і всі три ввійшли досередини тої низенької хатки і там зачали «роботу».

При тій «роботі» мусив найбільше працювати присяжний Михалко, бо війт ходив лиш для порядку, приїжджий лиш записував усе до грубої книжки, а Михалко мусив робити те, що йому казали.

І треба сказати, що він виконував своє завдання як слід... «Як служба, те служба!» – подумав він собі, затиснув зуби, наморщив чоло і брав, що казали йому брати, тягнув, що казали йому тягнути, а потім відносив усе до громадської канцелярії.

Цікаві діти не відступали від грабіжників, вони все за ними ходили на певній відстані, і за кожним разом, коли Михалко виносив з якої хати грабіж, цікаві діти показували на нього пальцями і кликали з якимсь дитячим запалом: «А он, диви! несе кожух! А он, диви! несе верету! мітки!...»

Михалко працював страшенно, з нього дрібно лився піт, він десь навіть загубив свою палицю...

До «недбалих», що мусили піддатися екзекуції, належав, зрозуміло, також Микола. До нього прийшли вони вже в самому кінці, коли сонце добре похилилось до заходу. Сумну картину побачили вони. Миколині діти потікали кудись, хата була Бог знає коли метена і провітрена, а сам Микола лежав на постелі слабкий... Пропасниця так його змучила, що в нього очі позападались, лице було жовте, як віск, а борода, вже давно не голена, заросла довгим, їжакуватим волоссям. З-під кожуха, котрим був Микола накритий, виглядали по кістки голі сухі ноги.

Всі троє стали на середині хати.

– Тут вже не знати, чи удасться що взяти? – промовив війт до здекутника (збирача податків. – *Упор.*).

Той пильно оглянув хату, а вкінці одне його око зупинилось на кожусі, що ним був укритий Микола, а друге витріщилось на війта. Війт стеноу плечима, однак не сказав нічого. А Микола лежав непорушно і тупим зором дивився на своїх гостей.

Війт наблизився до його постелі і промовив:

– Ну, Миколо, може б, ти заплатив залеглий податок? Ось ми прийшли грабити тебе, коли не заплатиш...

Микола вийняв з-під кожуха голу по лікоть суху руку і махнув нею бай-дуже, не промовивши слова.

– Ну, коли так, – говорив дальше вїт, – то ми візьмемо у тебе кожух, ось той, що маєш на собі... Бери, Михалку! – звернувся він до присяжного.

Вже невідомо, що вїт думав при тих словах. Бо він якось моргнув одним оком на Михалка, – можна було гадати, що він говорить лиш на жарт, аби налякати слабого Миколу, але, з другої сторони, не знати, чи противився би він, якби Михалко послухав його і стягнув кожух...

Але Михалко не рухався, він стояв наче вкопаний. Його очі були звернені кудись у невідоме, а думки бродили в давніх літах. Він передумував у тій хвили, як-то колись вони обидва з Миколою жили щасливо, весело від наймолодших літ, а тепер ось до чого дійшло...

– Ну, Михалку! – торкнув нього вїт ліктем у бік і ще раз підморгнув бровою.

Між тим слабкий Микола піднісся з тяжким трудом у постелі, оперся ліктем одної руки, а другою рукою скинув із себе кожух на землю.

– Бери, Михалку! – промовив він глухим голосом. – Бери, брате, не жайся!.. Ось до чого я догосподарювався! – і усміхнувся гірко.

На ті слова Михалко міцно прижмурих на хвильку очі, мовби хотів повіками розігнати сльози, що йому заважали в очах, і, схилившись, підняв із землі кожух та знову накрит ним свого товариша.

– Не візьму я твого кожуха, – заговорив він зворушеним голосом, – а помогти тобі поможу. Грошей не маю, але знаєш що? Заложу за тебе мій синій жупан, батьківський, та все буде гаразд. Ти лиш не журися!

Микола покрутив головою.

– Не треба! – промовив він, і назад впав головою на брудну подушку, і завернув вгору очима, наче зомлів.

– Ходіть, панове! – сказав Михалко до своїх товаришів, котрі дотепер стояли посеред хати і дивилися здивованими очима то на Михалка, то на Миколу.

– Ходіть! – повторив Михалко. – Я закладаю за нього свій жупан.

І вони всі троє вийшли.

– Михалку! – почувся ще раз голос Миколи, коли вони виходили з тісних сіней надвір, але Михалко не вертався до хати.

– Ну, а за жупан не забувайте! – заговорив після довшої мовчанки приїжджий до Михалка, коли вони йшли вулицею. – Се мусить бути якийсь ваш свояк або приятель, коли ви до нього такі ласкаві!.. Ну, се красно, дуже красно!.. Се справді рідко трапляється в теперішніх часах, щоб християнин за християнином так обстав у потребі, як пан присяжний за своїм приятелем...

Михалко йшов задуманий, цілком не слухаючи похвальної бесіди здекуцника.

– Мабуть, ми вже скінчили! – говорив здекуцник дальше, звертаючись до вїйта. – Тяженька робота, втомилися ми, панове, здалось би що випити. перекусити...

– Богу дякувати, вже скінчили! – відповів вїйт. – Та й, може, вже буде на якийсь час спокій із тими податками.

– Богу дякувати, Богу дякувати! – говорив здекуцник. – Ах, бідний народ! Літа неврожайні, зарібків нема, а податок треба заплатити... інакше годі! Якби ще лиш той жупан записати, – додав він, звертаючись одним оком до Михалка, – та й буде кінець, слава тобі Господи!

– Не журіться! – сказав Михалко, придушуючи гнів у серці. – Зараз його запишете...

Його діткнуло се, що здекуцник так часто пригадував йому жупан. Він скочив по дорозі до своєї хати і за чверть години притаскав свій синій батьківський жупан до громадської канцелярії.

– Славний чоловік! – кликнув здекуцник до Михалка. – Але ж бо і грабіж півроку! – він став прицмокувати і вихваляти жупан. – Стара матерія, добра матерія! Шкода таку штуку класти між ті лахи, але коли ви, пане присяжний, такий великодушний чоловік, то се справді дуже красно з вашої сторони...

Михалкові не хотілося слухати тої бесіди, і він скоро пішов назад додому, а вїйт із здекуцником пішли до корчми на підвечірок.

Повечерявши з братом і братовою, Михалко вийшов надвір і сів під хаток на призьбі. Вечір був красний, на небі яріли численні зорі, світив круглолиций місяць, в повітрі гуділи хрущі... Любе тепло і спокій повинні чоловіка викликати задоволення, однак Михалко був невдоволений. Він опер лікоть правої руки об коліно, схилив голову на долоню і, так сидячи, дивився пересобою в землю. «Ну, що служба, то вже раз!..» – шептав він від часу до часу з досадою, а на його губах показувалась терпка усмішка.

Він навіть не замітив того, як відкрились тихо ворота і на подвір'я вступив якийсь чоловік, зодягнений у кожух, і слабим, непевним кроком наблизився до нього. Аж коли прихожий положив йому руку на плече і закликав «Михалку!» – тоді лише Михалко підніс голову і окинув поглядом чоловіка з кожусі.

– А! То ти, Миколо! – сказав він здивований. – А тебе що пригнало до мене? гей!

Микола мовби не чув цього питання. Постогнувши, сів він на призьбі і мовчав добру хвилю, ніби приходив до себе від утоми або задумувався, що має говорити.

– Михалку! – сказав він нарешті. – Що ти зробив?

– Що?

– А жупан! Нащо ти заніс твій жупан до канцелярії?

– Нащо заніс? А тобі що до того? – і Михалко став сміятися і свистати крізь зуби козачка.

– Слухай, чоловіче! – говорив далі Микола, сіпаючи Михалка за коліно. – Ти хочеш це в жарт обернути, а мені, бач, не до жартів. Бачиш, що я збіднів, занедужав, зійшов на нінащо... що гризота мене згризла на пні, як те дерево. І нащо ти ще причиняєш мені прикрості? Нащо ти мене ще більше приголомшуєш? – він зупинився і задихався, мовби йому забракло сили до дальшої бесіди.

Михалко вдивився в його похмуре лице і перестав свистати.

– Ну, ну! Говори далше, – пробурмотів він, стягаючи брови.

– Я тобі казав, – мовив далі Микола, – бери кожух, останню річ, яку ще можна від мене взяти, а ти не хотів; ти сказав, що свій грабіж заложиш за мене, і з тим ти вийшов з моєї хати... Але я того не хотів і не хочу... Вечором я трохи очуняв і поніс кожух до вїта, а вїт не хоче брати, сміється і каже: «Михалко змилосердився над тобою і виручив тебе»... І я ото прийшов до тебе і питаю тебе: нащо ще ти знущаєшся наді мною? Нащо ще ти принижуєш мене! Та ж я тобі ні сват, ні брат, ні що!

– Слухай, дурнику! – крикнув із поривом Михалко, але він зараз опанував себе і говорив далше цілком спокійно і лагідно.

– Хоч ти, видно, того не пам'ятаєш, але я не забув і не забуду, що ти від найдавніших літ був для мене не сватом, але братом і другом єдиним... Хоч ти відтак прогнав мене з хати, але я ніколи не перестав бути для тебе тим, чим був... Розумієш? А коли я заложив за тебе грабіж, то я хотів лише зробити для тебе братню послугу, а не «приголомшувати» тебе, як ти кажеш... Прийшов я до тебе з тими обома, побачив тебе, як ти слабкий лежиш на постелі, та й пригадав собі, як-то ми жили колись у дружбі, а тепер, думаю собі: ось мій товариш, мій брат у біді, в крайній потребі... Та й жаль мені тебе стало. І ось, думаю собі, хочуть у нього взяти останній кожух... і чим він, думаю собі, буде вкриватися в пропасниці, мій Микола, мій давній сердечний приятель?.. Треба йому допомогти – та як? Грошей у мене нема, але є в мене жупан... От, думаю собі, заложу жупан... Як роздобуду грошей, то ще викуплю за пару днів, не втече... а як ні, то пес його бери! Тепер все рівно в такій одежі не ходять, і люди зглядалися на мене, як на яку дивовижу, коли я був у неділю в церкві... А так, думаю собі, Миколі лишиться кожух, і він матиме в чім грітися, бо він слабкий... А як видужає, то він колись мені віддячить, а як не віддячить, то мені Бог заплатить, бо ж Бог наказав рятувати ближнього в потребі... Ось, маєш віз і перевіз і тепер знаєш, для чого я так зробив!..

І Михалко став далше свистати під носом свого козачка.

Микола задумався. Лице його скривилось, губи затремтіли, він тяжко зітхнув.

– Михалку! – сказав він по хвилі зворушеним голосом. – То ти не зробив того зі злості, а з доброго серця?

– Як зробив, так зробив! – відповів Михалко. – Та нема що о тім говорити... От побалакаймо про що інше...

Але Микола знов задумався, опер на одній долоні чоло і став хитати головою, як чоловік, що жалує за якоюсь дорогою згубленою річчю.

– Михалку, брате! – промовив він вкінці тремтячим голосом. – Прости мені! не гнівайся! Я був до тебе несправедливий... Я не варт твоєї приязні, бо не тільки я обидив тебе дурно-пусто тоді... знаєш? Не тільки якийсь злий дух від того часу все мене підцьковував против тебе, але ось і тепер я був певний, що ти зробив мені ту прислугу лише для того, щоби мене до живого діткнути... а ти все з доброго серця... Ах, грішний я чоловік, і Бог мене карає!

– Будь спокійний! – відповів Михалко. – Що було, то вже мохом поросло, а щодо гніву, то я на тебе ніколи не гнівався, лише жаль відчував до тебе і не раз думав собі: якби-то з Миколою жити так, як давніше! Та все якось не клеїлося...

– Ну, то нехай тепер склеїться! – промовив Микола і витягнув свою тремтячу суху руку... – Бачу твою щирість, бачу мій нерозум... Може, не відкинеш?

Михалко також був зворушений, так що не міг навіть промовити слова... Він стиснув подану руку, а другою рукою обняв Миколу і пригорнув до себе та приязно заглянув в очі, в котрих блищали до місяця дві сльози.

Обидва сиділи побіч себе з очима, зверненими в зоряне небо. Вкінці спитав Микола свого приятеля:

– Про що так думаєш, Михалку?

– Думаю про се, – відповів Михалко, – як-то ми бувало малими хлопцями пасли в лісі товар та вигукували, а потім прислуховувались, як гомін розходиться поміж деревами... Які ми були тоді щасливі!

– Дивна річ! – сказав Микола. – Бо я в тій хвилі якраз про те саме думав... Та чи будемо ми ще коли такими щасливими?

– Може, й будемо, як Бог дасть!

– Дай, Господи Боже, хоч у сотій часті! – сказав Микола і встав.

– Треба йти мені додому, до дітей, – говорив він, – а то я й забув, що в мене діти... Та й холодом мене проймає... Геть змучила мене та пропасниця нечестива, але, може, вона від нинішнього дня покине, бо чую, що мені якось ніби легше...

– Коли хочеш, то я тебе проведу, бо все рівно не хочеться спати, – додав Михалко.

– Ходімо!

І обидва пішли вздовж вулицею повільною ходою до Миколиної хати...

Місяць стояв на небі високо, в селі було тихо, по хатах вже не світилося. коли Михалко вертався додому.

Нарешті він поєднався з своїм товаришем молодості!.. Йому було так легко, як тоді, коли він одної неділі вертав із поля і тишився тим, що його

вибрали присяжним. Та тодішню його радість замутила згадка про Миколу, а теперішньої радості вже нема чому замутити, бо Микола вже не гнівається, Микола з ним поєднався, Микола сам його перепросив... «Ах ти, Миколо! Який ти дурний! – думав собі Михалко. – І нащо тобі було гніватися? А тепер, правда, кажеш, що тобі легше, що тобі камінь впав із грудей, що пропасниця тебе вже кидає, і от ти навіть сміявся зі мною! Ну, ну, треба тобі буде дещо допомогти по господарству, може, ти ще станеш на ноги...» Він зробив рукою, якби хотів вимахнути палицею, та тут пригадав собі, що він палицю десь згубив на селі, і розсміявся. Йому стала перед очима його цілоденна робота, і він сміявся... «Ну, і прислужився я нині для громади, Господи Боже!» – подумав він собі... Ся згадка стала йому неприємною, і він хотів думати про що-небудь інше. Він задер голову до неба і став дивитись на місяць, на зорі, а місяць і зорі дивляться на нього згори і сміються, справді сміються... Він не міг витримати їх глумливого погляду і спустив очі в землю.

«Се вони так з мене сміються, їй же Богу! – подумав, він собі. – Сміються собі з моєї роботи, з моєї служби...» І йому настирливо лізла до голови та його нинішня робота... Ось він тягне старій вдові Химі Пукасисі брудну верету з постелі... Пукасиха не дає, а він тягне... вкінці Пукасиха пускає з рук верету та ще й клене... «Бери, – каже вона, – бодай ви нею вдавилися, нечестиві!»... Чи то не в неї він загубив свою палицю?.. А ось у Гренджолів, халупників, у хаті голо, як у турецькій церкві, в куті стоїть порохнява скриня... «Заглянь, – каже вїт, – що там є в скрині?» Він підніс віко, перехилився до скрині, а там повно різного лахміття... «Шукай!» – каже вїт, і він став нишпорити та на самім дні знайшов кавалок полотна. «Ось, полотно!» – «Бери!» – каже вїт. Він за полотно, а Гренджоліха в крик: «Не руш! – каже, – то чоловікові на штани!» – «Бери!» – каже вїт. Михалко бере... «А бодай ви собі на смерть сорочки з того полотна пошили!» – кляне Гренджоліха. «Тікай! – командує вїт, – бо то баба злюща!».. А вона й не злюща, тільки щодо прокльонів, то Гренджоліха перша в цілім селі... Або з тою свинею!.. Прийшли до Павла Прилипи та не знайшли у нього нічого путнього. Постіль – простий барліг, одежа – саме лахміття. Все перекидають, на все приїжджий кривиться, а Павло Прилипа сміється... «Може, маєш яку худобу?» – питають його. А Павло Прилипа каже: «Ні коней, ні рогатої худоби не маю, але єсть у мене безрога в саджику, то єсть: свиня. Сам не їм, а годую свиню, а коли вгодую і продам, то заплачу податок»... – «То вижени свиню з саджика, най її запишу до книжки», – каже здекуцник. «Коли вам треба, то собі виженить!» – відказує Павло Прилипа. «Пане присяжний, виженить свиню з саджика!» – звертається здекуцник до Михалка. Всі вийшли надвір. Михалко почухався з голову і пішов виганяти свиню. А вона ані руш, не хоче йти, така уперта. «Бери за ноги та викинь через поріг!» – крикнув вїт. Михалко, рад не рад, бере свиню за ноги, а вона кричить, мовби її хто колов... Вкінці перекинув, а сам упав вперед головою, аж носом заповорив у гноївці... Павло

Прилипа сміється, аж за боки тримається, а здекуцник з війтом і собі сміються...

На ту згадку Михалко сплюнув, і якийсь гнів опанував його на хвилю... Він чув, що йому кров вдарила в лице, що йому чомусь соромно... А скільки-то по других хатах він натягав різних речей – і кожухів, і верет... Скільки почув благань, мовби він справді міг щось допомогти... скільки насмішок, скільки прокльонів!.. «Тьфу! так і прозвуть люди дериверетником, їй-Богу!» – подумав собі Михалко і почухався в голову. «Та й що за гонор? Що за слава?.. І дівчата відвернуться!» – перебігла йому думка в голові. Він зробив рух рукою, якби хотів стукнути палицею об землю. «Ні, не хочу я бути присяжним ані поліцаєм! – закликав він вголос. – Ось що! Нехай хто другий дивиться зблизька на людську біду, а я не маю до того серця... Нехай хто другий стягає на себе людські прокльони, а я не хочу! Я собі житиму, як перше, так, що моя хата скраю, нічого не знаю, і люди, як перше, будуть мене шанувати й любити...» («Та й дівчата!» – майнула йому через голову думка.)

Він подивився догори, а зорі на небі сміються, аж тремтять зі сміху... «Гей, зіроньки, чого ви смієтеся? Не смійтеся, бо мені не до сміху!..» І він почав свистати козачка і скорими кроками поспішав додому.

На другий день рано Михалко пішов до корчми, куди війт щодня заходив на снідання. Сим разом застав Михалко ще й кількох радних при столі, при фляжці...

– Здоров! А що скажеш, Михалку? – спитав війт. – Може, там сталося що нового?

– Нічого не сталося нового, – відповів Михалко, – тільки я прийшов вам сказати, що не хочу бути віднині присяжним, ні поліцаєм, ні польовим, ніяким урядником у громаді.

– Так? А то чому? – запитали всі разом.

– Не хочу, та й годі!

– Ну, як не будеш ти, то буде другий, – сказав війт, махнувши рукою. – Треба буде зарядити новий вибір.

Михалко вклонився всім і вийшов із корчми.

– Ну, і не хоче бути присяжним! Дивне диво! – сказав один радний.

– Щось йому мусило на ніс сісти! – сказав другий. – А добрий із нього присяжний! Голос має міцний, як труба...

– І добре вчора справився, – додав війт. – Хлоп, як дубина!

– Нічого! Виберемо другого... Буде нова okazія... Напиймося!

– Напиймося!

І чарка пішла в кружок. Михалко радий вернувся додому. Йому було якось соромно зізнатися перед радними, чому він не хоче бути присяжним, однак він той сором поборов і з легким серцем вернувся додому. Він тішився... «Ось показав я всім, що не хочу стояти за їх ласку, не хочу бути їх послухником... Нехай другі набиваються за той гонор, а я собі буду жити вільним козаком, ні

від кого незалежним чоловіком...» Він був такий радий, що аж потирав собі руки з радості, і якби так де прийшлося потанцювати козачка, то він пішов би доброхить увискоки, не дав би себе просити дівчатам...

Згадавши дівчат, він став усміхатись перед дзеркальцем і підкручувати собі вуса... «І чого вони мене чіпаються, ті дівчата? – питав він себе ніби здивований. – І що їм у мене подобається?.. Хотів би я дізнатись, та жодна не скаже правди... Ех, хитрі ви, голубоньки, хитрі!..»

О. Білоусенко

СЕСТРА

Стояла серед села завітчана зеленим садком хата. Жила там удова з трьома дітьми: сином та двома дочками. Бідувати сиротам не довелося, бо батько тої сім'ї був чоловік заможний і залишив їй чимало добра усякого.

Підріс син. Мати оженила його і дала йому всього на господарство. І став кити він у добрі та ще більше добра набувати. Підросла й дочка старша. Мати віддала її аж у друге село і теж дала за нею добрий посаг.

Осталася у матері одним одна молодша дочка.

Добра це була дитина, і славна та хороша виросла дівчина з неї. Мати, було, не натішиться своєю дочкою.

Оддала й її мати заміж, і стала вона жити на своєму господарстві.

Коли це трапилось несподіване лихо. Сталась пожежа, все добро згоріло, чоловік її на тій пожежі застудився і вмер, залишивши вдову-сиротину з дітьми дрібними. Плакала-плакала сиротина, та плачем лиха не збудеш. Дуже мусила вона надриватись у тяжкій праці з ранку до вечора, та проте доводилось-таки бідувати гірко; ледве-ледве з голоду не вмирала удова разом із дітками своїми.

Не так жилося старшим братові та сестрі. Всього у них було доволі, і жили зони, не знаючи тяжкого клопоту про шматок хліба насущного. З великого достатку часто справляли вони всякі учти та бенкети.

Ото раз заходився брат робити бенкет великий. От і міркує він собі:

– Виорю я ниву широкою,
Та посію хмелю високого,
Та наварю меду солодкого,
Та заріжу вола рогатого,
Та запрошу роду багатого.

І почали вони радитись удвох із жінкою, кого їм покликати на бенкет той. Згадали і обох сестер. От і каже брат:

– По багату сестру коней пошлю,
По вбогу-небогу перекажу,
Най багата сестра кіньми їде,
А вбога-небога й пішки прийде.

Прибули обидві сестри на бенкет до брата. Багата приїхала на братовицкіх конях, в пишному та розкішному убранні, а бідна ледве пішки дочимчикувала у старій латаній свитині.

І честь обом сестрам неоднакова була. Багату радісно зустрічають, люблять та приймають, а на бідну ледве зважають.

Багатая сестра у кінець стола,
А вбога-небога аж коло порога.
Багата сестра мед-горілку п'є,
А вбога-небога дрібні сльози лє.

Та й, справді, прикро було удові. Були вони рідні, колись вони однакові любилися, а тепер одне багатство так розрізнило їх! Думала вона знайти тут рідну ласку та пораду, думала хоч трохи розважити своє бідування любовною розмовою з ріднею, а доводиться замість того наругу терпіти. І сидить вона бідна, коло порога, і думки – одна другої сумніша – роєм снуються в голові ї. Коли це до того усього – їде братик до комори.

– Уступися, сестро, із дороги! – каже до неї зневажно.

«І тут навіть, коло порога, я заважаю їм!» – подумала небога. Ще гірше заболіло її серце. «Невже ж, – думає вона, – нема вже в нього зовсім любові до мене? Невже забув він, що я рідна сестра йому?»

От і каже вона до брата:

– Чом я тобі, брате, таки не родина?
Чи ж не одна мати на світ нас родила?

Завстидався був зразу брат. Встидно йому стало, що він так з сестрою рідною поводить ся.

Він хотів уже перепросити сестру. Але глянув на її убрання вбоге, й ніяково йому здалося, що він, такий багатий та поважний, буде перепрошувати таку вбогу. І каже він до сестри:

– Чи ти, сестро, нічого не робиш?
Що ти, сестро, так нагле ходиш?

Тяжко було сестрі слухати такий докір за свою невсипущу працю; і відказує вона братові:

– Ой, роблю я, брате, запобігаю,
Та скрині чужії лишень заповняю.
І чужії скрині та й стоять повні,
А мої діти та й ходять голі.

Дивно це було слухати братові, і він знов питає її:

– Чи не одна мати на світ нас родила?
Чи не одним щастям обох поділила?

Сестра йому на те відказує:

– Ой, хоч одна мати на світ нас родила,
Та не одним щастям обох одарила:
Тобі мати дала та й сирії воли –
Мені мати дала лиш чорнії брови;
Тобі мати дала повну скриню-бодню –
Мені мати дала та й лихую долю;
Тобі мати дала господарювати –
Мені ж мати дала тяжко бідувати;
На твоєму полі жито та пшениця –
А на моїм полі кукіль та мітлиця;
На твоєму полі копа коло копи –
А на моїм полі лиш чотири снопи;
На твоєму полі косарики косять –
А на моїм полі лиш злидні голосять;
На твоєму полі женчики співають –
Мене ж, молодую, сльози обливають.

Жалко стало братові, що сестра його рідна так тяжко бідує. Надумався він допомогти їй та й каже:

– Приїдь, сестро, у неділю –
Я з тобою ся поділю.

Зраділа сестра, почувши те. Раділа вона і через те, що любі дітки її не їдуть вже мліти з голоду, коли брат допоможе їй, а ще більше раділа вона, що лідний брат її не одкаснувся-таки од неї та поводитьсь з нею справді як з сестрою.

І рада-рада вернулася вона додому. Прийшла неділя.

Сестра брата послухала,
У неділю приїхала.

А брат тим часом обміркувався і пожалкував, що вирвалось у нього таке сестрі пообіцяти. Хоч і дуже багатий він був, але скупий ще більше.

Сидить, виглядає він сестри своєї.

Одсунув брат кватирочку –
Їде сестра в гостиночку;
Брат ворота відчиняє,
До милої промовляє:
«Сховай, мила, хліб із стола –
Їде в гості сестра моя».

Сестра почула ці слова братові, і тяжко вони вразили її: перше так любвеговорив з нею, а тепер і шматка хліба для неї жалує.

Сестра цеє та й почула,
Назад коні обернула.

Та й каже до брата:

– Ой стій, брате, не лякайся,
З хлібом-сіллю не ховайся.
Ой я дома обідала –
Аби тебе одвідала.
Тебе, брате, й твоїх діток,
Щоби знали своїх тіток!
Ой я, брате, хліба заготую,
Та приїдь до мене – тебе нагодую.

І поїхала сестра назад додому, та вже не така, як сюди їхала; сподівалася вона рідної ласки та любові, а прийняла тяжку образу.

Гірко заплакала вона, виплакала у сльозах своє горе, і наче легше їй стало. Добре її серце набуло кривду, і знов запанувала в нім щира та тепла любов до брата.

– Най йому Бог простить, – говорила вона, – а я йому щиро прощаю. Він же брат мій рідний, любий брат мій!

Приїхала вона додому. Діти висипали до неї назустріч і обсіли її кругом на возі.

Коли виїжджала з дому, то говорила їм, що їде до їхнього рідного дядечка, що дядечко той такий добрий, та так любить їх, так любить...

– А що дядечко? – питали діти. – Добрий він, мамо?

– Добрий, дітоньки, добрий...

– І тітка добра?

– Добра.

– І люблять вони нас, мамо?

– Люблять, люблять, дітки.

– І ми їх, мамо, теж любимо і завше так любити будемо, бо вони добрі! – казали діти.

– Любіть їх, любіть, діти, – то й Бог і люди любитимуть вас, – навчала дітей своїх мати.

Того вечора всі діти бідної вдови, лягаючи спати, щиро молилися Богу, щоб він щастив їхнім любим дядечкові та тітці.

Б. Ферреро

СЕРЦЕ БОГА

Одна кате хитка розповідала дітям притчу про блудного сина. Однак діти були дуже збуджені й неухважні. Отож вона попросила їх своїми словами переказати зміст щойно почутої притчі.

Один із учнів зробив це так: «Чоловік мав двох синів. Молодший син не хотів жити з батьком і одного дня залишив дім і родину, забравши з собою всі гроші, які мав. Та прийшов час, коли гроші скінчилися. Юнак не мав уже що їсти і вирішив вернутися до свого дому. Коли він був уже недалеко, його помітив батько. Схопив ломаку і побіг назустріч. По дорозі батько зустрів свого доброго старшого сина і сказав йому: «Вернувся твій брат. Це чудовисько, після всього скоєного, заслуговує двадцять п'ять гарячих».

«Тату, хочеш я тобі допоможу?» – запитав син.

«Звичайно,» – відповів батько.

Удвох вони почали лупцювати молодшого сина палицями. Коли закінчили свою справу, батько покликав слугу, наказав зарізати найвгодіваніше в'язня і приготувати бенкет, бо злість на сина, який стільки накоїв, уже минула!»

Зрозуміти Боже серце ми і справді не в змозі.

Е. де Мелло

ПРОЩЕННЯ НАЦИСТАМ

Колишній в'язень нацистського концтабору прийшов до свого товариша, з яким пройшов через всі випробування.

– Ти пробачив нацистів? – запитав він друга.

– Так.

- А я ні. Я і зараз ненавиджу їх.
- У такому випадку, – м'яко відповів друг, – ти і далі перебуваєш у концтаборі.

М. Старицький

БУЛАНКО

Під повіткою запрягає коня у санки молодий ще господар і староста Степан Жвавий, запрягає і лютує:

– Куди ти? Не любиш? Та ба! Хоч і підбився, і ногу засік, а поїдеш! Думаєш мені весело по казенній справі?.. Чого ж хропеш? Чого вухами шиєш? Не допоможе!.. Голову! – крикнув уже Степан, насовуючи коневі на шию хомут. – Ну, ідоле! – і Степан штовхнув коня ногою у груди.

Кинувся кінь від жаху, вдарився виразкою об голоблю і, підкорчивши ногу, почав із болю тремтіти, не розуміючи, навіщо його господар образив. Уже років із п'ять він йому служить і пильно, і вірно, не знаючи за оту працю розкоші, і хоч частіше він недоїдав, так зате ж хоч чував було слово ласкаве та тепле, а тепле слово вартує більше за ласощі... Ну, а оце кілька день лютує та лютує на нього хазяїн не знати і за що, а це вже і битись почав...

– Куди це ти, Степане? – вибігла з хати його жінка Оришка, а за нею держачись за кожушанку, і її донька Ганнулька.

– Та в Моцоківку, – знехотя відповів Степан.

– Чого се? Все з дому та з дому...

– Що ж ти удієш? Начальство... через цього ідола, – додав він стиха крізь зуби. – Та я, дай-но, на хвилину... надвечір вернусь.

– Не забарись же, голубе, не застрянь де... Он чи не віхола здійсмається яке насуває...

Тим часом Ганнулька підбігла до свого коханого Буланка і дала йому з своїх рученят шматок хліба. Буланко вельми зрадів своїй упадниці любий простяг до неї голову і заіржав стиха, а потім легесенько своїми м'якими губами узяв хліб і став жувати, а Ганнулька гладила його і промовляла дзвіним голосочком:

– Буласю мій, любий, цяцаний! Який ти славний, як лялька.

Буланка так тая ласка розчулила, що він язиком лизнув у самі губи Ганнульку.

– Ой! Бусю! – зареготалось дівчатко, утираючись рукавом. – Ти краше погуляй...

Буланко затупав жваво ногами, і Ганнулька постерегла у його на лівій нозі кров.

– Ай, тату, мамо! У Бусі он вава – кров.

– Справді, – зауважила і Оришка, – де це він ногу так збив?
– Ет! Засікається... ледачий став; я оце його в Моцоківці і продам...
– Що ти? – засумувала жінка. – Буланка продати?
– Тату! – кинулась до Степана і його дочка-одиначка Ганнулька. – Не продавай Бусі, не продавай! Я його люблю... – ридала вона, схопивши рученятами батьків чобіт. – Краще мене продай, а не Бусю!
– Не плач! – погладив по головці мазунку Степан. – Я другого коника куплю, молодого, баского...

Буланко повернувся до нього і докірливо похитав головою.
– Я не хочу другого, я хочу Буланка... нема на світі кращого... – хлипала ревноми слізьми Ганнулька. – Він мене любить... і я його...
– Ну, годі ж, годі! Гостинця привезу... – зятагав гужі Степан.
– Я не хочу гостинця... мені Бусі шкода! – кинулась Ганнулька до матері.
– Справді, не продавай Буланка! Він такий щирий робітник...
– Щирий! Був кінь, та з'їздився... – відповів їй чоловік, насовуючи кобеняка на шапку і сідаючи в сани.
– Вертайся ж, голубе, не барись... та і Буланка...
– Мені жалко... – схлипувала на руках уже у своєї нені Ганнулька.
– От знайшли собі кривного – голосять! – уже м'якшим голосом кинув Степан, рушаючи за ворота Буланим.
– Не плач, угамуйся! – цілувала і розважала свою доньку Оришка. – Татко пошуткував... він не продасть, ні!..

А Степан повернув коня навпростець степом до Моцоківки і пустив його тюпки, а сам чогось журно замислився.

Уже восьмий рік, як він одружився з Оришкою, і Бог послав йому щастя не жінку – тихе та вірне подружжя, добру матір і господиню хорошу; зажили вони, як у Бога за пазухою, любо та мило, хоч і не купались у добрі, як сир у маслі, так зате ж і нужди не знали... Господь їх благословив одною тільки дочкою, і росла вона на втіху батьку та матері! І як же вони її кохали, як пестували! Та було й за що – таке воно дитинятко вдалося і ласкаве, й покірливе, а добре та чуле, мов янголятко... Отож батько, хоч і постановив Буланка продати, та згадав Ганнульчині сльози, і йому стало шкода своєї любки, а й на Буланка досада не гасла...

А Буланко ось чим провинився. Любив він свого господаря і чи в дорозі, чи в бороні, чи в супрязі працював не тільки що ревно, а старався навіть сам постерегти волю хазяйську і чинити її без принуки. От коли, на лихо, обрали його господаря на старосту, то став він його возить по хуторах і по селах задля розпорядків. Ну, приїдуть вони у село, то де ж зупинитись, як не коло корчми: там і тепло, і затишно, і сіна коневі можна дістати, і під повітку його у негоду поставити. Заїде ото Степан до корчми і сяде у шинку дожидати соцького, то того, то другого, – загадати, щоб податки готували, греблі гатили, шляхи лагодили... Поки зйдуться, шинкар або який і гість старосту почастує, ну, а як

зійдуться люди, то вже начальство мусять вітати, а їм і відмовити трудно – образа! Ну, чарка-друга, дума Степан, – то не вада, а тільки друга тягне за собою третю й четверту, і незчується Степан, як та отрута опанує і розум і серце: уже йому не манеться до праці, уже йому і перед його любовою жінкою треба вибріхуватись, а в серці росте злість і досада, в голові гуде і ломить все тіло... Погано, треба провітритись, де-не-де щось загадати, і знов їде Степан і знов потрапляє у шинок...

Постеріг хазяйську волю й Буланко, і як тільки забачить шинок де, чи в хуторі, чи в селі, чи й у полі – так і летить до його навзаводи та під самим ганком і стане. Степан, було, тільки усміхнеться й промовить: «Розумна тварина, розумна!» На повороті любив слухати Буланко довгі, безкраї господарські речі... слухати і йти собі ліниво, поволі, куди бачить, то постояти попастись на смачній ярині, то в гайок який завернути на молоду травичку з суніцями... а потім уже і додому чвалати; хазяїн за той час і виспатись встигне, і придумає яку вибрехеньку.

Правду кажучи, йому від того дуже боліло, і не міг він прямо у ясні жінчині очі дивитись, не міг і на ласки свого янголятка відповісти щирою радістю, але чим далі заживалась отрута, тим кам'яніли більше і серце, і мозок.

Прошло літо, минула осінь, настали Пилипівки, а з ними прийшли і морози. Буланку уже не було користі тинятись по гаях та по стернях, от він і хапався додому мерщій – і привозив господаря свого часами і зовсім п'яненьким. Постерегла жінка біду, але не сказала й прикрого слова, а тільки дрібними умилась і почала ласкаво, кохано благати... Ох, як від тих сліз і покірної ласки запекло чоловіку у грудях, як він зненавидів себе в ту хвилину, але самому на себе і злість, і огиду носити у серці – то тяжко, от всяк і шукає на кого б половину, а то й всю вину свою скинути? Ну, звичайно, у Степановій справі став винуватим Буланко, бо то він його завозив до шинків і призвичаїв до чарки! В останні часи він провинився і перед урядом: частина податків кудись випливла з рук, і він двічі уже за непорядки відсидів у холодній і мусив крадькома від жінки четверті зо дві пшениці продати...

А Буланко уже давно йшов ходою. Хутір Степанів зник за горбком, і кругом стелився степ, рівний та білий, як обрус; далину кутала сиза мла, у якій гинуло око; віяло довкола сумом і холодом; серед німої тиші в степу тільки рипіли полозки та часами над головою крикало гайвороння.

– Ти, ідоле! Заснув уже? – похопивсь Степан, стьобнувши Буланка віжками.

Кінь здригнувся і жваво побіг по межі. Чим далі санки посувались вперед тим більше здіймалася, густішала мла і зривався вітер: починало знизати... Степан поганяв добре і, може, за годину часу доїхав до чотирьох верб звідкіля уже шлях спускався з гори у долину, де коло невеличкої річки Моцоківка й притулилася. Тепер тільки вбачалися укриті снігом хатки; немов ті білі горбочки, вони збігалися у долині до річки, а та широким, розлогим

ровом біліла, вилискуючи де-не-де голим льодом; із коминів над хатами курився дим і клубочками слався у морозному повітрі; поміж горбочками і вздовж річки стояли срібlistі дерева і вирізувались чарівниче на темно-сизому небі; починав у повітрі літати дрібними метеликами сніг... Степан пустив із гори вільно коня, не керуючи віжками, хоча і мав на меті заїхати по казенній справі до волості, а потім до кума. Буланко, не відаючи потайної волі господаря, побіг із гори вулицею просто і став коло шинку, як звикле...

– Ач, сатана! – вилаявся Степан, а проте зліз із санок і увійшов у двері.

А в шинку уже зранку сидів і чаркувався з приятелями кум.

– А, пане старосто! Слухом слухати, видом видати! – схопився той весело.

– Здоров, куме! – обтрушував із кобеняка сніг Степан і тупав ногами. – Якраз мені нагодився... Я оце мав до тебе заїхати.

– Ну, й чудесно! Сідай же до гурту! Гей, Шльома! – крикнув кум у другу кімнату. – Дві квартаи ще та чого-небудь на заїдку!

– Та я, куме, тієї ледащиці... мабуть, годі... – слабо сперечався Степан, гріючи руки об піч.

– Ото вигадай! Розчудесна, бра, горілка нова, так і пробирає з п'ят до лопат...

– Та воно хіба з морозу... – підходив уже до столу Степан. – Вітер піднявся такий, аж ріже, аж голками шпигає...

– Завірюха буде, – постановили два сусіди.

Присів Степан, і почали чаркуватись. Шинкар приніс чабака, й оселедця, і солоних огірків. Перші дві-три чарки випив Степан якось ніяково, з прикрістю: він давав уже своїй любій жінці двічі слово не пити, а собі – так присягався і закликався у руки чарки не брати, а тут... ех! – вихилив він четверту уже з горя, а п'ята пішла легше, а шоста все лихо зняла, заспокоїла серце і затуманила розум...

Коли вже підпили приятелі добре, – а за чаркою всі приятелі, – кум якось обернувся до Степана:

– А славний, бра, у тебе коник буланый.

– Чудовий, – згодився Степан, – хочеш, я тобі продам його? Нікому б у світі не продав, а для кума не жалко... для кума – все, що маю... Одно слово – кум, та й годі!

– О? – зрадів кум. – Продай! Зараз куплю; завтра гроші, а сьогодні могорич.

Недовго й торгувалися; сусіди теж помогли: всім, бачите, хотілося могоричу швидше... І перебив Степан через полу руку з кумом, і продав свого щирого робітника, свого вірного приятеля, забувши і про жінку кохану, і про сльози своєї зірочки Ганнулі!

Уже й вечір посунувся, а Степан із приятелями розпиває могорич; уже темна, непрозора ніч глянула сліпими очима у вікна, а Степан все кружляє...

Нарешті кум заснув при столі, а сусіди, хитаючись, повставали, то й Степан повинен був вийти.

Надворі ж грала уже страшна завірюха. Вітер аж свистів і крутив на всі боки; білими хвилями нісся сніг зверху, і знизу, і в лице, і в потилицю; мороз міцнішав дедалі більше; Буланко, наполовину занесений снігом, тремтів і з холоду тупав ногами...

– Ху, як душно надворі! – здалось Степану, і він, скинувши кобеняка, сів на санки. – Ну, відпочив, ідоле? Тепер мерщій додому! – свиснув він коня батогом і погнав, не повертаючи додому назад, а далі за Моцоківку. – Тепер уже не будеш мені пакості більше чинити, – стьобав він Буланка, – продав тебе, за гроші продав... От спробуєш ще ласки у кума, спробуєш! Згадаєш не раз ще мене!

Буланко, промерзши, біг би і сам прудко, а тут, ображений батогом, він порвався навзаводи скільки сили. Моцоківку хутко минули, знялись знов на горбочок і поїхали навмання. За селом завірюха лютувала ще гірше. На два кроки несила було прозирнути; і під ногами, і з боків, і вгорі хвилювала, мов збурене море, біла, непрозора пільма. Ні шляху, ні дороги!

Коли б Степан був пустив віжки Буланкові вільно, то кінь би нюхом довів його до рідної стріхи, а то ні, Степан, отруений горілкою, нерозсудливо керував ним і немилосердно бив батогом. Спочатку Степан пустивсь проти вітру, так дошкулив і йому жалкий холод, – от він і повернув вбік, але й тут почало у ліву щоку і у ліве вухо пекти; Степан повернувся за вітром і погнав коня ще швидше.

Нещасний Буланко вибивався з сили; ходором йому ходили боки, парою курилася спина... а проте він все по заметах ще біг... Тільки з кожним кроком вони здійсмалися вище та вище, а сили в коня ставало менше та менше...

Пройняв нарешті мороз і Степана, вигнав йому чад із голови, підступив до самого серця... і збагнув Степан, що він заблудився у глупу ніч, в завірюху страшну, серед степу німого... і перед очима йому повстав жак...

– Пропав, пропав! – шепотіли його побілілі уста. – Тільки стане Буланко – і смерть! – він у розпачі знову став періщити коня батогом і віжками. – Жінка, дитинка! Рятуй мене, Боже! – закричав він, але стогін бурі забив його покрик... помутилося в голові у Степана, в серці піднявся жаль і пекучий докір, перед очима з'явилося бліде, заплакане обличчя жінки і перелякані, великі Ганнульчині очі...

Коли се раптом порвався з гори кінь; не встиг і опам'ятатись Степан, як санки збігли на лід, як лід затріщав і як сам він пірнув у воду... «Смерть! – промайнуло йому в голові. – Сироти!» – і він одне тільки зробив: стиснув якомога сильніше руками віжки...

На щастя, коли Степан виїжджав із дому, то гужі не добре затяг; до Моцоківки вони ще послабішали, а в блуканні по степу й розв'язалися. Коли

кінь зірвався з кручі у річку, то від стусана геть розпрігся, так що санки за віжками тільки збігли на лід...

Буланко, чуючи останню погибель, захріп страшенно, напруживсь і став розбивати дужими персами лід та й витяг-таки за віжки Степана на той бік і зупинився над задубілим господарем.

Підвівсь на ноги Степан, перехрестився широким хрестом і обняв чуло свого збавителя; кінь ласкаво дмухав на нього своєю теплою парою, у якій хоч трохи відклякли Степанові руки, і він спромігся-таки сісти на коня верхи, попустивши йому на волю віжки. Буланко повів навколо головою, розширив ніздрі і кілька раз у свої перса втяг холодне повітря та й пустився по білій пустелі кудись у пільму...

Ждала цілий вечір чоловіка Оришка; виходила з Ганнулькою аж за хутір його виглядати, та все дарма; боліло у неї серце, що він зламав слово, а як знялась хуга, то вона одного просила у Бога, щоб чоловік у таку негоду не пустився в дорогу.

Нагодувавши свою доню кулешиком, вона на печі їй послала.

– Мамо! Я не буду спати, я ще погуляюсь... пожду тата, Буласі...

– Уже пізно, засни, моя дитино! – улещувала її мати. – Я тебе збуджу.

– А тато не продадуть Бусі?

– Не продасть, не продасть, заспокойся... От коли б тільки сам благополучно вернувся!

– Чого, мамо? – розімкнула злякані очі Ганнулька.

– А того, що надворі таке коїться, не доведи, Господи!

– Мамо, я помолюся Бозі за татка...– схопилась Ганнулька і хотіла було скочити з печі.

– Помолись тут, – зупинила її мати, – на долівці холодно...

– Так Бозя звідсіля не почує.

– Почує, почує, моя квіточко, – цілувала Ганнульку Оріся, – Бозя усюди, скрізь... і кого-кого, а любих діточок завжди слухає.

Зложила побожно рученьки Ганнулька, підвела до образів на покуті очі і почала дитячими устами промовляти:

– Бозю, любий, хороший! Я тебе кохаю... я голубків тобі нароблю, квіточок... і свічку малесеньку, жовту... тільки проведи до нас тата і Бусю... щоб Буся у нас був, щоб у його не було на нозі вави... Бозю, мій милий, послухайся!

Ганнулька перехрестилась, ударила поклону і обвила маму за шию руками, а та почала цілувати кучеряву голову своєї красунечки доні...

Спить уже Ганнулька. Шие сорочку мати на припічку, тільки робота не робиться, опускаються руки...

Сумно і хмуро у хаті. Миготить на виступці каганець; якісь химерні сутіні хитаються по стінах і по стелі; в кутках тумою сів морок; більмами дивляться вікна, занесені снігом; щось стогне у сінях, виє у комині...

Болить у матері серце, думки розбігаються... Яка-то щаслива вона була, як жила з дружиною любо та вірно, як працювала ревно і як достатки у них потроху зростали... А тепер... чоловік зовсім не той став, від хати одбився, вовком дивиться... і все ото через начальникування: унадився до шинків та й покотився згори... Що то далі буде?

Вогкі її очі зупинились у німому благанні на образі Пречистої Діви; із довгих вій перлинами по щоках покотилися сльози, а уста шепотіли безгучно: «Владичице, захисти! Зглянься!»

У сінях загавкав Барбос і почав дряпатись у причільні двері. Ганнулька прокинулася, схопилась на подушці і спитала:

– Мамо! То Буся?

– Не знаю, не знаю! – похапцем відповіла мати, накидаючи кожушанку на плечі...

Але раптом відчинилися двері і на порозі з'явився Степан, посинілий, аж білий, обмерзлий льодом і занесений снігом...

– Степан! Ти? – скрикнула вона з радості й скам'яніла.

– Прямо від смерті... – хриплим голосом, ледве відводячи дух, простогнав той. – Одно тільки чудо... Божа ласка... та Буланко... відрятували.

Хоч і при здоров'ї був Степан, але та ніч далася йому взнаки: прокачався він і від простуди, і від переляку.

Зате з того часу кинув він навіки й шинки, і старшинування, яке часто доводить до гріха й до спокуси, а горілки – і в рота більше не брав.

Зажили вони з жінкою іще краще, іще любіше та приязніше. Хазяйство йшло їм у руку; Ганнулька росла на втіху, на щастя. Буланка, звичайно, Степан куму не дав, а лишив до самої смерті у себе; розкошував кінь у великій шані і ласці – всі його любили, як найщирішого, найвірнішого друга.

● Поміркуй і дай відповідь:

1. Якою була поведінка Степана та Грицька – персонажів оповідання Б. Грінченка? Чим відповів Грицько на погані вчинки Семена?
2. Чому Михалко, персонаж твору Т. Бордуляка, не забрав у Миколи останнього кожуха?
3. Як ти вважаєш, чи правильно вчинив Михалко, відмовившись бути урядником? Чи схожий він на інших представників влади (війта, присяжних, здекучника)?
4. «Моліться за тих, хто кривду вам чинить» (Єванг. від Луки 6:28). Про кого з персонажів твору О. Білоусенко ці слова? Як ви думаєте, чому саме так слід робити?
5. Як ви розумієте слова: «Ти і далі перебуваєш у концтаборі» із твору Е. де Мелло?

6. «Тепле слово вартує більше за ласощі». Чи згодні ви з цим висловом з оповідання «Буланко»? Аргументуйте свою думку.
7. Чому Степан змінив своє ставлення до коня?

Урок 19

Цінність добрих справ

Б. Ферреро

ДОСТАТНЬО

В одному краї сталася велика посуха. Спершу пожовкла, а згодом і висохла трава. Зів'яли і поникли кущі та дерева. Не було жодної краплі дощу з неба, ані жодної росинки із землі.

Малі й великі звірі гинули від спраги.

Тільки найсильніші спробувалися на рішучий крок і залишали цю пустелю смерті.

А посуха і далі лютувала. Навіть старі й могутні дерева з глибоким корінням втратили листя. Повисихали джерела, русла струмків і річок.

Вижити вдалося лише одній квіточці, і то тільки тому, що вона росла поблизу джерела, де ще лишалося трохи вологи. Джерело, спостерігаючи, що діється довкола, тяжко журилося. «Усе висохло і неминуче помре. А я не можу цьому зарадити. Який сенс мають ті краплини вологи, що я даю?»

Старе дерево, що росло неподалік, почуло бажання джерела і, поки зробило останній подих, прошепотіло: «Ніхто не очікує від тебе, щоб ти зросло цілу пустелю. Твоє завдання – зберегти життя цієї квітки. Тільки це і більше нічого».

Кожен із нас відповідає за якусь квітку. Але коли ми починаємо нарікати, то одразу ж забуваємо про свої обов'язки і впадаємо в смуток.

Професор, закінчуючи лекцію, звернувся до студентів: «Чи є якісь питання?»

«Пане професоре, скажіть, будь ласка, в чому сенс життя?» – запитав один студент.

Його товариші вже прямували до виходу, але, почувши питання, з цікавості зупинилися. Професор уважно поглянув на студента, бажаючи зрозуміти, чи питання було поставлене серйозно, чи жартома. Тоді сказав: «Я відповім вам».

Він дістав із кишені штанів портмоне, а з нього – маленьке кругле дзеркальце розміром із велику монету. Хвилину помовчавши, заговорив: «Коли почалася війна, я був ще дитиною. Одного разу знайшов на вулиці розбите дзеркало і взяв собі найбільший осколок. Оце, власне, він і є. Я почав ним бавитися і дуже тішився, що можу з його допомогою посилати сонячні зайчики в такі закапелки, куди ніколи не проникало світло: в глибокі темні діри, щілини і закомарки. Я зберіг це маленьке дзеркальце. А ставши дорослим я зрозумів, що воно для мене ще важливіше, ніж раніше. Завдяки йому я збагнув, що моє життя теж може передавати світло.

Я – також частина дзеркала, цілісність якого залишається для мене незнаною. І сам по собі, і своїми ділами я можу передавати світло – світло правди, співчуття, розуму, добра, чуйності. Це світло повинно досягати найтемніших куточків людського серця, щоб хоч трохи його змінити. Можливо, це побачать інші й теж захочуть робити щось подібне. Саме в цьому, на мою думку, полягає сенс життя».

В. Земляк

ДОБРЕ СЛОВО

У дитинстві я боявся німих, чомусь думав, що вони лихі люди. Ще й тепер коли бачу німих, мимоволі ловлю себе на тих дитячих враженнях. І не дивно. Є щось загадкове у їхній жвавій мові, зрозумілій тільки їм самим. Погляди в них теж якись особливі, гострі, іноді навіть жорсткуваті. І це, мабуть, добре Людям, позбавленим мови, потрібні промовисті очі.

З одним німим я познайомився зовсім випадково. У нього також були якісь особливі, незвичайно меткі, проникливі очі. По них, власне, я й догадався, що він німий. Бо як би людина не ховала свої вади, а всю її не сховати.

Я чув, що німі мають великий хист до всякого ремесла. Але цього я застав не за легким хлібом. Він стояв по коліна у воді й добував торф. Інші раз по раз виходили з води на лугову травичку, влаштовували собі довгі перекури, а він копав і копав...

У нього не було свого співрозмовника, і він, мабуть, вважав за краще не заважати іншим погомоніти. Помітивши, що я ним цікавлюся, німий змахнув синім рукавом роби піг із чола, допитливо зиркнув на мене своїми білкупватими очима і знову віддався роботі.

Я хотів, було, заговорити з ним, але бригадир запобіг моєму намірові:

– Не заважайте йому, нехай працює, то німий.

Скоро, за балачкою, ми зовсім забули про нього.

Коли розмова закінчилася і люди знову стали до роботи, німий поцікавився, хто я і за чим приїхав. Не знаю, як пояснили йому, але, довідавшись, що я з редакції місцевої газети, він немовби просіяв. Ніхто так гаряче не прощався зі мною, як він. Усе махав мені синім рукавом, сміявся чорним, за-смаглим обличчям. Він був вродливий, юний, і я подумав чомусь, що у нього така ж красива, добра душа.

Повернувся я з того відрядження, як кажуть газетярі, з повним блокнотом фактів на всі випадки життя. Цілий тиждень міг писати про все, але редактор не дивувався з моєї запасливості і спостережливості. Якщо він виїздив у район у справах редакції, що траплялось рідко, то його записника вистачало йому мало не на цілий рік.

Пригадую, що останньою ластівкою з тих моїх скарбів була замітка про добувників торфу.

Виписавшись, я знову подався у відрядження і цілком випадково знову потрапив до своїх «торф'яних» героїв, хоч не мав ніякого наміру вдруге писати про них. Редактор наш суворий, він ревниво оберігав газету від усяких повторень.

Але мої герої не знали звичок мого редактора. Вони зустріли мене ще привітніше, як перше. Бригадир довго тис мені руку, а його сподвижники здячно похитували головами: читали, мовляв, читали... І тільки одна людина не підійшла до мене і навіть не привіталася зі мною. Це був він, німий. Його синя пропітніла роба то набухала од вітру, то знову липла до широкої спини, на чоло спадала вибілена сонцем чуприна, але він не розгинався і не підбирав її. Він копав і копав, не звертаючи ні найменшої уваги на мене. Я довго не міг догадатися, чому він так поводиться, аж поки врешті не збагнув тому причину: адже я написав про всіх і забув сказати добре слово про нього, може, найскромнішого і найзавзятішого у бригаді. І, мабуть, це не вперше, мабуть, йому вже не раз доводилось бути жертвою такої несправедливості.

І хоч я й не збирався більше писати про торфорозробників, але після цього захотілося таки написати, не міг не написати. Я написав лише про одну людину – про німого...

Коли я писав свій нарис, то мені все здавалося, що він, німий, почне говорити. І він таки заговорив у нарисі. Ось ті слова, мовлені ним: «Не будьте німими до німих!»

Для більшої певності, щоб мій нарис надрукували, я не признався редактору, що мій герой і справді німий.

Сяо Ганьню

ТРИ ДЕРЕВА

Було це давним-давно, навіть дуже давно. Жили собі чоловік та жінка мали вони двох дочок та одного сина.

Батько з сином плели бамбукові кошики, а мати та дочки ткали полотно вишивали. Всі вони були дуже трудящі, працювали і вдень, і вночі. Ламп тоді ще не було, і люди вечорами палили хмиз та соломку, щоб посвітити собі.

Відомо, яке світло від вогнища. От і доводилося їм працювати в напівтемряві, коли вогонь то моргне, то майже згасне.

Йшли роки, і від повсякденної роботи в сутінках стали вони недобачати: а мати так зовсім осліпла. Почала вона нудьгувати, захворіла ще дужче невдовзі померла.

Після похорону чоловік та діти знову сіли всією родиною до вогню, витираючи сльози, що котилися у них із почервонілих припухлих очей, та сумно зітхаючи.

– От якби місяць світив так ясно, як сонце, і сходив щоночі, – промовила старша сестра, – тоді б люди не псували очей і не сліпли!

– А як же це зробити, щоб місяць світив так ясно, як сонце, і сходить щоночі? – запитала менша сестра.

Батько трохи подумав та й каже:

– Подейкують люди, що десь на світі є гора Денюньшань. На цій горі живе дідусь-садівник, старий-престарий. Борода у нього сива-сива та довга-довга аж до самої землі. Навіть вуса та брови має сиві. Коли місяць пропливає над горою, дідусь вилазить на нічне світило і гуляє по ньому. От якби він попросив місяць світити так ясно, як сонце, і сходити щоночі, то люди б тоді працюючи вночі, не псували собі очей.

– А давайте знайдемо того дідуса та попросимо його поговорити з місяцем, – запропонували обидві дочки.

– Це нелегка справа! – відповів батько. – Кажуть, що шлях до тієї гори далекий і тяжкий. Гора вся вкрита снігом, а заввишки вона в кілька верст.

– Та заради того, щоб люди могли і вечорами працювати, щоб вони очей собі не сліпили, не побоїмося ні труднощів, ні лиха! – вигукнули дочки в один голос.

Наступного дня ще й не світало, коли старша сестра вирушила в дорогу.

Ішла вона, йшла, перебиралася через широкі ріки, переходила через високі гори, продиралася крізь густі ліси. Від довгої ходьби у неї ноги підкошувалися. Тоді вона поповзла на колінах. А коли розбила до крові коліна, розірвала свій одяг, позамотувала їх шматками тканини і рушила далі.

Дев'ять місяців добиралася старша сестра до гори і таки видряпалася на засніжену Денюньшань.

А на вершині побачила дідуся із сивою бородою, сивими вусами і сивими бровами. Дідусь сидів на камені і великим гребінцем розчісував свою довгу сиву бороду, а біля його ніг стояв бамбуковий кошик. Виснажена дівчина підповзла до нього і мовила:

– Прошу тебе, дідусю, скажи місяцю, щоб він світив так ясно, як сонце, і сходив щоночі.

А дідусь так захопився своєю бородою, що не відповів їй.

– Дідусю, люди тебе просять! – стала благати дівчина. – Люди палять хмиз та солому і працюють ночами, а від цього хворіють на очі й сліпнуть.

Дідусь неквапом повернувся до неї і бачить: стоїть перед ним на колінах змучена дівчина, ноги у неї в ранах та саднах і хитається від виснаження.

– Стривай, дитинко! – мовив він співчутливо.

Коли місяць порівнявся з вершиною гори, дідусь відкинув гребінець, обмотав бородою шию і поліз на самий вершечок гори, а тоді перестрибнув на місяць.

Сидить дівчина на горі, задерши голову, і дивиться на це.

Невдовзі дідусь спустився вниз і, похитавши сивою головою, сказав:

– Відмовив мені місяць. Не може він світити, як сонце. І не може щоночі сходити, бо треба йому в морі купатися, інакше забрудниться його лик і зовсім потемніє.

Похнюпила голову дівчина. Подумала вона, що багато людей, що працюють ночами, і далі будуть хворіти на очі і сліпнути. Заплакала вона так гірко, так невтішно.

Бачить дідусь, закапали сльози у дівчини з очей на сніг, і від тих сліз почав той сніг танути. Розчулився дідусь та й каже:

– Місяць на небі, дитинко, нічого зробити не може. Треба нам самим щось тут, на землі, придумати!

– Що ж ми можемо придумати, дідусю? – спитала вона плачучи.

– Якби хтось із людей погодився стати олійним деревом, то можна було б добувати з того дерева олію, заливати її в світильники. Люди б працювали вечорами при світильниках і не псували б собі очей.

– Я згодна пожертвувати собою для людей! – вигукнула дівчина, гордо підвівши голову.

Побачив дідусь, що вона від щирого серця говорить, і заходився розчісувати свою сиву бороду. Чесав-чесав, аж коли з бороди викотився маслянистий плід завбільшки з куряче яйце. Взяв дідусь той плід і, передаючи його дівчині, сказав:

– Проковтни, дитино, і ти станеш тим олійним деревом.

Анітрохи не вагаючись, старша сестра взяла плід у руки, донесла до рота і проковтнула. Тієї ж миті вона перетворилась на крислате, густолисте дерево, на якому враз зацвіли чудові квіти, а з тих квітів невдовзі зав'язалися плоди, кожен завбільшки з куряче яйце. І були ті плоди вщерть наповнені олією.

– Дитино, – сказав дідусь, – віднині ти зватимешся тунговим деревом! Дмухнув легенький вітерець, весело залопотіло листя на тому дереві. Дев'ять місяців чекав батько з дітьми старшої доньки, а її все не було. Засумували і затужили вони за нею.

– Піду я на гору Денюньшань! – сказала менша дочка. – Попрошу сивобородого дідуса сходити до місяця та й сестрицю разом відшукаю.

Наступного дня ще не світало, коли менша сестра вирушила в дорогу.

Ішла вона, йшла, перебиралася через широкі річки, переходила через високі гори, продиралася крізь густі ліси. Від довгої ходьби у неї ноги підкошувалися. Тоді вона поповзла на колінах. А коли розбила до крові коліна, розірвала свій одяг, позамотувала їх шматками тканини і рушила далі.

Дев'ять місяців добиралася менша сестра до гори і таки видряпалася на засніжену Денюньшань.

А там на камені сидів дідусь із сивою бородою, сивими вусами і сивими бровами. Сидів і великим гребінцем розчісував свою довгу сиву бороду, а біля його ніг стояв бамбуковий кошик. Виснажена дівчина підповзла до нього і мовила:

– Прошу тебе, дідусю, скажи місяцю, щоб він світив так ясно, як сонце, і сховався щонаочі.

Глянув дідусь, а перед ним стоїть на колінах змучена дівчина, ноги в неї в ранах та саднах, і хитається від виснаження.

– Приходила вже до мене одна дівчина, – відповів співчутливо дідусь. – Передав я місяцю її прохання, та не може він світити, як сонце, і щонаочі сходити, бо треба ж йому колись і в морі скупатись.

– А як же нам бути? – спитала засмучена дівчина.

– Треба наробити світильників і світити тунговою олією, – відповів дідусь, показуючи на тунгове дерево. – Дівчина, що раніше приходила, стала тепер тунговим деревом.

Підповзла менша сестра до дерева, поторкала стовбур і каже:

– Здрастуй, сестро! Ти стала тунговим деревом, щоб давати людям олію для світла. – Потім повернулася до дідуса і почала прохати: – Дідусю, я теж хочу стати олійним деревом!

Побачив дідусь, що вона від щирого серця сказала, і заходився чесати свою довгу сиву бороду. Чесав-чесав, аж поки викотився з борода масляний плід завбільшки з голуб'яче яйце. Взяв дідусь той плід і, передаючи його дівчині, сказав:

– Проковтни його, дитино, і ти теж станеш олійним деревом.

Анітрохи не вагаючись, менша сестра взяла плід у руки, піднесла його до рота і проковтнула. Тієї ж миті дівчина стала невисоким зеленолистим деревом, на якому враз розпустилися чудові квіти, а з тих квітів невдовзі утворилися круглі червоні плоди, наповнені олією.

– Дитино, – сказав дідусь, – віднині тебе називатимуть чайним деревом.

Повіяв легенький вітерець, весело зашелестіло листя на чайному дереві.

Дев'ять місяців чекали батько з сином сестер, та не повернулася ні старша, ні менша.

– Залишайтеся, тату, вдома, а я піду попрошу сивобородого дідуса сходити до місяця та, може, й сестер відшукаю разом, – сказав хлопець.

Наступного дня ще й не світало, коли брат вирушив у дорогу. Так само, як і його сестри, дев'ять місяців ішов він і нарешті вибрався на засніжену Денюньшань. Брат теж побачив дідуса, що сидів на камені і розчісував довгу сиву бороду.

Почав брат просити дідуса сходити до місяця і попросити його світити ясно, як сонце, і сходити щоночі.

А дідусь відповів хлопцеві, що місяць не може світити, як сонце, і сходити щодня. Потім він розповів, що до нього вже приходили дві дівчини і тепер вони стали олійними деревами, з яких люди можуть добувати олію і світити нею.

– Я теж хочу стати олійним деревом, – вислухавши його, сказав хлопець.

– Як же ти станеш, коли в моїй бороді вже маслянистих плодів немає?

Підповз хлопець ближче до дідуса, притиснувся до його ніг і став благати:

– Сестри мої будуть людям служити, та ж хіба я можу осторонь лишитись?

Зглянувся дідусь на такі благання, почав чесати свою бороду і вичесав із неї маленьку маслянисту кульку. Віддав він її хлопцеві і каже:

– Добрий хлопчику, з'їж цю кульку – і твоє бажання здійсниться.

Підніс брат кульку до рота і проковтнув, і тут-таки перетворився на велике дерево з товстим стовбуром і листям, як голки. Стовбур дерева у багатьох місцях виблискував від живиці, що повиступала на корі.

– Хлопче, – каже дідусь, – зватимешся ти сосною.

Повіяв вітерець, і весело зашуміла сосна.

Дев'ять місяців чекав батько, та так і не дочекався ні сина, ні дочок.

– Піду і я, – сказав він сам собі. – Попрошу діда, щоб місяць ясніше світив, а може, й дітей разом відшукаю.

Як і діти, дев'ять місяців ішов батько по бездоріжжю, поки нарешті вибрався на гору Денюньшань. Побачив і він дідуса, що сидів на камені і розчісував довгу сиву бороду.

Почав батько просити дідуса сходити до місяця і сказати йому, щоб ясніше світив і щоночі сходив.

Дідусь відповів йому, що даремно просити місяця, а потім додав, що до нього вже приходило троє дітей і всі вони стали олійними деревами, з яких люди можуть добувати олію і світити нею.

– Я теж хочу стати олійним деревом, – став благати батько.

– Ні, не можна! – відказав дідусь. – Немає у мене більше ні масляних плодів, ні чарівних кульок... Але ти прийшов вчасно. Візьми насіння цих дерев із собою і порозсівай по землі. А потім навчи людей, як з їхніх плодів

олію та живицю добувати і о темній порі користуватися світильниками, куди ту олію заливати. – Мовивши так, він віддав батькові бамбуковий кошик, що стояв біля його ніг.

Повіяв легенький вітерець, захитали дерева своїми гілками, весело зашелестіло листя, із кожного дерева посипалися в кошик плоди та насіння.

Узяв батько того кошика на плечі й пішов додому, сіючи плоди та насіння по горах та хребтах.

Минуло не так уже й багато часу – і всі гори, всі хребти вкрилися густими лісами. На тунгових та чайних деревах у цих лісах росли олійні плоди, а стовбури сосон вкривалися живицею.

Кожна родина тепер мала вдосталь олії, щоб звечора наповнити світильники, і люди могли працювати при гарному освітленні хоч до самого ранку. Відтоді вже ніхто не хворів на очі, ніхто не спінув від нічних старань.

Цзінь Хе, Лінь Ді

БАБУСІНІ ФІНІКИ

Рано навесні посадила бабуся фінікову пальму. Довелося їй немало попрацювати: і ґрунт угноювала, і поливала майже щодня, і гусінь визбирувала. Незабаром пальма рясно завітла. А коли пелюстки обсипалися, зав'язались на ньому фініки; було їх багато-багато, і таких великих, як голубині яйця. Обліпили собі гілки та й спіють на сонці.

Одного дня пішла бабуся в місто, а тут несподівано налетіла буря. Пальма затрусилася під вітром, посипалися фініки на землю, жодного на дереві не залишилось.

Коли дощ ущух, із своєї нори виповз їжак. Підбіг він до дерева, скрутився в клубок, покотився, настромив кілька фініків на свої голки і гайда додому.

А тут саме дятел нагодився:

– Хто тобі фініків дав? – питає.

– Сам назбирав, – відповів їжак. – Там їх під деревом ціла купа. Хочеш – можеш і ти назбирати.

Підлітає до них сорока та й каже:

– Бабуся дерево посадила і так про нього дбала. А сьогодні, коли її вдома немає, ти фініки у неї потяг.

Соромно стало їжаківі. Подався він назад до дерева і поскидав фініки на землю.

– Уже вечоріє, давайте занесемо фініки бабусі в хату, – запропонувала сорока.

– Згода, – підтримав її дятел.

– З радістю допоможу, – сказав їжак.

Знову він покотився під деревом і настромив на свої голки фініки, а со-рока та дятел взяли по два плоди і майнули до хати.

Підлітають вони до дверей, а ті замкнені. Скільки не бив дятел дзьобом у дошку, та відімкнути їх не зміг.

– Нічого у тебе не вийде, – сказала сорока, підлетівши до вікна, і про-дзьобала папір, яким було заклеєне вікно замість шибок.

Тут підійшов до бабусиної хати і їжак.

– Якщо вже так, – каже він, – то давайте я носитиму фініки, а ви кидайте крізь дірку в хату.

Працювати завершили, коли вже місяць зійшов.

– Потомилися ми, ходімо он до того великого каменя та спочинемо на ньому, – мовив їжак.

Тим часом бабуся повернулася з міста. Підійшла вона до дерева і мало не заплакала: жодного фініка не залишилося на ньому. «Не інакше, як буря пооббивала, а вода позносила», – подумала старенька.

Засмутилася вона, та робити нічого, відімкнула двері і тільки зайшла до хати, як посковзнулася і впала. Озирнулася, помацала довкола руками: що б це могло бути? Придивилась, а вся підлога наче всіяна фініками. Швиденько зіп'ялася стара на ноги, виглянула із дверей і голосно запитала:

– Хто це допоміг мені? Чим я віддячу тому добродієві?

А їжак, дятел та сорока слухають бабуся і тільки всміхаються.

Є. Ярошинська

В ЛІСІ

Було дуже рано. Перли ранньої роси звисали ще з високих дерев, удари сокири не порушували ще спокою густого лісу. В легкім розсвіті виднілися струнки буки, що вистрілювали так гордо вгору, мовби пишалися своїм аж до неба високим зростом. З-під рожевої заслони продиралось перше сонячне проміння. Воно світилось якомсь несміло, боязко, мов тремтячи від ранньої мряки.

Вузькою стежкою, що вела поміж горді буки, шкутильгала старенька ба-буся, стогнучи під оберемком ріща (хмиз. – *Упор.*), який несла на плечах. Її не займала краса молодого ранку, не манив спів пташок, не освіжало чисте по-вітря. В неї була лиш одна думка, як би не стрінуги лісничого! Ще було темно, як вона встала і йшла в ліс шукати ріща. Їй було страшно перед зимою; вона боялася тих лютих морозів, що проймають аж до костей, коли нема чим затопити в хаті. Тому прятала собі завчасу сухе ріща, аби зима не застала її без запасу топлива. Її запас збільшувався з дня у день. Ідучи отсе, оглядалась уважно й думала, що вже недовго треба їй ходити в ліс.

Якийсь далекий шелест збудив її з глибокої задуми.

«Чи не молодий лісничий?» – прийшло їй на думку.

Вона не помилилася, за хвилику стояв він перед нею. В його похмурих очах пробивалася злість.

– Знов стара Настя! – крикнув і приступив до неї ближче. – Скільки разів казав я вам, що не хочу вас видіти тут! Чи я говорю до буків? А може, думаєте, що моє милосердя не має границь?

– Се ж сухе, нездале ріща, прошу па...

– Воно не лежить тут для злодіїв, розумієте?

Настя спустила очі в землю.

– Се ріща належить до цісарського лісу, а хто приходить сюди й забирає його, той іде красти. А я не хочу допускати вас до такого великого гріха. Розв'язуйте оберемок!

– Пане, я бідна, стара, каліка...

– Тим гірше! Старі люди повинні бути добрим прикладом для молодших. Що з таких дітей буде, як вони дивляться на те, що мати краде і не почитає собі цього за гріх? Розв'язуйте оберемок!

– Я згиналася більше як сто разів, доки назбирала його! В моїх літах се не так легко! Я відпокутувала вже тим сих пару трісок! Змилосердьтеся над моєю старістю, пане!

Вона дивилася на нього своїми запаленими, старечими очима.

– Розв'язуйте оберемок!

В його голосі пробивалася погроза. Очі Насті наповнилися сльозами, її тіло почало трястися з плачу. Лісничий витягнув із кишені ніжик, шарнув ним раз-два і перетяв посторонок, на яким Настя несла призбиране ріща. Сухі галузки посипалися на землю. Він копнув їх ногою, і вони розлетілися на всі сторони. Настя стояла мов вкопана і дивилася мокрими очима за порозкиданими галузками.

– А тепер рушайте! – непривітний голос застряг їй у глибину душі. Серце затовклося сильно, груди почали підноситись, уста затремтіли.

– Се вам не вийде на добро, що ви топчете бідного, немічного черв'яка! – почала говорити.

– Ти будеш іще відговорювати, стара відьмо! – закричав лісничий. – Тепер я поступлю з тобою згідно з параграфом! (згідно з законом. – *Упор.*). – І одним рухом зняв з її плечей полатану сардачину – свитину, що захищала стару довгі літа від холоду. Вона не боронила, лиш дивилася розпучливими очима за тою своєю одежиною – єдиним захистом від холоду. – В громадській канцелярії забереш собі свій сардак! – сказав лісничий із погордою і пішов.

У громадській канцелярії може вона відібрати свій сардак, там буде він лежати як заліг (застава. – *Упор.*)! Як викупить його, то відбере собі, а як ні, то він... зостанеться... там. Вона перестала плакати, зворушення минулось, а з

ним разом підупала й сила тіла. Весь світ здався їй смутним; боязка дроз перебігла по її ногах, і вона зсунулася мовчки на землю.

Сонце вже зійшло і озолочувало своїм промінням цілу околицю. Пташки літали з галузки на галузку, дзьобали по листочках і виспівували свої веселі пісеньки. Здивовані дивилися на стареньку, що лежала не рухаючись. На скруті показався тяжкий віз, повний дров. Погонич ступав спереду, а надлісничий ішов за возом.

– Отам якась висипляється! – почав погонич, наближаючись до Насті. – А, се стара Настя, здається, висипляє похмілля!

– Де там, вона не вдається ніколи в таке! – відповів надлісничий і приступив до неї. – Ану, встаньте, бабусю! – сказав, беручи її за руку.

Вона підняла голову і почала оглядатися, немов прокинувшись із глибокого сну. Потім устала поволі.

– Як ви зайшли сюди? Я думав, що ви вмерли! – сказав надлісничий усміхаючись.

– Умерла, якби вже Бог дав! Тоді б не рвалось моє серце з жалю...

– Що з вами, чи вам не стає чого?

– Ой ні, пане, маю аж забагато! Забагато літ та нужди, а з сим не треба жити людині...

Він почав розпитувати, а вона розповіла йому про свою зустріч із лісничим. Говорила поволі, здержуючи жаль, без жодного нарікання на молодого лісничого. А як її сумний погляд спочив на розсипанім ріщу, то сказала плачучи:

– Але я не злодійка, пане, ні, я не злодійка!

– Не плачте, Насте! Лісничий знає лиш те, що стоїть у параграфі, але як уживати той параграф, то знов інша річ.

– Зима не питає на паліграф, пане! Вона приходить, і я мушу сушити собі голову, як обійтись у ній без сардака, коли він лежатиме в канцелярії, а в мене не буде грошей на викуп... Боже! Як бувало загорнуся в нього, то могло мести снігом, дощем, а я не питала... Такі довгі літа служив він мені... а тепер...

– І тепер загорнетесь знов у свій сардак. Я погрішусь против параграфу, лиш не плачте вже. Прийдіть пополудні на лісничівку, там дістанете свій сардак назад, а ріща можете взяти с собою...

– Чи можу, пане надлісничий! – закричала стара, і втіха витиснула їй знов сльози з очей. Вона хотіла взяти його за руку та поцілувати її, але він не давав.

– А сюди не ходіть уже, Насте! Як ми обоє зустрінемося, то ще нічого, старе із старим погодиться, але молодий лісничий розсердиться на вас, ну, знаєте на що... Прийдіть ліпше до мене, як вам чого треба, я дам вам із власної волі, незважаючи на параграф... Ну, бувайте здорові!

– Най вам Бог заплатить за ваше добре серце, пане надлісничий! – говорила стара, плачучи і сміючись zarazом, і дивилася за ним, як він щез у гущавині.

– Бідний мій сардак, – говорила сама до себе, збираючи розсипане ріща. – Ми побачимось ще сьогодні, ще сьогодні вберу мій тепленький старенький сардак... Серце може луснути в грудях! Через якийсь там паліграф мала я втратити свою єдину одежинку...

В гушавині почав співати якийсь птах. Настя звернулася до нього і сказала:

– Який ти веселий, маленький пташку! Ти маєш право до радості, тобі не можуть нічого зробити, на тебе нема паліграфу...

● Поміркуй і дай відповідь:

1. Як ти розумієш слова із оповідання Б. Ферреро: «Кожен із нас відповідає за якусь квітку».
2. Чи правильний, із твоєї точки зору, такий вислів: «Добре слово безцінне». Можеш скористатися текстами творів В. Земляка та Т. Шевченка «Ну що б, здавалося, слова...» (Див. урок 1).
3. Схарактеризуй персонажів казки китайського письменника Сяо Ганью «Три дерева». Чи їхні вчинки можна назвати «добрими справами»?
4. Яке повчання є у казці «Бабусині фініки»?
5. «Назовні здаєтесь людям за праведних, а всередині повні лицемірства та беззаконня» (Мат. 23:28). Про кого з персонажів оповідання Є. Ярошинської ці слова?
6. Яке слово, сказане молодим лісничим, завдало старій Насті невимовного болю?
7. Порівняйте образи надлісничого та молодого лісничого, згадайте, чому Ісус Христос казав фарисеям: «Горе й вам, законникам, бо ви на людей тягарі накладаете, які важко носити, а самі й одним пальцем не доторкуєтесь тягарів» (Луки 11:46)?
8. Про що свідчать останні слова старої Насті: «Який ти веселий, маленький пташку! Ти маєш право до радості, тобі не можуть нічого зробити, на тебе нема паліграфу...»?

Урок 20–21

Універсальний моральний закон

О. Кониський

СВЯТА ПРАВДА

«Люби других, як сам себе,
І ворогу не мисли злого;
Чого не хочеш для себе,
Не побажай того другому».
Уся наука в сих словах,
Святої правди тут скрижалі;
Другої правди не бува,
Одну її я тільки знаю.
Не буде їй вовік кінця,
Вона не вмре і не загине,
І з-під тернового вінця
Вона й до нас колись прилине.

Б. Ферреро

ВІВЦЯ

Вівця, щойно її створили, одразу зрозуміла, що вона – найслабша серед усіх звірів. Її серце постійно прискорено билось через страх, що на неї нападуть інші, сильніші і агресивніші, а захищатися вона не вміла.

Тому вівця вирішила звернутися до Творця і вилити перед Ним усі свої тривоги і страхи.

– Ти хочеш, щоб я наділив тебе якимись засобами для захисту? – співчутливо запитав Господь Бог.

– Так.

– Чи підійшли б тобі гострі зуби?

Вівця заперечливо захитала головою:

– Я не зможу тоді скубати ніжну траву. А до того ж почнуть казати, що я розбійниця.

– Чи хотіла б ти мати великі кігті?

- О, ні. Думаю, що я почала б користуватися ними не для мудрих цілей...
- Я міг би вприснути отруту в твій язик, – терпеливо продовжував Бог.
- Про це не може бути і мови. Всі мене б зненавиділи і почали зневажати, як змію.
- А як ти ставишся до міцних рогів?
- О ні. Ніхто не захоче зі мною бавитися.
- Але щоб оборонятися, ти мусиш мати щось, що завдало б болю твоєму нападникові.
- Я мала б завдати болю? Ні, я не хочу. Ліпше залишуся такою, як є...

Ми, людські істоти, перестали усвідомлювати, що, в певному сенсі, як і маленькі тварини, не маємо для самооборони ні грубої шкіри, яка б захищала наші тіла, ані гострих зубів. Ми, люди, не повинні користуватися злом для самооборони – нам слід апелювати до нашої людськості: ми можемо робити це через любов до людей і через сприйняття їхньої любові.

Сила не зігріє нас уночі – це в змозі зробити наша чуйність. Бо саме завдяки їй у людей виникає бажання пригорнутися до нас. Чуйність є справжньою силою людини.

І. Жиленко

Я виходжу і тихо молюсь.
У гріхах сповідаюсь.
Боже, я Тебе не боюсь.
Довіряюсь.
Вірю. Звіряюсь.
В добрій згоді, і вічній свободі.
І горить племінець життя –
Тиха свічка в руках Господніх.
Свічка – усміх.
Свічка – дитя.
Сива свічка з жіночим ім'ям
в храмі саду, в парчі сніжинок.
Сад – єдиний мій храм, де я –
не чужинка.
Юний місяць олтар засвітив.
Небеса аж до раю розкрились.
Світлий вечір, вечір святий –
білих ангелів крила.
Свята ніч, святий день.

Сніжні ризи зірчасті.
Бог іде! Бог іде!
Славте Бога сльозами щастя.
Бог іде.
Не у вогні, не в крові.
І в руках Його нема меча.
Бог наш – тихе віяння любові.
Тихі сльози щастя на очах.
Душе моя втомлена, рости!
Щоб крізь сльози ти могла побачить
з висоти своєї, з доброти –
місто,
крихітне, мов іграшка дитяча.
І людяток тих, тих люденят.
може, й з них
колись та й будуть люди.
Сніг сміється – аж зірки дзвенять.
Бог іде!
Просіте в Бога чуда.
Хай затишно туркоче ніч.
Хай до світанку в синіх вікнах
стоїть вчисто Різдвяна Ніч,
яскріючи морозоквітом.
Хай бродять за вікном волхви,
Дитятко в яслах кліпа віями.
Хай буде з нами Бог Живий
у тихім віянні.

Бруно Ферреро

ВОВК У ВІФЛЕЄМІ

В околицях Віфлеєма жив собі один вовк. Він був справжнім пострахом для тутешніх пастухів, які мусили цілими ночами стерегти від нього стада своїх овець. Хтось із пастухів завжди залишався на сторожі, а вовк усе ходив голодний, підступний і злий.

Та ось настала дуже дивна ніч. Пасовиська сповнилися світлом, музикою і життям. Скрізь звучали дивовижні ангельські пісні. Народилося дитятко – такий маленький рожевий клубочок.

Вовк здивувався, що прості суворі пастухи, всі як один, побігли, щоб уздріти дитя. «Скільки метушні через це людське щеня», – подумав про себе

вовк і крадькома рушив услід за пастухами. Коли побачив, що пастухи заходять до стаєнки, зупинився у тіні і став чекати.

Пастухи принесли дари, привітали чоловіка і жінку, шанобливо поклонилися дитині і вийшли. Чоловік і жінка, виснажені, стомлені працею і неімовірними пригодами, що їм приніс день, заснули.

Хитрий вовчисько лише о цій порі пробрався до стаєнки, отож його ніхто не помітив, хіба дитя. Воно відкрило свої великі оченята і дивилося на видовжений вовчий писок, а звір крок за кроком, поволі, але невблаганно підходив ближче. Вовк відкрив пащу, висолопив гарячого язика, а очі його горіли, немов жарини. Проте дитя не виявляло ознак страху.

«Ласий шматочок», – подумав вовк. Його гарячий подих уже сягав дитини. Звір увесь зібрався, щоб схопити крихітну здобич.

І в ту саму мить дитяча рука, немов маленька тендітна квітка, ласкаво і ніжно погладила його по голові. Уперше хтось так доторкнувся до його жорсткої і кудлатої щетини. А далі голосом, якого вовк зроду не чув, дитя сказало: «Вовче, я дуже люблю тебе».

І тоді у темній стаєнці сталося щось неймовірне. Вовча шкіра розтріскалася і впала на землю, а з неї з'явився чоловік, який тут же упав на коліна, поцілував рученятка дитятка і став у тиші молитися. Потому той, хто був вовком, вийшов зі стаєнки і з піднесеною догори головою звіщав усім: «Народилося Боже Дитя, Яке дасть вам справжню свободу! Прийшов Месія. Він нас перемінить!»

Перемінювати створіння через любов – такий був Божий план. Можливо, вдається він лише з тваринами.

О. Вайльд

ЩАСЛИВИЙ ПРИНЦ

На високій колоні стриміла над містом статуя Щасливого Принца. Він був зверху донизу покритий тонесенькими листочками щирого золота. Замість очей у Принца сяяли два сапфіри, а на руків'ї шпаги пломенів великий рубін. Усі були в захваті від Принца.

– Він у нас прекрасний, мов флюгер-півень, – зауважив Міський Радник, що хотів уславитись як цінитель мистецтва. «От тільки користі від нього менше», – додав він, боячись, щоб його не запідозрили в непрактичності, хоч насправді він був ще й який практичний.

– Чому ти не можеш поводитись, як Щасливий Принц? – дорікала розсудлива матуся своєму хлоп'яті, яке заливалося слізьми, вимагаючи місяця з

неба. – Он дивись, Щасливий Принц ніколи й не подумає чогось там вередувати.

– Я радий, що на білому світі є хоч один щасливець! – пробубонів, надивившись на ту дивовижну статую, один зневірений бідолаха.

– Чисто тобі ангел! – дивувалися Діти з Притулку, виходячи з собору в яскраво-червоних пелеринках і чистеньких білих фартушках.

– Що це ви кажете? Хіба ви коли-небудь бачили ангела? – здивувався Вчитель Математики.

– Авжеж, бачили – уві сні, – відповіли Діти з Притулку, і Вчитель Математики насупився, бо йому не подобалося, що діти бачать сні.

Якось уночі над містом пролітала Ластівка, її подруги ось уже шість тижнів як подалися до Єгипту, а вона відстала, бо закохалася в чудовий Очерет. Уперше вона зустрілася з Очеретом ще навесні, коли ганялася за великим жовтим метеликом. Ластівку так зачарував гнучкий стан Очерету, що вона зараз же й защебетала до нього.

– Можна, я покохаю тебе? – запитала Ластівка, яка любила зразу переходити до діла, і зелений Очерет низько вклонився їй. Тоді Ластівка закружляла навколо нього, черкаючи крильцями воду, аж побігли срібні брижі. Отак Ластівка цілісіньке літо залицялася до Очерету.

– Що за безглузда любов? – щебетали інші ластівки. – Адже в того Очерету немає грошей, а родичів – більш ніж треба.

І справді, на річці росло повно очерету.

Потім, коли настала осінь, усі ластівки полетіли у вирій. Як їх не стало, наша Ластівка відчула себе вкрай самотньою, і Очерет помалу став їй набридати.

– Так він не вміє розмовляти, – сказала Ластівка. – До того ж, мабуть, він ще й не сталий, бо все заграє з вітерцем.

І справді, тільки-но повіє вітерець, Очерет йому й вклониться, та так зграбно!

«Та й сидень він, – міркувала далі Ластівка, – а я люблю мандри, отже, й чоловік мій повинен любити мандри».

– Ну то як, полетиш зі мною? – запитала його нарешті Ластівка.

Та Очерет тільки похитав головою: він так любив свою домівку!

– Ах, то ти тільки жартував зі мною! – крикнула Ластівка. – Тоді я лечу в Єгипет, до пірамід. Прощай!

І вона знялась та й полетіла. Цілий день літала, а надвечір побачила велике місто.

– Де ж переночувати? – промовила сама до себе Ластівка. – Сподіваюсь, місто приготувалося мене зустрічати.

І раптом вона побачила статую на високій колоні.

– Отут я й зупинюся! – вигукнула вона. – Місце чудове, і свіжого повітря багато.

І Ластівка сіла просто між ступнями Щасливого Принца.

– Та у мене золота спальня! – вдоволено промовила вона, поглянувши довкола, і заходилась лаштуватися спати. Але не встигла вона схвати голівку під крило, як на неї раптом упала велика крапля води.

– Що за дивина! – вигукнула Ластівка. – На небі ні хмаринки, світять зорі, і дощ іде. Клімат на півночі Європи просто жахливий! Мій Очерет любив дощ, але ж він був такий егоїст!

А потім упала ще одна краплина.

– Яка користь від статуї, коли вона не може захистити від дощу? Треба пошукати якогось затишного димаря, – промовила Ластівка і вже хотіла летіти.

Та не встигла вона розпростати крила, як упала третя краплина. Ластівка глянула вгору, і що ж вона побачила!

Очі Щасливого Принца були повні сліз. Сльози котилися вниз по золотих щоках. Обличчя Принца було таке гарне в місячному сяйві, що Ластівку взяла жалість.

– Хто ти такий? – запитала вона.

– Я Щасливий Принц.

– То чому ж ти плачеш? Я вже вся мокра від твоїх сліз.

– Коли я ще був живий і в мене було справжнє людське серце, я не знав, що таке сльози, – відповіла статуя. – Я жив у палаці San Sonci (безтурботності), куди смуткові не можна заходити. Цілими днями я розважався з друзями в саду, а ввечері танцював на балах у Великій Залі. Довкола саду стояв могутній мур, і мені жодного разу не спало на думку запитати, що діється там, за тим муром. Адже все коло мене було таке чудове! Всі придворні називали мене «Щасливим Принцом», і я таки й справді був щасливий, якщо у втіхах щастя. Так я жив і отак помер. А тепер, коли я вже неживий, мене поставили ось тут, так високо, що я бачу всі болячки і все убозтво мого міста. І, хоч серце в мене із свинцю, я все ж не можу стримати сліз.

«Як? То він не весь золотий?» – подумала Ластівка, але вголос цього не сказала, бо була дуже чемна.

– Ген там, – вела далі статуя тихим мелодійним голосом, – ген там у вузькій вуличці стоїть убогий будинок. Одне вікно в ньому відчинене, і я бачу жінку, що схилилась над столом. Обличчя її худе й стражденне, руки шкарубкі й червоні від уколів голки, бо вона кравчиха. Вона гаптує квіти-пасифлори на атласній сукні найвродливішої з фрейлін Королеви – в тій сукні фрейліна з'явиться на придворний бал. А в кутку кімнати в ліжку лежить її хворий синок. У нього гарячка, і він просить апельсинів. Мати ж нічого, крім річкової води, не може йому дати, і дитя безперестанку плаче. Ластівко, любя Ластівонько, чи не віднесла б ти їй рубін з руків'я моєї шпаги? Я ж не можу рушити з місця, бо ноги мої прикуті до п'єдесталу.

– Але я мушу поспішати до Єгипту, відповіла Ластівка. – Мої посестри кружляють понад Нілом і розмовляють із пишними лотосами. Скоро вже зони полетять ночувати до гробниці Великого Царя. Там лежить він сам у розмальованій домовині. Він загорнений у жовте вбрання і набальзамований пахкими травами. Його шия обвита біло-зеленим нефритовим ланцюжком, а руки в нього – мов зів'яле листя.

– Ластівко, Ластівко, люба Ластівонько! Зостанься тут на одну тільки ніч і будь моїм посланцем. Хлопчика так палить спрага, і мати його така смутна.

– Не дуже я люблюю отих хлопців, – відказала Ластівка. – Минулого літа, коли я жила над річкою, мірошникові діти, лихі хлопчиська, завжди кидали камінцями в мене. Звичайно, вони жодного разу не влучили, бо ми, ластівки, дуже спритні, а до того, я походжу з роду, що славився особливою спритністю. Та все ж це було дуже нечемно.

Але Щасливий Принц був такий сумний, що Ластівці стало жаль його.

– Тут дуже холодно, – сказала вона, – та байдуже, я зостануся тут на цю ніч і буду твоїм посланцем.

– Дякую тобі, люба Ластівонько, – мовив Принц.

І Ластівка виклювала з руків'я його шпаги великий червоний камінець і з рубіном у дзьобіку полетіла понад дахами міста.

Вона пролетіла над дзвіницею собору, де стояли статуї ангелів із білого мармуру.

Вона пролетіла над королівським палацом і чула звуки музики. На балкон зійшла вродлива дівчина зі своїм коханим.

– Яке диво ці зірки, – сказав він до неї, – і яка дивна влада кохання!

– Сподіваюсь, моя сукня буде вчасно пошита до придворного балу, – відповіла дівчина. – Я наказала вигаптувати на ній квіти пасифлори, та ці кравчихи такі ледачі.

Ластівка пролетіла над річкою і побачила ліхтарі на щоглах кораблів. Потім вона пролетіла над гетто і побачила старих євреїв, що вкладали торгові угоди між собою і зважували монети на мідних терезах. Та ось, нарешті, вона підлетіла до вбогого будинку й заглянула у вікно. Хлоп'я кидалося в гарячці, а мати на мить заснула – так натомилася. Ластівка шмигнула у вікно й поклала рубін на стіл біля наперстка кравчихи. Потім обережно покружляла над ліжком, навіваючи прохолоду на чоло хлоп'яти.

– Як мені стало добре! – мовило дитя. – Певне, я скоро видужаю. – І заснуло солодким сном.

Ластівка вернулася до Щасливого Принца і розповіла йому все.

– Дивно, – сказала вона насамкінець, – але мені тепло, хоч надворі страшенний холод.

– Це тому, що ти зробила добре діло! – пояснив їй Принц.

І Ластівка задумалась над цим, а тоді й заснула. Від думок її завжди хилило на сон.

Коли розвиднілось, Ластівка полетіла до річки купатись.

– Що за дивне явище! – вигукнув Професор Орнітології, що саме йшов містком. – Ластівка взимку!

І він докладно описав це у місцевій газеті. Всі цитували ту статтю: в ній було повнісінько таких слів, яких ніхто не розумів.

«Сьогодні ж уночі лечу до Єгипту», – сказала собі Ластівка і зразу повесіла.

Вона відвідала всі пам'ятники міста і довго сиділа на шпилі церковної дзвіниці. Але хоч би де вона з'являлась, горобці негайно починали цвірінкати: «Яка поважна чужинка! Яка поважна чужинка!» І їй було дуже приємно чути таке про себе.

Коли зійшов місяць, Ластівка знову повернулась до Щасливого Принца.

– Є в тебе які доручення в Єгипет? – голосно запитала вона. – Я зараз вирушаю.

– Ластівко, люба Ластівонько! – почав бламати Принц. – Чи не побула б ти ще одну ніч біля мене?

– На мене чекають в Єгипті, – відповіла Ластівка. – Завтра мої посестри летять на другі пороги Нілу. Там в очеретах лежать бегемоти, а на великому гранітному троні сидить бог Мемнон. Цілісіньку ніч він не зводить погляду з зірок, а коли сходить ранкова зірниця, вітає її радісним окликом. Опівдні жовті леви сходяться до річки на водопій. У них очі виблискують, як зелені берили, а рикання їхне гучніше за рев водоспаду.

– Ластівко, люба Ластівонько! – промовив Принц. – Ген там, за містом, я бачу юнака в мансарді. Він схилився над столом, над паперами. Перед ним у склянці зів'ялі фіалки. У нього кучерявий каштановий чуб, губи рожеві, немов гранати, а очі великі й задумливі. Він поспішає закінчити свою п'єсу для Директора Театру, але так змерз, що несла йому більше писати. Протопити ж і нагріти кімнату нічим, і від голоду паморочиться голова.

– Гаразд, побуду ще одну ніч біля тебе, – погодилася Ластівка. У неї було таки дуже добре серце. – Віднести йому другий рубін?

– На жаль, я не маю другого рубіна, – сказав Принц. – Єдине, що в мене зосталось, це – очі. Вони зроблені з рідкісних сапфірів, привезених ще тисячу років тому з Індії. Виклюй один сапфір і віднеси тому юнакові. Він продасть коштовний камінчик ювелірові, купить харчів та дров і докінчить свою п'єсу.

– Любий Принце, не можу я цього зробити! – вигукнула Ластівка й заплакала.

– Ластівко, Ластівонько! Вволь мою волю!

І Ластівка видзьобала Принцові око й понесла до вбогого житла драматурга. Влетіти до кімнати було не важко, тому що в дахові була дірка. Крізь неї Ластівка й прошмигнула всередину. Юнак сидів, затуливши обличчя долонями, і навіть не чув помахів крилець, а тоді глянув і побачив неймовірної краси сапфір на зів'ялих фіалках.

– Ого, мене починають цінувати! – радісно вигукнув він. – Це від якогось багатого поклонника. Тепер я вже закінчу свою п'єсу. – І його лице засяяло від щастя.

А вранці Ластівка полетіла до гавані. Там вона сіла на щоглу великого корабля і дивилась, як матроси витягають канатами великі ящики з трюму.

– Нумо, р-разом! – щораз кричали вони, підіймаючи ящик.

– Я відлітаю до Єгипту! – гукнула їм Ластівка, проте ніхто не звернув на неї уваги. А коли зійшов місяць, вона знову повернулась до Щасливого Принца.

– Я прилетіла попрощатися з тобою! – крикнула вона йому.

– Ластівко, любя Ластівонько! – почав бламати Принц. – Побудь іще одну ніч біля мене!

– Зараз зима, – відказала Ластівка, – і тут незабаром випаде сніг. А в Єгипті сонечко зігриває зелені пальми, і крокодили повитягувались у драговинні й ліниво поглядають довкола. Мої посестри вже ліплять гнізда в Баальбекському храмі (Баальбек – місто в Ливані, де збереглися рештки величних споруд періоду римського панування. – *Упор.*), а рожеві та білі голуби дивляться на них і воркують. Любий Принце, я мушу залишити тебе, проте я ніколи, ніколи тебе не забуду, а коли прийде весна, я принесу тобі з Єгипту два коштовні камінчики замість тих, які ти віддав. Я знайду там рубін, червоніший від червоної троянди, і сапфір, голубіший за морську хвилю.

– Внизу, на площі, – вів далі Щасливий Принц, – стоїть маленька дівчинка, що торгує сірниками. Вона впустила сірники в рів, і вони геть зіпсувались. Батько битиме її, коли вона не принесе додому грошей. Дівчинка он стоїть і гірко плаче. Боса, без панчіх, і голівка не запнута. Виклюй друге моє око та віднеси дівчинці, і батько не битиме її.

– Гаразд, я залишусь біля тебе ще одну ніч, – сказала Ластівка, – проте виклювати тобі друге око я не можу. Адже ти станеш зовсім сліпий.

– Ластівонько, любя Ластівонько, – мовив Принц, – уволь мою волю.

І вона виклювала Принцові друге око, й підлетіла до дівчинки, і впустила той коштовний камінчик їй просто на долоню.

– Яке гарнюсіньке скельце! – зраділа дівчинка і, сміючись, побігла додому.

А Ластівка вернулась до Принца.

– Тепер ти сліпий, – сказала вона, – тож я залишусь біля тебе навіки.

– Не треба, Ластівонько моя, – відповів бідолашний Принц, – ти мушиш летіти до Єгипту.

– Я залишусь біля тебе навіки, – повторила Ластівка й заснула біля Принцових ніг.

Весь наступний день вона сиділа в Принца на плечі, розповідаючи йому про те, що бачила в чужих краях: про рожевих ібісів, що довгими вервечками стоять на мілинах Нілу й дзьобами виловлюють золоті рибки; про старого, як сам світ, Сфінкса, що мешкає в пустелі і знає геть усе; про купців, що повільно йдуть поруч зі своїми верблюдами, перебираючи бурштинові чотки; про Царя

Місячних гір, який із лиця, мов ебенове дерево, і поклоняється великій брилі кришталю; про велику Зелену Змію, що спить на пальмі, а двадцять жерців годують її медяниками, та про пігмеїв, що плавають по великому озері на широких пласких листках і всякчас воюють із метеликами.

– Люба Ластівонько, – сказав Принц, – ти розповіла мені про справжні дива. Але найдивніше в світі – це людські страждання. Як їх розгадати? Тож облети моє місто, Ластівонько, і розкажи мені про все, що побачиш.

І Ластівка полетіла над містом і побачила, як розважаються багатії в розкішних палатах, а бідняки сидять у них під ворітьми. Вона завершила в темні закутки і побачила бліді личка нужденних дітей, що сумно дивилися на чорну вулицю. А під мостом двоє хлопчаків лежали обнявшись, намагаючись зігріти один одного.

– Їсти, як нам хочеться їсти! – скиглили вони.

– Ану забирайтеся звідси! – гримнув Поліцейський. І діти вийшли на дощ. Ластівка вернула до Принца й розповіла йому про все, що бачила.

– Я весь позолочений, – сказав Щасливий Принц. – Зніми з мене золото листочок за листочком і роздай бідним. Люди чомусь гадають, що в золоті щастя.

Листочок за листочком Ластівка знімала з статуї золото, аж доки Щасливий Принц зробився весь тьмянний і сірий. Листочок за листочком роздавала вона щире золото бідним, і дитячі личка рожевіли, діти починали сміятись і гратися в різні ігри на вулиці.

– У нас є хліб! – радісно гукали вони.

Потім випав сніг, а за снігом прийшли морози. Вулиці засріблилися, вони стали такі блискучі; довгі бурульки, немов кришталеві ножі, позвисали з дахів будинків; всі повдягали кожухи, а хлопці в червоних шапочках каталися по льоду на ковзанах.

Бідній Ластівці мороз дошкуляв дедалі більше, але вона не кидала Принца, бо вірно покохала його. Вона крадькома хапала крихти хліба біля дверей пекарні тоді, коли пекар одвертався, і намагалася хоч трішки зігрітись, махаючи крильцями. Та нарешті вона зрозуміла, що настав час помирати. В неї тільки й лишилося сил, щоб востаннє злетіти Принцові на плече.

– Прощай, любий Принце! – прошепотіла вона. – Можна, я поцілую твою руку?

– Я радий, що ти, нарешті, летиш до Єгипту, Ластівонько! – мовив Принц. – Ти надто довго затримувалася тут; але ти мусиш поцілувати мене в губи, тому що я люблю тебе.

– Не до Єгипту я лечу, – відповіла йому Ластівка. – Я лечу в Оселю Смерті. Адаже Смерть – рідна сестра Сну, чи не так?

І вона поцілувала Принца в губи і впала мертва до його ніг.

У ту ж мить пролунав дивний тріск усередині статуї, ніби там щось розірвалось. То розкололося свинцеве серце. Був таки справді лютий мороз.

Рано-вранці вийшов на площу прогулятися Мер Міста зі своїми Радниками. Проходячи повз колону Принца, він звів погляд на статую:

– Лишенько! До чого ж обшарпався цей Щасливий Принц! – вигукнув Мер.

– А й справді обшарпався! – підхопили Міські Радники, які завжди і в усьому погоджувалися з Мером. І вони підійшли до статуї, щоб оглянути її зблизька.

– Гляньте: рубін із його шпаги випав, очі зникли, позолота вся зійшла, – вів далі Мер. – Та він анітрохи не кращий за жебрака!

– Анітрохи не кращий за жебрака! – водно повторили Міські Радники.

– А біля його ніг лежить якась мертва пташка! Нам, певне, треба видати розпорядження: пташкам тут гинути забороняється.

І Секретар Міської Ради негайно занотував цю пропозицію.

І скинули статую Щасливого Принца.

– Оскільки в ньому вже немає краси, то й користі немає! – казав Професор Естетики в університеті.

І розплавив статую на горні, і скликав Мер Міську Раду, щоб вирішити, що робити з металом.

– Звісно, нам потрібна нова статуя, – сказав Мер. – І хай ця статуя зображає мене!

– Мене! – повторив за ним кожен Радник, і зчинилася між ними суперечка.

Недавно я чув про них: вони й досі сперечаються.

– Дивно! – сказав Головний Ливарник. – Це розбите свинцеве серце ніяк не топиться в горні. Доведеться його викинути геть.

І шпурнули серце на смітник, де лежала мертва Ластівка.

І звелів Бог ангелові своєму:

– Принеси мені дві найцінніші речі, які є в цьому місті.

І приніс йому ангел свинцеве серце та мертво пташку.

– Ти правильно вибрав, – сказав Бог.

О. Хайям

Всі таємниці пильно зберігай,
Щоб не дізнався нелюд і шахрай,
І зваж: як з іншими ти поведешся,
Того від інших і собі чекай.

Б. Грінченко

ДІТИ І ГНІЗДЕЧКО

Діти знайшли в саду гніздечко. У ньому сиділи молоді пташки. Пташки ще не вміли літати. Діти забрали пташок, принесли додому і показали таткові. Татко спитав: «Чи добре було б вашій мамі, коли б хто украв вас із хати?» Діти відказали: «Ні, мама плакала б». Татко знову спитав: «А вам чи добре було б тоді?» Діти сказали: «Ні, і ми плакали б і хотіли б додому». Тоді татко сказав: «Таке саме горе буде матері-пташці й сим діткам». Діти пожаліли пташок, однесли у сад і посадили у гніздо.

Бруно Ферреро

ПУДЕЛКО

Маленька дівчинка готувала подарунок на Різдво. Вона запакувала пуделко у гарну барвисту обгортку і саме робила великі банти, використовуючи багато кольорової стрічки.

«Що ти робиш? – докорив їй тато. – Ти тільки даремно переводиш стрічку. Уявляєш, скільки вона коштує?»

У дівчинки на очах виступили сльози, і вона сховалася в кутку, міцно притискаючи до грудей своє пуделко.

У Святвечір, намагаючись ступати легенько, мов пташка, дівчинка підійшла до тата, який іще сидів за столом, і поклала перед ним пакуночок, загорнутий у барвистий папір.

«Татусю, це для тебе», – прошепотіла вона.

Батько злагіднів, бо відчув, що повадився з донькою надто суворо, а вона підносить йому цей подарунок. Він поволі розв'язав стрічку, розгорнув золотисту обгортку і повагом відкрив пуделко – а там порожньо.

Несподіванка видалася прикрою. Він знову вибухнув гнівом.

«Ти змарнувала стільки паперу, стільки стрічки, щоб загорнути порожню коробочку?»

Великі дитячі оченята наповнилися сльозами: «Таточку, вона не порожня. У ній тисяча поцілунків для тебе».

Один чоловік тримав у своєму кабінеті коробку з-під взуття. Усі говорили йому, що вона порожня.

«Ні. У ній – любов моєї доньки», – відповідав чоловік.

Один хлопчик завжди приходив до школи, тримаючи міцно затиснений лівий кулачок. Коли вчителька викликала його, він уставав і відповідав на питання, проте ліву долоньку все ж не розтискав. Писав хлопчик правою рукою, проте й тоді його лівиця була стиснена.

Нарешті вчителька, щоб задовольнити цікавість інших учнів, спитала, чому він так робить.

Хлопчик спершу не хотів відповідати, але згодом, зваживши на прохання вчительки та щоб пояснити усе друзям із класу, поділився своєю таємницею.

«Кожного ранку, коли я виходжу до школи, мама цілує мою ліву руку, а потім, закриваючи долоню, усміхається і каже: “Дитино, добре тримай тут мамин поцілунок!” Тому моя ліва рука завжди затиснена: я тримаю матусин поцілунок».

С. Лагерлеф

ІСТОРІЯ НЕВДАХИ

(уривок із твору «Чудесна мандрівка
Нільса Гольгерсона з дикими гусьми»)

На той час у місті Упсалі було собі двоє студентів. Одного звали Щасливець, бо йому завжди таланило, а другого – Невдаха, бо йому ні в чому не велося.

Щасливець мешкав у маленькій кімнатці на горищі і, хоч був бідний, ніколи не втрачав доброго гумору.

Одного дня Щасливець мав іти складати останній екзамен.

Вранці він устав і подумав, як йому добре. Друзі та вчителі його люблять, скоро він скінчить університет, отримає посаду. Навіть дивно, що йому так щастить.

Студент поснідав, відчинив вікно й сів до столу ще раз дещо повторити.

Нараз у двері постукали, й до кімнати зайшов Невдаха з товстим згортком паперів під пахвою. Це був мовчазний, несміливий юнак, який уникав людей і почував себе добре тільки серед книжок. Він таки був справжній невдаха – хоч багато знав і мав хист до науки, а й досі не склав екзаменів, бо дуже бентежився перед професорами й не вірив у самого себе.

«Він залишиться вічним студентом», – казали про Невдаху друзі.

І ось тепер Невдаха зайшов до Щасливця і, ніяковіючи, простяг йому свій згорток.

– Я маю до тебе велике прохання, – несміливо мовив він. – Це моя праця, над якою я просидів п'ять років. Я хочу, щоб ти прочитав її і сказав свою думку, бо сам я нездатен її оцінити.

– Гаразд, прочитаю, – поблажливо сказав Щасливець, а сам подумав: «Ось як мене шанують. Навіть цей відлюдний дивак хоче, щоб його працю оцінив я, а не хтось інший».

– Тільки, будь ласка, не загуби її, – повів далі Невдаха. – Я витратив на неї стільки часу й сили, що не зміг би написати наново, якби вона пропала.

– Поки рукопис у мене, з ним нічого не станеться, – запевнив його Щасливець.

Невдаха пішов, а Щасливець глянув у вікно на вежу, де були дзигарі, і, побачивши, що має ще вільну годину, присунув до себе рукопис і розгорнув його.

– І що той Невдаха міг написати? – дивувався він.

На першій сторінці було виведено великими літерами: «Історія міста Упсали», а далі йшов цілий стос дрібно списаних аркушів,

– Історія Упсали? – здивувався Щасливець. – Хіба про це місто можна стільки написати?

Він прочитав одну сторінку, другу, третю і так захопився, що забув про все на світі.

Щасливець щодня ходив повз міський собор, повз ратушу і не знав їхньої історії. А тепер ці будівлі ніби ожили перед ним. Ожили стародавні мешканці Упсали – будівники, ремісники, ченці, королі. Щасливець перегортав сторінку по сторінці і немов сам брав участь у подіях, що їх описав Невдаха. Старовинні звичаї, щорічні ярмарки... Як усе яскраво змальовано!

Він дочитав рукопис до кінця й вигукнув:

– Це ж чудова праця! Як тільки її надрукують, Невдаха стане славетний! О, як добре, що я перший скажу йому про це!

Щасливець склав аркуші на купку і ще довго сидів біля столу, перебираючи в думках те, що вчитав у рукописі. І тільки як на башті почали бити дзигарі, він отямився і згадав, що має йти на екзамен.

– Ох лихо! Ще спізнюся! – занепокоївся він і кинувся до комірчини одягатися.

Поспішаючи, Щасливець забув зачинити за собою двері, а коли похопився й вернувся зі сходів, то мало не заплакав із горя. Надворі було вітряно, тож протяг підхопив зі столу аркуші, війнув ними, і студент побачив лише, як вони літають аж ген-ген над сусідніми дахами.

Щасливець кинувся ловити аркуші, але в кімнаті їх залишилося не більше десятка. Він вихилився з вікна поглянути, куди вони падають, і раптом помітив чорного ворона, що дивився на нього й ніби посміхався.

– Отакий я роззява! – мовив студент. – Навіть ворон і той сміється з мене!

І він сумний пішов на екзамен. З думки йому не сходив рукопис.

«Невдаха казав, що просидів над своєю працею п'ять років і наново вже не зміг би її написати. Що ж я тепер відповім йому?»

Щасливець сидів перед професором, а думав про своє і відповідав не до ладу. Професорові врешті урвався терпець. Він поставив студентові двійку і прогнав з екзамену.

Вийшов студент на вулицю і ще дужче зажурився. Він не склав екзамену, пустив на вітер чужу багаторічну працю. Що ж тепер робити? Як сказати Невдасі правду? Та й чи ж повірить він йому?

І раптом Щасливець зустрів того, про кого думав. Він не хотів казати Невдасі, що сталося, бо ще сподівався познаходити аркуші рукопису, а тому поминув його мовчки. Проте Невдаха цілий ранок не міг знайти собі місця, нетерпляче очікуючи, що скаже про його працю Щасливець. І коли той ані словом не згадав про неї, Невдаха зовсім занепав духом. Він схопив Щасливця за рукав і схвильовано запитав:

– Скажи мені, будь ласка, чи ти проглянув уже мою працю?

– Ні, ще не проглянув, – збрехав Щасливець. – Я сьогодні ходив на екзамен і провалився.

Але Невдаха подумав, що Щасливець просто не хоче його засмучувати. Він зблід, і серце в нього болісно стислося.

– Слухай, що я тобі скажу, – тремтячим голосом мовив він. – Коли моя праця нічого не варта, то спали рукопис, я не можу більше його бачити.

І він повернувся й швидко подався геть.

Щасливець хутко заніс книги до своєї кімнати й відразу ж подався шукати рукопис. Він обходив майдани, вулиці, парки, заглядав на подвір'я, навіть вийшов за місто, та все дарма – не знайшов жодного аркуша.

Стомлений і зажурений, зайшов він увечері до їдальні, де харчувалися студенти.

– Ти знаєш, що Невдаха захворів? – спитав один із його друзів. – Лежить блідий як смерть, аж дивитися страшно.

Щасливець, почувши таке, негайно побіг до Невдахи і справді застав його ледь живого.

– Я прийшов поговорити з тобою про рукопис, – сказав він. – Такої цікавої праці мені ще ніколи не доводилось читати.

Невдаха спроквола підвівся й запитливо глянув на Щасливця.

– Чого ж тоді ти сьогодні уникав мене? – запитав він

– Я був у поганому гуморі, адже мене прогнали з екзамену, – сказав Щасливець. – Та й не гадав, що моя думка так багато важить для тебе. Бо твій рукопис не потребує нічиєї хвальби.

Хворий пильно дивився на Щасливця і дедалі більше переконувався, що той хоче щось від нього приховати.

– Ти кажеш так, щоб потішити мене, тому що я хворий, – врешті мовив він.

– Та ні ж бо! Твоя праця справді дуже цінна.

– То ти не спалив рукопису?

– Звичайно, ні! – сказав Щасливець.

– То віддай його, і я тобі повірю, – мовив хворий і стомлено відкинувся на подушку.

І Щасливець довелося признатись, як він забув причинити двері й вітер розвіяв майже весь рукопис. Він картав себе за те, що завдав Невдасі такого лиха.

Коли він скінчив, хворий гірко усміхнувся:

– Ти дуже ласкавий до мене, але не треба розповідати казок. Я знаю, що ти виконав моє прохання і спалив рукопис, бо він нічого не вартий. А тепер побачив мене хворого і боїшся, що я не витримаю гіркої правди.

Хоч як Щасливець переконував Невдаха, той його навіть не захотів слухати.

Того вечора Щасливець довго не міг заснути – все міркував, як зарадити лихові. Тільки перед ранком його нарешті здолав сон.

Тим часом Нільс прилетів на голубі до «сірчаної кухні», відчинив віконниці й випустив Батакі. Зраділий ворон хотів якось віддячити своєму рятівникові. Він завів розмову про те, що чув про один випадок, коли зачарований хлопчик знов став звичайний на зріст, і може розповісти Нільсові, що для цього треба зробити. Батакі думав, що Нільс дуже зрадіє, але той спокійно відповів, що й сам знає, як може зняти з себе чари: мусить пильнувати, щоб гусак Мортен щасливо долетів до Лапландії, а потім вернутися з ним додому.

– І ти гадаєш, що зможеш уберегти гусака від усіх небезпек? Я знаю інший спосіб стати людиною, набагато простіший.

– Який? – зацікавився Нільс.

– Треба знайти когось, хто б захотів помінятися з тобою долею, – врочисто мовив Батакі.

– Ет, скажеш таке! Хто ж захоче опинитися на моєму місці?

– Я знаю одного юнака, що залюбки з тобою поміняється. Сідай на мене, я понесу тебе до нього, і ти сам переконаєшся, що я кажу правду.

За якийсь час Нільс із вороном летіли вже над Упсалою.

Нарешті Батакі сів на високий дах, щоб хлопчик глянув униз і побачив старовинні будівлі університету, бібліотеки, стрункі вежі соборів і палаців.

– Оце й є Упсала, місто науки, – сказав Батакі. – Тут вчать тисячі студентів. І якби я був не ворон, а людина, я б теж оселився тут. День у день сидів би в кімнаті, повній книжок, і без кінця читав. І прочитав би всі книжки. Хіба ти не хотів би теж так жити?

– Не знаю, – сказав Нільс. – Подорожувати з дикими гусьми також дуже цікаво.

– Як, невже ти не бажав би стати лікарем, що рятує людям життя, або вчителем, що виховує дітей? Не хотів би все знати, щоб навчати інших добра й справедливості?

– О, звичайно, хотів би! І мої тато й мама були б страшенно раді.

– То треба помінятися місцем з одним студентом, що вскочив у біду. Ти зараз підеш до нього, а тільки-но він зголоситься мінятися, вимовиш закляття, – ворон нахилився до хлопчика і прошепотів йому на вухо кілька слів, – і миттю станеш людиною.

Нільс, щоб не забути, проказав ті слова подумки.

– Оце і є його кімната, – повів далі ворон. – Тепер іди, і хай тобі щастить. – І Батакі підштовхнув хлопчика до вікна Щасливця.

Коли Нільс переліз через підвіконня і ступив на стіл, студент саме прокинувся. Він побачив на столі запалену свічку, яку звечора забув погасити, підвівся і вже хотів дмухнути на неї, та раптом помітив, що біля свічки щось ворухиться.

Кімнатка була невеличка, студент міг з ліжка досягти до столу рукою. Тому він добре розгледів маленького хлопчика, що, нахилившись над грудкою масла, мастив собі скоринку хліба.

Щасливець стільки пережив за останній час, що його вже ніщо не дивувало. Він не погасив свічки, а знов ліг на подушку й почав тихенько стежити за хлопчиком.

Нільс, забувши про все на світі, ласував тим, що залишилось від студентової вечері. Адже хлопчик давно не їв людської їжі! Ніщо зроду так не смакувало йому, як та суха скоринка, намащена маслом, і шматочок сиру!

Щасливець не хотів лякати Нільса, і аж коли побачив, що хлопчик наївсь, підвівся, сів на стілець і запитав його:

– Гей, хто ти такий?

Нільс стрепенувся й кинувся до вікна, та коли збагнув, що студент не має наміру його ловити, повернувся й сів.

– Я Нільс Гольгерсон із півдня Швеції, – відповів він, – така сама людина, як і ти, але мене чарами обернено в карлика, і відтоді я подорожую з дикими гусьми.

– От дивина! Зроду не думав, що таке може бути насправді! – вражено мовив студент і почав розпитувати хлопчика про все, що з ним сталося, відколи він покинув свою домівку.

Батакі сидів надворі й дослухався до розмови. Аж ось він почув, як Щасливець тяжко зітхнув. Ворон постукав дзьобом у шибку, нагадуючи хлопчикові, щоб він не прогавив нагоди помінятися долею зі студентом.

– Чого ти зітхаєш? – запитав хлопчик. – Тобі нічого журитися, не те, що мені. Адже це велике щастя – бути студентом.

– Досі я теж так думав, – відповів студент. – Але вчора мене спіткало велике лихо. Отож краще б я тепер полетів із дикими гусьми, аніж залишався в Упсалі.

Батакі знов постукав у шибку. Нільс захвилювався: невже він справді стане зараз людиною?

– Я розповів тобі все, – мовив хлопчик, – то розкажи ж ти мені про свою біду.

І студент розповів Нільсові, як йому повелося з рукописом Невдахи.

– Його загублено назавжди, – докінчив він. – І тепер я довіку картатиму себе за те, що завдав такого горя товаришеві. О, як би я хотів стати таким маленьким, як ти, і полетіти світ за очі з дикими гусьми!

Батакі ще дужче постукав у шибку. Тепер Нільсові треба було сказати заклання, і він став би людиною.

Проте хлопчик мовчав і задумливо дивився перед собою. Потім підвівся і сказав студентові:

– Почекай-но мене, я зараз вернуся.

Непевним кроком він перейшов стіл і кризь вікно виліз на дах до ворона.

– Чого ти зволікаєш? – накинувся на нього Батакі. – Ти ж пропустив нагоду стати людиною!

– Я не хочу мінятися з ним долею, – сказав хлопчик. – Через той рукопис мене б чекали тільки прикрощі.

– За папери ти не турбуйся, – мовив Батакі. – Я їх тобі хутко визбираю.

– Я вірю, що ти хотів би допомогти мені, але ти не зможеш їх усіх познаходити.

Нічого не сказавши, ворон знявся й полетів. За деякий час він повернувся з кількома аркушами в дзьобі. Так Батакі літав туди й назад цілу годину, мов ластівка, що ліпить собі гніздо, і щоразу приносив Нільсові по кілька сторінок рукопису.

– Ну ось, здається, всі, – сказав нарешті ворон і стомлено сів на підвіконня.

– Дуже тобі дякую, – мовив Нільс. – Тепер я піду й побалакаю зі студентом.

Але за хвилину хлопчик повернувся такий самий маленький, як і був.

Батакі глянув у вікно й побачив, що Щасливець танцює з радощів біля столу і складає одну до одної сторінки.

– Такого дурня, як ти, я ще зроду не бачив. – обурився Батакі. – Навіщо ти віддав студентові аркуші? Тепер він не захоче з тобою помінятися.

– Пробач мені, любий Батакі, – сказав Нільс, – але я не можу скористатися з чужого лиха, навіть якщо мені ніколи не судилося знов стати людиною. Та й Мортена не годиться кидати самого в дорозі. Адже він завжди мені допомагав. Ти вже не гнівайся на мене.

– Ну, коли так, то нам більше нічого робити в Упсалі, – трохи ображено сказав Батакі. – Сідай мені на спину, і я понесу тебе назад до диких гусей.

● **Поміркуй і дай відповідь:**

1. Сформулюй цитатою з вірша О. Кониського відповідь на запитання, у чому полягає універсальний моральний закон?
2. Яку людину змалював Б. Ферреро в образі вівці? Чи можна таких людей назвати сильними?
3. Порівняйте цитати з поезії І. Жиленко: «Бог наш – тихе віяння любові» та з оповідання Б. Ферреро «Вовк у Віфлеємі»: «Перемінювати створіння через любов – такий був Божий план». Що спільного вбачаєте у них?
4. Чому придворні за життя називали Принца Щасливим?
5. Як ти думаєш, чому ластівка залишилася зі Щасливим Принцом до самої смерті?
6. «Не складайте скарбів собі на землі, де нищить їх міль та іржа, і де злодії підкопуються і викрадають. Складайте ж собі скарби на небі» (Єванг. від Мат. 6:19-20). Використавши цитату, поясни, чому Бог схвалив вибір своїх ангелів?
7. Сформулюй основну думку поезії О. Хайяма та оповідання «Діти і гніздечко».
8. У чому полягала таємниця подарунка, який приготувала дівчинка для тата в оповіданні Б. Ферреро «Пуделко»?
9. Як характеризують Нільса такі слова: «...я не можу скористатися з чужого лиха, навіть якщо мені ніколи не судилося знов стати людиною»?

Урок 22

Поширення добра у світі

І. Жиленко

Над нашим потоком
гріхів і блукань,
де виє беззлоба
утроба людська, гребе, владарює, царює, гризе,
щоб мулом влягтися на дно –
і все.

Жорстоке житейське море!
За штормом шторм.
Очі підводиш вгорі – в небі, як сонце, собор.
О церкво-заступнице, заступись
За вбогих, життям зім'ятих.
Вознеси їхні душі ввись.
Дай їм свято! Ось вертеп. Дитятко. Ягнята.
І Пречиста сіяє з висот.

Б. Ферреро

ПОБАЖАННЯ

Карло був дуже несміливим хлопчиком, вразливим і тихим. Якось, прийшовши зі школи, він сказав мамі, що з нагоди свята Валентина дуже хоче приготувати побажання для всіх дівчаток і хлопчиків зі свого класу.

– Але це безглуздо! – невдоволено вигукнула мама.

Вона-бо щодня спостерігала, як діти повертаються зі школи. Карло завжди йшов останній. Інші діти весело сміялися, галасували у гурті, а Карло тримався побіч.

Проте несподівано мама таки вирішила допомогти синові у здійсненні його задуму. Вона купила кольорові олівці, аркуші картону і все, що буде для цього необхідне. Три дні поспіль, день у день, Карло проводив вечори, акуратно розмальовуючи аркуші, аж доки не підготував тридцять п'ять побажань-валентинок.

Надійшло свято Валентина. Карло із хвилюванням поскладав картки, запахав їх до ранця і побіг до школи. Мама вирішила, що приготує його улюблені тістечка і горнятко гарячого шоколаду. Вона хотіла, щоб сина по поверненні зі школи чекала несподіванка. Знала-бо, що хоч він приготував побажання для кожного, сам напевно не отримає жодної картки. Мама побоювалася, що Карло вернеться зі школи розчарований, і хотіла хоч якось полегшити його біль.

Пополудні все було вже готове. Коли почула надворі галас, виглянула через вікно. Побачила гурт дітей. Карло, як звичайно, йшов останній. І сам.

Хлопчина вбіг до хати і кинув ранець на крісло. В руках у нього не було нічого, отож мама очікувала, що син зараз вибухне плачем. Тамуючи клубок у горлі, вона прошепотіла: «Я приготувала тобі тістечка і шоколад». Але Карло, здавалося, не чув маминих слів. Він підійшов до столика і з розпроміненим обличчям вигукнув: «Я не оминув нікого! Нікого!»

Мама занепокоєно глянула на сина.

Він повторив: «Я не забув нікого. Нікого не оминув».

«Оце ж воля Того, Хто мене послав: щоб з усього, що Він дав мені, я нічого не погубив, лише – воскресив його останнього дня (Ів. 6:39). Нікого!»

Г. К. Андерсен

П'ЯТЕРО З ОДНОГО СТРУЧКА

У стручку сиділо п'ять горошин; вони були зелені, стручок теж зелений, ось вони і подумали, що весь світ зелений. Стручок ріс, росли і горошини; вони пристосовувалися до приміщення і сиділи всі в рядочок. Сонце зігрівало стручок, дощик його поливав. І він ставав усе чистішим, прозорішим; горошинкам було добре і затишно, світло вдень і темно вночі. Вони росли і росли та все частіше думали, що їм пора щось робити.

– Чи ж усе життя нам тут сидіти? – казали вони. – Як би не засохнути від постійного сидіння! Здається нам, що є якийсь світ! Таке у нас передчуття!

Прошло декілька днів; горошини пожовтіли, стручок теж пожовтів.

– Весь світ жовтіє! – казали вони, адже ніхто не міг їм заперечити.

Раптом їм здалося, що їх сильно штовхнули; стручок зірвала людська рука і опустила його в кишеню, до інших стручків.

– Ну, ось тепер нас випустять на волю! – казали горошини і вирішили зачекати.

– А хотілося б знати, хто з нас піде далі за всіх! – сказала найменша. – Почекайте, скоро дізнаємося!

– Що буде, те й буде! – сказала найбільша.

– Крак! – стручок лопнув, і всі п'ять горошин викотилися і побачили яскраве сонечко. Вони лежали на дитячій долоні; маленький хлопчик роздивлявся їх і казав, що він стрілятиме ними з трубочки. І ось одна горошина потрапила в трубочку, хлопчик дмухнув, і вона полетіла.

– Лечу, лечу, куди хочу! Лови, хто може! – закричала вона, і навіть сліду від неї не залишилося.

– А я полечу аж на сонце; ось він, справжній стручок! Саме для мене! – сказала друга.

І від неї не залишилося і сліду.

– А ми куди прийдемо, там і заснемо! – казали дві наступні. – Але все ж ми до чогось докотимося! – Вони і дійсно покотилися по підлозі, тому що не відразу потрапили в трубочку, але все-таки опинилися там. – Ми підемо далі за інших.

– Що буде, те й буде! – сказала остання, полетіла вгору, впала на старий дерев'яний дах і закотилася в щілину під віконцем горішньої кімнати.

У щілині був мох і м'яка земля, мох вкрив горошину; так вона і залишилася там, схована, але не забута Господом Богом.

– Що буде, те й буде! – казала вона.

А в кімнаті жила бідна жінка. Вона ходила на поденну роботу: чистила печі, рубала дрова, словом, погоджувалася на будь-яку роботу: сили у неї було достатньо, працювати вона любила, однак із злиднів вибитися не могла. Вдома в неї залишалася єдина дочка, підліток. Вона була така худенька, виснажена; вже цілий рік не вставала з ліжка: не жила і не вмирала.

– Вона скоро піде до своєї сестрички! – казала мати. – У мене їх було дві. Важко було мені їх двох годувати; ось Господь Бог і розділив мою турботу, взяв одну до себе! Цю я хотіла б вилікувати, але Він, напевно, не хоче розлучати сестер! Забере і другу!

Але хвора дівчинка все ж не вмирала; терпляче, покійно лежала вона цілий день, поки мати не приходила з роботи.

Події відбувалися навесні, вранці мати збиралася на роботу. Сонечко світило через маленьке віконечко на підлогу. Хвора дівчинка довго дивилася на вікно.

– Що це там зеленіє за вікном? Так і гойдається від вітру!

Мати підійшла до вікна і відчинила його.

– Та це ж горошинка пустила пагінець! І як вона потрапила сюди, адже щілина така маленька? Ну, ось тепер у тебе буде свій садочок!

Присунувши ліжечко поближче до вікна, щоб дівчинка могла помилуватися зеленим пагінцем, мати пішла на роботу.

– Мамо, я думаю, що одужаю! – сказала дівчинка ввечері. – Сонечко сьогодні так гріло мене. Подивись, як горошинка швидко росте на сонечку! Я теж одужаю, встану і піду на сонечко.

– Дай, Боже! – сказала мати, однак не вірила, що це здійсниться.

Але вона підперла зелений пагінець, який подарував надію її дочці, невеликою паличкою, щоб його не зламав вітер; потім взяла тоненьку мотузочку і один кінець її прив'язала до покрівлі, а другий – до віконної рами. За цю мотузочку пагінець зможе зачепитися, коли почне підростати. Так і сталося: пагінець швидко ріс і повз по мотузочці.

– Дивись, скоро вона зацвіте! – сказала жінка одного ранку, і в цю хвилину і в її серці з'явилася надія на те, що донечка одужає.

Вона пригадала, як останнім часом дівчинка почала частіше розмовляти, вранці сама піднімалася на ліжечку і довго-довго сиділа, милуючись своїм садочком, де росла одна-єдина горошина. А як світилися її оченята! Пройшов тиждень. Хвора вперше встала з ліжечка на цілу годину. Вона була дуже щаслива, адже змогла посідіти на сонечку! Віконечко було відкрите, а за вікном гойдалася біло-рожева квітка. Дівчинка ніжно поцілувала тоненькі пелюстки. Цей день став для неї справжнім святом.

– Господь Сам посадив і виростив цю квітку, щоб пораділо моє любе дитя і я, – сказала щаслива мати і посміхнулася до квітки, як до ангела небесного.

А що ж сталося з іншими горошинами? Та, що летіла, куди хотіла, – потрапила в ринву, а звідти в голубине воло і там лежала, як Іона в череві кита. Дві лівинці пішли не далі – їх теж проковтнули голуби, отже, і вони принесли немалу користь. А четверта, котра збиралася залетіти на сонце, впала в багнюку і пролежала там декілька тижнів у затхлій воді, допоки не розбухнула.

– Як гарно я поправилася! – казала горошина. – Я скоро лопну, а вже більшого, я думаю, не досягла жодна горошина. Я найвправніша з усіх!

Канавка була з нею згідна.

А біля вікна стояла дівчинка із сяючими очима, рум'яна і здорова; вона склала ручки і дякувала Богові за те, що Він послав їй квіточку гороху.

– А я все-таки вважаю найкращою мою горошину! – сказала канавка.

Б. Ферреро

НАЙЛІПШЕ ВИНО

Чоловік і жінка досить пізно одружилися. На їх здивування і радість, у них народився син. Вони виховували його з любов'ю, піклуючись як тільки могли. Попри те, що самі жили убого, відправили його до школи мудрого вчителя, щоб син міг зростати духовно. Коли хлопець повернувся додому, то захотів хоч якось віддячити батькам.

«Чи міг би я щось для вас зробити? – спитав він. – Щось, що принесло б вам радість?»

«Ти наша найбільша радість, наш найбільший скарб, – відповідали старенькі. – Однак, якщо хочеш зробити нам подарунок, то роздобудь трішки вина. Ми любимо вино, а багато років навіть не мали його в роті...»

У хлопця не було ні копійки. Та одного дня, коли він ішов до лісу по дрова, зачерпнув трохи води з водоспаду і напився. Йому здалося, що вода така на смак, як солодке вино. Він наповнив баклажку, яку носив із собою, і вернувся до хати.

«Ось мій подарунок, – сказав він батькам. – Це баклажка вина для вас».

Батьки покуштували той напій, але крім смаку води не відчували нічого. Та вони усміхнулися до сина і подякували.

«Наступного тижня принесу вам ще одну баклажку», – пообіцяв син. І чинив так багато тижнів поспіль. Старенькі підтримували цю гру. Вони охоче пили воду і були щасливі, бо бачили радість свого сина.

Відтак сталося щось неймовірне: кудись зникли їхні недуги і слабості, а зморшки на обличчі розгладилися, наче та вода мала якусь чудодійну силу.

Існує чудо «вдячності». Є особи, які перуть, прасують, готують для інших десять, двадцять, тридцять років. Вони постійно є поруч, піклуються, люблять удень і вночі. І ніколи не чули слова «дякую».

Сказати «дякую» – це не тільки питання доброго виховання. Це означає сказати комусь: «Я бачу тебе, знаю, що ти є, що існуєш».

Однак у світі так багато людей, що залишаються невидимі.

М. Стельмах

Боюсь людей, що проживуть як гості все життя:

Від них, чогось мені здається, віє цвинтарями.

Живе метелик теж, однак яке у тім пуття,

Яка любов-краса, коли веселими руками

Не твориш світу доброго навкруг,

Коли ржавіє серце, наче плуг,

Полів не орючи.

Мене твоя турбота, краю мій, вперед вела,

Робота, щирі задуми з дитинства полонили.

Працюючи, ронить на землю щирий піт з чола

І сіяти зерном настояні на сонці сили,

Плекать добро, і корчувати злість,

І чуть, що ти господар, а не гість, –

Чого ж бажать іще!

● **Поміркуй і дай відповідь:**

1. Що протиставляє у своїй поезії І. Жиленко? Втіленням чого є вертеп, Дитяtko, ягнята, Пречиста?
2. Про що найбільше турбувався Карло – персонаж оповідання Б. Ферреро? Як розцінюєте його вчинок?
3. «Хто бо підноситься, – буде понижений, хто ж понижується, той піднесеться» (Єванг. від Матв. 23:11). Кого саме з персонажів казки Г. К. Андерсена стосуються ці слова?
4. Для чого Господь Бог посадив і виростив горошину? Чи справді можна сказати, що вона зробила добру справу? Аргументуйте свою відповідь.
5. Чому звичайна вода в оповіданні «Найліпше вино» набула чудодійних властивостей? Пов'яжіть вашу відповідь з уривком із Євангелія від Івана, в якому розповідається, як у Кані Галілейській Ісус Христос перетворив воду на вино: «Наповніть водою посудини». І поналивали

вщерть. Як весільний староста скуштував воду, що сталася вином, – то кличе тоді молодого» (2:7, 9).

6. В яких словах із поезії М. Стельмаха вказані ті добрі справи, які повинна, на думку автора, робити кожна людина?

Урок 23

Основа радості

Т. Бордуляк

ГАВРИЛО ЧОРНИЙ

Від того часу минуло вже чотири роки, як я востаннє бачив Гаврила Чорнія, і я був певним, що вже більше в цьому житті не зустрінуся з ним. Тоді він був останнім п'яницею, який не по-людськи обходився зі своєю єдиною дочкою і навіть одного разу хотів повіситися у мене на горищі, бо зненавидів свого зятя та задумав його зарубати. Я вирішив заопікуватися ним, взяти його за сторожа до школи, годувати, благотворно на нього впливати, помирити з родиною, у колі якої він буде щасливий. Сей замір тоді став для мене улюбленою метою. Однак сталося інакше.

Я, звичайно, розпрощався з тією гадкою, щоби «уморальнити» Гаврила та забезпечити йому щастя на старість. Не думав взагалі про те, що можу з ним ще зустрітися тим більше, що мене перевели з Чмелева на іншу посаду.

Недавно тому я був у Львові і мав залагодити кілька різних обгородок, моя голова аж ходором ходила від столичного шуму і гуркоту, що я не мав часу навіть подумати про Гаврила. Однак тут, власне, судилось мені ще раз із ним побачитися і говорити.

Переходячи попри одну церкву, звернув я увагу на цілу купу дідів, що сиділи на камінних ступенях сходів, що вели до притвору церковного. Був би я не звернув на них уваги, але вони почали чогось між собою сваритися, і я навіть виразно спостеріг, як один, мов коліно, лисий дід із зеленим паперовим дашком над очима, потягнув якусь бабу, що сиділа побіч нього, кулаком у плечі... Крик піднявся ще більший, і я зупинився та став здалека приглядатися до тієї шайки нужденних, напівнагих людських істот...

Втім один дід, що сидів на найвищій ступені сходів під самими церковними дверима і, як здавалось, дотепер держався спокійно, підніс догори руку і закликав із повагою:

– Гей, ви, християни, нищії духом, чого сваритеся? Скажіть мені, чи маєте ви хоч дрібку честі і сорому?

– Бо він мені знов украв гроші з кишені, – два крейцери, що собі сховала той лисий сліпун! – закликала жебрачка басовим, майже чоловічим голосом, показуючи пальцем на лисого діда, котрий перед хвилиєю сунув її кулаком у плечі.

Горішній дід все тримав догори піднесену руку, а почувши бабину скаргу, похитав головою і промовив лагідно і дуже ласкаво:

– Ей, ти, Михалку, ненаситна душе християнська, пам'ятай про годину смерті та верни те, що взяв своєму ближньому!

– Верни, верни! – стали кричати другі діди. – Ось і проповідник каже, щоб вернув... Коли не вернеш, то ми тебе наженемо з нашої компанії, віддамо до поліції...

– Верни! – ще раз повторив горішній дід, котрого другі величали «проповідником».

Лисий Михалко з зеленим дашком над очима заворкотів, мов ведмідь, але я видів, як він вийняв з-за пазухи два крейцери і дав бабі.

– На, бери, вдався! – воркотів він. – Не твої даю, а свої, бо я в тебе не брав!

На се «проповідник» похитав зі співчуттям головою і промовив:

– Ей, ти, Михалку, ненаситна душе християнська! Коли ти вже покаєшся та запануєш над своїми пристрастями? Кажеш, що ти був аж за морем у Бразилії, що тобі там сонце випало чуприну і присмало очі... Але вір мені, друже: краще було б, якби сонце було тобі цілком випекло очі, як щоб ти мав ними приглядатися, де хто ховає своє добро... Не будеш ти видіти Царства Небесного!..

Я став до нього приглядатися. Його риси лиця видались мені знайомими, я був певний, що десь того чоловіка видів, але де, сього я не міг у першій хвилі вгадати... Нараз виринав мені в пам'яті Гаврило Чорній, я приступив ближче, ще раз приглянувся йому уважно... Так! Се Гаврило Чорній, ніхто другий... Він змінився, посивів, як лунь, запустив сиву, до лопати подібну бороду, а що найважливіше – окалічів страшно... Замість одної руки я видів у нього порожній рукав, а замість ноги лежала біля нього дерев'яна куля, лице його незвичайно бліде, і вже на перший погляд можна було видіти, що великі болі і терпіння витиснули свою печать на тім лиці... Також голос був Гаврила Чорнія, я собі добре пригадував той голос. Я нахилився до нього і крикнув:

– Гаврило, Чорнію, то ви?

Він глянув на мене, усміхнувся якось болісно і промовив:

– Так, пане, то я, Гаврило Чорній... Добре ви маєте око, коли мене пізнали, але волів би я, щоб ви були мене не пізнали...

– На що ж ви зійшли, Гаврило! – закликав я з правдивим, неудаваним співчуттям. – Ось в якому стані довелось мені з вами стрітися!

– Пане, – відповів він спокійно і з філософічним виразом лиця, – ви не милосердьтеся над моїм станом, бо той стан, в котрім я тепер знаходжуся, єсть у Господа Бога найперший...

– Але ж ви страшно окалічили, Гаврило! Скажіть, змилуйтесь, як се сталося? – питав я дальше.

– Пане, то не каліцтво, а ласка Божа, – говорив він все з тим самим спокоем, – а за ту ласку Божу я дякую Бога як день, так ніч і не перестану дякувати, доки мого життя на тім світі... Ось як ми змінилися, пане!

– Але скажіть, як се сталося?

– Добре, я вам скажу, – відповів Гаврило, – хоч і не люблю гордитися ласкою Божою, бо гордість – то корінь всякого гріха. Гей, ви всі! – звернувся він до дідів, що сиділи довкола нього, – пам'ятайте те добре, що гордість – корінь всякого гріха, і викиньте гордість із ваших сердець... А ти, Михалку, також те пам'ятай, та не величайся тим, що був у Бразилії, і перестань ласим оком глядіти на чуже добро... Кайся за гріхи, брате!

На ті слова всі діди, а з ними і лисий Михалко, перехрестились і стали битися в груди, а баба, котрій Михалко витягнув перед хвилию два крейцери з-за пазухи, закликала басовим голосом: «Ах Господоньку Боже, помилуй мене, грішную!» А Гаврило все говорив про покаяння, тримав до своїх бездольних товаришів справдішню проповідь... З його очей, що горіли запалом і натхненням, пізнав я, що Гаврило справді змінився і став якимсь побожним чоловіком... У своїм запалі забув він навіть, що мав оповісти мені своє каліцтво, аж я мусив йому пригадати моє бажане.

– Ага, ви хочете знати, в який спосіб я скалічив, – сказав він. – Коротка історія. Окалічив я, пане, через допуст Божий, на покаяння... Як вам, пане, відомо, удався я був до Львова на заробок і прийшов сюди щасливо, але застав у сім місті правдиві Содом і Гоморру... Заробок був і гроші були, а я, хоч свято постановив собі не пити, пив... Я ще ніколи в житті не пив так страшно, як тут, я навіть гуляв при музиках, соблазни робив, чортіві душу записав... Хотів він, сатана, чим скоріш, упоратись зі мною та й пхнув мене, п'яного, під той віз, що їздить без коней, під трамвай; але Господь Бог охоронив мене так само, як тоді, коли я хотів вішатися в вашій школі... Мене придавило, кості потрощило, але я жив, душа сиділа в тілі... І взяли мене до шпиталю, відрізали одну руку і одну ногу, вигоїли та й пустили... Іди в мир і не согрішай... І ось що з мене сталося, пане: каліка, жебрак, нищий... Та хоч я і каліка без руки і без ноги, і хоч мені клекотить у грудях, однак я того не жалкую, а тішуся, що Господь Бог обратив мене на путь спасіння... Бо лише тепер, у тім стані, пізнав я Бога по правді і молюсь без облуди, сповідаюся, за гріхи каюся, давнім

життям бриджуся, щонеділі слухаю Слова Божого та ще й отсими братіям повторюю те, що чув у церкві. Одним словом: все, що я занедбав давніше, тепер здоганяю... Гей, ви, братці! – звернувся він знову до дідів, – ви вже знаєте, який я був грішник, але тепер я каюся перед Господом Богом і перед вами... І ви кайтесь, братці, бо ніхто з нас не є без гріха, а ти, Михалку, пам'ятай, не зазіхай на чуже добро, запануй над своїми бажаннями...

– Ну, вже не буду, не буду, а ти не кричи, бра, не вередуй! – просився лисий Михалко, а якийсь руденький дідок із дуже довгою шиєю присунувся до моїх ніг, задер догори голову і став до мене шептати, став Гаврила Чорній вихвалити:

– Се, – каже руденький дідок, – великий святець наш Гаврило, він нам все говорить Слово Боже і обстає за нами... Славний чоловік!

Я сподівався, що Гаврило Чорній питає мене про свою дочку Тетяну, з котрою він розстався, однак він не ставив мені такого питання, так що вкінці я сам звернув його увагу на родинні обставини. Я хотів Гаврила потішити вісткою про його найближчих, з котрими я недавно видівся, однак мене спіткало велике розчарування... Показалося, що мій Гаврило став за той час цілком байдужим до своєї родини...

– Пане! – закликав він. – Я відрікся для Ісуса Христа своєї єдиної дочки, раби Божої Тетяни, і свого зятя, раба Божого Феодора, і своєї жони, раби Божої Євфимії... Най вони живуть собі щасливо, хоч на сім світі ніхто не може бути по правді щасливим... Гей, ви! – звернувся він знову до дідів, – пам'ятайте те добре, що на сім світі ніхто не може бути по правді щасливим; так іменно говорить Слово Боже, і ви не завидуйте другим на їх щастя... Спочатку там (він показав пальцем своєї єдиної руки вгору), коли ми засядемо з Ісусом Христом до трапези небесної, будемо щасливі. Але на те треба собі тут заслужити... Ось був собі багач і Лазар...

Та мені не хотілося слухати історію про багача і Лазаря, котру Гаврило став декламувати з великим запалом і натхненням; мені було спішно, і я став при відході обділяти дідів дрібняками, дав кожному по два крейцери, а Гаврилові як старому знайомому дав найбільше.

– Ви вже йдете, пане? – спитав він мене. – Ну, най вас Бог провадить... – Він наморщив чоло і подумав хвильку. – Чекайте, пане, – сказав він, – буду вас просити ще про одну річ. Коли побачите Тетяну, то не кажіть їй нічого о тім, що ви мене виділи. Бо та жінка, як кожна друга, і не пізнає своїм жіночим розумом тої ласки Божої, що мене спіткала (він глянув на свій порожній рукав і на дерев'яну кулю), та буде плакати, журитися, побиватися... А я того не хочу, най вона о тім нічого не знає...

– Будьте спокійні, Гаврило, – відповів я, – до Чмелева я вже не поїду, бо я на посаді в цілком інших сторонах, і, здається, з Тетяною не буду вже бачитись ніколи...

– Ну, коли так, то добре, я спокійний, – сказав Гаврило. – Бог да простить за милостиню! Гей, друзі! – звернувся він до своїх бездольних товаришів, – молимося і дякуймо Богу за милостиню!

Я ще раз окинув поглядом Гаврила, ще раз глянув на нього, здається, останній раз у житті, мені зробилося жаль його, до очей тиснулися мені сльози... Я пішов далі і став по дорозі роздумувати над життям Гаврила Чорнія і дивуватися не вислідженим стежкам провидіння... Я колись так щиро бажав зробити з нього порядного чоловіка, завернути його з блудної дороги та забезпечити йому щастя на старість... Однак мені не повелося, він вихопився мені з рук, я був певний, знаючи його натуру, що він пропаде, згине де-небудь в рові або на корчемнім смітті... Але, на щастя, моя думка виявилася хибною. Ото він навернувся цілком, поправився, став навіть побожним загорільцем, але в який спосіб він до цього прийшов? Цілком у інший спосіб, якби сього міг хто сподіватися... Він був навіть щасливий, але те його щастя також було цілком інше від того, котре я для нього колись придумував...

С. Лагерлеф

ДОПОМОГА БІЛЦІ СІРЛЕ

(уривок із твору «Чудесна мандрівка
Нільса Гольгерсона з дикими гусьми»)

Аж ось одного дня, коли Нільс із дикими гусьми відпочивав на озері, сталася подія, що схвилювала всю лісову звірину. Хлопчаки з сусіднього хутора спіймали білку Сірле, а в неї в дуплі залишилися маленькі білченята.

Діти принесли білку додому, і всі на хуторі зійшлися помилюватися пухнастою тваринкою з розумними жвакими очицями. Хлопці відразу спорядили стару білячу клітку – зелену хатку з дверцятами й віконцями та хитромудрими щабlickами всередині, щоб білка могла по них стрибати, поклали туди кілька горішків і поставили кухлик із молоком.

Люди гадали, що білці Сірле приємно буде жити в такій хатці. Та вони помилилися. Білка забилаь у куточок і жалібно затужила:

– О горе мені, помруть мої дітки з голоду! Помруть мої дітки з голоду!

– Вона просто боїться нас, – сказав хтось із гурту, що зібрався біля клітки. – До завтра вона звикне й заспокоїться.

Дикі гуси того ж вечора довідалися, що білку Сірле спіткало лихо, дізнався про це і Нільс. І він надумав допомогти їй. Адже це була найкраща нагода здобути собі друзів серед лісових тварин.

Коли добре стемніло, хлопчик вирушив у дорогу. Йти було недалеко, бо хутір стояв біля самого лісу.

Нільс не боявся заблукати в темряві, адже, відколи він став карликом, то бачив уночі так само добре, як і вдень.

Він добрався до хутора й почав оглядати хату за хатою. Аж ось на одній стіні, майже під самою стріхою, хлопчик углеdiv клітку. Він обережно підійшов ближче. Сірле не спала. Нільс чув, як вона плакала і приказувала:

– Бідні мої дітки! Бідні мої дітки!

– Годі тобі побиватися, – тихо озвався Нільс. – Зараз я тебе випущу!

Білка замовкла й здивовано глянула вниз. Невже Нільс прийшов її визволити? Нільс, що завжди збиткувався над звіриною? Оце-то диво!

А хлопчик тим часом міркував, що йому робити. До клітки, звичайно, йому годі було дотягтися. Чи, може... О, надумав! На подвір'ї лежала купа хмизу. Нільс підбіг до неї, вибрав довгу лозину, приставив її до дверцят і, ніби матрос по линві, зіп'явся по лозині вгору.

Проте виявилось, що дверцята клітки зачинено на засув та ще й міцно прикручено дротом. Нільс заходився розкручувати дріт. Білка термосила дверцята зсередини й нетерпляче стрибала з кутка в куток.

Хлопчиків довелось добре натомитися. Він упрів із натуги, бо триматися на хисткій лозині було дуже важко, та й дріт, як на Нільса, виявився занадто грубим. Та врешті хлопчиків вдалось відчинити дверцята. Він хотів злізти додола, та лишенько! Подивився Нільс униз – аж під хатою стоїть величезна кішка й хижо блимає на нього зеленими очиськами. З переляку хлопчик мало не впав. Що робити? Адже кішка напевне чигає на нього!

І несподівано надійшла допомога.

Білка Сірле не кинулася прожогом із клітки, коли Нільс відчинив дверцята. Наче не вірячи своєму щастю, вона ще якусь мить стояла на порозі. І враз вона теж помітила, що хлопчиків загрожує небезпека. Білка швидко схопила його, посадила собі на спину, одним стрибком перескочила огорожу і майнула в ліс.

Сірле принесла Нільса аж до самого дупла і в подяку насипала йому повні кишені горіхів.

А другого ранку, коли хлопчик вийшов погуляти, він почув таку пісню:

– Ви чули? Ви чули? – співали снігурі. – Маленький Нільс, отой гусячий пастух, що його всі боялися, визволив із неволі білку Сірле!

– Та що ви! Не може бути! – озивалися синиці.

– Еге ж! Він зважився піти до людей! Тепер Сірле пригощає його горіхами. зайченята з ним граються, а олені катають малого сміливця!

Невдовзі про Нільсів учинок гомонів уже весь ліс.

Хлопчик був певний, що Ака та й решта диких гусей чули про його пригоду, і дуже хотів знати, чи дозволять вони йому тепер летіти разом із ними до Лапландії. Але гуси про це і не згадували.

Б. Ферреро

БАРИЛЬЦЕ

Один лицар відважно боровся на всіх фронтах рідного королівства. Але одного разу він схибив, арбалетна стріла пробила йому ногу, і він мало не загинув.

Коли лицар, поранений, лежав на землі, йому примарилося Небо. Але воно було дуже далеко, практично недосяжне для нього. Натомість зовсім близько виявилось пекло: брама навстіж відчинена, звідти виривалися язики полум'я. Цей лицар, власне, уже давно відкинув усі лицарські правила і кодекс честі, перетворившись на звичайного розбійника і мародера. Людина для нього була ніщо, він убивав і сіяв зло.

Повернувшись до тями, він, сповнений страху, викинув меч, шолом і решту своїх обладунків і подався до святого пустельника, що жив у печері.

– Отче, я хочу отримати відпущення гріхів, бо дуже стурбований спанням своєї душі. Я готовий прийняти будь-яку покуту, нічого не боюся.

– Добре, сину, – відповів пустельник. – Зроби таке: піди й наповни водою це барильце, а тоді вертайся до мене.

– О, та це покута для жінок і дітей, – вигукнув лицар, войовничо піднявши згору руку. Але видіння диявола, який глузливо посміхався, швидко його остудило.

Узявши під пахву барильце та щось собі бурмочучи, він пішов у бік річки. Занурив барильце у воду, але воно не наповнювалося водою.

– Це, мабуть, якісь чари, – збентежився покутник. – Але ми ще побачимо, чия візьме!

Він пішов до джерела. Барильце знову залишилося порожнім. Розлючений чоловік подався до сільської криниці. Даремний труд.

Минув рік. Старий пустельник ще здалеку впізнав на дорозі лицаря. Одіж його перетворилася на лахміття, на ногах кровоточили рани, а під пахвою він мав порожнє барильце.

– Отче, – промовив лицар тихим зболеним голосом, – я обійшов усі ріки і джерела королівства, але не зміг наповнити барильце... Я зрозумів, що мої гріхи не будуть відпущені. Я буду осуджений на вічні муки! О, мої гріхи, мої тяжкі гріхи... Запізно я почав каятися.

Сльози текли по його щоках. Одна малесенька сльозинка, стікаючи по бороді, впала до барильця. І вмить воно по самі вінця наповнилося чистою, свіжою, доброю, невиданою досі водою.

Одна маленька сльозинка розкаяння.

● **Поміркуй і дай відповідь:**

1. Пов'яжи дві цитати і дай відповідь на запитання. «Тож дяка Богові, що ви, будши рабами гріха, від серця послухались того роду науки, якому ви себе віддали» (Посл. апостола Павла до коринтян 6:17). «Та хоч я і каліка без руки і без ноги, і хоч мені клекотить у грудях, однак я того не жалкую, а тішуся, що Господь Бог обратив мене на путь спасіння...» Як змінився характер Нільса – головного персонажа твору С. Лагерлеф? Чому так сталося?
2. На прикладі твору Б. Ферреро пояснить, наскільки важливим є для людини усвідомлення своїх гріхів?

Урок 24

Відповідальне ставлення до життя

М. Луків

МЕДИТАЦІЯ

Не зобидь ні старця, ні дитину.
Поділись останнім сухарем.
Тільки раз ми на землі живем –
У могилу не бери провину.
Зло нічого не дає, крім зла,
Вмій прощати, як прощає мати.
За добро добром спіши воздати, –
Мудрість завше доброю була.
Витри піт солоний із чола
І трудись, забувши про утому,
Бо людина ціниться по тому,
Чи вона зробила, що змогла.
Скільки сил у неї вистачало,
Щоб на світі більше щастя стало.

ОТАМАН МАТЯШ СТАРИЙ (народна дума)

На усті Самари-Богу,
Семенова козацького роду,
Усі поля самарської пожарами погоріли:
Тільки два терни-байраки не горіли,
Що під собою гостей великих іміли:
Там пробувало дванадцять козаків бравославців-небувальців.
Між ними був отаман Матяш старенький.
Стали козаки вечора дожидати,
Стали терновії огні розкладати,
Стали по чистому полю коні козацькі пускати,
Стали козацької сідла від себе далеко одкидати,
Стали козацької семип'яднії пищалі поза кущами ховати.
Отаман Матяш старенький те зачуває,
Словами промовляє:
«Козаки, панове-молодці!
Не безпечно ви майте, –
Козацьких коней із припона не пускайте,
Сідла козацької під голови покладайте,
Бо се долина Кайнарська,
Недалеко тут земля татарська».
Тоді козаки з отамана Матяша насміхали:
«Десь ти, отамане, Матяшу старенький, між козаками не бував,
Десь ти козацької каші не їдав,
Десь ти козацьких звичаїв не знав,
Що ти нам, козакам-бравославцям, великий страх завдав».
Тоді отаман Матяш від них далеко одступав.
Терновий огонь розкладав,
Коня свого козацького осідлав,
Біля себе припинав.
То саме вночі заждав малую годинку, невелику часинку, –
Як не буйнії вітри повівали,
Як турки-яничари з чистого поля в долину припали,
Дванадцять козаків бравославців-небувальців у полон забрали.
Отаман Матяш старенький на доброго коня сідає,
Шість тисяч турок-яничар перемагає,
Бравославців-небувальців одбиває,
Ще й словами промовляє:
«Козаки бравославці-небувальці!
На коні козацької сідайте,

Мені, старому, допоміч давайте!»
Тоді козаки на коні сідали,
Чотири тисячі безбожних бусурменів перемагали,
Срібло і золото турецькеє від них забирали,
До города Січі швиденько поспішали,
В городі Січі безпечно себе мали,
Срібло і золото турецькеє між собою розділяли,
За отамана Матяша Господа Бога прохали:
«Десь Твоя Мати в небі пресвятилась,
Що тебе, лицаря, породила,
Що ти в чистому полі пробував,
Із нас, бранців-небувальців,
Ні одного козака із війська не утеряв».

Б. Ферреро

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Один юнак запитав учителя: «Що мені робити, аби врятувати світ?»

Мудрець відповів: «Усе, що необхідно, – це аби завтра вранці зійшло сонце».

«То для чого тоді мої молитви, добрі вчинки, моя участь в апостольській і волонтерській праці?» – вражено спитав хлопець.

Мудрець спокійно поглянув на нього і промовив: «Усе це тобі придасться, щоб бути тверезим, коли завтра зійде сонце».

Сонце тут – Христос, що воскрес із мертвих, а ми ще воліємо спати.

Т. Бордуляк

ДІТИ

Був весняний квітневий вечір... У першій половині квітня було ще холодно, та сонечко вже інакше до людей усміхалося з синього неба, сніги вже розтанули, з вирію прилетіли бузьки, а незадовго до Благовіщення сподівались люди також ластівок, любих щибетушечок... По перебутій тяжкій зимі вступив у людей радісніший дух, а з веселим співом жайворонка вступила і в людей веселість, нове життя.

Щойно перед хвилию погас тусклий останній промінь і цілком звечоріло. Віяв холодом проймаючий вітер, по небу, мов навздогін, гнали одна за другою

пошарпані хмари, а місяць то показувався з-за хмар, то назад ховався, і в міру того робилося на світі ясніше то знов темнішало...

На старовиннім цвинтарі, що лежав край одного подільського села, шуміли гіллясті липи, колихались плакучі берези, а вітер, продираючись крізь штахети деяких огорожених гробів, добував тони, мов граючи на якихсь диких інструментах.

Однак ні на шум дерев, ні на проймаюче сковичання вітру не звертали жодної уваги два чоловіки, що знаходились під ту пору на цвинтарі... Один із них, старий гробар Танас із зів'ялим, поморщеним лицем, тяжко відсапуючи, закопував свіжий гроб, а другий, молодий ще чоловік, одягнений у святочний сіряк і без шапки на голові, стояв з боку гробаря і зі зжовтеними навхрест руками на грудях пильно заглядав до не засипаної ще ями... Коли б так гробар Танас поглянув при світлі місяця на лице молодого чоловіка, то, певно, завважив би на ньому вираз безграничної розпуки, якоїсь одубілої і відчаю, що пробивались із його запалих очей, із наморщених брів, із його напіввідкритих тремтячих уст і взагалі з цілої його постави, похиленої, пригнобленої... Але гробар Танас був цілком зайнятий своєю роботою. Він насунув шапку па потилицю і з поспіхом, начеб на нього чекала ще якась важна робота, набирав лопатою сирої землі та кидав її в яму, отираючи від часу до часу рукавом піт зі старого, морщинами поораного чола...

– Відступись набік, Мироне, не заважай! – обізвався він вкінці до молодого чоловіка грубим, терпким голосом. – Або лучче йди додому! Ти вже тут нічого не порадиш... небораче! – послідне слово він вимовив лагіднішим, тихшим, ніби тремтячим голосом.

Молодий чоловік, котрого гробар назвав Мироном, підступив один крок набік, однак не відповідав нічого на цю бесіду, ані не йшов додому.

– Ех, небораче Мироне. – говорив гробар дальше. – Не таке ще я видів... Ти поховав жінку... Ну, то, певно, велике нещастя, великий смуток, бо ви з собою добре жили... Та видиш, я не плакав, бо я вже привик до людських сліз і до розпуки... Але раз, небоже, коли якась жінка ховала чоловіка та хотіла кинутися в яму і коли всі люди плакали, дивлячись на її нещастя, то й я заплакав, знаєш... я заплакав. Та коли се було? (Він ударив себе по чолі кулаком...) Ні, вже не можу собі пригадати... Ех, та пам'ять моя нещаслива!

Гробар Танас говорив се, щоби Мирона потішити, щоби йому показати, що трапляються ще більші нещастя від його смутку, але Мирон все стояв непорушно і мовчав, мов заклятий.

– То так, небоже, – говорив гробар дальше, не відриваючись від своєї роботи, – один на світі умирає, а другий родиться, але хто щасливіший? Чи той, що родиться, чи той, що умирає? Я не хочу на те відповідати, нехай дадуть відповідь ті ось могили, що по них вітер бушує, хе-хе-хе! – він засміявся дрібненьким сміхом і зайшовся від кашлю... засміявся, мабуть, вдоволений із того, що до його голови прийшла така розумна думка...

Однак ці філософічні слова в тій хвилі не дійшли до серця Миронові. З наморщеним чолом і з напруженим поглядом він слідкував за порухами лопати, і чим більше гробарева робота наближалась до кінця, тим скоріше тремтіли його уста, якийсь неспокій огортав його чимраз більше, а одна його рука піднеслася і вхопилася долонею за чоло, мовби хотіла підперти падаючу голову або придушити горючу там думку...

Мирон не належав до тих людей, які не приступні для глибших зворушень, ані до тих, що уміють запанувати над собою розумом, розвагою. Він був один із тих, що даються поривати своїм почуванням без опору, наче дрібна стебелінка, – що в щасті чи в горі забувають про цілий світ і йдуть сліпо за поривом свого серця, навіть коли б воно мало їх завести на дно пропасті... Не знати, як би він поступив собі в якимсь незвичайнім щасті, – він такого щастя в своїм житті не зазнав. Та ось постигло його незвичайне горе: його жінка, котру він любив цілою душею, захворіла і передчасно умерла, полишивши четверо дрібних діточок. Цього удару Мирон ніколи не сподівався, він до останнього мав надію, що жінка видужає, а коли наступила смерть, тоді мовби хто тяжким обухом ударив його по голові. Він став битись о стіну головою. лебедів, ричав несамовитим голосом. «Ах, умерла ти, моя надіє! – лунав його плач по подвір'ю. – Осиротила ти мене, бідного, нещасливого... І як мені тепер жити на білім світі без тебе? Що мені робити? Де порадоньки глядіти?.. Перебідували ми таку зиму тяженькую, а тепер ледве стало на весну благословитись, ледве стало сонечко усміхатись, а ти попрощалася з сим світом, моя зоре ясная!..» Він аж захрип із великого голосіння, а люди, хоч і що робили, не могли його утихомирити... Вкінці, здавалось, він виплакав усі сльози, викричав усю силу в грудях... Мирон сів у куті хати і сидів тихо, непорушно, ні до кого не відзивався, нікому ні на що не відповідав, блудними очима водив по хаті і ніби усміхався якомсь гірко тремтячими губами... Добрі сусіди самі зайнялись похороном, а коли тіло винесли з хати, тоді і Мирон піднявся зі свого місця і пішов вслід за домовиною до церкви, а відтак на цвинтар. Після похорону люди хотіли забрати його додому, та він не хотів іти...

– Дайте мені спокій! – сказав він тихим голосом. – Лишіть мене до кінця.

Люди порозходились, а Мирон стояв, зложивши навхрест руки на грудях. і пильно дивився, як гробар Танас закидав яму...

Вкінці гріб був вже готовий. Танас зробив могилку, вирівняв, приплескав її зі всіх сторін лопатою і перехрестився...

– Ну, славити Господа Бога, скінчив! – закликав він, ставлячи набік лопату.

Тоді Мирон впав перед могилою, обняв її руками і полежав так хвилюк. Відтак нагло зірвався на ноги, вхопив одною рукою гробаря за плече, а другою, показуючи на вільне місце край жінчиної могили, промовив крізь зуби якимсь шипучим, гробовим голосом.

– Ось тут, Танасе, копайте зараз другу яму! Чуєте? Зараз! – по тих словах він, спотикаючись по гробах, пустився до брами і шез на дорозі, що вела до села.

Однак старий гробар був зайнятий іншими думками та не звертав великої уваги на Миронові слова. Він сів на сусідній могилі і вийняв стомленою рукою з-за халяви люльку, набив її тютюном і закурив, потім добув з-за пазухи плескату фляжчину і покалатав нею кілька разів. «Нема?» – спитав він себе здивований, коли в фляжчині нічого не відзивалося. Не довіряючи самому собі, він відіткнув фляжчину і перекинув її до рота. «Нема! – закликав гнівним голосом, ховаючи фляжчину назад у пазуху. – А мені все здавалося, що є хоч трохи на дні... А то раз голова! А то раз пам'ять! Тьху!...» Він заніс мотузку і лопату до трупарні, дібрався до дороги, зачинив браму і пустився до села. «Нема, а мені здавалося, що є! – не переставав він думати дорогою, попахуючи люльку. – Треба йти випити, бо не витримаю, в'ялить у животі»...

Йому відтак прийшов на думку Мирон і Миронові слова на цвинтарі. «І що він думає, божевільний? Ще готов зробити яку дурницю!.. Чи не піти б до нього? Чи не вгомонити б його?» Він прийшов на роздоріжжя в селі: одна вулиця вела до корчми, а друга до Миронової хати... Він став на хвильку... Куди йти? Чи до Мирона? Його права рука піднеслась до пазухи, де спочивала порожня фляжчина, і гробар Танас, тяжко зітхнувши, пустився дорогою... до корчми.

Мирон без шапки на голові біг просто додому... Коли він стояв над гробом жінки в глибокому мовчанні, виродилась у його голові одинока думка, і та думка цілком його опанувала. «Там у хаті на жердці над постіллю висить довгий червоний пояс... Взяти той пояс, піти до stodільчини, зробити петлю, прив'язати до платви, закинути собі па шію і – кінець...» Через цілий час він про що інше не думав, лише ся думка крутилася в нього в голові, а тепер ось він біг додому, мов божевільний, щоби сю думку здійснити.

В хаті темно, тихо, хоч мак сій... Мирон підійшов на пальцях просто до жердки, намацав пояс, зняв його, стиснув судорожно в руці і хотів іти з хати до stodільчини... Аж тут місяць вийшов із-за хмари і освітив ясним світлом середину хати. Ціла смуга місячних променів упала просто на постіль, і Мирон побачив, як його четверо діточок сплять спокійним, тихим сном покотом одне біля другого... На їх дитячих личках малювалася невинність і та спокійна безжурність, яка властива лише дитячому вікові...

Мирон здригнувся... «Діти! – подумав він собі. – А я забув про діти...» Пояс випав йому з рук на землю, місяць мов навмисне не заходив за хмару, лиш освічував середину хати і сплячих дітей, а Мирон стояв мов вкопаний, не зводячи очей зі своїх небожаток... Що з ним за той час діялось?.. Він стояв і слухав, як якась невидима сила вступала в нього, як якісь почуття, відмінні від попередніх, ворушились у грудях... Його стиснув за серце якийсь невинний жаль, він впав на коліна, притулив чоло до краю постелі, а з очей

хлинули йому сльози цілим ручаєм... Він не плакав уже майже два дні, а тепер в міру того як йому сльози лилися з очей, робилося йому на серці легше, мов тяжкий камінь зсувався йому з грудей... Він зложив руки і став із жаром молитися. І молився Мирон довго, а нова сила стала в нього вступати, і спокій розливався благодатно по цілім його естві... Він встав, нахилився над дітьми, став їх хрестити і цілувати... «Бідні діти! – думав він, – матері не мають, а що би з ними сталося, коли б їм і батька не стало?.. Ах, якби ви знали, мої голуб'ята, – говорив він шепотом, – від якого кроку ви в тій хвилі врятували свого батька! Дякую вам, мої сердечні, та обіцяю і присягаю вам, що відтепер буду для вас виключно жити і працювати...» Він накрив дітей кожухом і сам сів коло них на краю постелі, схилив голову на руки і став чекати, поки його не зморить сон... А місяць все світив, і цікаві зорі заглядали крізь віконце до тихої світлиці...

● **Поміркуй і дай відповідь:**

1. Які повчання дає читачам у своїй поезії М. Луків? На основі твору сформулюй свою думку з такого питання: «Що означає відповідально ставитися до життя?»
2. Хто з персонажів думи «Отаман Матяш старий» відповідально ставився до життя?
3. Чи можна вважати юнака – персонажа твору Б. Ферреро – відповідальним? Чому?
4. Які переживання випали на долю Мирона з твору Т. Бордуляка?
5. Що допомогло Миронові прийняти правильне рішення, допомогло уникнути гріха?

Урок 25

Наполегливість у добрих справах

П. Граб

ДІТЯМ

Перша думка наша, діти, –
Краю рідному;
Першу працю присвятити –
Люду бідному!
Усім серцем полюбляти
Вчіться ближнього,
З тяжких злиднів визволяти
Неспроможного.
Чули заповідь Господню:
Всім любитися,
А не рить другим безодню
Та злобитися!
Отож будьмо, діти, певні
По-Господньому:
Завжди милі, завжди кривні
Одне одному!

Т. Бордуляк

ДІД МАКАР

Знаєте ви, що то за страва – голий борщ? Чи їли ви коли голий борщ? Господи! сохрани ваш язик і ваші кишки від голого борщу... Я сам страшно люблю борщ, але такий, як я знаю: підбитий сметаною, з салом, з свинячою похребтиною або з карасями... Але голий борщ – се цілком щось інше. Ви, може, ще й не бачили, як він виглядає... Люди добрі! Голий борщ є то каламутна рідина червоної або темно-бурої краски, без ніяких додатків і приправ: без гриба, без яйця, без молока і такого іншого, не згадуючи вже про свинячу похребтину та про карасі, хіба лиш приперчений та посолений. В голім борщі ви не знайдете нічого, лише покришені буряки, коли він киснув на буряках, а коли на кваснім тісті, то вже таки нічого не знайдете, хіба часом-

часом кілька крупок або пшоняних зеренець. Смак голого борщу є квасний і то тим квасніший, чим старший борщ, так що непривичний, благородний чоловік, покуштувавши його, мусить аж здригнутись і завернути вгору очима. А бідний чоловік їсть голий борщ, смакує та ще й приговорює собі: добрий нині борщ вдався!

Та є ще й такі люди, що жадібні навіть голого борщу, як, наприклад, жебрущий дід Макар, що живиться самими сухарями, а як допадеться коли голого борщу, то їсть і хлепче мов не знати які ласощі, а як при кінці вже не може захопити ложкою, то з миски випиває.

Катерина Грущиха від шістьох неділь повдовіла. Її чоловік, Семен Грушка, халупник, був тверезою і роботящою людиною: працював, заробляв, тиснув гріш до гроша, зодягав і живив себе, жінку і п'ятеро дітей. Та сталась йому нещаслива пригода. Семен був із другими робітниками в лісі коло балок. Стинали сосну, а він, – чи з неосторожності, чи «вже так мало бути», як говорили опісля його товариші, – підліз під дерево, і воно, падаючи, придало Семена і забило на місці.

Семена принесли з ліса на ношах неживого, а за два дні й поховали і то з великою процесією. Так єсть. Незвичайна Семенова смерть спровадила на його похорон незвичайний здвиг народу. Зібрались і бідні в латаних свитах, попідперізувані вузькими ремінцями, і багаті в нових кожухах, у високих чорних та сивих шапках, в червоних поясах. Незвичайна Семенова смерть і незвичайний здвиг народу спонукали священика, що, поки попровадив похорон, виголосив на повір'ї перед невеличкою хатиною красномовну проповідь. Сльози стали не в одних очах, коли священик наводив побожність, тверезість, роботячість і інші добрі прикмети небіжчика, а коли дійшло до того, що священик показав рукою на заплакану Катерину і на діти та промовив: «Люди добрі! А то ось бідна вдовиця і дрібні сироти, що zostалися без підпори, без батька, без помочі, без кусника хліба... Люди добрі! Громадяни! А особливо ви, що ліпше маєтесь, – вас провидіння Боже робить віднині опікунами тих сиріт! Помагайте їм, чим хто може, не давайте загинати душам християнським!» – коли дійшло до того, то вся громада ахнула і сльози полились у всіх із очей...

Відтак рушив сумний похід до церкви, а з церкви на кладовище, де в сирій землі закопали Семена. Ще раз всі помолились за його душу, а відтак вернули – кожний до свого дому. Послідня вертала Катерина з дітьми, а за нею на певній віддалі шкандибав одинокий чоловік – дід Макар. В одній руці мав він грубу, сукувату палицю, а в другій тримав подерту шапку і, дивлячись вперед себе в землю, щось перебирав губами. Міг би хто думати, що він, як звичайно, шептав молитви. Але він не молився. Він, ідучи дорогою, думав думу і шептав сам до себе тихі слова.

«Ну, аж нині бачу, що я багач, і то ще який! – мурмотів він під носом. – А та ось жінка, що йде вперед мене, і молода ще, і здорова, і має свою хату, а вона

бідна, ще бідніша від мене. Я йду з палицею і з торбами від хати до хати і всюди дістану кусник хліба, а вона того не зробить, їй того не можна... Ба! Але що ж вона буде робити? Як їй вигодувати, як зодягнути ті діти, поки хоч двоє старших стане робити на себе? Мусить ходити на зарібки! Ну й що ж заробить? На день дві шістки, часом лише кільканадцять крейцерів, а часом і нічого!.. І чим же тут вижити матері і діточкам, не згадуючи вже про одержу? Поможуть люди?.. О тім нема навіть що думати... Священик говорив дуже красно, але він ще молоденький, видно, ще не знає добре людей, а я знаю, що вони нині плакали над нею, а завтра про неї забудуть, бо ж не дурний вигадав, що ситий голодного не знає. Отже, з того виходить, що ти, Макаре, старий багачу, мусиш допомогти бідній. Але як? Чи прийме вона мою жебрану поміч?..

Він став і задумався.

«Мусить прийняти! – говорив він дальше, стукнувши палицею в землю. – Я, зрештою, не хочу помагати їй, лише дітям, щоби мали щодня по куснику хоч жебраного хліба, бо інакше загинуть, як руді миші... Так, треба мені до Катерини спровадитися на квартиру, лише не зараз, щоби люди не говорили, що ось-то я використовую Семенову смерть та лізу до його теплої хати. Для того мушу насамперед зірвати з тою п'яницею Танькою, що мене тримає в вогкій комірці межі митною і обкрадає мене щоднини. Треба з нею кілька разів посваритись, а як що, то й побитись, а вона мене прожене зі своєї хати... Се певно, хоч потім того і жалуватиме, бо минеться для неї готовий хлібець, моє добро... Так, так, треба щось робити... Небіжчик Семен, дай йому Боже царство, був добрий чоловік і для мене ласкавий. Коли тільки зустрине бувало діда Макара, завжди знайде щось красного сказати, а там і шелесть до кишені, та й: «На тобі, каже, Макаре, гріш, два та помолись за померлі душі і за мене, грішного... Раз був чоловік! Треба тепер і для нього щось зробити...»

Ще раз оглянувся дід Макар за нещасною челядію, зітхнув тяжко і поплівся в бічну вуличку до себе, на свою квартиру.

Дід Макар був громадським дідом в ***-й парохії і в двох до неї прилучених селах. Він тут осів віддавна, і для того всі його добре знали: і старе, й мале. Старі люди тямлять, як ще по угорській війні прийшов звідкись у білім кабаті і в синій жовнірській шапці та став найматись по господарях до роботи. Був письменний і якийсь час служив за піддячого, та, не можучи добитись дяківства, покинув той завід і дальше служив наймитом із року на рік. Він робив добре всяку роботу, а вже найліпше умів робити сніпки і пошивати будинки, – і на старі літа, коли вже став знемагати до ціпа та до коси, займався виключно лише пошиванням будинків, за що господарі його вельми поважали і величали навіть «майстром».

Пошив Макар майже кожную хату в селі, полатав старі стріхи на всіх будинках та й сам ще більше постарівся: посивів, поморщився, згорбатів...

– Люди добрі! – сказав він вкінці. – Робив я, як довго міг, а дальше годі, нема вже колишньої сили. Тепер не зосталось мені нічого, як тільки зшити дві

торби, вирізати палицю та й гайда за ласкавим хлібом! – і засміявся дід Макар...

Та й справді! Невдовзі роздобув собі всі дідівські причандали, та ще купив за лишні гроші ліру, і став ходити по хатах за милостинею. Щодо жебрущих дідів, то вже нашим людям не можна відмовити у жертволюбивості. Се річ знана. Тож і Макара ніхто не відпускав із порожніми руками, де лиш показався. Люди вважали його за свого і любили за те, що він умів кожного розвеселити, потішити, а що вже найбільше, то за його пісні, котрих умів дуже багато. І як сяде коли дід Макар на базарі, як стане трумкати на лірі та виспівувати чи про св. Миколая, чи про св. Варвару, або про Правду та Кривду, то звичайно обступить його ціла громада, а баби то аж плачуть, слухаючи...

На початку свого нового становища в громаді дід Макар тулився де міг. Де-небудь зайде до хати, посидить, нагріється, побалакає, а як ніч западе, то й переночує чи то в хаті, чи в stodолі. Однак така беззахисність була для нього невігідна, і для того він став шукати для себе сталої квартири і знайшов її у халупнички Таньки Безпільної. Вона мешкала в низенькій хатині, котра із старості так вже осіла, що маленькі віконця спочивали на самій майже землі.

Та були се дві цілком противні натури. Дід Макар був чоловік тихий, богобоязливий, а Танька з червоним, як буряк, носом і з червоними, хоч уже поморщеними щоками була жінка непосидюща. До пиятики, до гульні – її як запалив, хоч уже й четвертий хрестик їй минув. Жила вона з того, що в корчмі доїла корови, носила воду, мила посуд, по шабашах шинкувала, а до якої-будь тяжчої роботи ніколи не бралась, відмовляючись слабим здоров'ям. Зрозуміло, такого заробітку не вистачало їй на життя, тож і частенько сягала вона рукою до Макарових торбів. Дід Макар дивився на се крізь пальці. Все ж він сидить в її хаті та й належить ся їй якесь чиншове. Танька дуже часто приходила додому підпила та приносила не раз ще й у фляжчині горілки і решту доправляла в своїй хаті.

Колись було в неї незгірше господарство, своє поле, та вже її небіжчик чоловік, якийсь зайшлий сурдутовець, вдався негосподарний. Бив її, а хоч і не пив, то зате любив добре з'їсти, особливо ковбаси становили для нього незбориму спокусу. І звідки не роздобув який гріш, зараз його пускав на ті ласощі. Відтак став продавати по куснику поля, поки всього не попродав, не проїв, не прокурив, а сам вмер. Тоді Танька почувалася свобідною і привітала ту свободу келишком. Відтак поволі розпилася і зійшла, як то кажуть, на нінащо. Хоч й люди сміялись з неї і навіть нею гордували, то вона на се не зважала. Де лиш весілля, хрестини, вечорниці, словом, де тільки чула горілку, там вона всюди впихалась. Всюди була весела, жартівлива, мов пуста дівчина, і коли добре напивалась і ще більше червоніла, аж тоді вона ставала поважною, статечною. Тоді вона любила говорити про свої колишні добрі часи, про колишнє господарство, а теперішні злидні. Не обійшлося у таким разі і без плачу, і без поважних сумних пісень.

Так, так, Танька Безпільна була частенько п'яна. Ось і тепер, коли дід Макар прийшов із похорону Семена Грушки, застав її в нетверезім стані. Вона сиділа за столом червона, як грань, перед нею стояла порожня фляжка, лежало кілька окрайців хліба, кілька зубців часнику. Хоч на припічку світився каганець, та вона мов не зважала діда Макара. Притуливши долоню одної руки до виска і хитаючи головою то в один, то в другий бік, вона співала сумовитим протяжним голосом:

Гей ви, воли мої сиві, чому не орете?
Гей ви, літа молодії, чому марно з світа йдете?
Гей, орали б ми, та не стояли б ми, нема кому поганяти,
Гей, не йшли б ми марно з світа, нема кому шанувати...

– Вже знов п'яна! – пробурмотів дід Макар. – Гей ти, паскуднице! – став він кричати їй над головою. – Чи ти вже Бога не боїшся і стиду не маєш? ге?

– З біди, дідуню, з біди! – промовила Танька жалібним голосом, мов зачинаючись, і стала знов співати, та вже на іншу ноту:

Було в мене колись поле,
Багатство, достатки, –
Тепер мене біда і гнобить,
Бо поля ні латки...

– Ах, ані на п'ядь нема святої землиці, щоб хоч десять бараболь посадити... Все посіли чужі люди, без крику, без шуму, без процесу, все прогайнував мій Мацей, мій чоловік... щоб його!.. (Тут вона закляла в страшний спосіб своєму Мацееві). А тепер ще й ви будете наді мною знущатися в моїй власній хаті?! – закричала вона піднесеним, захриплим голосом до діда. – Коли вам зле в моїй хаті, коли ви такий святий, то забирайтесь собі від мене де хочете! Вон!

Вона піднесла вгору кулак і хотіла сама піднятися із лавки, та, мабуть, була вже дуже п'яна, бо повалилась під лавку і в одну мить захропла, заснула.

– Тьфу! Нічого нема на світі плюгавішого від п'яної жінки, – промовив до себе дід Макар і пішов шукати свого лігвища. Воно знаходилось у сусідній кімнатці, що подібна була на комірку. В ній було пусто: ні стільця, ані лавки, навіть сонячне світло не добувалось до неї, бо одиноке, маленьке, давно вже вибите віконце дід Макар заткнув латуном. Цілою обстановою в тій комірці була стухла солома, що грубою верствою лежала на долівці. Тут-то дібрався дід Макар і став після свого звичаю моститися. Мостився, мостився, шелестів соломою, муркотав щось до себе, вкінці тяжко зітхнув і заснув сном блаженних.

Затихли людські голоси в маленькій хатині, лише цвіркуни десь під печею та в старих стінах заливались своїм цвіркотом, мовби для них щойно зійшло сонце, настав білий день...

Від смерті чоловіка Катерина Грущиха осталась у хаті сама з малими дітьми. Гірка їй було життя! Бідна жінка плакала, біла об стіну головою, не брав їй ні сон, ні робота; безперестанку чорні думки, мов ті хмари, товпились по її бідній голові, а непевне майбутнє, мов те страховище, виринали щохвили перед очима. Вже минав шостий тиждень її самотнього життя, а ніхто до неї не навідувався, ніхто не прийшов потішити, запитати, чи не треба їй чого, дати їй яку пораду...

Залишилось у неї трохи припасів хліба, муки, пшона, картопель, – все се поволі минулось, бо діти живі, хочуть їсти. Все вийшло, зостався лише голий борщ, а до борщу хліба – ні шматочка. Ось чому-то Катерина пішла у куток, щоби діти не бачили, і залилась гіркими...

А діти, звичайно, як діти: посідали собі коло стола та й жебонять собі весело, заглядаючи в борщ, що парував із глиняної миски і відбивав у своїм дзеркалі кучеряві голови дітей, відбивав хатне вікно, а крізь вікно цілу околицю.

– Дивись, – каже старший хлопчик до других, – я бачу в борщі вас всіх і себе!

– А я бачу вікно, – обізвалось друге, – а там далі синє небо з білими хмарочками...

– А я бачу ворота і вербу коло воріт...

– А диви! – підхопив знов старший хлопчина, – ось ворота відчиняються, хтось до нас іде... тільки не можу добре розпізнати, хто се такий... Мамо, хтось до нас іде! – обернувся він до матері.

І справді! В сінях далось чути муркотіння, подібне до гомону, який видає, літаючи, велика муха або джміль. «Се дід Макар!» – промовив хлопчина ніби сам до себе. В сій же хвилі відчинились двері і на порозі показався дід Макар – старий, згорблений чоловік, із сивим від вітру збуреним волоссям, із сивою бородою, з перевішеними через плечі торбами, з поморщеними, свіжо подряпанними щоками і з попідбиваними очима.

– Слава Ісусу Христу! – сказав він із низьким поклоном перед образами. Він сперся об закривавлену палицю і почав уголос відмовляти молитви: «Отче наш», «Богородице діво», а відтак став поминати померлих: «Пом'яни, Господи, усопших отців і маток, пом'яни браття, сестриці, свекри, свекрухи, швагри й зовиці, що в чистових муках зістають, нізвідки рятунку не мають... Пом'яни, Господи, усопшого раба Божого Симеона і дай йому світлість вічну, отвори йому врата небесні!...» Скінчив свої молитви і поминання, випростувався і став розглядатись довкола по хаті, мовби дожидаючи милостині.

Катерина обтерла запаскою сльози і приступила до діда Макара.

– Діду, – стала вона з жалем говорити, – най вам Бог допоможе... Ще я ніколи не відпустила убогого з порожніми руками, аж нині не маю вам що дати... Бачить се Бог милосердний!..

– Гм, гм, не маєш що дати, – говорив дід ніби з докором, – а от на столі стоїть борщ. Чому ж не маєш що дати?

– Ну, то сідайте, діду, беріть ложку та їжте, будьте в нас нині гостем.

Дід Макар наблизився поважним кроком до стола і сів коло миски.

– Ге, діточки! – почав він підлещуватись до дітей. – На столі борщик стоїть, тільки я у вас не бачу хлібця на столі...

– Бо нема в нас хліба, – відповів старший хлопчик із розумними очима, – вже три дні нема і нема з чого спекти.

– То зле, голубчики мої, коли нема хліба, треба його звідкись роздобути.

Він зняв із себе одну торбу, поставив собі на коліна і почав з неї виймати окрушки хліба.

– А ось маєте, голубчики, хлібець, їжте з борщиком, – говорив він, кладучи перед кожною дитиною окрушок, – а як з’їсте, то я ще добуду.

Діти дивились спочатку якось несміливо то на хліб, то на діда. Та, видно, їм так і запах хлібець святий, бо кожне брало за свій кусень і їло з борщем.

Дід оглянувся по хаті.

– Катерино! – кликнув він. – А ти чого стоїш у куті та хлипаєш? Чи то що допоможе? Скажи сама! От ходи до гурту, бери хліб та кріпися, бо вже тільки снасть з тебе... Тут плач нічого не допоможе, ще раз кажу. Тут треба мудро роздумати, що робити...

– Ах, порадьте, дідусю, порадьте! – лебеділа Катерина. – Бо вже сама не знаю, що мені робити: чи втопитися, чи в землю провалитися...

– Не гніви Бога, дурна жінко! – обурився з повагою дід Макар. – Така бесіда лише гріх на душу стягає!

Вона наблизилася до стола і глянула на свої діти, та ще більший біль рвав її серце. Недавно її чоловік, добрий робітник, трудящий господар, не давав їй із дітьми голодувати, а тепер ось до чого дійшло! Її діти сидять коло голого борщу і їдять дідівський хліб... Хоч і як збиралось їй на новий плач, та вона вже не плакала, бажаючи почути від діда розумне слово.

– Сядь-но отут коло мене, небого, – почав до неї ласкавим голосом дід Макар, – і слухай, що я тобі буду говорити. Почну під мого власного клопоту... Ото бачиш, я віднині зостаюсь без даху, без захисту. Та клята п’яниця Танька вигнала мене, викинула з хати. А знаєш за що? За те, що я її вгомняв, щоби не пила, щоби постаткувала. А вона за те ось що зі мною зробила, та ще й набила на дорогу, подряпала пазурами, аж люди милосердяться наді мною. Ну, дісталось і їй від мене, але що ж? Я віднині бездомний, беззахисний, як та билина в полі. Для того я ото до тебе звертаюсь, чи би ти не прийняла мене до себе на квартиру? – не чекаючи Катерининої відповіді, говорив він далі:

– А тепер щодо твого горя. Велике воно, безмежне і бездонне, як те море, – се кожному відомо. Тільки тут плач та чорні думки нічого не допоможуть. Ти мусиш погодитися з долею, прояснити свій розум і взятись до невсипущої праці задля тих дітей, щоб їм дати яку раду, поки хоч двоє старших стане на

себе працювати й тобі допомагати. А тимчасом, якби ти мене до себе прийняла, то й я, може б, тобі хоч трохи поміг. От ти підеш де на роботу, а я буду дома, припилнюю дітей, а піду я межі люди, то все принесу хлібця, часом і кусник сала, і який гріш, та й поділюся своїм добром із твоїми дітьми... Ну, що ж, Катерино? Годишся на те, що я кажу? Говори!

Катерина мовчала. Їй не могло вкластися в голову, як її діти можуть їсти хліб із Макарових торбів і що сказав би на се небіжчик, її чоловік. Вона була в душі не згідна з дідом Макарком.

– Що ж? Ти мовчиш? – спитав дід докірливо. – Ти гордуєш, відпихаєш від себе мою прихильну руку? Ну, роби, як сама знаєш...

Катерина глянула на Макара. З найженими бровами, з нахмуреним високим лисим чолом він видався їй у тій хвилі страшним, однак із його сірих очей так і промовляла до неї якась невимовна доброта, прихильність, величавість... «Що ж, – подумала вона собі, – гріх гнівити старого, а тим більше не прийняти бездомного старця в хату. Нехай хіба робить, як хоче, не буду, йому противитись, хоч та його підмога, що він мені хоче давати, здається мені нічим, як тільки старечою примхою. Голодний голодного не нагодує»...

– Добре, – сказала вона по хвилі, – залишайтеся у нас, діду... Я думаю-от, сама не знаю що... така вже в мене тепер голова важка...

– Ну, то хвалити Бога, що не гордуєш, – сказав утішений дід. – Не бійся, я тобі в хаті не заберу багато місця. От де-небудь у кутику, а літом пересплю й на призьбі або на горі, а все-таки матиму пристановище...

Дід поглянув на миску. Діти за той час з'їли трохи борщу, а решта застигла.

– Ну, Катерино, – почав він дальше, – коли межі нами прийшло до згоди, то мусимо заїсти могорич.... Підлий борщу, коли є, та сядь заїж, підкріпись...

Катерина підлила гарячого борщу, дід Макар добув із торби свіжого хліба...

– Їжте, голубчики, – заохочував він дітей, – і ти, господине, бери нашого хліба... Ми тобі позичаємо, поки на свій заробиш, – додав він, усміхаючись.

І голодна челядь сьорбала каламутну юшку, їла з великим смаком голий борщ, кріпилась до боротьби з життям.

З'їли весь борщ до краплі.

Дід Макар положив ложку на столі і перехрестився побожно три рази до образів.

– Ось і поживився, – сказав він, – дякувати Господу Богу та й тобі, господине! Добрий борщ, кислий, видно, старий, такий, як я люблю... Що ж, Микольцю? – звернувся він до старшого хлопця. – Тобі вже, либонь, кінчиться сьомий рік, може б, ти почав учитися читати, ге!

– Де вже йому вчитись читати! – вмішалась Катерина. – До школи не має-таки в чім ходити, ну та й з дітьми мусить хтось залишатися, коли я піду з хати. А хто ж залишиться, як не він, найстарший?

– Ну, то я тебе, Микольцю, сам буду вчити читати, як тільки буду в хаті: вечорами, деколи вдень. Що ж, маєш охоту до науки?

– Чому ні? – відповів хлопчик. – Тільки я книжки не маю.

– Се нічого! – сказав дід. – Книжка у мене є старенька, а як підучишся, то й більше книжок роздобудемо, та й будемо читати, аж серце зрадується... Будеш мені і мою молодість нагадувати, гей, гей!.. Тільки я, голубчику, трохи вже недобачаю; та се не вадить: як заложу на ніс окуляри, то ще букви розберу, не бійся...

І дід Макар зостався від того часу у бідної вдовиці на квартирі. Люди зауважили, що він зробився якийсь моторніший, став і до дальших сіл заходити, куди давніше не заглядав. А на відпустах, на базарах так набожно молився, з таким чуттям виспівував святої Варвари і Правди та Кривди, що ще більші громади обступали його і ще більше знаходилось таких, що через ті пісні плакали, – ну, і більше сипалось крейцерів і хлібця до Макарових торбів. А мені сказав він одного разу довірливо:

– Аж тепер, на старість, почуюсь я цілком щасливим, коли маю дрібні діти, коли маю про кого дбати, кого годувати...

А Катерина? Вона почала ходити на заробітки. Плата поденної робітниці у нас занадто нужденна, щоби вистачало для неї і для п'яťох дітей. Вона скоренько пізнала, як допомагав їй та її діточкам хлібець діда Макара. Вона віддячувала йому, як могла: і обпирала, і облатувала, і на печі йому стелила, і годувала борщем та капусняком (се були дві улюблені його страви), а коли учила своїх сиріт молитись за душу їх батенька, не забувала від себе додати нишком ще один «Отче наш» за здоров'я діда Макара.

Б. Ферреро

ОСТАННЄ МІСЦЕ

Пекло було уже майже заповнене, однак перед його брамою очікувало ще багато грішників. Дияволу не залишалось жодного іншого виходу, як заблокувати двері. Він вийшов до кандидатів на вхід і промовив до них:

«Залишилося тільки одне місце, і, ясна річ, його може зайняти тільки один із вас, хто був найбільшим грішником».

Потім запитав:

«Може, серед присутніх є професійний убивця, чи то кілер?»

Не почувши позитивної відповіді, він був змушений розпочати іспит усіх грішників, які стояли в черзі.

Погляд диявола зупинився на одному з них, якому дотепер якось вдавалося залишатися поза його увагою.

«А ти що скоїв?» – запитав диявол.

«Нічого. Я порядний чоловік і опинився тут цілком випадково».

«Це неможливо. Ти мусив у чомусь провинитися».

«Кажу правду, – заперечував схвильований чоловік, – я завжди старався бути якнайдалі від гріха. Я бачив, як одні кривдили інших, але сам не брав у цьому участі. Бачив дітей, які вмирали з голоду, яких продавали, найслабших трактували як сміття. Я був свідком того, як люди робили свинства і звинувачували в цьому одне одного. Тільки я був вільний від спокус і не робив нічого. Ніколи».

«Таки ніколи? – недовірливо перепитав диявол. – Але справді бачив усе це на власні очі?»

«Достеменно так».

«І справді жодного разу нічого не зробив?» – повторив своє запитання диявол..

«Анічогісінько».

Диявол вдоволено посміхнувся: «Заходь, приятелю! Останнє місце – твоє!»

Один святий, ідучи містом, побачив дівчинку в лахмітті; вона просила милостиню.

«Господи, чому Ти таке допускаєш? Зроби щось, прошу Тебе», – звернувся до Бога святий.

А ввечері в телевізійних новинах він дивився репортажі про те, як люди вбивають один одного, бачив очі вмираючих дітей, їх виснажені голодом тіла.

І знову звернувся до Бога: «Господи, подивися, скільки лиха! Зроби щось!»

Уночі святий почув голос Господа: «Я вже щось зробив: створив тебе».

Г. К. Андерсен

РУСАЛОЧКА

У відкритому морі вода така синя, як волошки, і прозора, як чисте скло, – але і глибоко ж там! Так глибоко, що жодного ланцюга не вистачить, щоб якорем дістати дна, а щоб виміряти глибину, довелося б поставити одна на одну невідомо скільки дзвіниць. Ось тут і живуть русалки.

Не подумайте, що там, на дні, лише білий пісок; ні, там ростуть надзвичайні дерева і квіти з такими стеблами і листками, що вони ворухаться, наче живі, як тільки хвиля загойдається. У найглибшому місці стоїть палац морського царя з високими вікнами із найчистішого бурштину і з дахом із мушлів, які то відкриваються, то закриваються.

Морський цар уже давно овдовів, і господарством відає його старенька мати, жінка дуже розумна, але надзвичайно гордовита. Незважаючи на це, вона заслуговує на ваше захоплення насамперед тому, що дуже любить своїх онучок. Усі шість принцес були гарненькими русалочками, але все ж вродою вирізнялася наймолодша, ніжна і прозора, як пелюстка троянди, з глибокими синіми, наче море, очима. Але у неї, як і у сестер, не було ніжок, а тільки риб'ячий хвіст.

Щодня принцеси розважалися у велетенських залах та у саду, який був біля палацу. У кожної з них там був свій куточок; тут вони могли копати і садити, що хотіли. Наймолодша русалочка зробила собі грядку подібну на сонце і засадила її яскраво-червоними квітами. Русалочка була дивним дитям: така тиха та мрійлива. Вона любила свої квіти та ще прекрасного білого мармурового хлопчика, який упав на дно моря з якогось корабля. Найбільше цікавили її розповіді про людей, котрі жили на землі. Бабусі довелося розповідати їй геть усе, що вона знала про кораблі і міста, про людей і тварин.

– Коли вам виповниться п'ятнадцять років, – казала бабуса, – вам теж дозволять впливати на поверхню моря, сидіти там при світлі місяця на скелях і дивитися на великі кораблі, що плывуть, на ліси і міста!

Нікому з сестер не хотілося так на поверхню моря, як наймолодшій, однак їй випадало чекати найдовше. Скільки ночей вона провела одна біля відкритого вікна, вдивляючись у морську синяву. Вона бачила крізь воду місяць і зірки; вони, звичайно, світили не так яскраво, однак здавалися більшими, ніж із землі.

Та ось найстаршій принцесі виповнилося п'ятнадцять років, і їй дозволили піднятися на поверхню моря.

Скільки було розповідей, коли вона повернулася назад! Як жадібно слухала її наймолодша сестра! Стоячи ввечері біля відкритого вікна і вдивляючись у морську синяву, вона думала лише про велике гамірне місто, і їй здавалося навіть, що вона чує удари дзвонів.

Щороку одна із принцес вперше бачила землю. Кожна із захопленням ділилася своїми враженнями. Часто ввечері всі п'ятеро сестер, взявшись за руки, піднімалися на поверхню, а наймолодша залишалася сама-самісінька і, дивлячись їм услід, готова була заплакати, але русалки не вміють плакати, і тому її огортав ще більший смуток.

Нарешті їй виповнилося п'ятнадцять років.

– Ну ось ти і виросла! – сказала їй бабуса. – Іди сюди, потрібно причепурити тебе, як інших сестер!

І вона прикрасила голову русалочки вінком із білих лілей, – кожна пелюстка була половинкою перлини – потім наказала устрицям вчепитися до її хвоста – це був її вельможний супровід, адже вона не проста русалка.

Сонце тільки-но сіло, але хмари ще сяяли позолотою – у червонуватому небі вже з'являлися яскраві вечірні зірки. Неповдалік від того місця, де ви-

пливла русалочка, стояв корабель із піднятим парусом, із палуби чулися звуки музики і пісні. Коли зовсім стемніло, на кораблі засвітилися сотні вогнів. Русалочка підпливла до вікон каюти, і коли хвилі злегка підняли її, вона змогла зазирнути всередину. Там знаходилося багато людей, однак найкращим був молодий принц із великими чорними очима. Йому, напевно, не виповнилося ще й шістнадцяти років, саме в цей день він народився, тому всі на кораблі веселилися. Яким же він був гарним! Молодий юнак потискав людям руки, посміхався і веселився, а музика лунала і лунала у нічній тиші.

Час швидко спливав, але русалочка не могла відвести очей від корабля і принца. Матроси вже знімали вітрило, коли раптом вдалині спалахнула блискавка. Починалася буря! Корабель почало кидати в різні боки, він скрипів, навкруг нього здіймалися високі вали, товсті дошки тріщали під напором води. Русалочку спочатку лише розважало все, що відбувалося, але раптом грот-мачта зламалася, як тростинка, корабель перевернувся на бік, і вода ринула у трюм. Тут русалочка зрозуміла усю небезпеку; їй самій доводилося остерігатися уламків, які плавали на хвилях. Русалочка відшукала очима принца і, коли корабель пішов на дно, побачила, що він упав у воду. Спочатку вона дуже зраділа тому, що він тепер потрапить у їхнє підводне царство, але згадала, що люди під водою жити не можуть і що він може припливти у палац її батька лише мертвим. Ні, ні, він не повинен вмерти! І вона попливла між уламками корабля, зовсім забуваючи, що сама у будь-яку хвилину може загинути. Доводилося то пірнати у глибину, то випливати разом із хвилями, але ось вона наблизилася до принца, він зовсім знесилився і не міг більше пливати; руки і ноги його не слухалися, прекрасні очі закрилися; він помер би, якби русалочка не поспішила йому на допомогу. Вона підняла над водою голову принца, і хвилі понесли їх по морю навмання.

Вранці буря стихла, сонце засяяло над водою, і його теплі промені ніби повернули щокам принца їх привабливий рум'янець, але очі ще не відкривалися. Нарешті русалочка побачила землю і високі гори, що розкинулися біля самої води. Біля берега зеленіла діброва, а над нею височіла церква, а може, монастир – вона не знала точно, що це. Саме тут і залишила русалочка принца.

В цей час обізвалися дзвони, і в сад вибігли молоді дівчата. Одна з них підійшла до принца і спочатку злякалася, але потім почала кликати людей на допомогу. Потім русалочка побачила, що принц поворухнувся, його очі розплющилися, і він посміхнувся всім присутнім. А їй він не посміхнувся – він навіть не знав, що саме вона врятувала його. Сумно стало русалочці і, коли принца понесли у великий білий будинок, вона пірнула в воду і попливла додому.

Тепер русалочка ще менше прагнула товариства, адже сестрам вона нічого не розповіла. Часто красуня вставала вранці і пливла туди, де залишила принца. Однак жодного разу їй не вдалося його побачити. Зрештою вона не

витримала і розповіла все одній сестрі, скоро про це дізналися всі. Виявляється одна з них знала, хто цей принц і де знаходиться його королівство.

– Давай попливемо туди разом, сестрице! – сказала русалочці сестра, і вони, взявшись за руки, піднялися на поверхню поблизу того місця, де стояв палац принца.

Тепер русалочка знала, де живе її принц, і почала майже щовечора припливати сюди. Багато разів вона бачила, як він гуляв місячними ночами один-однісінький, як катався з музикантами у своєму гарному човні.

Все більше і більше починала любити русалочка людей, все сильніше її тягнуло до них; їх земний світ здавався їй привабливішим, ніж підводний. Русалочці хотілося щораз більше знати про нього, але сестри не могли відповісти на всі її запитання, і тоді вона просила бабусю розповісти все, що вона знає.

– Якщо люди не тонуть, – то вони живуть вічно, не вмирають, як ми?

– Ну що ти! – відповідала та. – Вони теж вмирають, їх життя ще коротше. Ми живемо триста років, але коли помираємо, нас не ховають серед рідних і близьких, у нас немає навіть могил, ми просто перетворюємося у морську піну. Ми не наділені безсмертною душею, і ніколи не воскресемо; ми – як рослина: вирвеш її з корінням, і вона ніколи більше не зазеленіє! У людей є безсмертна душа, яка живе вічно. Навіть після того, як тіло перетворюється в порошок, вона відлітає на небо, просто до мерехтливих зірок! Так як ми можемо піднятися з морського дна і побачити землю, де живуть люди, так і вони можуть піднятися після смерті у невідомі блаженні країни, яких нам не дано бачити ніколи!

– А чому у нас немає безсмертної душі? – із сумом запитала русалочка. – Я б віддала всі свої сотні років за один день людського життя, щоб потім піднятися в небо.

– Дурниці! Нічого навіть думати про це! – сказала бабуся. – Нам тут живеться набагато краще, ніж людям на землі!

– Отже, я помру, стану морською піною, не буду більше чути музики хвиль, бачити чудових квітів і красного сонечка. Невже я ніяк не можу отримати безсмертну душу?

– Можеш, – сказала бабуся, – якщо хто-небудь із людей покохає тебе так, що ти станеш для нього дорожчою від батька і матері, якщо він покохає тебе всім серцем і накаже священикові з'єднати ваші руки в знак вічної вірності один одному; тоді частинка його душі належатиме тобі, коли-небудь ти отримаєш вічне блаженство. Він дасть тобі вічну душу і збереже свою. Але цього не буде ніколи! Адже те, що в нас визнається привабливим, твій риб'ячий хвіст, люди вважають потворним; вони нічого не тямлять у красі; з їх точки зору, щоб бути гарним, обов'язково потрібно мати дві незграбні підпори – ноги, так вони їх називають.

Русалочка глибоко зітхнула і сумно подивилася на свій риб'ячий хвіст.

– Будемо жити – не тужити! – сказала бабуса. – Повеселимося свої триста років – це строк не малий!

Цього вечора у палаці був бал, посеред зали текла широким потоком вода, і в ній водяники і русалки танцювали під свої чудові співи. Русалочка співала краще за всіх, і всі голосно плескали в долоні. На хвильку їй стало весело, коли вона подумала, що ні в кого і ніде немає такого чудового голосу, як у неї; але потім вона знову почала думати про світ над водою, про принца, і їй стало так сумно, що в неї немає безсмертної душі. Вона тихенько покинула палац і сиділа в своєму садочку. Вгорі почулися звуки валторн, і вона подумала: «Ось він знову пливе у своєму човні! Як я кохаю його більше, ніж батька і матір! Я б із задоволенням віддала йому щастя всього мого життя! Я б на все погодилась – лише б бути з ним і мати безсмертну душу! Поки мої сестри танцюють, попливу до морської відьми; я завжди боялася її, але, може, вона що-небудь мені порадить або якось допоможе мені!»

І русалочка попливла із свого садочка до бурхливого виру, за яким жила відьма. Тут росли потворні поліпи, своїми гілками вони хапали все, що до них потрапляло, і вже ніколи не випускали. Русалочка злякано зупинилася, сердечко її забилося від страху, вона готова була повернутися назад, але згадала про безсмертну душу і, зібравшись із духом, міцно закрутила на голові своє довге волосся, щоб у нього не вчепилися поліпи, і, як риба, попливла між ними.

Ось і хатина відьми, збудована з людських костей, а ось і вона сама.

– Знаю, знаю, для чого ти прийшла! – сказала морська відьма. – Дурниці ти видумала, але все-таки я допоможу тобі – тобі ж на біду, красуне! Ти хочеш позбутися свого хвоста і отримати дві підпори, щоб ходити, як люди; хочеш, щоб молодий принц покохав тебе, а ти отримала безсмертну душу!

І відьма голосно засміялася.

– Ну ти прийшла вчасно! – продовжувала вона. – Якщо б ти прийшла завтра вранці, було б уже пізно, і я могла б допомогти тобі лише в наступному році. Я приготую тобі напій, ти візьмеш його і попливеш із ним на берег ще до того, як зійде сонце, сядеш там і вип'єш усе до краплі; тоді твій хвіст розділиться і перетвориться на дві струнки, як люди сказали б, ніжки. Але тобі буде так боляче, ніби гострий меч поранить твоє тіло. Кожен, хто тебе побачить, скаже, що такої вродливої дівчини ще не зустрів! Ти збережеш свою плавну ходу – жодна танцюристка не зможе зрівнятися з тобою; однак пам'ятай, ти будеш ступати, наче по лезу ножа і пораниш свої ніжки до крові. Ти витерпиш усе це? Тоді я допоможу тобі.

– Так! – сказала русалочка і подумала про принца і про безсмертну душу.

– Пам'ятай, – сказала відьма, – якщо ти станеш людиною, тобі вже ніколи не бути русалкою! Не бачити ні морського дна, ні батьківського палацу, ні сестер! А якщо принц не покохає тебе так, що забуде заради тебе і батька і матір, не віддасть тобі свого серця і не накаже священику з'єднати ваші руки,

щоб ви стали чоловіком і дружиною, ти не отримаєш безсмертної душі. Вранці після його одруження твоє серце розірветься на частини, і ти станеш морською піною!

– Нехай! – сказала русалочка і поблідла як смерть.

– А ще ти повинна заплатити мені за допомогу, – сказала відьма. – І я недешево візьму! У тебе чудовий голос, і ти думаєш ним приворожити принца, але ти повинна мені його віддати. Я візьму за свій напій найкраще, що є у тебе: адже я повинна додати до нього свою кров, щоб він став гострішим, як лезо меча.

– Якщо ти візьмеш мій голос, що залишиться мені? – запитала русалочка.

– Твоє прекрасне личко, твоя плавна хода і твої промовисті очі – цього достатньо, щоб підкорити людське серце! Ну не бійся; висунеш свій язичок, і я відріжу його – це плата за чарівний напій!

– Добре! – сказала русалочка, і відьма поставила на вогонь котел, щоб зварити напій.

– Чистота – найперша вимога! – сказала вона і витерла котел живими вужами. Потім розцарапала собі груди; і в котел закапала чорна кров. Відьма додавала в котел все нові і нові приправи, і коли напій закипів, він забулькав так, ніби там плакав крокодил.

– Бери! – сказала відьма.

Русалочка швидко пропливла біля поліпів, вони зі страхом відверталися, лише побачивши напій. Ось і батьківський палац. Русалочка не посміла ввійти туди, – адже вона була німа і збиралася покинути цей дім назавжди. Серце її готове було розірватися на шматки від розпуки і смутку. Вона промайнула в садок, зірвала по одній квітці з грядки кожної з сестер, послала рідним тисячі повітряних поцілунків і піднялася на поверхню моря.

Сонце ще не вставало, коли вона побачила палац принца і присіла на мармурові сходи. Русалочка випила напій, і їй здалося, ніби її тіло пронизали тисячі гострих мечів; вона знепритомніла і упала наче мертва. Коли вона відкрила очі, то побачила прекрасного принца, який стояв над нею, все її тіло нестерпно боліло, а риб'ячий хвіст перетворився на дві струнки ніжки. Принц запитав її, хто вона така і як сюди потрапила, але русалочка лише дивилася на нього своїми темно-голубими очима: говорити вона не могла. Тоді він взяв її за руку і повів у палац. Відьма казала правду: кожен крок завдавав їй такого болю, наче вона ступала по гострих голках; але русалочка терпіла і йшла поряд із принцом легка, наче повітряна бульбашка, він захоплювався її легкою ходою.

Русалочка стала першою красунею при дворі, але, як і раніше, залишалася німою, не могла ні говорити, ні співати. Одного разу вродливі рабині з'явилися перед принцом та його батьками і почали співати. Він посміхався і хвалив їхній спів. «Якби він знав, що я пожертвувала своїм голосом заради того, щоб бути поряд із ним!» – думала вона.

Потім рабині почали танцювати; тут русалочка підняла свої білі руки і закрутилася в легкому танці; так ще ніхто не танцював! Кожен рух підкреслював її вроду, а очі її говорили серцю більше, ніж спів усіх рабинь.

Всі захоплювалися її грацією, а русалочка все танцювала і танцювала, хоч кожен доторк до землі відгукувався в усьому тілі нестерпним болем, наче вона ступала по гострих ножах. Принц сказав, що тепер вона завжди повинна бути біля нього, і їй дозволили спати на оксамитовій подушечці перед дверима його кімнати.

Він наказав пошити їй чоловічий костюм, щоб вона могла супроводжувати його на прогулянках верхи. Коли вони залишалися вдома, русалочка вночі ходила на берег моря, опускала свої стомлені ніжки в холодну воду і думала про рідний дім і про морське дно.

Одного разу вночі випливали її сестри і заспівали сумну пісню; вона кивнула їм, красуні впізнали її і розповіли, як вона засмутила їх усіх. З тих пір вони навідували її кожної ночі, а один раз вона побачила вдалині навіть свою бабусю, яка вже багато років не з'являлася на поверхні моря, і самого морського царя з короною на голові; вони простягали до неї руки, але боялися так близько підпливати до землі, як її сестри.

Принц все сильніше любив русалочку, але лише як миле, добре дитя, про те, щоб назвати її своєю дружиною, він і не думав. А вона хотіла саме цього, адже інакше їй ніколи не отримати безсмертної душі, а якщо принц одружиться, вона перетвориться на морську піну.

«Чи кохаєш ти мене понад усе?» – здавалося питали її очі, коли принц обіймав і цілував її в лоб.

– Так, я люблю тебе! – казав принц. – У тебе добре серце, ти віддана мені і подібна до молодої дівчини, яку я бачив одного разу і, напевно, більше не побачу ніколи! Я плив на кораблі, він розбився, хвилі викинули мене на берег поблизу якогось храму, де служать Богу молоді дівчата; наймолодша з них знайшла мене на березі і врятувала від смерті. Я бачив її всього два рази, але лише її одну у всьому світі я міг би покохати усім серцем! Ти подібна на неї і майже витіснила її образ із мого серця. Вона належить святому храму; і ось щаслива зірка послала мені тебе, ніколи я не розлучуся з тобою.

«На жаль, він не знає, що я врятувала його! – думала русалочка. – Я винесла його з моря на берег, а сама сховалася і дивилася, чи прийде хтось йому на допомогу. Я бачила ту вродливу дівчину, яку він любить більше, ніж мене! – і русалочка глибоко зітхала, плакати вона не могла. – Але та дівчина служить у храмі, вона не зможе покинути його, а тому ніколи не зустрінеться з принцом! Я ж постійно з ним, можу доглядати, кохати його, пожертвувати заради нього життям!»

Аж ось почали говорити, що принц збирається одружитися із дочкою короля, що живе поблизу. Принц поїде до короля ніби для того, щоб побачити його країну, а насправді, щоб познайомитися з принцесою. Русалочка, слу-

хаючи це, лише кивала головою і посміхалася – вона краще за всіх знала все, що думає принц.

– Я повинен їхати! – казав він їй. – Батьки вимагають, щоб я познайомився з прекрасною принцесою, але вони не вимагатимуть, щоб я одружився, а я ніколи не покохаю її! Адже вона не подібна на ту красуню, яку так нагадуєш мені ти. Якщо мені врешті-решт доведеться вибрати собі наречену, я краще виберу тебе!

– Ти не боїшся моря, моя німа крихітко? – запитував він, коли вони вже стояли на кораблі, на якому повинні були пливати до сусіднього королівства.

І принц почав розповідати їй про бурі, про дивовижний підводний світ, який бачили водолази, а русалочка лише посміхалася, слухаючи його розповіді, – вона краще знала, що є на дні моря.

Місячної ночі, коли всі, крім рульового, спали, вона сіла біля самого борту і почала дивитися в прозорі хвилі; і їй здалося, що вона бачить палац свого батька; бабуся у срібній короні стояла і дивилася крізь струмені води на киль корабля. Потім на поверхню впливали її сестри; вони сумно дивилися на неї і у відчаї ламали свої білі руки, а вона кивнула їм головою, посміхнулася і хотіла розповісти, як їй добре тут, але несподівано підійшов юнга, і сестри пірнули у воду, юнга ж подумав, що то промайнула у хвилях біла морська піна.

Вранці корабель нарешті прибув до столиці сусіднього королівства. У місті почалися святкування, але молодій принцеси все ще не було – вона виховувалася десь у далекому монастирі. Нарешті прибула і вона.

Русалочка пильно вдивлялася в обличчя принцеси і не могла не визнати, що вродливішого і прекраснішого личка їй ще не доводилося бачити. Шкіра у неї була ніжна і прозора, а з-під темних вій посміхалися сині лагідні очі.

– Це ти! – вигукнув принц. – Ти врятувала мені життя, коли я мало не загинув на березі моря!

І він міцно притиснув зашарілу принцесу до свого серця.

– Який же я щасливий! – сказав він русалочці. – Моя мрія здійснилася! Я знаю, що ти радітимеш моему щастю, адже ти так любиш мене!

Русалочка поцілувала йому руку, і їй здавалося, що серце її ось-ось розірветься від пекучого болю: його весілля принесе їй смерть, перетворить у морську піну!

Святково заспівали дзвони, вулицями їздили гарольди, вони повідомляли про заручини принцеси. Молоді подали руки один одному і отримали благословення єпископа. Русалочка, одягнена у шовк і золото, несла шлейф нареченої, але вона не чула святкової музики, очі її не бачили урочистої пишної церемонії, бідолашна думала про те, що хвилиною її смерті невпинно наближається.

У той самий вечір молоді відплили на батьківщину принца. Коли смерклося, на кораблі засвітили яскраві вогні, і матроси почали веселитися на палубі. Русалочка пригадала той вечір, коли уперше піднялася на поверхню мо-

ря і побачила, як усі розважалися. І вона почала танцювати так легко, наче ластівка, яку переслідує шуліка. Всі з захопленням спостерігали за її рухами. Ніхто з присутніх навіть не здогадувався, що її ніжки боліли, наче їх різали гострими ножами, але вона не відчувала цього болю, бо серце бідолашної боліло ще більше. Вона знала, що востаннє знаходиться серед людей, заради яких полишила своїх рідних і батьківський палац – привітний і затишний; віддала свій чудовий голос і щохвилини змушена терпіти муки. Лише цю ніч залишилося їй бути з принцом, бачити зоряне небо, а потім вона порине у вічну темряву, без думок, без мрій, без снів. Вона не отримала безсмертної душі.

Коли молоде подружжя пішло відпочивати, на кораблі все стихло. Русалочка, повернулася обличчям на схід і чекала, коли сонце пошле на землю перший промінь, який усім людям принесе тепло, і лише їй, маленькій русалочці, він принесе смерть. І раптом вона побачила, як із моря виринули її сестри, вони були бліді, їх довге розкішне волосся вже не розвівалося на вітрі – його відрізали.

– Ми віддали своє волосся відьми, щоб вона допомогла врятувати тебе від смерті! Вона дала нам ось цей гострий ніж. Ти повинна вбити ним принца до того, як зійде сонце, і коли його тепла кров бризне тобі на ноги, вони знову зростуться і перетворяться на риб'ячий хвіст. Ти знову станеш русалкою, полинеш у море і проживеш свої триста років. Але поспішай! Або він, або ти – один із вас повинен померти. Наша стара бабуся так сумує, що втратила від горя все своє сиве волосся. Вбий принца і вернися до нас! Поспішай, бачиш, на небі з'явилася червона смужка? Скоро зійде сонце, і ти помреш!

Вони глибоко зітхнули і опустили в море.

Русалочка підняла занавіску шатра і побачила, що принц із молодою дружиною спокійно сплять. Русалочка нахилилася і поцілувала його в прекрасний лоб, подивилася на небо, де розгорялася ранкова зоря, потім подивилася на гострий ніж і знову поглянула на принца, котрий навіть уві сні ніжно вимовляв ім'я своєї коханої – він думав лише про неї – і ніж затремтів в русалочки у руках. Ще хвилинка – і вона кинула його у хвилі, які почервоніли, наче від крові, в тому місці, де він упав. Востаннє подивилася вона на коханого, потім кинулася у хвилі і відчула, як тіло її розпливається піною.

Над морем піднялося сонце; його промені ніжно зіграли холодну морську піну, і русалочка не відчула смерті: вона бачила яскраве сонце і сотні прозорих чудових створінь, які кружляли над нею, а крізь них просвічували білі вітрила корабля і рожеві хмарки в небі; голоси їх звучали як музика, але така ніжна, що людське вухо не почуло б її, так як людські очі не помітили б і їх самих. У них не було крил, але вони літали в повітрі, легкі і незримі. Русалочка бачила, що в неї таке ж тіло, як у них, і що вона все більше і більше відділяється від морської піни.

– До кого я лину? – запитала вона, піднімаючись у повітря, і її голос звучав такою дивною музикою, якої не можуть передати земні звуки.

– До дочок повітря! – відповіли їй створіння. – У русалки немає безсмертної душі, і отримати її вона може лише тоді, коли її покохає чоловік. Її вічне життя залежить від чужої волі. У дочок повітря теж немає безсмертної душі, але вони можуть заслужити її добрими справами. Ми літаємо в країни, де люди помирають від спекотного, зачумленого повітря, і навіваємо прохолоду. Ми наповнюємо повітря ароматом квітів і несемо людям порятунок і радість. Пройде триста років, протягом яких ми будемо творити добро, і тоді в нагороду отримаємо безсмертну душу і зможемо спізнати вічне блаженство, доступне лише людям. Ти, бідна русалочко, всім серцем прагнула до того ж, що і ми. Ти кохала і страждала, піднімися ж разом із нами понад хмари. Тепер ти сама зможеш добрими справами заслужити безсмертну душу, яку отримуєш через триста років!

І русалочка простягнула свої прозорі руки до сонця і вперше відчула сльози на очах.

На кораблі за цей час всі прокинулися від сну, і русалочка бачила, як принц із дружиною шукають її. Засмучені, вони дивилися на морську піну, ніби здогадувалися, що русалочка кинулася у морські хвилі. Невидима, поцілувала русалочка красуню в лоб, посміхнулася принцові і разом з іншими піднялася до рожевих хмаринок, що пливли високо в небі.

– Через триста років ми потрапимо в Царство Боже!

– Може, і раніше! – прошепотіла одна із дочок повітря. – Ми залітаємо в будинки людей, де є дітки, і якщо знаходимо там добру слухняну дитину, якою тішаться батьки, посміхаємося. Дитина не бачить нас, коли ми літаємо в кімнаті і дивимося на неї, але наш трьохсотлітній термін скорочується на рік. Але якщо ми бачимо там злу і неслухняну дитину, ми гірко плачемо, і кожна сльоза додає до терміну нашого випробування ще один зайвий день!

● Поміркуй і дай відповідь:

1. Яке нещастя спіткало сім'ю Катерини Хрущиخي з оповідання Т. Бордуляка?
2. Що ви дізналися про минуле діда Макара?
3. Порівняйте образи Катерини та Таньки Безпільної.
4. Як вдалося дідові Макару допомогти сім'ї померлого Семена? Чи виявив він наполегливість, коли вирішив підтримати сиріт та вдову?
5. Які повчання є у вірші П. Граба та в оповіданні Т. Бордуляка?
6. Чого найбільше в житті прагнула маленька русалочка?
7. Чому вона, з вашої точки зору, не помстилася принцові, який не взяв її за дружину?
8. Чи виявила русалочка наполегливість у добрих справах?

Урок 26

Щедрість і захланність

Д. Родарі

СОНЦЕ Й ХМАРА

Веселе величаве сонце подорожувало небом на своїй вогняній кареті, розсилаючи на всі боки своє проміння. А поряд пливла грозова хмара, вона гнівалася і безперестанку мимрила:

– Ех, ти, марнотрате пришелелуватий, розкидай, розкидай свої промені – побачиш. Що тобі зостанеться!

А сонце щедро сіяло на землю проміння, і кожна виноградинка на виноградних лозах щомиті брала собі один-два промінці, кожен павучок, кожна билінка, квітка, водяна краплинка брала свою частку щедрого тепла.

– Нехай, нехай тебе обкрадають. Побачиш, яка їхня дяка, коли нічого буде красти.

А сонце й далі весело котилося по небу, розсипаючи навкруги мільйони, мільярди промінців, і навіть не лічило їх.

Аж надвечір сонце полічило, скільки промінців у нього залишилося: о диво! – не бракувало жодного.

Приголомшена хмара посипалась додолу градом, а сонце весело пірнуло в море.

Лу Фін

ЗОЛОТА СОКИРА

Жив-був колись хлопець років п'ятнадцяти, звали його Ченши. Наймитував він у поміщика Чжана-шкуродера. Зібрався якось Ченши в гори по хмиз. І от, переходячи через річку, він ненароком випустив із рук сокиру. Як же тепер без сокири по хмиз іти? Додому повернутись страшно – поміщик звелить покарати батогами. Сів хлопець на березі річки і гірко заплакав. Від того плачу аж листя на деревах затремтіло і вода в річці хвилями пішла. Почувши такий плач, дух ріки розчулився, перекинувся сивеньким дідусем, вийшов до хлопця і спитав:

– Чого ти, синку, плачеш? Чого побиваєшся?

– Як же мені не плакати, дідусю. Утопив я ненароком сокиру. І оце боюся хазяйського батога, – щиро зізнався Ченши.

– Не журися, синку. Зараз я спускаюся на дно і дістану твою сокиру, – сказав дідусь і стрибнув у воду.

Невдовзі виносить старий із води золоту сокиру й питає:

– Це твоя сокира, синку?

Взяв Ченши сокиру, подивився – золото так і сяє, так і горить, але хлопець мовив:

– Ні, дідусю, не моя.

Дідусь схвально кивнув головою, ласкаво всміхнувся і знову пірнув у річку. Цього разу він дістав із води срібну сокиру. Срібло так і виграє, так і виблискує, але Ченши і цього разу сказав:

– Ні, дідусю, і це не моя.

Старий знову схвально кивнув головою і, приязно всміхнувшись, утретє спустився на дно. Нарешті він виніс залізну сокиру. Взяв Ченши її в руки, подивився та й каже:

– Дякую, дідусю. Це вже моя сокира.

– Ти чесний, синку. Хай життя твоє буде веселе й щасливе.

Рубає Ченши хмиз, а на душі у нього так легко та весело. Вчора за цілий день нарубав одну в'язку, а сьогодні, ще до обіду цілий оберемонок був готовий. Заспівав він пісню і поніс хмиз додому. Повернувшись на поміщицький двір, хлопець розповідав про свою пригоду хазяїнові.

– Дурний ти. Чому не взяв золотої сокири? – вилаяв його Чжан-шкуродер.

Наступного дня поміщик сам переодягнувся у дроворуба і пішов у гори. Переходячи річку, він навмисне випустив із рук сокиру, а потім сів та й заплакав ще голосніше, ніж Ченши напередодні.

Почув його дух річки та й питає:

– Чого це ти, друже, так плачеш? Чого побиваєшся?

– Дідусю, дідусю, впала в річку моя сокира, і я тепер боюся, що мене поб'є хазяїн, – збрехав шкуродер.

– Не тужи, друже, я спускаюся на дно і дістану твою сокиру, – сказав дідусь і стрибнув у річку.

Невдовзі виніс дідусь із води залізну сокиру.

– Це твоя сокира, друже? – питає в Чжана.

Подивився поміщик, мотнув головою:

– Ні, дідусю, не моя.

Ні слова не сказав старий і знову опустився на дно. Цього разу він виніс срібну сокиру. Срібло так і грає, так і виблискує, але поміщик відмовився:

– Ні, дідусю, і це не моя.

Втретє сховався дідусь під водою. Цього разу він виніс золоту сокиру.

– А ця сокира твоя, друже? – ледь стримуючи гнів, спитав старий.

Побачив шкуродер, як засяяла золота сокира, і подумав: «Яка коштовна річ».

– Дякую, дідусю, це моя сокира! – промовив він, задоволено хихикнувши.

Віддав дідусь йому сокиру і враз десь подівся. А шкуродер зрадів і поринув у мрії про те, як ця сокира стане родинною реліквією, буде переходити від батька до сина, і так із покоління в покоління. А можна ще продати сокиру та прикупити землі, щоб і діти, і внуки жили щасливо та заможно. Раптом він захвилювався: де сховати такий скарб? Чи не вкраде хто?

Багато думок роїлося в голові шкуродера, поки він стояв над річкою. Прикидав і так і сяк, та жодної думки не було в нього про те, щоб піти в ліс та цією сокирою нарубати дров. Урешті вирішив він мерщій бігти додому, віддати сокиру дружині, щоб сховала її в скриню.

Заколисаний своїми мріями Чжан-шкуродер ступив на місток. Унизу шуміла, вирувала бурхлива вода, наче на когось гнівалась. Та поміщик зовсім не помічав, що місток вузький і хисткий.

– Тепер, мабуть, я найбагатший чоловік у світі. Що забажаю, те й має бути...

Тільки він подумав, як перечепився і полетів сторчма у воду.

Відтоді більше ніхто не бачив Чжана-шкуродера. І золота сокирка теж не дісталася його нащадкам.

Б. Ферреро

БАЖАННЯ

Жив на світі дуже бідний чоловік. Він твердо вірив у святого Миколая і палко молився до нього. Врешті-решт святий вирішив зустрітися з тим чоловіком і одного дня зійшов із неба.

Прибувши в дім бідняка і побачивши його злидні, св. Миколай вирішив йому допомогти.

Він доторкнувся пальцем до каменя біля порога, і той одразу ж перетворився на золото.

– Тобі треба золота? – запитав святий у бідняка.

Той низько вклонився і відповів:

– Ні, пане, воно мені не потрібне.

Миколай поглянув на нього з радістю і сказав:

– О, сину мій, ти мене дуже втішив. Тепер я вже не маю сумніву, що ти йдеш доброю дорогою і наближаєшся до досконалості.

Чоловік додав:

– Правду кажучи, мені потрібен лише твій палець.

«Глядіть, остерігайтеся всякої зажерливості, – бо життя чоловіка не залежить від достатку маєтку його» (Лк. 12:15).

Е. де Мелло

ВСЕ БАГАТСТВО ЗА ОДНУ ГОДИНУ ЖИТТЯ

Один скупий чоловік накопив п'ятсот тисяч динаріїв і вже був переконаний, що проживе решту життя, ні в чому собі не відмовляючи. Він саме роздумував про те, як йому вигідно вкласти гроші, щоб отримати якнайбільші прибутки, як перед ним несподівано з'явилася Смерть і почала тягнути його за собою.

Чоловік просив, вмовляв, переконував її дозволити йому прожити ще зовсім трішки, але вона була неблаганною.

– Дозволь мені прожити ще хоча б три дні, і я віддам тобі половину своїх статків, – молив чоловік.

Смерть, здавалося, не чула його слів і продовжувала тягнути багача за собою.

– Ну добре, дай мені лише один день, і я віддам тобі все, що заробив непосильною працею.

Смерть була непохитною.

Багатієві вдалося все-таки випросити лише маленьке відтермінування в часі, якого вистачило тільки на те, щоб написати записку:

«Тому, до кого потрапить моя записка: якщо в тебе є гроші для нормального життя, не витрачай жодної хвилини часу на те, щоб примножити свої статки. Живи! Мої п'ятсот тисяч динарів не допомогли мені купити навіть одного дня життя!»

Коли помирає мільйонер і люди запитують: «А скільки він залишив після себе?», відповідь, звичайно, майже завжди одна: «Все!»

А іноді кажуть ще так: «Він нічого не залишив. Це його забрали в його багатства».

Б. Грінченко

ЗЛИДНІ

Був собі чоловік та такий бідний, такий бідний, що й їсти іноді не було чого не то йому, а й діткам маленьким. І був у того чоловіка багатий брат. То в бідного брата діти єсть, а в багатого – нема сина. От колись зустрічає багатир

бідолаху та й каже: «Молись, братику, ще й ти, щоб Бог мені сина дав, то я тоді тебе кумом покличу». – «Гаразд!» – каже вбогий.

От через рік, може, чує бідний брат через людей, що в багача син знайшовся. Приходить він до жінки та й каже: «А знаєш, жінко: у брата син народився». – «Невже?» – «Далебі! Піду я оце до брата, він же мені казав, що як дасть Бог йому дитину, то він мене в куми проситиме». А жінка: «Ні, чоловіче, не йди: якби він хотів тебе в куми взяти, то й сам би по тебе прислав». – «Ні, таки піду, – хоч подивлюся на хрестини». Пішов. От прийшов, посідали вони за столом, балакають. Коли це йде багатий сусіда, треба його багачеві на покуті посадити, він і каже до брата: «Посунься, брате, – нехай чоловік за столом сяде». Той посунувся. Прийшов і другий багач, і знов брат: «Посунься»; а там як попримітила їх повна хата, той вбогий то хоч коло столу сидів, а то уже й біля порога йому місця нема. Багачів же брат частує, а вбогий і рїски не бачив. Лапнув він у кишені – аж там насіння трохи є. Витяг він те насіння, лузає, так, мовби закусує після чарки. От нагледіли в нього багачі те насіння. «Дай, – кажуть, – і нам!» – «Призвольтеся!» – каже. Один узяв собі, другий руку простягає, третій... та так усе й забрали. Посидів іще трохи вбогий брат та так без нічого й пішов додому.

Приходить додому, а жінка питає: «А що?» – «Та так, як ти казала. Не то кумом – і рїски од багачів не бачив, ще й усе насіння забрали».

А була неділя, і був він музика, скрипаль. От він узяв скрипку та й зачав з журби грати. Діти як почули, посхоплювались – і давай танцювати. Коли дивиться, аж із дітьми щось маленьке танцює та ще й не одне. Здивувався він та й кинув грати – то вони хутчій під піч так і сунули, аж не вмїщаються, так їх багато. От чоловік той і питає їх: «Що ви таке?» А ті тоненькими голосками з-під печі: «Та ми ж, – кажуть, – злидні». То чоловік собі: «Еге, тим же я і вбогий, що в мене злидні в хаті!» Та й питає їх: «А що, чи добре вам під піччю сидіти?» А вони: «Де там тобі, чоловіче, добре! Тїснота така, що не доведи, Боже! Хїба не бачиш, скїльки нас розплодилось?» – «Гаразд, – каже чоловік, – ось стривайте, я вам просторїше гнїздо найду».

От він побїг хутенько, узяв бочку, вніс її до хати та й каже до злиднів: «Лїзьте сюди!» Вони як почали туди лїзти – всі повлазили. Чоловік узяв денце закрив хутчій, вивїз на поле та й покинув. Приходить він додому та й хвалиться жінці й діткам, як-то він злиднів збувся: «Ну, тепер, – каже, – може, Бог дасть, що наше хазяїство полїпшає».

Минуло там, може, з пївроку, а може, й бїльше – хазяїство повелося так, що й багатї стали йому завидувати. Що не зробить, що не купить, на всьому заробить; посїє на полі жита чи пшениці, то таке вродить колосисте та зернисте, що аж до землі гнеться. Всї вже люди стали дивуватися, що перше він був такий бідний – дітей не було чим погодувати, а тепер так добре живе.

А багатого брата завидки взяли, приходить до нього та й питає: «Як оце зробилось, що так тобі в хазяїствї стало щастити?» – «Щастить, – каже той, –

бо злиднів не стало». – «А де ж вони поділись?» – «Одвіз на поле, закривши в бочку, та й покинув». – «Де?» – «Отам у яру».

От той багатий побіг туди хутчій, коли справді бочка. Він зараз дно пробив – так відтіля злидні й сунули. Він до їх: «А йдіть лиш до мого брата – він уже забагатів». А злидні: «Ой ні, він недобрий, бач – куди нас запроторив! А ти добрий чоловік, то ми до тебе підемо». Той багач від них навтіки, а вони за ним – як учепилися, таки прийшли до нього в хату. Як же розгніздились у нього в хаті, то геть-чисто багатий зубожів – ще бідніший став за того брата, як той бідний був. Каявся він тоді, та вже шкода!..

Езон

СОБАКА З КУСНЕМ М'ЯСА

Собака з куснем м'яса в зубах переходив убрид річку. Побачивши в воді свою тінь, він вирішив, що там – інший собака, з більшим куснем м'яса. Тому-то він кинув своє м'ясо і метнувся, щоб відібрати м'ясо в іншого собаки. Та сталося так, що він позбувся свого і другого не відібрав. Одне було недосяжне, бо його й не існувало. А друге попливало за водою.

Ця байка стосується зажерливої людини.

П. Гірник

УРОК

Запитують у мене в класі діти:
– Скільки, письменник скільки заробля? –
...Відкіль оця хвороба – все на світі
Ще змалечку підбити до рубля?!
...Урок. Шевченко. Не згаса повіки
Освячене кріпацтвом визнання.
Цікавиться, який мав заробіток?
Отримав десять років заслання.
Його вінець – над золоті корони.
Задосить було муки і покар.
Писати й малювати заборона –
Оце його був другий гонорар.
Не каявся. Писав у казематах.
Відрікся від щедрот і нагород.

І не зважав на цензорів пихатих –
Яка цензура викреслить народ?!
А допити, а вічні протоколи?
Священна будь, невтолена жаго!
Невже і ви не чуєте ніколи,
Як плаче слово голосом його?
А він згорів.
І так бува не часто.
За гроші промовчав би – і живи.
Шевченко і сьогодні наш сучасник,
Бо з його болю починались ви.
Політика, освячена царями, –
Понівеч, зрадь, купи чи задуши!
...Його життя написане сльозами,
Що запеклися кров'ю на душі.
У кожний звук, у кожний тон у слові
Крізь чорноту минулих лихоліть
Услухайтесь! Почуйте в його мові
Те, що лікує, плаче, й попелить.
Почуйте серцем голос не схолий,
Вдивіться у змучене лице.
Ви рідну мову чуєте у школі
І чим йому заплатите за це?

● **Поміркуй і дай відповідь:**

1. Доповни речення, використавши відповідні прикметники: «В образі хмари зображена ..., а в образі сонця – ...». Чи відчувається сонце щасливим, а хмара? Чому?
2. «Бо корінь усього лихого – то грошолюбство, якому піддавшись, деякі відбилися від віри й поклали на себе великі страждання» (1-ше Послання апостола Павла до Тимофія: 6:10). Кого з персонажів казки «Золота сокира» вони стосуються?
3. Як ти думаєш, чи виконав святий Миколай бажання бідного чоловіка? Чому?
4. Пов'яжи оповідання Е. де Мелло з притчею Ісуса Христа про багача (Єванг. від Луки 12:16-21).
5. «Вони думають, ніби дома їхні навіки» (Пс. 48(49):12). Які негативні риси з'явилися в характері багатого брата з казки Б. Грінченка «Злидні»? Що сталося з його статками?
6. Чому повчає людей байка Езопа?
7. Яке запитання боляче вразило поета П. Гірника?

Урок 27

Справедливість та винагорода

Б. Ферреро

ОПОРА

Гнучке деревце у саду прив'язали до міцного ясеневого кийка. Кийок служив деревцеві за опору й охорону, допомагав йому, щоб зростало струнким. Коли вітер запрошував у танок, юне деревце похитувало щораз буйнішою кроною, розгойдувалося і кричало: «Відпусти мене, прошу, чому ти так міцно мене тримаєш? Дивись-но: усі гойдаються на вітрі. Чому ж я маю стояти мов укопане?»

«Зламаєшся, – незмінно відповідав кийок. – А крім того, можеш стати перехнябленим і перекривленим карликом».

«Ти – старий задрісник. Облиш мене!»

Молоде деревце з усіх сил намагалося звільнитися, проте кийок стояв на своєму і був твердий як ніколи.

Одного літнього вечора розпочалася страшна буря – із грозами й блискавицями, із градом. Деревце, ухиляючись від шаленого вітровію, натужно скрипіло, а його крона трохи не стелилася по землі. Пориви вітру були такі сильні, що, здавалося, ось-ось вирвуть деревце з корінням.

«Ось і кінець», – подумало деревце.

«Тримайся!» – скрипів старий кийок. Він зібрав усі свої сили і чинив опір стихії. Виснажлива боротьба тривала довго. Деревце вціліло, а старий кийок зламався. Від нього залишилися лише цурпалки. Молоде деревце усе зрозуміло і заплакало. «Не полишай мене! Я так тебе потребую!» Та на його ридання нікому було відповісти.

Уламок кийка так і залишився прив'язаним до стовбура деревця, наче прагнув востаннє його обняти.

І нині перехожі зі здивуванням дивляться на міцне дерево, яке на вітрі ніжно гойдає сухий цурпалок.

У давні часи в одній країні німечних старців заводили у неприступні гори і залишали там на самотню смерть. Якось один молодий чоловік завів туди свого батька. Коли син шукав для нього місця, батько промовив: «Заведи мене трохи вище».

«Чому?» – спитав син.

«Бо тут я залишив свого батька. Не хочу померти в тому самому місці».

М. Стельмах

МАК ЦВІТЕ

Степами турки і татари
На конях мчать, мов чорні хмари,
І згаром дихає земля –
Навкруг пожари, як петля,
Й петлю розкручує ординець:
Він одшукав живий гостинець –
Дівча біжить босоніж в бір.
Її він схопить у ясир,
В прокислу зашморгне сирицю
Й продасть у Кафі з торговиці.
І сльози дівчини, й життя
Проп'є без жалю і пуття.
Бо що йому краса дівоча,
Коса шовкова, ясні очі
Усе продасть він за дукат,
Бо він торгаш, ординець, кат.
Дівча біжить в тяжкім одчаї,
Коса їй плечі устеляє,
А сльози падають у брід,
І кров'ю тягнеться твій слід.
Уже над юністю твоєю
Аркан свистить, сичить змією.
І враз відсічена петля
Безсило впала у поля.
Козак-нетяга у долині
Рубнув її і вже стежину
Дівчині вказує у бір:
«Ми ще зустрінемося, повір».
Ординець блимнув хижим оком.
На луку впав, гикнув і скоком
Помчав з ординцями в байрак.
Втікай, козаче! Та козак
Втікати не думав. Ще дівчину
Провів очима й по долині
Навскіс напасникам помчав.
Травневий день в кільці заграв
На сполох бив всіма громами,
І блискавка небесні брами

Розчахувала навкруги...
Все ближче, ближче вороги,
Злостивий усміх рве їм губи –
Отак і мчить землею згуба,
Жадібна, дика, навісна,
В краплинах крові і багна.
Козак ударив із пістоля,
Й розлігся крик посеред поля:
На стремені торгаш завис,
І кінь його поніс, як біс,
І степ востаннє над рікою
Ординець міряв головою...
Все ближче коні, лиця злі,
Схрестились, скрегнули шаблі,
Переплелися іскри з кров'ю,
І знову криком Придніпров'я
Прошив у жасі людолов.
Та біснувалась криця знов,
Шипіла кров, шипіла піна.
Козак вимощував долину
Чужинським трупом, як умів,
Як вчився в Січі у братів
На славім Доні у поході.
Ординців б'є козак вже в броді.
Бере ординців переляк:
«То це шайтан, а не козак!»
Козак всміхнувся в довгі вуса:
«З шайтанами не вперше б'юся.
Узнали, що таке козак,
Якого люди кличуть: “Мак”».
І знову зброя у двобої
Дзвенить над збитою водою,
І квасить нелюдів ріка, –
Не ломить сила козака.
Та от надходить чорна зрада:
Дрантя, попихач скрався ззаду,
Він чином – кат, душею – гад.
Увесь продався за дукат.
Тихцем підвів іуда зброю,
Озався постріл за рікою,
І на коня схилився козак.
«Пропає козак! Загинув Мак!»

Ординці кинулись до нього.
Козак на них поглянув строго:
«Ні, не загинув я, кати,
Поміж людей мені цвісти!»
Кати підносять вгору зброю:
«Твій цвіт, життя вже за тобою,
Козаче, зробимо отак:
Шаблями скришимо на мак...»
Ординці воїна скришили,
На землю впало тіло біле
І, наче зерно, проросло,
А влітку маком зацвіло...
Давно ординців і іуду
В моїм краю забули люди,
Бо їхній слід – страшний укіс –
Травою мертвою поріс.
А мак цвіте віки в роздоллі –
В косі дівочій і у полі.
А мак цвіте.

Б. Грінченко

ТРИ МЕТЕЛИКИ

Було собі три маленьких метелики: один білий, другий червоний, а третій жовтий. Вони весело літали цілий день у великому саду, в сонячному світлі, перелітали з квітки на квітку, кожній квіточці щось тихенько говорили, куштували її медок і летіли далі.

Час їм дуже швидко минав. Вони так загралися, що й не зогледілися, що сонечко сховалося за хмари і пустився дощ. Змокли метелики. Полетіли вони до своєї хатки, аж там біда: двері замкнені, а ключа ніде не можна знайти.

Що тут робити? За той час, що стояли перед дверима та не знали, що робити, змокли страшенно. Насилу вже крильцями ворушили. Ледве долетіли до тюльпана, червоного з жовтими крапочками. Попросили у його захисту:

– Любий тюльпанчику! Просимо тебе, одчини свій келих та сховай нас од дощу!

Тюльпан подивився на них і промовив:

– Жовтого і червоного прийму, а білий нехай зостається надворі.

Але обидва метелики, жовтий і червоний, промовили:

– Коли ти не хочеш захистити нашого братика, білого метелика, то й ми краще на дощі будемо мокнути!

Метелики смутні полетіли до білої лілеї. Попросили її, щоб сховала їх від дощу; але вона погоджувалась прийняти тільки білого; тоді й він промовив:

– Сам-один не хочу ховатися в тебе! Або вже разом зі своїми братами десь знайдемо захист, або вже вкупі бідувати будемо!

Та й полетіли далі.

Почуло це з-за хмар сонечко, і схотілося йому побачити тих приятелів, що так один за одного обстоювали. Продерлося крізь хмари і кинуло на метеликів своє проміння. Зараз крильця їхні висохли, і самі вони зігрілися; і знов літали, танцювали й раділи, як давніш, аж до самого вечора. А як сонечко зайшло за гору, то метелики полетіли додому спати.

Б. Ферреро

КОШТОВНИЙ КАМІНЬ

Двоє приятелів зустрілися після довгої розлуки. За цей час один став багатим, а другий – бідним.

Вони сіли і стали пригадувати прожиті разом роки.

Під час розмови бідний задрімав.

Багатий приятель, опанований співчуттям, поклав у кишеню бідняка великий дорогий діамант і вийшов із дому.

Але той, прокинувшись, не знайшов подарованого йому скарбу і свій наступний день розпочав так, немовби нічого не сталося.

Через рік доля знову звела двох приятелів.

«Скажи мені, – запитав багатий, знову побачивши бідного у великій нужді, – чому ти не скористався скарбом, який я залишив у твоїй кишені?»

Подібне стається чи не за кожної зустрічі між людьми. Люди, які живуть поруч із нами, обдаровують нас безцінними скарбами. Але зазвичай ми цього не усвідомлюємо.

● Поміркуй і дай відповідь:

1. Як молоді слід сприймати повчання старших? Дай відповідь на запитання, скориставшись оповіданням Б. Ферреро «Опора».
2. За що козак Мак отримав справедливу винагороду?
3. Як сонечко допомогло трьом метеликам із казки Б. Грінченка?
4. Подумай, чи завжди ти помічаєш турботу своїх рідних, близьких, друзів. Можливо, деколи чиниш, як персонаж оповідання «Коштовний камінь»?

Урок 28

Остаточна перемога добра над злом

П. Засодимський – О. Білоусенко

АЗАЛЬГЕШ

Серед високих гір біжить-шумить річка Юрзуф, На високій скелі її берега й досі видно сумні руїни башти.

Тут у старовину жив могутній князь Бурумир зі своєю красунею дружиною.

Княгиня звалась Азальгеш. Кращої за неї не було, здавалось, нікого на світі. Блакитні очі її світились як дві зорі; розкішне волосся хвилями спадало на її білосніжні плечі; усміх її рожевих уст зачаровував усіх. Але найбільш було в неї дивне те, що права рука її світилась у темряві ясным блакитним світлом.

Азальгеш була така ж добра душею, як і гарна на вроду.

Гарний був і Бурумир, але хмурна була краса його; і вигляд його був завше суворий.

Азальгеш не знала, що він був за чоловік, і згодилась бути його дружиною, лиш коли він буде добрим для свого народу.

Хмарами вкрилось обличчя Бурумира, недобрим вогнем заблищали його очі, як почув він таку умову; але, глянувши на Азальгеш, він на все згодився.

– Пам'ятай же, князю! – тихо промовила Азальгеш до нього. – І сила, і влада у твоїх руках, і ти повинен робити добро... Цю землю в квітках та розкошах не можна поливати слізьми та кров'ю. Ясне небо так привітно та ласкаво сяє над нами не для того, щоб замість тихих молитов неслись до нього із землі плач та стогін. Пам'ятай! Небо і земля чули клятву твою. Я люблю тебе у той час, коли дізнаюся, що ти зламав своє слово. І Бог тяжко тебе скарає!

Бурумир здригнувся, і обличчя його на мить зблідло.

– Моя любко кохана! – промовив він. – Все, все зроблю для тебе!

– Зроби народ щасливим, а мені самій небагато треба, – відмовила Азальгеш.

– Зроблю щасливими всіх! – казав Бурумир.

Бурумир був чоловік лютий і жорстокий. Народ боявся та ненавидів його. Але під впливом щирої любові пам'ятав він клятву свою і був добріший до своїх підданих. Щасливо прожили вони рік. Народ зітхнув легше.

II

Страхополохий був Бурумир, хоч і таїв це глибоко в душі своїй. Страшно здавалось йому жити в долині, де він спершу оселився серед свого покірнього народу. Непевно поглядав він і на пишнії кущі рож, що дивились у самі вікна його замку, і на густий тінистий сад свій, не кидаючи думки, що там ховається якийсь його ворог.

І Бурумир наважився збудувати башту на скелі, немов гніздо орлине.

– Нащо це? – спитала Азальгеш. – Нам так хороше тут!..

– Сусідні народи грозять мені війною, – відповів Бурумир.

Він звелів народові будувати високу кам'яну башту – і робота закипіла.

З ранку до ночі працювали Бурумирові піддані. Неначе мурахи, повзали вони по скелі. Багато з них стратило тут сили та здоров'я, багато було вбито, задушено та покалічено камінням. Потом та кров'ю кропилась ця будівля. Та от на високій, неприступній скелі виросла башта. Ні з якого боку не можна було приступитись до неї. Увійти в неї можна було лиш через полотняний міст, що повиснув від баштового вікна до високого дерева, яке росло по той бік річки. Три роки жінки тієї країни безустанку ткали той міст з найміцніших ниток.

І оселився Бурумир зі своєю княгинею у тій високій башті. На новім місці зажили вони інакше, гірше. Темний дух знов опанував Бурумиром, і народ знов застогнав від усякої кривди.

Кожен день з ватагою озброєних слуг виходив князь з башти «чинити суд», як казав він княгині, а насправді ж для розбоїв. Грабував він подорожніх, тяжко мордував їх, одбирав останній гріш у бідних, карав без жалю людей безвинних. Бурумир ніби тішився людським горем, людськими муками. Засумував увесь край.

Азальгеш нічого того не знала: ніякої чутки не доходило до неї з долини. Під страхом тяжкої кари заборонив Бурумир доводити княгині про його вчинки.

Азальгеш нудьгувала, застаючись одна в сумній башті. Сумно та нудно проходили дні її.

III

Серце часами віщувало їй, що навкруг неї чиниться щось недобре. Часами ледве чутно доходили до неї знизу ніби сумні скрики, стогони та плач. «Що робиться там?» – неспокійно думала вона.

Увечері Бурумир, вертаючись додому, усюди полишав за собою сум та сльози. Перед мостом прощався він зі своїми підручними і, голосно свиснувши, давав тим знак княгині, що він вертається. Коли ніч бувала темна, місяць не світив, Азальгеш підходила до вікна башти, виставляла свою руку, що сяяла дивним блакитним світлом, і так показувала йому дорогу. А дорога

була небезпечна: один непевний ступінь – і можна було полетіти з того полотняного моста у холодні та бистрі хвилі бурхливого Юрзуфу. Бурумир з'являвся до жінки і приймав свій звичайний спокійний вигляд.

– Чи не нудьгувала ти, моя мила? – питав він її, розгладжуючи свої насупліні брови.

– Мені дуже, дуже нудно було, – зітхаючи, відповідала вона.

– Ну, ось я знов з тобою, – розважав він її.

– Мені причувалось, що там, у долині, неначе стогнав хтось, – казала Азальгеш.

– То, певно, вітер так вив у лісі, – заспокоював її Бурумир.

– Мені причувався чийсь плач, – казала вона знов.

– То на могилі матері плакала одна дівчинка-сирота...

– І ти розважив її? – питала Азальгеш.

– Розважив! – глухим голосом відповідав їй Бурумир.

– Мені здавалось, ніби там, на селі, когось били...

– Ні! То за селом палі вбивали на березі річки.

– Князю! Рука твоя закривавлена! – з жахом скрикнула Азальгеш, пильно дивлячись на чоловіка.

– Еге! Славно полювали ми сьогодні! Я двох диких кабанів убив, – відказував їй Бурумир.

– Князю! Пам'ятай клятву свою! – сказала йому Азальгеш.

– Пам'ятаю! – ніби знехотя обзивався він. – А тепер вина! Ей! – кричав князь і плескав у долоні. І злякані слуги злітали на його поклик.

IV

Князь вечеряв удвох з Азальгеш; після йшли вони спочивати, але не знав Бурумир спокою. Усюди ввижалось йому всяке страховиння, що ні на мить не давало забутись.

Всю ніч навкруги башти стояла велика сторожа. Вартовий з високості башти оглядав усю околицю і повинен був сповіщати сторожу, коли наближався який ворог. Сам Бурумир замикався у своїй опочивальні наверху башти з великою обережністю.

Азальгеш не раз казала йому:

– Нащо така обережність?

– У мене є сильні вороги. Людям не можна вірити, – відмовляв він.

Вечір з жінкою ще якимось проходив для Бурумира. Коли ж наступала справжня ніч, страх нападав на нього. Нечиста совість карала його, він сновигав із кутка в куток і не знаходив спокою. З жаханням прислуховувався він до всякого гуку та шумотіння на башті та за її стінами. Он там ніби ходить хтось та скрипить підлогою... Чи не заліз хто-небудь в башту вдень та при-таївся де-небудь у куточку?..

І блідий, тремтячи, неначе Каїн, ходив та заглядав Бурумир у всі кутки, чи не сховався там хто.

– Що з тобою? – питала його Азальгеш. – Ти сам не свій. Скажи мені, що так жахає тебе?

– О! Я нічого не боюся! Тільки я повинен бути обережний і завше готовий, – відповідав він нині спокійно, але голос його тремтів і вид вкритий був холодним потом.

А зранку знов вилізав зі своєї башти лютий владика на нові розбої та душогубство.

Надокучило Азальгеш сидіти одній, і вона відважилась вийти з башти та дізнатись, що робить унизу її чоловік. Стала вона потай плести шовковий шнур, плела його довго-довго, цілий рік і сплела нарешті.

Одного разу, коли чоловіка не було вдома, – він казав їй, що пішов полювати, – Азальгеш сміливо спустилась по своєму шнурові на землю. Потім вона перейшла Юрзуф убрід в тім місці, де річка були мілка і де дно її було кам'янисте.

Пішла Азальгеш по селах – і тут побачила вона Бурумира таким, яким він був справді. Багато дечого тяжко-страшного довелось побачить їй. Бачила Азальгеш, як Бурумирові слуги мордували на смерть якогось старого сивого чоловіка, допитуючись, де його скарби заховані. Бачила вона, як слуги, з наказу Бурумира, гнали цілу юрбу людей у підземні тюрми. Скільком чоловікам відрубали голови, і кров струмками текла по землі! Лютували слуги Бурумира, але більш за всіх лютував він сам. Де не пройде він, зі своєю розбишацькою ватагою, там квітки не цвітуть і трава не росте, пташки замовкають і лиш чуються звідусюди плач та стогін.

Азальгеш увесь день ходила по долині з села в село, і кров'ю обливалось її добре, жалісливе серце: ніде не бачила вона ні одного веселого обличчя, ніде не чула ні пісень, ні сміху, ні дзвінких дитячих голосів.

Бліда як сніг, що блищав на вершинах гір, верталась у той вечір Азальгеш додому.

– Мій чоловік розбишака!.. А я до цього часу не знала... вірила йому! – шепотіли її зблідлі уста. – Ні слово моє, ні рука моя не мають сили... Він не зрозуміє мене, не послухається... Лишенько мені, бідній!

Вона закрила лице руками та гірко ридала... Все, що бачила вона за день, яскраво вставало перед її очима.

– Що мені робити? – шепотіли її уста.

Ні тополя, що схиялась над нею, ні тихий вітерець, що шелестів кущами рож, ні хвилі Юрзуфа не давали їй відповіді.

І Азальгеш знов піднялась у свою башту.

VI

Настала ніч. Темрява спустилась на долину.

Ніч була темна, непогожа. Вітер несамовито проносився по долині, зі стогоном виривався на волю і гучно відбивався луною в горах. Угорі, на небі, було так само темно та сумно, як і на землі: ні місяця, ні зірок не було видно у ту ніч, і грізні хмари облягали все небо.

Бурумир на той раз запізнився. Ступив він на полотняний міст. Небезпечно було йти: вітер рвав та розгойдував ту хистку путь. Бурумир зупинився, свиснув і подивився вгору. Башта ледве виднілась у темряві. У вікні, як і завше, блищав світ: там стояла Азальгеш, поклавши на вікно свою праву руку. І тільки світ сеї руки і осявав Бурумирові дорогу.

Він пішов... Внизу, глибоко під його ногами, грізно клетотів Юрзуф. Вітер стугонів. Блискавка на мить осявала околицю, і грім страшно одбивався у горах.

Бурумир дійшов вже до середини мосту і враз зупинився над грізною безоднею як вкопаний.

Права рука Азальгеш у ту мить потемніла. Блакитне сяйво пропало у вікні. Світ, що так довго світив Бурумирові й уже не раз вирятовував його, щез, залишив його серед безпросвітної темряви.

– Азальгеш! – скрикнув він.

Йому здалося, що у вікні стоїть не добрая його Азальгеш, а грізний Божий янгол, що зійшов на землю покарати його за тяжкі гріхи. Здригнувся Бурумир, похитнувся, ніби грім ударив його... Ще один ступінь... Ще раз налетів вітер – і Бурумир звалився з хисткого моста. Холодні бурхливі хвилі Юрзуфу поглинули його в ту ж мить, закрутили і понесли вниз, розбиваючи його тіло на дрібні шматки об берегові скелі...

Вітер бушував, як і перше, Юрзуф клетотів, небо чорніло, і грізні хмари ходили над темною землею. Висока башта, як і перше, понуро та суворо стриміла на скелі. Вартовий подзвонював, хитаючись од вітру...

У кінці стояла Азальгеш, бліда і в біле одягнена: стояла у вікні, прихилившись до віконної рами, схрестивши на грудях руки. А права рука її знов починала світитись блакитним світлом...

Змордована усім, що сталося, вона задрімала, прихилившись до холодної стіни.

Уві сні з'явився їй якийсь сивоволосий старець і сказав:

– Азальгеш! Люби народ, будь жаліслива до нього і просвіти його світлом Христової віри.

І Азальгеш виповнила заповіт старця. Вона любила народ, була завше жаліслива до нього. При ній, кажуть, люди були щасливі... Азальгеш сама стала християнкою і ходила з краю в край, проповідуючи народові Христову віру. Багато чудових пісень склали про неї співці.

Б. Ферреро

СУДНИЙ ДЕНЬ

Коли настане судний день, мільярди людей буде приведено на велику галявину перед престолом Божим. Багато хто з них відсахнеться, не витримавши яскравого світла, яким буде залите це місце. Однак не всі розмовлятимуть із Богом покірливо і смиренно. Деякі не спроможуться на діалог у душі Божого страху і належної пошани до Бога. Уже в самому тоні відповіді чутимуться бунт і зневага.

«Чи може Бог осуджувати? Що Він знає про страждання?» – пробурчала жінка з першого ряду. Вона відкотила рукав і показала витатуйований на руці номер полонянки концентраційного табору. «Ми пережили таке, що, здається, неможливо пережити, нас били і мордували до смерті».

В іншій групі стояв темношкірий чоловік. Він оголив перед Богом свою шию. «А що Ти скажеш на це? – запитав він, вказуючи на сліди від задушення. – Наді мною знущалися тільки за те, що я чорний. Це був мій єдиний злочин».

З гурту людей, що очікували суду, виступила студентка з маленькою дитинкою і з синцями під очима: «Чому я маю страждати? – простогнала вона. – Це була не моя вина».

У величезному натовпі утворилися сотні таких збунтованих груп. Кожна з них нарікала на Бога за те, що Він допустив на землі такі великі страждання.

Добре Богові бути щасливим, живучи в такому красивому і благодатному місці, де нема страждань, голоду і ненависті. Хіба може Він знати щось про терпіння людей на землі? Бог, говорили вони, має дуже спокійне життя.

Кожна бунтівна група делегувала представника, який, на її думку, постраждав найбільше. Єврея, темношкірого, жертву Хіросіми, каліку, хворого на синдром Бергера, дитину з головною водячкою. Усі вони зібралися у центрі площі, щоб порозмовляти між собою. Кожен старанно приготувався, щоб представити свою трагедію.

Вони хотіли переконати Бога, що судити їх Він міг би лише тоді, коли б спочатку сам пережив те, що випало на їхню долю. Вони вважали, що Бог зобов'язаний зійти на землю і пережити різні людські трагедії.

«Скажіть Йому, щоб народився євреєм. Нехай насамперед буде піддано сумніву спосіб, у який Він прийшов на світ. Дайте Йому такий тягар праці, щоб навіть найближчі Йому люди подумали, що Він, мабуть, збожеволів. Нехай Він буде змушений давати свідчення на суді, де судитимуть підкуплені судді, нехай Він буде осуджений боягузами і зазнає тортур. І, врешті-решт, дайте, щоб Він відчув себе смертельно самотнім. А тоді вбийте Його, та так, щоб не було жодного сумніву в Його смерті. І все це робіть у присутності свідків».

Кожен із них виголошував свою точку зору, а звідусіль лунали схвальні вигуки.

Коли закінчив говорити останній, настала глибока тиша. Ніхто не мав мужності додати ще щось... Слухаючи розповіді людей, присутні усвідомили, що Бог досконало розуміє всі їхні страждання.

«І Слово стало тілом» (Ів. 1:14).

М. Стельмах

ЩО ПОСІЄШ, ТЕ Й ПОЖНЕШ

Хитрий лис, щербатий лис
Уночі у клуню вліз,
Нишком виліз на драбину,
А з драбини – на бантину, –
Курку – хап! – і у торбину...
Курка чує, що біда,
Курка в крик: «Кудах! Ку-да?!»
У цю пору коло хати
Бігав наш Рябко вухатий.
Крик почув Рябко – і вмить
Рятувати курку мчить.
Лис злякався – скік з драбини,
А вона йому на спину, –
Прищемила хвіст, торбину.
З-під драбини вирвався лис,
А Рябко його – за хвіст.
Лис на вулицю як двине,
Кинув курку і торбину,
Лис – в городи, у жита,
А Рябко вчепивсь в хвоста:

«Я тебе провчу як треба!
Буде, лисе, комір з тебе!»
Як рвонеться злодій-лис –
Хвіст – в Рябка, а лис – у ліс...
І голодний, і безхвостий,
Чеше лис до вовка в гості.
Вовка він не раз дурих,
На дурничку їв і пив;

Насміхаючись над вовком,
Крав м'ясце у нього ловко.
От до вовка лис помчав,
На порозі у знемозі лис упав.
Чує: пахне в хаті м'ясо,
Пахнуть смажені ковбаси?
«Любий вовчику-братику,
Дай мені м'яся шматок...
Знаю, друже, твою ласку, –
Принесеш мені й ковбаску!..

Обізвався з хати звір:
«Утікай, поганцю, в бір.
Я узнав твою натуру –
Оббілюю зараз шкуру!»
Лис підвівся, застогнав,
Лис поволі почвалав,
І голодний, і безхвостий.

«Ну, куди б звернути в гості
До ведмедя б взяти вбик? –
Так у нього ж вкрав щільник...
Може, кізку навістити? –
Так поїв у неї діти.
В кабана ж вкрав порося,
А у гусоньки – гуся...
Не підеш нікуди в гості!..» -
Йде і стогне лис безхвостий.

Стрівся лис із горобцем:
«Нагодуй мене хлібцем!»
А горобчик – хлопчик щирий –
Виніс лису хліба й сиру.
З'їв усе до крихти лис,
В горобцеву хату вліз,
І, горобчику на диво,
Випив лис барилко пива,
Та й питає горобця:
«Де дістав хлібця, пивця?»
Горобець говорить лису:
«Засівав я коло лісу
І пшеницю, і ячмінь,

І ти, лисе, красти кинь
Та почни орати ниву –
Буде в тебе хліб і пиво».
Гірко лис зітхнув: «Ох, ох!..
Будемо трудитись вдвох.
Надійшла пора орати,
Орачів зве сонце з хати.
Вийшли лис і горобець –
І на поле навпростець.

Горобець оре як треба,
Лис очей не зводить з неба,
Далі каже горобцю:
«Бачиш хмару чорну цю?
В ній дримає блискавиця,
Що вбиває звіра й птицю.
Я піду вклонюся їй:
«Нас з горобчиком не вбий!»
Лис мерщій побіг в долину,
Під кущем проспав всю днину
А смерком
ліском

тютюком –

На вечерю із пивком
Та й горобчику – хвалиться:
«Стримав хмару
й блискавицю!»
Бреше лис, і їсть за трьох,
Та за пивом ходить в льох.

А горобчик каже лису:
«Все зорав я коло лісу,
Завтра висієм зерно,
Ну, вже й спать пора давно».

Горобець прокинувся вранці,
Лис хропів ще на лежанці.
Ледве-ледве лис устав,
Похмелятися почав.
Горобець кричить на лиса:
«Чуєш, лисе, не барися,
А берися за мішки –

І на поле навпрошки...»
От горобчик сіє просо,
Лис на небо блима косо.

Далі каже горобцю:
«Бачиш хмару сизу цю?
Бачиш, небо все вкриває,
Нас з тобою повбиває.
Я піду вклонюся їй:
«Нас з горобчиком не вбий».
Лис мерщій побіг в долину.
Під кущем проспав всю днину.
А смерком

ліском

тишком –

На вечерю із пивком.
В хату лис зі сміхом лізе:
«Одвернув я хмару сизу!»
Бреше лис, і їсть за трьох,
Та за пивом ходить в льох.
А горобчик каже лису:
«Вже засіяв коло лісу.
Буде просо в нас, ячмінь,
Буде все! Цвірінь-цвірінь!»
Проминуло днів доволі,
Горобець трудився в полі,
Лис вовтузився в дворі –
Пив од ранку й до зорі.
В лиса очі аж заплали,
Лис ходив в здоров'ї, в силі,
Тільки в лиса у жнива
Розболілась голова.

«Так гуде, немов дуплянка, –
Не піду я жати зранку.
А в полудень виглядай –
Вийду я збирать врожай».

Лис розлігся у кімнаті,
Горобець йде в поле жати,
До зорі маленький жав,
Лис до ночі пролежав.

Звіз горобчик з поля жито:
«Лисе, будем молотити!»
І зітхнув ледачий лис:
«Та... змолотимо колись».
І розсердився горобчик,
З огорожі вирвав стовпчик:
«Як не кинеш, лисе, лінь,
Я тобі – цвірінь-цвірінь! –
Не дам хліба, не дам пива,
За роботу, лисе, живо!»

Лис зітхнув, поліз на стіг,
А якраз вітрець пробіг.
Лис зрадів і каже з стогу:
«Вийшла буря на дорогу.
Буря нам розвалить стіг.
Я спиню її! Побіг!»
Лис мерщій побіг в долину.
Під кущем проспав всю днину.
А смерком

ліском

тюпком –

На вечерю із пивком.
В хату лізе лис, мов фура.
«Одвернув я, – каже, – бурю!
Бреше лис, і їсть за трьох,
Та за пивом ходить в льох.
А горобчик гордовито:
«Змолотив я, лисе, жито,
Наносив зерна засік –
Хватить нам на цілий рік!»
«От і добре, – лис говорить, –
Оженюсь я, пташко, скоро.
Переїду в інший край,
То поділимо врожай.
Просто будемо ділити:
Ти маленький, я – великий,
Дев'ять часток візьму я,
А десята вже – твоя...»

«Це грабіж! – горобчик каже. –
Забирайся з хати, враже!»

Лис очима люто – блим:
«Сам втікай, бо зараз з'їм!»

Зажурилася пташина,
Вийшла з хати на стежину,
І стежина повела
Пташку прямо до села.
Йде горобчик і ридає,
Наш Рябко його стрічає:
«Хто тебе зобидив так?
Я його зітру на мак!»
«Лис безхвостий, лис щербатий
Вживає мене з хати!..»

«Лис безхвостий? Лиходій!
Це старий знайомий мій.
Ну, бігцем до нього в гості,
Щоб загинув лис безхвостий!»
Сів горобчик на Рябка,
Та й помчали до ліска.
Долетіли вдвох до хати,
Бачать – в хаті лис щербатий
Всівсь на стіл, і їсть сальце,
Та в щербину лє пивце.
Кинувсь наш Рябко на нього.
Лис зі столу – до порога,
А з порога та й до стогу,
А від стогу прямо в ліс,
А Рябко його – за ніс:
«Я тебе провчу як треба! –
Буде, лисе, комір з тебе!»
Покотилися клубком
Дубняком, березняком...
Переміг Рябко наш лиса,
На ворюгу подивився:
«Так ти, лисе, і пропав!
Що посіяв, те й пожав!»

Г. К. Андерсен

ДІВЧИНКА З СІРНИКАМИ

Як холодно було в цей вечір! Ішов сніг, і сутінки огортали світ. А вечір був останній у році – переддень Нового року. В цю холодну і темну пору вулицями брела маленька убога дівчинка, боса і з непокритою голівкою. Правда, з дому вона вийшла взута, але чи ж варто брати до уваги величезні старі туфлі? Їх до того взувала її мама – ось які вони були великі – і дівчинка згубила їх сьогодні, коли кинулася тікати через дорогу, злякавшись двох карет, які мчали на великій швидкості. Одну вона так і не знайшла, другу забрав якийсь хлопець, сказав, що з неї зробить чудову колиску для своїх майбутніх дітей.

Ось дівчинка і брела босоніж, і ніжки її почервоніли і посиніли від холоду. У кишені її старенького фартушка лежало кілька коробок сірників. А одну коробку вона тримала в руці. За весь день вона не продала жодного сірника, і їй не пожертвували жодної монети. Вона, бідолашка, брела голодна і знесилена!

Сніжинки падали на її довге біляве волоссячко, яке лежало на плечах, але вона не відала, що воно гарне. З усіх вікон струменіло світло, на вулиці смачно пахло смаженою гускою – адже був переддень Нового року. Ось про що вона думала!

Нарешті дівчинка знайшла місце за виступом будинку. Тут вона сіла і зіщулилася, але холод став ще більше дошкуляти, а вернутися додому вона не сміла: адже їй не вдалося продати жодного сірника. За це батько наб'є її; та й дома, думала вона, теж холодно; вони живуть на горищі, де розгулює вітер, хоча в найбільші щілини вони запхнули солому і ганчірки.

Руки її зовсім залякли. Може, їх зігріло б полум'я маленького сірника?! Якби лише вона посміла дістати сірника, запалити його і погріти заляклі пальці! Дівчинка несміливо витягнула одного сірника і... чирк! Як спалахнув сірник, як яскраво він загорівся! Дівчинка прикрила його рукою, і сірник почав горіти рівним світлим полум'ям, ніби крихітна свічка.

Дивовижна свічка! Дівчинці здавалося, ніби вона сидить перед великою залізною піччю з блискучими мідними кульками. Як гарно горить у ній вогонь, яким теплом віє від нього! Але що це? Дівчинка простягнула ніжки до вогню, щоб погріти їх, – і раптом... полум'я погасло, піч зникла, а в руках у дівчинки залишився обгорілий сірник.

Вона запалила ще одного сірника, і коли його відблиск впав на стіну, вона стала прозорою, наче серпанок. Дівчинка побачила перед собою кімнату, а в ній стіл із білосніжною скатертиною та дорогим посудом; на столі стояла тарілка з печеною гускою, начиненою чорносливом і яблуками! Як смачно пахло! А найдивовижнішим було те, що гуска раптом зіскочила зі столу і, як була, з виделкою і ножом у спині, похитуючись, пошкандибала по підлозі.

Вона йшла прямо до бідної дівчинки, але... сірник погас, і бідолашна знову опинилася в суцільній темряві, перед холодною, вогкою стіною.

Дівчинка запалила ще одного сірника. Тепер вона стояла біля різдвяної ялинки. Ця лісова красуня була ошатніша тієї, яку дівчинка бачила на Святий вечір, підійшовши до будинку багатого крамаря і зазирнувши у вікно. Тисячі вогників горіли на її зелених гілках, а різнокольорові малюнки, якими прикрашають вітрини магазинів, зачарували дівчинку. Малеча простягнула ручку до них, але... сірник погас. Вогники все віддалялися і нарешті перетворилися на яскраві зірочки. Одна з них котилася по небу, залишаючи довгий вогняний слід.

«Хтось помер», – подумала дівчинка. «Коли падає зірочка, чиясь душа відлітає до Бога», – так казала її бабуся, котра нещодавно померла. Вона єдина в усьому світі любила і жаліла її.

Дівчинка знову запалила сірник і, коли засяяло світло, побачила в ньому свою стареньку бабуся, таку тиху і сяючу, таку добру і лагідну.

– Бабуся, – скрикнула дівчинка, – візьми, візьми мене до себе! Я знаю, що ти підеш, коли погасне сірник, зникнеш, як тепла пічка, як смачна печена гуска і прекрасна різдвяна ялинка!

І вона швиденько запалила всі сірники, які залишилися в коробці, – ось як їй хотілося втримати бабуся! І сірники спалахнули так яскраво, що стало світліше, ніж удень. Бабуся ніколи не здавалася дівчинці такою гарною, такою величною. Вона взяла дівчинку на руки, і, осяяні світлом і радісні, вони обидві вознеслися високо-високо – туди, де немає ні холоду, ні страху, – вони вознеслися до Бога.

Морозного ранку за виступом будинку знайшли дівчинку: щічки в неї були рум'яні, на губах застигла усмішка, але вона була мертва; вона замерзла в останній день старого року. Новорічне сонце світило над мертвим тілом дівчинки з сірниками; вона спалила майже цілу коробку.

– Дівчинка хотіла погрітися, – казали люди.

І ніхто не знав, які дивовижні речі вона бачила, серед якої краси вони разом із бабусяю зустріли Новорічне Щастя.

М. Чернявський

МОЛИТВА

Всі уже послули,
Мати ще не спить;
На молитві довго,
Довго так стоїть.
Як одну скінчила,

Другу почина...
Щиро та сердешно
Молиться вона.
Бачу – на коліна
Рідная стає,
Рученьки здійсмає,
Сльози нишком лє.
І вони по виду
Котяться, біжать,
В сяєві лампади
Іскрами блищать.
І мені так сумно,
Жалко так її,
Що від сліз темніють
Очі враз мої.

Цзінъ Цзян

ЛИСИЦЯ ТА МАВПА

На острові, посеред річки, росло дерево, на якому стигли червонобокі персики. Через ці знадливі плоди лисиця та мавпа втратили спокій. Сиділи вони якось на березі й гадали, як би його через річку перебрались. Нарешті, порадившись, вирішили, хоч важко було, а таки зробити кладку через річку. Знайшли довгу колоду і перекинули її через протоку.

Але колода вузька, удвох по ній не пройдеш.

– Я піду першою, а ти слідом за мною, – запропонувала лисиця.

Мавпа не перечила і пропустила лисицю вперед. Але хитра лисиця й гадки не мала ділитися здобиччю. Перейшовши на острів, вона відіпхнула колоду від берега і, сміючись, сказала:

– Не пощастило тобі сьогодні, сестрице мавпо, покуштувати персиків. Іди собі додому.

Розгнівалася мавпа, але, погамувавши злість, теж засміялась:

– Ласуй персиками на здоров'я, але додому ти вже не повернешся.

Схаменулася тоді лисиця, заплакала і стала благати:

– Люба мавпочко, ми ж з тобою давні друзі. Врятуй мене!

А мавпа відвернулася і пішла собі додому.

● **Поміркуй і дай відповідь:**

1. Чи справедливо був покараний князь Бурумिर – персонаж твору «Азальгеш»?
2. Чому співці склали багато чудових пісень про Азальгеш?
3. Як ти розумієш слова з оповідання Б. Ферреро «Присутні усвідомили, що Бог досконало розуміє всі їхні страждання».
4. Поясни назву казки М. Стельмаха. Пов'яжи це прислів'я з темою уроку.
5. Як ти думаєш, чому померла маленька дівчинка, яка продавала сірники?
6. Сформулюй повчання, що є в казці Г. К. Андерсена.
7. Які слова, з твоєї точки зору, найголовніші у вірші «Молитва»?
8. За що була покарана лисиця в казці Цзінь Цзяна?

Урок 29–30

Світло для світу

Б. Грінченко

ЯК ТРЕБА ЖИТИ

Жив собі один чоловік, хазяїн. Був він дуже праведний і такий старий був, що вже й правнуків діждав. І всі його, і свої й чужі, любили й поважали, і як кому треба було в якому ділі поради, то вже до нього йшли радитися.

Прийшов час умирати старому. Позбиралися коло нього і свої, й чужі, всі плачуть, прощаються з дідом. Почав він із дітьми прощатися. Старший син заплакав та й каже: «Тату, навчіть мене, як мені жити без вас на світі».

А старий каже йому: «Як ти, сину, народився на світ, так ми всі раділи, а ти плакав. Живи ж так, щоб як доведеться тобі вмирати, так щоб усі плакали, а ти один радів».

Помер дід, а слово його впало людям у душу. Тим не забули діда, і досі про його згадують, та про його науку кажуть.

Г. К. Андерсен

ПІДСНІЖНИК

Лютував зимовий вітер, а в будиночку було дуже тепло і затишно. Тут квіточка ховалася в своїй цибульці під землею і снігом. Потім почав накрапати дощ. Краплі пробивали снігову ковдру і застукали по цибулинці. Вони сповіщали про світло і красу наземного світу, а потім крізь сніг пробився ніжний, але наполегливий промінь сонця і зігрів цибулинку квіточки.

– Хто там? Увійдіть! – сказала квітка.

– Не можу! – сказав сонячний промінь. – Я ніяк не можу відчинити двері. Почекай до літа, тоді я наберуся сили.

– А коли буде літо? – запитала квітка і повторювала своє запитання кожного разу, коли новий сонячний промінь пробивався під землю. Але до літа було ще далеко, всюди лежав сніг і кожної ночі вода замерзала.

– Як мені це набридло! – сказала квітка. – Все тіло ние! Я хочу потягнутися, вийти на волю, я повинна вклонитися літу і побажати йому доброго ранку. Ой, яке це буде щастя!

Квітка встала, потягнулася і натиснула на свою оболонку, яка розм'якла від теплої землі, теплої води і сонячних променів. Вона піднялася вгору, несучи на зеленому стеблі блідо-зелений пуп'янок, дбайливо вкритий вузькими щільними листочками, і опинилася в снігу.

– Раді вітати! Раді вітати!

І квітка піднялася зі снігу назустріч світлим сонячним променям.

Промені пестили і цілували її так ніжно, що вона зовсім розкрилася. Вона стояла біла, наче сніг, прикрашена зеленими смужечками, зніяковіло і радісно схиливши голову.

– Прекрасний підсніжник! – співали сонячні промені. – Який він ніжний і свіжий! Ти перший! Ти єдиний! Ти несеш у міста і села звістку про літо, про тепле літо. Весь сніг розстане, розвіються холодні вітри! Прийде наша пора! Все зазеленіє. У тебе з'являться друзі: спочатку бузок, а потім троянди, але ти перший, такий ніжний, такий прозорий!

Підсніжнику було радісно, ніби в повітрі лунав спів, ніби сонячні промені пронизали його листки і стебельце. І він стояв ніжний і тендітний і разом із тим сильний у своїй юній красі. Він стояв у біло-зеленому вбранні і славив літо. Але до літа було ще далеко, хмари закрили сонце, і подув різкий холодний вітер.

– Ранувато ти з'явився! – сказали Непогода і Вітер. – Ми ще покажемо тобі свою силу! Ти ще нас злякаєшся! Сидів би краще вдома і не вискакував надвір хизуватися своїм вбранням. Не прийшла ще твоя пора!

І знову наступили холодні дні. Потягнулися похмурі дні без жодного сонячного променя. Погода стояла така, що маленький підсніжник міг за-

мерзнути. Але він і сам не знав, скільки в ньому сили: її додавали життєрадісність і віра в те, що літо обов'язково прийде. І стояв він, сповнений любові, віри і надії, у білому вбранні на білому снігу і схилив голову, коли густо падав лапатай сніг та дув холодний вітер.

– Ти зламаєшся, – казали йому вони. – Замерзнеш, засохнеш! Що ти тут шукав? Чому повірив сонячному променю? Так тобі і треба, нерозумний. Ех, ти, вісник літа!

– Вісник літа! – зраділи діти, що вибігли в садок. – Подивіться, який він славний, який гарний, найперший, єдиний!

І від цих слів підсніжникові стало так хороше, ніби він відчув тепло сонячних променів. Радіючи, він не помітив, що його зірвали. Він лежав у дитячій долоньці, дитячі уста його цілували, він опинився в теплій кімнаті, на нього дивилися ласкаві оченята, його поставили в воду, таку життєдайну, що йому здалося, ніби настало тепле літо.

Б. Ферреро

СВІТЛО

- Чи ви бачили у церкві якесь світло? – запитала у дітей катехитка.
- Люстри.
- Свічки.
- Лампади.
- Сонце у вікні.

Діти затихли, задумалися.

– Може, ще щось? – перепитала катехитка.

Одна дівчинка підняла руку і відповіла:

– Очі.

Чому ми так часто забуваємо про світло всередині нас? Чому дозволяємо йому згаснути?

А. Дімаров

ДЛЯ ЧОГО ЛЮДИНІ СЕРЦЕ

Казка

В густому-прегустому лісі, де майже ніколи не з'являлися люди, жило поміж корінням дерев плем'я дерев'яних чоловічків. Весь свій вік – а жили вони дуже довго – чоловічки оті нічого не робили, бо їм не треба було ні їсти,

ні пити, ані зодягатися: вони ж були дерев'яні, і найлютіший мороз не міг їм дошкулити.

Весь день бігали вони по землі, залазили на дерева, метушилися безладно, не знаючи й самі, чого вони хочуть. Вони не мали сердець, тому не могли ні любити, ані ненавидіти, не знали, що таке радість чи гнів, злість або співчуття. Якщо й траплялося якомусь чоловічкові через власну необережність зірватися з високого дерева та зламати хребет, решта відразу ж збігалася, товпилася довкола нього, тріщала дерев'яними голосами, вертіла довгоносими головами, але й це видовисько їм дуже швидко набридало, і вони розбігалися, залишаючи свого товариша догнивати на непривітній лісовій землі.

Їх не любили звірі, бо вони часто кидалися із сосен гострими шишками – не зі злості, звичайно, а просто тому, що їм нічого було робити. Ненавиділи птахи, бо чоловічки руйнували їм гнізда, викидали додолу яйця, щоб подивитися, як вони розплескаються, впавши на землю. І тому ні звірі, ні птахи не забиралися сюди, а якщо, бувало, й заскочить якийсь необачливий заєць, рятуючись від вовка чи лисиці, то відразу ж намагається вибратися звідси.

Тож зрозуміло, як були здивовані усі чоловічки, коли в їхньому володінні з'явилася невелика дівчинка. Вони б, може, й не помітили її, але дівчинка весь час когось гукала, а потім сіла під сосною й заплакала.

Чоловічки відразу ж збіглися до неї, причаївшись за корінням дерев, почали її роздивлятися.

– Що то? – вражено запитували одні, помітивши, як із очей дівчинки капають сльози.

– То, мабуть, дощ, – відповідали інші.

Врешті один із них, найцікавіший та найхоробріший, не витримав, виїшов з-за кореня.

– Дівчинко, що це в тебе таке? – запитав він, підставляючи тоненьку ручку під світлі краплини.

Як не була здивована дівчинка – адже вона жила у наш час і твердо знала, що такі чоловічки бувають тільки в казках, – тож як не була вражена дівчинка, однак переборола свій страх і чемно відповіла:

– Це я плачу.

– А що таке «плачу»? – поцікавився відразу дерев'яний чоловічок, бо серед його племені ніхто ніколи не плакав.

– Це – коли ллються сльози.

– А що таке «сльози»?

Дівчинка тільки схлипнула і показала чоловічкові на його долоню, де вже назбиралося світленьке озерце її сліз.

– А чого у тебе ллються сльози? – допитувався дерев'яний чоловічок, бо він, повторюю, був дуже цікавий.

– Бо я заблудилася і... і не знаю, як вийти з лісу.

– Ти хочеш вибратися, з лісу? – вражено перепитав чоловічок. – А хіба є на світі щось інше, крім лісу?

– Звичайно є. І степи, і гори, і моря, й океани, й міста, і села.

Чоловічок аж затремтів від цікавості. А що в його пустенькій голові не було майже розуму, а тільки легкі швидкоплинні бажання, то він відразу ж почав прохати дівчинку:

– Покажи мені все оте, про що ти щойно сказала!

– Добре, – погодилася дівчинка, – але ти спершу виведи мене з цього страшного лісу.

Чоловічок навіть не оглянувся на своїх одноплемінників, які повитикали цікаві голівки свої з-за густого коріння.

– Йди за мною! – та й побіг-пострибав поперед дівчинки на тонюсінських ніжках.

Вони йшли довго, дуже довго. Продиралися крізь густий чагарник, спускались у глибокі яруги, де у вічному похмурому мороці дзюркотіли холодні струмки, обходили товстелезні дерева, а лісові, здавалося, не буде кінця-краю.

– Не спіши так! – врешті попросила дівчинка. – Давай перепочинемо, бо у мене вже болить серце.

– А що таке «серце»? – поцікавився одразу дерев'яний чоловічок. Він підстрибував перед дівчинкою, що, знеможена, опустила на землю, і зовсім не відчував втоми: у нього не було жодних м'язів.

– Серце? – задумалась дівчинка. – Це те, без чого не може жити людина.

– Покажи мені своє серце!

– Я не можу тобі його показати – воно в мене у грудях. Чоловічок замислився – якщо він взагалі здатний був мислити, – потім запитав:

– А його дуже важко дістати?

– Його не дістають – з ним народжуються.

– Я теж хочу мати серце!

«Де ж я тобі його візьму?» – хотіла було відповісти чоловічкові дівчинка, але тут же подумала, що це буде дуже неввічливо: адже він погодився вивести її з лісу.

– Давай мені своє серце! – приставав тим часом до неї чоловічок.

– Я не можу віддати тобі своє серце, бо без нього я помру, – відповіла йому нарешті дівчинка. – Але послухай сюди. В нашому місті є один лікар, який збирає серця людей, що померли. І серця оті живуть у нього довго-довго. Якщо хочеш, заїдемо до нього, і ти попросиш у нього серце. Він добрий, він тобі не відмовить.

– Гарзд! – зрадів чоловічок і нетерпляче підскочив: – Пішли швидше, бо я теж хочу мати отаке, як у тебе, серце.

Довго йшли вони лісом, доки добралися до узлісся – прямо навпроти величезного міста. Посадила дівчинка дерев'яного чоловічка в кошик – боялася, щоб хтось на нього не наступив, – та й понесла до славетного лікаря.

Не думайте, що цього лікаря не існує на світі. Я просто не хочу називати його адреси, бо тоді в нього не буде й хвилини для важливої наукової роботи, яку він ще й досі не закінчив: ринуться до нього відразу ж тисячі людей – міняти серця.

Тож я не розкакую, яким тролейбусом їхала дівчинка, на якій зупинці вийшла, до якого будинку зайшла та в які двері подзвонила, – прийде час, ви про це дізнаєтесь самі. А розкажу краще вам, як зустрів їх лікар і що він сказав, почувши незвичайне прохання дерев'яного чоловічка.

– Серце?.. Гм... А яке ж серце ти хочеш собі вибрати?

– Те, що його носять люди, – відповів тоненьким голосом чоловічок, бо він дуже сторопів, потрапивши в цей величезний кабінет із скляними полицями, із сліпучо-білими стінами та викладеною світлим кахлем підлогою.

– Люди мають різні серця, – строго відповів лікар і, подумавши, хитнув головою: – Добре, я покажу тобі серця, які в мене є, а ти уже вибереш сам, яке тобі сподобається.

Чоловічок погодився, і лікар пішов із ним уздовж застаканих полиць. Там у великих і малих прозорих банках, наповнених якоюсь рідиною, пульсували людські серця.

– Оце серце злої людини, – показав на одну банку лікар. – Бачиш, яке воно жовте та зморщене!

– Я не хочу цього серця, воно некрасиве! – швидко відповів чоловічок, і лікар посміхнувся схвально.

– А ось блискуче, як пластмасова кулька, – далі показував лікар. – Бачиш, яке воно свіже: довго ж стукотіло, ніскільки не зносилося. Це – серце байдужої людини.

Чоловічок постояв, вагаючись: серце йому дуже сподобалось – воно ж таке блискуче! – але він хотів побачити й інші серця, і вони рушили далі.

– В отій он банці – серце бандита...

– А чому воно чорне?

– Воно почорніло від злочинів...

– А це чие серце?

Перед ними не плавало, а лежало на дні банки дивовижне серце: похмуре, сіре, важке, наче висічене з твердої каменюки.

– Це – серце одного чоловіка, який дбав лише про себе і відвертався від інших людей.

І хоч чоловічок мало що зрозумів, однак не захотів брати і це серце: надто вже неприємний вигляд воно мало!

Довго ходили вони вздовж полиць із серцями, а чоловічок все не знаходив собі до вподоби. Врешті лікар дістав із найвищої полиці ще одну банку, поставив її на стіл із білого мармуру.

– Оце серце однієї дуже доброї людини. Бачиш, яке воно велике та світле!

– А що то за червоні голочки, що витикаються з нього? – поцікавився чоловічок.

– То не голочки, а нерви. Саме вони роблять серце дуже чутливим та неспокійним, і той, кому дістанеться воно, нехай не розраховує на легке та безжурне життя. Тріпотітиме його серце людськими стражданнями і болями, навіть найменше горе, що світитиме в очах стрічної людини, будитиме в ньому такий гострий відгук, що воно не заспокоїться, аж доки людина ота хоч трохи не втішиться... Ось подивись...

Лікар зненацька ударив рукою об гостре ребро столу, скривився від болю, і серце відразу ж затріпотіло, забилося так, неначе хотіло вискочити із банки.

– Я візьму його! – сказав зачарований чоловічок.

– Добре, я пересаджу тобі оце серце, – погодився лікар. – Але перш ніж брати його, ти добре подумай. Адже ти з цим серцем не знатимеш, що таке спокій.

Та чоловічок уперто твердив:

– Я хочу мати це серце!

І лікар розсік йому дерев'яні груди, вклав до них серце, що колись належало добрій людині.

Дивно і незвично почував себе чоловічок, повернувшись до своїх одноплемінників. Темний густий ліс наче розступився перед ним, став чистіший, прозоріший, і все, що жило в ньому та дихало – від найдрібнішої комашки до найбільшого звіра, – все збуджувало в чоловічкові уже не легковажну швидкоплинну цікавість, а постійну увагу, співчуття, а то й жаль.

Почне хто-небудь із його одноплемінників дратувати роботящу мурашку, чоловічок відразу ж і зупинить його:

– Облиш! Хіба ти не бачиш, що вона несе додому їжу?

Побачить підраненого птаха, оточеного цікавими чоловічками, відразу ж почне докоряти:

– Не чіпайте його! Хіба ви не знаєте, що йому боляче? Хіба вам не жаль його?

– А що таке «жаль»? – запитували у нього дерев'яні чоловічки, стукаючись порожніми головами.

Як він міг їм пояснити, що таке «жаль»? Адже вони не мали сердець, вони нічого не могли відчутти, – отож і зрозуміти!

Тільки один дерев'яний дід, який не один раз зустрічався з людьми та чув від них, що таке «жаль», авторитетно сказав:

– За всіх не переболієш, усім не допоможеш. Інших будеш жаліти – сам довго не проживеш.

І всі відразу ж погодилися з ним, бо в нього була найдовша борода. Не погодився тільки наш дерев'яний чоловічок, але промовчав.

Бо хіба ж могли вони, позбавлені сердець, зрозуміти його?

Отак, може, і жив би наш чоловічок серед своїх дерев'яних братів, вболіваючи за кожного скривдженого, захищаючи кожного, хто потрапив у біду, коли б не трапився один випадок...

Це було взимку. Ліс стояв сонний, закутий морозом, припорошений снігом. А під високим дубом сидів нерухомо хлопчик, що заблукав так само, як і ота дівчинка, і, стуливши безсило повіки, вже й не намагався звестись на ноги.

– Що з ним таке? – запитували один в одного дерев'яні чоловічки, збігшись за новою забавою до сонного хлопчика.

– Він замерзає, – сказав дід із найдовшою бородою і пиховито оглянувся, потішений власною мудрістю. – Я уже бачив, як замерзають люди. От ми трохи почекаємо, і цей хлопчик зовсім перестане дихати.

Отут і підбіг до хлопчика наш чоловічок. Жаль стискав йому серце, пронизував тисячами голок. Ухопив хлопчика за рукав, почав торсати – будити його:

– Хлопчику, встань!.. Хлопчику, встань!.. – але в хлопчика тільки затріпотіли вії, прямо в сніг опустилася біла рука.

Оглянувся чоловічок безпорадно: лише холодний сніг навкруги, крижане сонце вгорі та байдужі його родичі довкола. «Він зараз замерзне!» – подумав у розпачі дерев'яний чоловічок, і таким пекучим жалем пройнялося його серце, що воно раптом спалахнуло – загорілося яскравим вогнем.

Довго горів чоловічок, зігриваючи хлопчика, рятуючи його від неминучої, здавалося б, смерті. А коли хлопчик, зігрівшись, звівся і пішов, навіть не зрозумівши, кому він завдячує власним життям, дерев'яні чоловічки оточили свого догораючого брата, від якого лишилися тільки жевріючі вуглинки та обпалена голова із сумними, повними жалю очима. Вони тріщали дерев'яними голосами і, не відаючи, що таке жаль, любов, співчуття, здивовано допитувалися:

– Чого у тебе такі сумні очі?

– Бо мені жаль вас, – ледь чутно відповів їм догораючий чоловічок. – Але цього вам не дано зрозуміти.

Б. Ферреро

КАЛЮЖА

Була колись невелика калюжа. Калюжа жила собі щасливо і тішилася, коли в неї в'їжджало якесь авто і вона могла обляпувати перехожих.

«Сонце – це смерть для калюжі», – часом думала вона, і від тієї думки її аж страх збирав.

Один поет, замислившись, вступив у калюжу. Проте він не образився на неї, а навпаки, – вони заприятелювали.

«Доброго дня!» – сказав він до неї.

Калюжа відповіла: «Доброго дня!»

«Як ти прийшла на землю?» – спитав поет.

Калюжа, замість відповіді, зібралася і показала йому відображення хмари.

Вони довго розмовляли про дощ, про Великого Батька і про страх, яким жила калюжа, – страх перед сонцем.

Поет хотів, щоб калюжа позбулася своїх побоювань. Він розповів їй про неймовірну морську просторінь, про риб, що плюскочуть у ній, про радісні хвили. Він говорив, що море було батьком і матір'ю калюжі і що життя на землі залежить від сонця й води. Життя калюжі також.

Уже настав вечір, а поет і калюжа були поглинуті своїм діалогом.

Через кілька днів поет повернувся до своєї мокрої приятельки. Він побачив її, коли вона танцювала у повітрі під теплими променями сонця.

Калюжа подякувала: «Я зрозуміла це завдяки тобі. Коли сонце так лагідно мене обіграло, я перестала боятися і дозволила, щоб воно забрало мене до себе. А тепер дикі гуси показують мені дорогу до моря. Бувай! Не забувай про мене!»

Вуглина відчувала себе брудною й осоружною, геть непотрібною. Вона вирішила стати білою і чистою. Перепробувала різні способи, і хімічні, і хірургічні, але все намарно.

– Стань вогнем, – почувала вона.

Вуглина стрибнула у вогнище і перетворилася на нову істоту – ясну, чудову, блискітливу, гарячу і пломінку.

«Згориш», – сказали їй.

«Але я даю світло і тепло», – відповіла вуглина, яка нарешті була щаслива.

Дозволь, щоб світло і племін Духа Святого обняли тебе. Яснітимеш, як зоря у просторі на дорогах Того, Хто не має кінця і краю.

Р. Іваничук

ІКОНА БОЖОЇ МАТЕРІ (уривок із роману «Яничари»)

Натовпом втискалися люди в ущелину Маріам-дере, тривожний неспокій охопив Марію, як перед зустріччю з рідною оселею після довгої розлуки.

Дрібно дрижало тіло, судорожно стискала Мальву за руку. Забула про Стратона, пробиралася вперед поміж людей, спиналася по схилу до печер Маріянполя, щоб звідти побачити чудотворну ікону на скалі: вона єдина може принести їй рятуюнок.

Люди стояли і набожно вдивлялися в протилежний берег ущелини. Марія проштовхувалась уперед, вона вже побачила вікна печерної церкви, святих отців у ризах, але її, спасительки, ще не відшукала очима. Звелась на камінь – побачила. Це не була звичайна ікона Божої Матері, яку не раз бачила в церквах. Зі скелі на юрбу знедолених людей дивилася зажурена жінка з дитиною на руках. Обабіч неї стояли два молодих чоловіки з німбами над головами, і зовсім не були вони схожі на святих, радше на дорослих синів цієї скорбної матері.

Марія дивилася і не чула, що говорив Стратон, не слухала лепету Мальви. Ні, це не чудотворна ікона, це звичайна жінка з дорослими синами і маленькою дитиною на руках... Як їй удалося, як їй удалося?.. Схлипнула раптом Марія, ридання прорвалося крізь горло, вона впала обличчям до землі, застогнала:

– Ти вберегла! Ти вберегла!..

Її підвів Стратон, заплакала Мальва, злякавшись материної розпуки, і тут пролунав ангельський хор, що заповнив усю долину, весь світ, і народ підхопив пісню різними мовами на один мотив:

Пресвятая Богородице,
Спаси нас!

Цю молитву Марія чула не раз, сама співала її, хоч і не знала, чому просять: «Пресвятая Богородице, спаси нас».

– Пресвятая Богородице, спаси нас! – лунав крик розпачу у вузькій ущелині Маріам-дере, молитва волала до неба, повторювалась настирливо без кінця, і здавалось, не витерпить всетерпимий Бог. Впаде небо, здригнуться гори, зійдуть зі скелі дорослі сини святої жінки, стане їх по два біля кожної осиротілої матері, і виведуть вони матерів на ясні зорі, на тихі води, у край веселий.

Пресвятая Богородице,
Спаси нас!

Л. Глібов

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Христос воскрес! Радійте, діти,
Біжіть у поле, у садок,
Збирайте зіллячко і квіти,
Кладіть на Божий Хрест вінок!
Нехай бринять і пахнуть квіти,
Нехай почує Божий рай,
Як на землі радіють діти
І звеселяють рідний край.
На вас погляне Божа Мати,
Радіючи з святих небес...
Збирайтесь, діти, нум співати:
Христос воскрес! Христос воскрес!

● **Поміркуй і дай відповідь:**

1. Що означає повчання батька: «Як доведеться тобі вмирати, так щоб усі плакали, а ти один радів» із твору Б. Грінченка?
2. Чи приніс підсніжник із однойменної казки Г. К. Андерсена світло і радість у життя людей? Кого з тих, хто тебе оточує, можна порівняти з цією квіткою?
3. Про яке світло йдеться в оповіданні Б. Ферреро?
4. Розкажи про життя дерев'яних чоловічків – персонажів казки А. Дімарова – до появи дівчинки. Чи знали вони світло?
5. Які серця побачив дерев'яний чоловічок у лікаря? Що і чому вибрав?
6. Чи вважаєш ти правильними слова дерев'яного діда із найдовшою бородою?
7. Кого і чому жалів догораючий дерев'яний чоловічок?
8. Як вплинула молитва на Марію та інших людей?
9. Що означають для людини слова: «Христос воскрес!»?

Зміст

Урок 1. Євангеліє – Добра Новина	
Т. Шевченко. «Ну що б, здавалося, слова...»	3
К. Зиновій. О ПИСАНІЇ СВЯТОМ І О УЧАЩИХСЯ ЄГО	3
Б. Ферреро. СТЕЖКА	3
Д. Дефо. ЛІКИ ДЛЯ ДУШІ І ТІЛА. Уривок із роману «Пригоди Робінзона Крузо»	4
Є. Маланюк. «Знову Біблія літа розкрила...»	7
Урок 2. Ісус Христос – Учитель	
Олег Ольжич. МОЛИТВА	8
Б. Ферреро. ХТО ПРО НАС ПАМ'ЯТАЄ	9
П. Тичина. ЗОЛОТИЙ ГОМІН.	9
Б. Ферреро. СВЯТО СОТВОРЕННЯ	10
І. Франко. БОРИС ГРАБ.	11
С. Руданський. ВОДОХРЕЩІ ХРИСТОВІ	21
Г. К. Андерсен. ТАЛІСМАН	22
Т. Осьмачка. УКРАЇНА	23
Урок 3. Ісус навчає притчами	
Б. Ферреро. ЧУДО	24
О. Вайльда. ВЕЛЕТЕНЬ-СЕБЕЛЮБЕЦЬ	25
Олег Ольжич. БОГ ЯСНИЙ МІЖ ЛЮДЬМИ ХОДИТЬ.	29
Г. Квітка-Основ'яненко. МАРУСЯ. Уривок	29
Л. Костенко. «...Буває часом спігну від краси...»	30
Урок 4. Мета людського життя та засоби її досягнення	
Д. Дефо. ДОПОМОГА ГОСПОДА. Уривок із роману «Пригоди Робінзона Крузо»	31
Б. Ферреро. ЧЕЛЯДНИК.	33
Л. Костенко. ПЕРШ, НІЖ ПІВЕНЬ ЗАПІЄ	33
Б. Грінченко. БІЛКА	34
Б. Ферреро. ПОСТУП.	35
Урок 5–6. Правильна основа життя	
О. Вайльда. ЮНИЙ КОРОЛЬ	36
Б. Ферреро. УПЕВНЕНІСТЬ	46
Г. К. Андерсен. РОМАШКА	47
Д. Павличко. ПТИЦЯ.	50
Е. де Мелло. ЗІРКА НА ГОРІ	51
Урок 7. Вибір цінностей	
В. Волочай. ВИБУХАЄ СВІТ	52
Б. Ферреро. БЮРОКРАТІЯ.	53
В. Стус. «Відчув себе й досить...»	53

С. Лагерлеф. ПОКІРНИЙ НІЛЬС. Уривок із твору «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми»	54
Урок 8. Слухати та приймати слова правди	
В. Александрів. ПРИТЧА ХРИСТОВА	55
Б. Ферреро. КАНАТОХОДЕЦЬ	56
Г. К. Андерсен. ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ МАТЕРІ	57
Урок 9. Гордість та смирення	
Г. К. Андерсен. ЗЛИЙ КНЯЗЬ	61
Б. Ферреро. ТРИ СЛОВА	63
Є. Шентао. ПАМ'ЯТНИК СТАРОДАВНЬОМУ ГЕРОЮ.	64
В. Кордун. ПСАЛОМ БЕЗ ОБРІУ	68
Урок 10. Терпіння і справедливість	
Б. Ферреро. БАМБУК	69
Г. К. Андерсен. ГИДКЕ КАЧЕННЯ	70
Л. Павленко. РІДНА МАТИ	75
Е. де Мелло. ЛІТНЯ ПАНІ ПІКЛУЄТЬСЯ ПРО ЛІТНЮ ПАНІ	79
Урок 11. Відповідальність за вчинки	
І. Франко. МІЙ ЗЛОЧИН	80
С. Лагерлеф. СІРИЙ. Уривок з твору «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми»	86
Д. Грінвуд. ВАЖКИЙ ВИБІР	95
Б. Ферреро. СПОКУСА.	101
В. Волочай. ПРИГОДА В ГОРОБИНУ НІЧ	102
Урок 12. Працелюбність і винагорода за працю	
Б. Ферреро. ПРИНЦЕСА	104
М. Коцюбинський. ХАРИТЯ.	105
М. Рильський. СИНОВІ	109
Урок 13–14. Плакаймо свої таланти	
Олег Ольжич. ГОСПОДЬ БАГАТИЙ НАС БЛАГОСЛОВИВ	111
Б. Грінченко. КОРОВА, КІНЬ, ВІВЦЯ ТА СОБАКА.	111
Бруно Ферреро. ПРОМИНУЛО З ВІТРОМ	112
Л. Костенко. КОЛЬОРОВІ МИШІ.	113
Г. К. Андерсен. Є Ж РІЗНИЦЯ	115
М. Луків. «Не вірте, що ви людина звичайна...»	117
Урок 15. Послух і непослух	
Д. Дефо. ДУХОВНЕ ПРОЗРІННЯ. Уривок із роману «Пригоди Робінзона Крузо»	118
І. Левицький. ВІТРОГОН	121
Б. Ферреро. КАМ'ЯНИЙ ЛЕВ	126
В. Земляк. ЛЕЛЕЧИЙ СУД	127
Урок 16. Повага до людей	
Г. К. Андерсен. ПРОПАЩА	128
Б. Ферреро. БЛАГОСЛОВЕННЯ	133

С. Васильченко. ДОЩ	134
О. Кобилянська. ЖЕБРАЧКА	136
Д. Дефо. ЗАБЛУКАНА ВІВЦЯ. Уривок із роману «Пригоди Робінзона Крузо»	138
Урок 17. Співчуття та милосердя	
Т. Бордуляк. ЖЕБРАЧКА	143
Б. Ферреро. МОЛОДЬ	146
М. Кононенко. БОГ У ГОСТЯХ. Казка	147
Урок 18. Вміння прощати	
Б. Грінченко. ГРИЦЬКО	151
Т. Бордуляк. МИХАЛКОВІ РАДОЩІ	155
О. Білоусенко. СЕСТРА	165
Б. Ферреро. СЕРЦЕ БОГА.	169
Е. де Мелло. ПРОЩЕННЯ НАЦИСТАМ	169
М. Старицький. БУЛАНКО	170
Урок 19. Цінність добрих справ	
Б. Ферреро. ДОСТАТНЬО	177
В. Земляк. ДОБРЕ СЛОВО	178
Сяо Ганьню. ТРИ ДЕРЕВА	180
Цзінь Хе, Лінь Ді. БАБУСИНІ ФІНІКИ	184
Є. Ярошинська. В ЛІСІ	185
Урок 20–21. Універсальний моральний закон	
О. Кониський. СВЯТА ПРАВДА	189
Б. Ферреро. ВІВЦЯ	189
І. Жиленко. «Я виходжу і тихо молюсь...»	190
Б. Ферреро. ВОВК У ВІФЛЕЄМІ	191
О. Вайльд. ЩАСЛИВИЙ ПРИНЦ	192
О. Хайям. «Всі таємниці пильно зберігай...»	199
Б. Грінченко. ДІТИ І ГНІЗДЕЧКО	200
Б. Ферреро. ПУДЕЛКО	200
С. Лагерлеф. ІСТОРІЯ НЕВДАХИ. Уривок із твору «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми».	201
Урок 22. Поширення добра у світі	
І. Жиленко. «Над нашим потоком...»	207
Б. Ферреро. ПОБАЖАННЯ	208
Г. К. Андерсен. П'ЯТЕРО З ОДНОГО СТРУЧКА.	209
Б. Ферреро. НАЙЛІПШЕ ВИНО	211
М. Стельмах. «Боюсь людей, що проживуть як гості все життя...»	212
Урок 23. Основа радості	
Т. Бордуляк. ГАВРИЛО ЧОРНИЙ	213
С. Лагерлеф. ДОПОМОГА БІЛЦІ СІРЛЕ. Уривок із твору «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми».	217
Б. Ферреро. БАРИЛЬЦЕ	219

Урок 24. Відповідальне ставлення до життя	
М. Луків. МЕДИТАЦІЯ	220
ОТАМАН МАТЯШ СТАРИЙ. Народна дума	221
Б. Ферреро. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	222
Т. Бордуляк. ДІТИ	222
Урок 25. Наполегливість у добрих справах	
П. Граб. ДІТЯМ.	227
Т. Бордуляк. ДІД МАКАР.	227
Б. Ферреро. ОСТАННЄ МІСЦЕ	235
Г. К. Андерсен. РУСАЛОЧКА	236
Урок 26. Щедрість і захланність	
Д. Родарі. СОНЦЕ Й ХМАРА	246
Лу Фін. ЗОЛОТА СОКИРА	246
Б. Ферреро. БАЖАННЯ	248
Е. де Мелло. ВСЕ БАГАТСТВО ЗА ОДНУ ГОДИНУ ЖИТТЯ	249
Б. Грінченко. ЗЛИДНІ	249
Езоп. СОБАКА З КУСНЕМ М'ЯСА	251
П. Гірник. УРОК	251
Урок 27. Справедливість та винагорода	
Б. Ферреро. ОПОРА	253
М. Стельмах. МАК ЦВІТЕ	254
Б. Грінченко. ТРИ МЕТЕЛИКИ	256
Бруно Ферреро. КОШТОВНИЙ КАМІНЬ.	257
Урок 28. Остаточна перемога добра над злом	
П. Засодимський – О. Білоусенко. АЗАЛЬГЕШ	258
Б. Ферреро. СУДНИЙ ДЕНЬ	263
М. Стельмах. ЩО ПОСІЄШ, ТЕ Й ПОЖНЕШ	264
Г. К. Андерсен. ДІВЧИНКА З СІРНИКАМИ	270
М. Чернявський. МОЛИТВА	271
Цзінь Цзян. ЛИСИЦЯ ТА МАВПА	272
Урок 29–30. Світло для світу	
Б. Грінченко. ЯК ТРЕБА ЖИТИ	273
Г. К. Андерсен. ПІДСНІЖНИК.	274
Б. Ферреро. СВІТЛО.	275
А. Дімаров. ДЛЯ ЧОГО ЛЮДИНІ СЕРЦЕ. Казка.	275
Б. Ферреро. КАЛЮЖА	280
Р. Іваничук. ІКОНА БОЖОЇ МАТЕРІ. Уривок із роману «Яничари»	281
Л. Глібов. ХРИСТОС ВОСКРЕС!	283

Навчальне видання

ОСНОВИ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЕТИКИ

ХРЕСТОМАТІЯ

6 клас

Упорядник *І. Є. Мазур*

За редакцією
доктора педагогічних наук *В. М. Жуковського*

Керівник проекту *С. О. Макаревич*
Відповідальна за випуск *О. О. Бородіна*
Відповідальна за верстку *Л. Ф. Усаненко*

Підп. до друку 01.11.2016. Формат 70×100/16. Друк офсетний.
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 23,2. Обл.-вид. арк. 16,3. Вид.
код Л0771У. Наклад 3000 пр. Зам. №16-3096

Видавництво «Літера ЛТД».
03680, Київ, вул. Нестерова, 3, оф. 508.
Телефон для довідок **456-40-21**. E-mail: litera_l@i.com.ua
Свідоцтво про реєстрацію № 923 від 22.05.2002 р.
Віддруковано в КТ «Забеліна-Фільковська Тетяна Сергіївна
і компанія “Київська Нотна фабрика”».
04080, м. Київ, вул. Кирилівська, 51а.

З питань реалізації звертатися за телефонами:
у Києві – (044) 456-40-21; 599-14-53; Харкові – (057) 712-91-44;
Білій Церкві – (04563) 3-38-90; Вінниці – (0432) 55-61-10, 27-70-08;
Дніпрі – (056) 785-01-74, 735-18-33;
Житомирі – (0412) 41-27-95, 46-52-13;
Івано-Франківську – (067) 343-11-37;
Луцьку – (067) 370-10-23, (0332) 23-39-53;
Львові – (032) 244-14-36; Миколаєві – (0512) 67-01-38;
Одесі – (048) 737-46-54; Тернополі – (0352) 49-58-36;
Черкасах – (0472) 51-22-51, 36-72-14; Чернігові – (0462) 93-14-30.

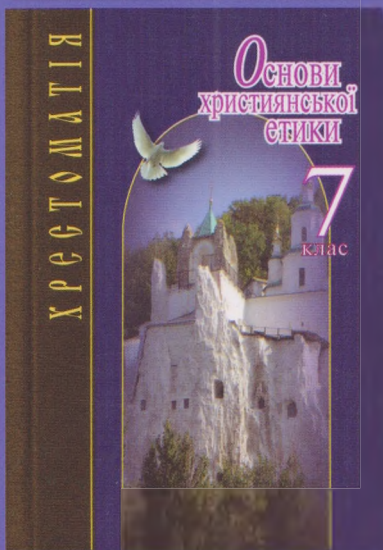
«Книга поштою»: 61045 Харків, а/с 3355.

Тел. (057) 717-74-55, (067) 546-53-73.

E-mail: pochta@ranok.com.ua

www.ranok.com.ua

www.litera-ltd.com.ua

ISBN 978-966-178-743-7

9 789661 787437 >